Biekorf. Jaargang 40

bron
Biekorf. Jaargang 40. A. Van Poelvoorde, Brugge 1934

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001193401_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

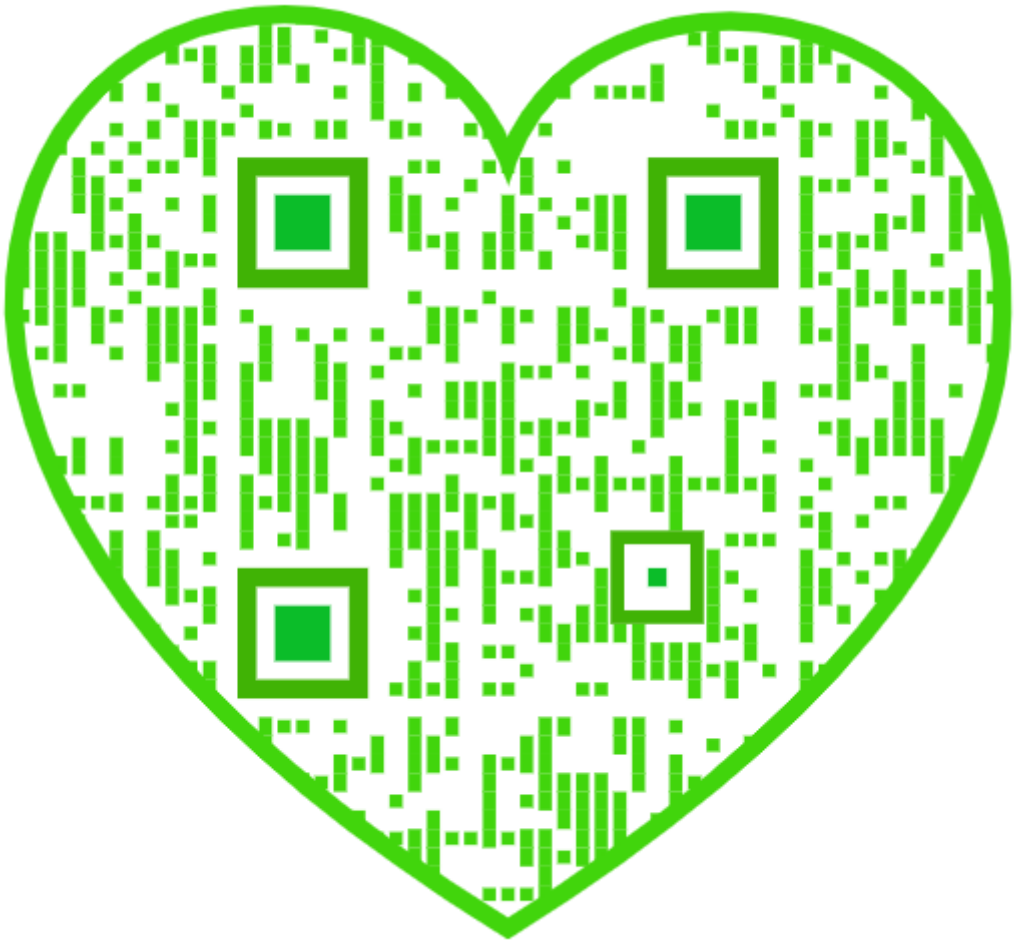

[Nummer 1]

Het duinhuis te Westvleteren.

BOSCHLAND was vroeger een kostbaar bezit; in Vlaanderen vooral was het zeer gezocht en kwaadkrijgs. De Duinenabdij was door onze graven rijkelijk bedeeld met schorren en moeren die zij tot vruchtbare polderlanden omwerkte, maar voor de boschgronden van 't binnenland kwam zij te laat. Voor het nieuwe en groote klooster, vanaf de jaren 1230 naast het oude te Coxyde opgetrokken, hadden de Duinheeren bouwhout noodig. Zij vonden geen voordeelig slag in hun eigen streek en moesten het uit de Ardennen halen. Bij Givet, in het graafschap Namen, kochten zij een partij boschland die zij seffens ontblootten; voor bestendige beplanting en uitbating was zij ongelegen wegens de vervoerkosten en tolrechten die het hout bezwaarden op zijn lange vlotvaart naar Coxyde. Toch wist de abt, voor die gelegenheid, in 1244, van den graaf van Holland Willem, zoon van Floris IV, de tolvrijheid te bekomen voor het vervoer van dit hout

op de Maas ‘totdat het bosch van Givet zou ontbloot zijn’ en niet langer[1].

De abten schijnen haastig te zijn om rond de jaren 1370-1400 in het Poperingsche 't eene stuk boschgrond naast het andere aan te werven. Dat getuigt van hun wakkeren en zakelijken zin. Immers eenige jaren te voren (1366) ondernamen de Poperingenaars groote wateren sluiswerken op de Vleterbeke om er de *Poperinghevaart* van te maken. Die vaart liep van Poperinghe door 't goed der abdij van Eversam (onder Stavele), over Westvleteren naar den Yzer[2]. Hierdoor was de abdij langs een goeden waterweg met Westvleteren en het oude Poperingsche boschgebied verbonden. Immers de koggen konden op den Yzer aan de Finteele te Pollinchove op de Loovaart overgetoomd worden, volgden de Loovaart tot Veurne en van hier liep het Duinevaartje (Duneleet, Langeles) tot bij de stapelhuizen van de abdij: het *Turfhuys* en het *Leenhof*.

In 1372 koopt de abdij van Jonkvr. Griele weduwe van Willem van Heule, en haar zoon: ‘Alle de catelen, noten, bladinghen ende profyten vanden goede van sint Seix’. Dit goed hield 42 gemete; Willem van Heule had het ‘bin sinen leivenden live’ in erfcijns verworven van de ‘prioresse van Beuvael’[3].

(1) ...usque ad terminum sectionis eiusdem silvae ‘.Cartularium de Dunis, bl. 200 (Brugge, 1864).

(2) J. Opdedrinck. Poperingana. L'ancien canal de Poperinghe à l'Yser, bl. 56 vlg. (Poperinghe, 1898).

(3) Verkoopacte van 10 Juni 1372 gezegeld door de schepenen van Poperinghe: Willem Buxhoren, Jhan Rykebeid, Willem Stalin, Jacob de Hartoghe en Jhan Streivel. Archief van het Brugsche Seminarie, Fonds der Duinenabdij, Charte n. 2034. - Volgens F. Van de Putte, Histoire du Couvent de Saint-Sixte, bl. 5 (Brugge, 1842), had Willem van Heule dit goed verkregen in 1355. Deze verkoopacte konden we niet terugvinden. - In 1568 betaalt Duinen nog erfcijns aan ‘de prieuse van Beauvois up 42. ghemeten lants eist byder capelle tsincte Six’. De *Hantbouck vander Borserie* voegt erbij: ‘De prieuse es een religieuse van Broucburch’. Beauval is het *Prieuré de l'Abbiette* bij Lumbres, Pas-de-Calais.

In 1376 verwerft Duinen, door verruilen met de proosdij van Eversam, 11 gemeten land gelegen in 't Vrije van Eversam (Westvleteren) rond de *Warandedreve*, de *Noord-* en *Zuudwarande*[1]. In 1389 schenkt Beatrijs, weduwe van Lambrecht Boydijns, aan Duinen anderhalf gemet land 'ligghende inde prochie van Westfleterne metter oostzide ligghende an de *poperinche leet*'[2].

In die jaren werden nog twee leenen met 63 gemeten bosch- en akkerland aangeworven[3]. Weldra kan de abdij groote hoeveelheden hout uit haar boschland te Westvleteren verkoopen aan de Wateringhe van Veurne[4].

Vanaf de 15e eeuw moeten de bezittingen van Duinen bij de Vleterbeke er omtrent uit zien zooals ze in de *Nieuwe Beterdinghe* van 1710 geteekend en beschreven staan: een huis met schuur en stalling (het Duinhuis) staande westelijk langs het *Poperings vaerdeken*, met

(1) Charte n. 2058 aldaar. Vanwege de abdij is gevolmachtigd 'broeder Heinrijc Mathijssoen, moenc ende prioor ten Dunen' tegenover 'Here Joris Slabbaerd, kanonec ende deiken van Eversam'.

(2) Charte n. 2096 aldaar. Acte vòòr notaris Egidius Claysone van Veurne, 21 Juni 1389. 'Betrise' doet de schenking aan 'Heinrijc Mathije, keilewaerder vanden cloostre vanden Dunen' mits een lijfrente van 4 rasieren tarwe '*ende vichtich. bonden rys... staende up tvorseide land*'.

(3) Cartularium, bl. 248. Deze leenen zonder justitie zijn in de laatste veertig jaar vòòr 1411 aangeworven. - Van de 100 gem. in 1371 aangekocht (volgens Vande Putte, a.w. bl. 6) vinden we geen bescheiden. In 1568 betaalt Duinen een erfpacht over 200 gem. elst aan den proost van Eversam: 't is blijkbaar uit het goed van Eversam dat de Duinenabdij hare boschlanden rond het 'Goed van Sint Seix' (door pacht of aankoop) sedert 1372 heeft uitgebreid.

(4) 'Item den 15n dach der vors. maend [Juni] als de watergraven waren te Sint Seics ende te Poperinghe daer zy cochten grote menichte van houte, huerden ende andere zaken nootsakelijc wesende der vors. wateringhe, ende dat besteidden te waghene ende te scepe te bringhene te Vorthem te Willem Janins int hof'. - Rekening der Wateringhe van Veurne-Ambacht 1418, f. 2 v.

ongeveer 28 gem. land[1] gelegen tusschen dit vaartje en de straat van Westvleteren naar Ter Eecke; de ‘bosschen ontrent Sinte Six’ die, met het aanpalend bezit op Crombeke en Poperinge, nagenoeg 190 gem. houtland besloegen.

Het Duinhuis met zijn erve en leengoed behoort tot de vroegste bezittingen van Duinen in Westvleteren. Een der waterwerken op de nieuwe vaart van Poperinge, *Vestjens Overdrach*, moest rond 1370 gebouwd worden op den eigendom van Duinen. De stad Poperinge verkreeg alsdan de vijf gemeten bij den overdrach of overtoom (guindage) in eeuwigen cijns en behield deze alleszins tot in de 18e eeuw[2]. Het Duinhuis werd alzoo de stapelplaats voor hout, berken en wissen[3] uit de bosschen van Sint Sixt.

Rond 1560 is het Duinhuis en zijn beloop verpacht ‘te gracelicken pachte... voor tbewaren vande bosschen ende houdt’ aan Julien Wyts. Deze brengt de mutsaarden ‘uuten bossche totten watere’. Hier worden ze op een ‘cogghe’ geladen en door schippers gevoerd naar het Turfhuys en het Leenhof te Coxyde of naar Veurne en Nieuwpoort waar een provisie brandhout voor de Duinhuizen aldaar opgestapeld wordt.

De rekeningen van de jaren 1560 spreken van ‘ons Duynhuys tsinte Sicx, het Duynhuys te Westvleeteren’ somtijds eenvoudig ‘ons huus tsinte Sicx’[4]. Het blijft afzonderlijk verpacht aan den boschwachter, zelfs wanneer de abdij de bosschen tijdelijk in pacht uitbe-

(1) Onder dit land was een leen van 10 gem. geheeten het *Navegaspel*, gehouden van den Burg van Veurne.

(2) Poperingana, 56-58. In 1563 voerde de abdij, wegens dien cijns, een kostelijk proces tegen Poperinge en werd in het ongelijk gesteld. Bourserie 1568, f. 7 v.

(3) De abdij haalde uit Westvleteren veel jonge boomen (*plansoenen*) om op hare hofsteden in 't Noorden te planten en groote hoeveelheden dek roeden.

(4) Het Toponymisch Wdb. van K. de Flou geeft maar ééne vermelding van het *Duinhuys*: uit de 18e eeuw.

steedt[1]. Het bleef bestaan en zijn naam behouden zoolang de abdij van Duinen bestond: tot aan den Franschen tijd (1795). Wat er sedertdien mee gebeurd is en hoe het er nu mede gesteld is zullen we gaarne vernemen van iemand die over jongere oorkonden beschikt en 't gewest der Vleterbeke van dichtebij kent.

Bijvoegsel.

De Capelle tsinte Six.

Wanneer en hoe die ‘kapel’ te Westvleteren ontstond, is ons onbekend. Wat Carolus De Visch in zijn Compendium Chronologicum bl. 77-78 over de *Curtis* en de *Capella Sancti Sixti* mededeelt, is onnauwkeurig en onduidelijk; alleszins stemt dit niet met de gegevens van de ons bekende oorkonden overeen. In de hierboven vermelde schenkingsacte van Griele van Heule in 1372 wordt voor de eerste maal ‘*het goed van sint Seix*’ vermeld, dat tot omstreeks 1355 aan het prioraat van Beauval toebehoorde[2]. Deze bloote naam is niet voldoende om tot het bestaan van een kapel op dit goed te besluiten. Van beneficie of kapelnij is geen spoor te vinden. Volgens de rekeningen der abdij (rond 1560) krijgt de pastoor van Westvleteren zijn deel in de mutsaarden uit de bosschen van Sint Six; een kapelaan wordt nooit vermeld.

Toch schijnt in de jaren 1560-1580 een kapel te bestaan. Het Hantbouck 1568 f. 3 spreekt van ‘42 ghe-

(1) De abdij doet gewoonlijk de ontblooting voor eigen rekening (‘de kercke zelve hueren hau ontbloot’); in 1581, laat de Duinheer Pieter Cappoen tot bijzondere waarborg van een verkochte rente in den brief schrijven: ‘une maison nommée *la maison des Dunes* ou se tient le gardeur des bois avecq une grande partie de bois a taille scituee à Westfleteren ....que tient a ferme Jan Daeten dont il en rendt chacun an quatre cens florins’. Oorspr. acte op het archief van Br. Seminarie. In 1606 ontbloot de abdij weer voor eigen rekening.

(2) De eerste vermelding van ‘Sint Seix’ zou in de verdwenen (?) oorkonde van 1355 moeten te vinden zijn. Een tekst van ± 1300 in het Topon. Wdb. van K. de Flou vermeldt een bezit der proosdij van Eversam ‘iuxta *sanctum sixtum* in Westvleterne’.

meten lants eist byder *capelle tsinte six*'. In de Sinksendagen hield de processie uit Westvleteren een 'statie' bij Sint Six; Duinen betaalde daarvoor jaarlijks een jonste:

'Item den bailliu vanden borren (?) bosch geseit Sinte Sicx omme de maeltyt den sinxschen wonsdach naer costume' (1563); hetgene duidelijker wordt door de volgende beschrijving:

'De kercke [van Duinen] ghelt jaerlicx als van aude costumen in contribute (sic) vande costen ghedaen inde maeltyt upden woensdach inde sinxen daghen als dan de processien omme gaen, ende hauden een maeltyt *ande plaetse Sint Six capelle* voor een ordinaire, 26 sc. par.' (Hantbouck 1568, f. 4).

Deze laatste tekst bevestigt weer het vermoeden dat 'Sint Six Capelle' en 'Capelle tsinte Six' een jongere vorm is van den plaatsnaam 'het goed Sinte Seix': het bestaan van een kapel kan daaruit alleen niet met zekerheid afgeleid worden(1).

Rond 1610 ontstond bij Sint Six een 'ermitage': Gillis De Lattre en zijn broeders-kluizenaars stichtten er weldra een klooster van Brigittijnen onder den naam van Sint-Sixtus(2). De abt van de Duinenabdij, Bernard Campmans, schonk hun in 1630 het beluik van het reeds opgebouwde klooster in erfpacht, tegen de jaarlijksche offrande van een waskaars op Sint-Bernardusdag.

Door het bekende edict van Keizer Jozef werd het Brigittijnenklooster van Sint Sixtus in 1783 opgeheven. Onder de Fransche bezetting gingen de aangeslagen geestelijke goederen van Sint Six in andere handen over.

(1) De aanhaling 'Capella *sancti Sixti* fundata nomine sancte Brigide in Elstendam. 1545' bij de Flou, XIV, 805, is voorzeker een slechte dateering, daar eerst in de 17e eeuw de ermitage en het klooster van S. Brigitta ontstond.

(2) Deze en de volgende bijzonderheden volgens het aangehaalde werk van F. Vande Putte en J.M. Canivez, L'Ordre de Citeaux en Belgique, bl. 511-512.

Een vroom en rijk Poperingenaar, Jan-Baptist Victoor, ging in 1813 als eremijt in de eenzaamheid der elsten van Sint Six wonen. Hij kocht er grond aan om een klooster te stichten. Uit het Fransche Trappistenklooster van Notre-Dame du Gard kwamen in 1831 eenige monniken naar Westvleteren over: aldus ontstond het prioraat - sedert 1871 de abdij - van Sint Sixtus, ons gezegende Westvlaamsche Trappistenklooster.

A. VIAENE.

Twee rijmende raadsels.
(op een oud vuil blaadje, geschreven rond 1800).

Raedsel.

Vier teenen aen een voet, daer in bestaet mijn wezen,
En in dées kleijne zaek, twee zaeken staen te lezen,
het eene als eene kreeft, veranderd van couleur,
het ander is een moes, nogtans van weynig guer,
of wit, of rood, of groen, of alle dit te saemen,
gebloemd en ook gekruld, of 't uyt Savoyen kwame.
Daer mé is 't al gezeyd. Hier uyt het raedsel raed:
Maer in naemletter-keer, wanneer gij mij omslaet,
zoo gaet wéer naar den tuijn, en vraeg het aen de Waelen,
Waer gij ù best begéeft om deze moes te haelen,
hij wijst 't u aen terstont, en zegt: het geen u dient,
Staet daer! mijn herten lust! daer is mijn besten vriend.

- KOOL: welk woord beteekend twee zaeken, te weten: den Kool, de Hout-kool, en de Kool, te weten: witte-rood-groen-krul-bloem-Savoije-kool. enz. en heeft in den letter-keer LOOK.

Raedsel.

Neemt mij in mijn geheel, men ziet m'in tuijn en veld,
Maer zoo mijn kop is weg, vast in uw bloed mij teld.

- BOOM, waer van de B weggenomen zijnde, blijft OOM.

Haantjes en Tjieptjes.

De dubbele vleugelvrucht van den eschdoorn (Acer L.; fr. *érable*) waarmee de kinders geern spelen: ze scheiden de vleugels van elkaar, werpen ze omhoog om ze naar beneden te zien flodderen. Die noemen ze te Thielt: *haantjes en tjieptjes*.

Andere namen zijn:

veugeltjes: ‘We gaan veugeltjes gaan zoeken’ (om er mee te spelen). Woumen. - *vlindertjes* te Ledeghem.

A.V.W.

Groenevoorde.

DE Stadsrekeningen van Brugge, voor het einde der 13e en het begin der 14e eeuw(1), maken melding van *gewaden* in de Boterbeek en in andere waterloopen welke in de Reie uitmondden.

Rek. 1282.	Tunc Herenbaldo magistro ingenii *pro vadis de Boeterbeke et ante Sanctam Claram* reparandis. Johanni filio Wouter Soet pro *vado de beaupriet* reparando.
Rek. 1288.	Pro *vado juxta Sanctam Claram* purgando. Item fossoribus apud Boterbeke xvij s. Item pro *vado de Boterbeke* purgando. Item pro *vado de Vinkebrouch* de eodem.
Rek. 1291.	Pro *vadis circa villam* purgandis et reparandis.
Rek. 1336.	Van delvers die dolven *tghewad ter Bueterbeke*. Ghewrocht an die statbominghe van den *ghewade ter Bueterbeke*.
Rek. 1349.	Item ant *ghewat ter Bueterbeke*.

Er was een *ghewad* buiten de Ezelpoort, een buiten de St-Kruispoort, een buiten de St-Katarinapoort(2). Thans nog is er een goed zichtbaar, juist naast de Smedenpoort. Tot voor weinige jaren werden daar geregeld paarden gebaad.

Vermoedelijk beduiden dergelijke 'ghewaden' plaatsen waar dieren aan den waterloop konden drinken, en er in baden (Kiliaen. Ghewat, jam Wateringhe = Drencke, Aquarium, Abreuvoir). Vadum beteekent echter ook, (Kiliaen): *Voorde*, dit is een plaats waar men door den waterloop kan trekken zonder te moeten zwemmen, dus een ondiepe plaats, fr. *gué*.

Onder de Brugsche toponiemen uit vorenbedoeld tijdperk treffen wij '*Cattevoorde*' en '*Groenevoorde*' aan.

(1) Gilliodts-van Severen. Inventaire des Chartes. Introd. 377, 389, 397, 449, 453.
(2) K. de Flou. Woordenboek der Toponymie, IV, kol. 651.

Het blijft een open vraag of die twee benamingen eenige betrekking hebben gehad met waadbare plaatsen in een of anderen waterloop binnen Brugge. Aan de veronderstelling dat zulks wel het geval is, mag niet alle waarschijnlijkheid ontzegd worden. Het is een feit dat de plaats Cattevoorde (tusschen de Ezelstraat en de Raamstraat) in de nabijheid van een waterloop(1) was gelegen. De aanwezigheid van of de herinnering aan een waadbare plaats aldaar kan den naam van Cattevoorde hebben doen ontstaan. Evenwel is de bewering dat Cattevoorde zou te vertalen zijn door *gué des Cattes*, en bijgevolg zou herinneren aan den germaanschen volkstam, de Catten te Brugge, een o.i. gewaagde stelling(2).

Anderszijds weten we dat het huis geheeten 'Groenevoorde' gelegen was nabij den loop van de Beuterbeke. Het stond op de Groote Markt, Westzijde, (begin der Hallestraat) ter plaats waar nu de herberg 'De Vier Winden' aangetroffen wordt. Deze beek mondde oudtijds in de Reie uit, ten Zuiden van de Hofbrugge, ingang der tegenwoordige Breidelstraat, ter hoogte van het huis n^{r} 2 in de Wollestraat. Zij kwam uit de richting van de Bouveriepoort, en vloeide tusschen Oudenburg en de Steenstraat, en verder ter plaats waar nu de koer der Halle gelegen is.

'Thuus te Groenevoorde' wordt alreeds in 1302-3 vermeld(3), in de rekening der gijzelaars. De stad kocht het aan in 1350, en vestigde daar de zetelplaats van den hoofdman van Sint Jans zestendeel, voor de uitoefening van zijn ambt(4). Dit huis diende meteen tot wacht voor de 'scerrewetters' of stadspolitie.

(1) Rek. Brugge 1299, f° 24. Pro aqueducto fodiendo et faciendo à Cattevorde.
Rek. Brugge 1297, f° 11. Pro dico versus Cattevorde reficiendo.
(2) K. Verschelde. Etude sur les noms des rues et des maisons de Bruges, blz. 298-299.
(3) Gilliodts-van Severen. Inv. des Chartes Introd., 381.
(4) Gilliodts-van Severen. T. III, bl. 5.

Nog andere beambten hielden zitting op Groenevoorde. ‘De ontvangers vande ceuillote vanden haste zullen huerlieden contoor houden up thuus gheheeten Groenevoorde staende ande westzyde vander houder halle up de groote marct’

Hallegeb. 1490-99, f° 138 v°.

Een huisbewaarder, de *castelein* van Groenevoorde, was door de Stad aangesteld en ontving, benevens zijn wedde, vergoedingen voor het licht (keerssen, vierpannen), het vuur (tuerven, colen, fascheelblocken, rysen, barninchout) en andere verwarmingsmiddelen (poperingsche matten) door hem aan de mannen van de wacht bezorgd.

Aan het kasteleinschap van Groenevoorde was een zeer eigenaardig voorrecht verbonden, namelijk de alleenverkoop voor Brugge, op meest al de dagen, van groene takken en gras voor bruiloften, feesten en plechtigheden.

Het gebruik bestaande in het bestrooien van den grond met groen bij feestelijke gelegenheden, vooral wanneer een optocht door de straten gehouden werd, klimt tot onheugelijke tijden op. De Evangeliën verhalen van de juichende menigte die, bij Jezus' intrede te Jeruzalem, takken van de palmboomen afsneed, er den Zaligmaker mede te gemoet trok, en de twijgen op den grond spreidde.

Het bestrooien van den grond, ook binnenshuis, b.v. in de kerken en andere openbare gebouwen, op feestdagen, was in onze gewesten een aloude gepolgenheid.[1]

Dikwijls werd bij Hallegebod aan de Brugsche bevolking aanbevolen, wanneer een processie zou uitgaan: ‘dat elc voor zyn duere de straete bestroye met garse’[2].

Er zal dus op vele stonden van het jaar een tamelijk groote vraag naar bestrooiingsmateriaal geweest zijn,

(1) Gilliodts. Inv. des Chartes II, blz. 432 en 438.

(2) Hallegeboden 1490-99, f° 61, 63, 126, 235.

in zulke mate dat het de moeite waard was er een voor de magistraat winstgevend zaakje van te maken. Wegens het feit dat het stadsbestuur den kastelein van Groenevoorde begunstigde met nagenoeg het monopolie van den verkoop van gras en meie, was dit ambt een gezocht stadsofficie dat te koop werd gesteld[1].

De verkoop van het strooisel werd o.a. door volgend Hallegebod geregeld:

> 'Actum ter clocke Synxavonde 23 in meye 1534. Voort dat hem van nu voordan niemende wie hy zy ute ghedaen de castelain van Groenevoorde en vervoordere eenich gars dat men in brulochten ofte andere feesten ghewoenlic stroyt binnen deser stede te brynghen noch te coopene ofte vercoopene anders dan tsaterdaechs ende up de mesavonden naer der noene // ende des sondaechs ende mesdaechs totten 8 hueren voor der noene // ende niet langhere / ende dat up de maerct ter ghecostumeirde plaetse up de boete van drie ponden par. die ter contrarie dade. Ende waert dat yemende eenich gars ter voorseyder huere overschote / dat zy ghehouden werden dezelve bleven uter stede te draghene ofte te voerene // zonder tzelve te moghen huusene ofte hovene, up ghelycke boete, wel verstaende dat de zelve casteleyn ghehouden werdt inde zelve brulochten ende andere feesten gars te leveren voor twee myten tbondekin behoudens dat hy inde maenden van decembre, lauwe ende sporcle tzelve zal mueghen vercoopen de twee bondekins voor zes myten zonder meer up, daerof ghecorrigiert te zyne'[2].

Dit Hallegebod werd, woordelijk getrouw, hernieuwd op Sinksenavond, den 16^{n} Mei 1562[3], en op 16 Februari 1575 wordt er nogmaals aan herinnerd dat niemand, buiten gestelde dagen en uren, gras en meiën in de stad mag brengen, de verkoop daarvan uitsluitend behoorend aan 'de weduwe Ansaeme in een keldere jeghens over de Cousscepperstallen'[4] dit is in den kelder van Groenevoorde.

(1) Hallegeboden 1490-99, f° 281; Feriebouc Tresorie 1535-53 passim.
(2) Hallegeboden 1530-1542, f° 102, r^{o}
(3) Hallegeboden 1533-64, f° 396 r°.
(4) Gilliodts. Mémoriaux II, 35.

De kasteleinen die elkaar, inde 16e eeuw, als huisbewaarders van Groenevoorde opvolgden, blijken met veel ijver hun voorrecht in zake grasverkoop te hebben verdedigd. In de Ferieboeken der Tresorie wordt er inderdaad op vele plaatsen gewag gemaakt van klachten, 'calaignen' uitgaande van den kastelein tegen andere verkoopers of tegen dezer kliënten, die buiten de daartoe bepaalde uren of dagen elders dan te Groenevoorde gras verkocht of gekocht hadden. De magistraat was echter tamelijk breed van opvatting te dezer zaak en liet de vordering van boete, ingediend door den aanklager, meestal zonder gevolg, zoodra de aangeklaagde kooper beweerde en bevestigde het gras niet gekocht, maar ten geschenke ontvangen te hebben.

Hieronder enkele aanhalingen uit de Ferieboeken, waaruit we leeren welke verdedigingsargumenten de beklaagden aanwendden. Meteen zien we daarin welke gelegenheden er vooral aanleiding gaven tot het strooien van gras.

> Concierge Groenevoorde heesscheghe contra V[...] Thom. Haghe verweerdereghe 3 p. par. quia elders gars ghehaelt dan thuerent zondachs voor Ste M.....dach. Verwghe zegt gheen gars ghecocht nemaer doen halen met twee schamele vrouwen.(1)
>
> Joos Chevalier contra uxorem Jan Pauwels van *ter bruloft van hare dochtre* gars elders ghecocht thebbene, verweerdereghe dicit dat haer ghegheven was uut kennesse van den brudegom...(2).
>
> Concierghe up Groenevoorde quia gars ghecocht morghen 3 weken elders dan thuerent *int huwelick van huerer dochtre* concluderende 3 p. par. Rea zegt dat zou gheen gars en stroyede maer cruud huer ghezonden van den nieuwen cloostre ende l.s. par. gars van huer ghecocht. Ghehoord den eed absoluta...(3).
>
> Joos Chevalier he contra Jacquemyne uxor Jacob Cools toostcamp 3 bonden meye ende 3 bonden gars te he van de breydelstrate concluderende van 3 p. par. van elcken bond gars. Rea zegt dat zout Fransc. Gorre dat gars ende meyen ghegheven heeft omme *de feeste van zynen zone de ie messe* ter

(1) Ferieboek Tresorie 1564, fo 232 vo.

(2) Ibid. 1574, fo 161 ro.

(3) Ibid. 1567, fo 353 vo.

potterie. Al ghehoort naer affirmatie vande verweerdereghe de boete int andvies ende up de oosten nihil...[1]

Concierghe Groenevoorde h^{ghe} contra v^{ia} Andries Houtmarck quia *als huer dochter huwede* elders dan thuerent gars gecocht. Rea fatetur ter maerct.[2]

Groenevoorde heerschere contra uxor Jan van der Tichele 3 p. par. quia gars vercocht maendaghe 14 daghen *van i lyck* ende ghehaelt voor 5 zeskens...[3]

Idem contra Anth^{s} Kyekin quia gars vercocht up een werckedagh up St Bonifaciusdach ultimo 3 p. par. ende inde costen. Reus zegt dat hy bevond een bondeken quaet gars danof tbeste zylieden uut stelden ende en meenden niet te misdoene[4].

Ook het vervoer van het aangekochte groen gaf reden tot twist. De arbeiders van de groote markt schijnen het voorrecht te hebben gehad het gras, op de markt gekocht, ten huize te voeren. Alleen het gewicht aan gras dat de verkooper op den rug kon dragen mocht door hemzelf ten huize van den kliënt besteld worden.

'Arbeyders ter marct contra Jhannekin uxor Jan Denys, van gars te vercoopene ter marct ende met sticwaghens thuys te voeren. Ghecondemneert de verweerdereghe eenich gars yemandt thuys te voeren, dan zulcx zy zal ten halse dragen, ende dat tot gracelycken pryse zonder exactien'[5].

'Arbeyders groote marct h^{rs} contra Olivier van beaumont verw^{re} verclaerst dat dh^{rs} privativelyck moeten vande marct voeren sverweerers vercochte gars, hy verweedere alleenelick ghefondeert zynde vande marct te voeren het overschot van zyn onvercochte gars'[6].

Was het aanbrengen van mei aan de gevels van de huizen verboden in gewone omstandigheden[7], toch schijnen er feestdagen geweest te zijn waarop het versieren met groen verplichtend was op straf. Volgende

(1) Ferieboek Tresorie 1574, f° 161 r°.
(2) Ibid. 1564, f° 234 r°.
(3) Ibid. 1569, f°31. v^{o}.
(4) Ibid. 1564, f° 232, v^{o}.
(5) Ibid. 1608, f° 286 v°.
(6) Ibidem 1617, f° 137 v°.
(7) Gilliodts. Coutume du Franc I, p. 584.

aanteekening betreffende een vordering van boete, gedagteekend 15 Mei 1596 (Ferieboek Tresorie, f° 219 v°) kan doen vermoeden dat zulks het geval was voor den uitgang der processie van het H. Bloed: ‘Amman contra Jan Vergrue 6 p. par. van een hoop Morasch ende vuylicheyt voor zyn huus jeghens over St Salvators, *ende ooc aldaer gheen meye gestegen*.’

Het schoone gebruik van groen te benuttigen om zekere plechtigheden op te luisteren is, in onze gewesten, niet heelemaal te loor gegaan. Waar processiën voorbijtrekken, bestrooien de goede lieden de straten met lisch en ander groen. Voor de versiering van de huizen en de straten komt veelal het sparregroen in aanmerking (voor festoenen en praalbogen), terwijl op de feestdagen waarop de arbeid wordt verheerlijkt, de werklieden van het spoor b.v. de wagens en locomotieven besteken met twijgen van allerlei boomen, maar vooral met brem.

JUL. CLAEYS.

Twee brieven van krijgsgevangenen in Engeland. 1812-1813.

IN de oorlogen tegen Napoleon namen de Engelschen talrijke krijgsgevangenen; eerst en vooral op zee de bemanningen van gekaapte oorlogs- en handelsschepen (2^{e} brief); dan ook te lande in Spanje en op het eiland Walcheren bij de ontscheping van 1809 (1^{e} brief).

Deze krijgsgevangenen werden meestal opgesloten op pontons, oude oorlogsschepen die buiten gebruik gesteld waren, en in de krijgshavens voor anker lagen.

De *eerste brief* komt uit het gevangenenkamp Valleyfield te Pannecock bij Edinburg in Schotland. De

schrijver was gevangengenomen in 1809 te Vlissingen[1]. Een andere hand heeft er onderaan inlichtingen bijgeschreven over de manier van geld te laten geworden. Sandwich was een havenstadje in Kent ten O. van Canterbury en ten Z.O. van Londen.

De *tweede brief* komt uit de krijgshaven Chatham ten O. van Londen. Beide brieven toonen dat de postdienst tusschen Engeland en het Vasteland door den oorlog niet onderbroken was; de tweede brief was niet franco verzonden, zooals blijkt op het adres (*not paid*); het porto werd te Nieuwpoort betaald op 5 Maart 1813. De brief was dus anderhalve maand onderweg geweest.

J.D.S.

I.
Pannecoek, den 1 January 1812.

Zeer Beminde Vader ende Moeder en ook zuijsters ende broeder.

Ik en kan uw niet naerlaeten van uw een goet geluk en een zalig nieuwjaer te wenschen en ulied en te laeten weten hoe het gaet met mij en waer dat ik ben, ik ben den 14 Ost 1809 in Vlissingen genomen van den Jngelsman en den 22 ben ik in de reviere van Zitthem geërreveert in het preson genoemd de Zandwijds in Ingelland, en ik hebben daer een maend geweest en van daer ben ik vertrokken op den ponton genoemt de Glorij in den zelven depo, en ik hebbe daer boven de twee jaeren anboord van de Grory geweest, en van daer ben ik vertrokken in de maend Baefmesse [October] 1811 naer Schotland in preson genoemd Valleyfele en de prochie genoemt Pannecoek in Schotland. En met myn gezondheyd God lof het gaet nog wel en ik hope dat met ul. ook nog wel gaet; en lieve vader ik verzoeke grootelijks zoo haest als gij den brief ontfant dat gij mij zoude willen wat geld op zenden naer Schotland

(1) Over het beleg en de overgave van Vlissingen in 1809, zie *Biekorf*, XXXVI, 1930, bl. 217-222

de prochie genaemt Pannecoek jn het preson genoemd Valleyfelt want ik ben grootelijks verwonderd dat ik al zoo dijkmaels geschreven hebbe om geld en dat ik nog geen antwoorde nog gekregen en hebben nog geen geld; en hoe dat gij moet zenden dat zal gij hier geschreven vinden en als gij alzoo doet, ten kan niet mankieren van naer hier komen. En als gij schrijft gij moet den naeme van mijn regement schreven: Cornelis Ludovicus Couset in het eerste regement collonyal. En lieve vader ik verzoeke zoo haest als gij den brief ontfant, dat gij zoude willen de copplementen doen aen Constantijn Wullaert tusschen Hooglede en Staeden op den nock genaemt de Bree messchen van Pieter Antoone Wullaert die bij mij hier is, en dat gilder zoude willen het geld te gaere op zenden voor ons twee maeds. En gilder en moet geen droefheyd in maeken, want wilder en maeken ook geen der in.

Pieter Antoone Wullaert, Cornelis Ludovicus Couset in het preson genoemd Valleyfele op de prochie Pannecoek in Schotland, den 1 January 1812.

Si toute fois vous m'envoyez de l'argent vous l'enverrez à Monsuur Perregau banquier demeurant rue du Mont-Blanc, Chaussé d'Antin à Paris, qui le faira parvenir au banquier de Londres et par cet effet il me parviendra plus facilement dans la prison.

Mon adresse est pour remettre à Cornelis Louis Conset du 1er Régiment colonial, prisonnier de guerre dans le dépôt de Vallay-field en Ecosse proche Edeimbourg.

[*Adres*] A Monsieur Charles Conset de la commune de Clerken, canton d'Exmut, Arrondissement de Furnes, Département de la Lice à Clerken, pour Flandres.

II.
Chatham uijt ponton Canada, 14 Januarius 1813.

Myn seer bemynde Vrouwe

Jck laet uil weten den staet van myne goede gesontheijdt, Godt lof van sijne goede gratie; ende jck

verhopen van ul. en onse soane het selve, waere het anders het sudde mijn groete piene doen om te hoeren. Vorders laet jck ul. weten bemijnde vrouwe als dat wij genomen sijn den 29 van dessember 's avens ten 10 hueren van een brick, hij heeft onse groete maest over bortgeschoeten een ee man doodt en een gequest aen sijn harmen, maer het en is niet het is een Portegis die doodt geschoeten is. Bemijnde vrouwe het is ongeluckigh voor ons dat jck soo gauwe genomen gewest hebben, maer wij kannen daer niet doen, wij moeten passintie te gaere nemen. Daer mede eijndig van schrijven maer niet van ul. te bemijnnen.

Daer mede blijven jck ul. bemijnde man Angelus Rodolf.

[*Adres*] A madame Jeanne Vanuele, restant à Nieuport en Flandre à Nieuport, departement du Nort (*not paid*).

(*Reçu Nieuport 5*^{e} *Mars 1813*).

Staatsarchief te Brugge, Modern Archief, Bundels, 3e reeks n^{r} 1081.

Het Samiaansch vaatwerk van Steendam bij Nieuwpoort.

IN Biekorf, 1933, bl. 65 en 103 vlg., hebben wij de verschillende vondsten medegedeeld die in den laatsten tijd te Steendam uit den grond gehaald werden.

Om alle verwarring te vermijden, leggen wij er den nadruk op dat er verschillende vlekken te onderscheiden zijn, en dat elk vak afzonderlijk een verzameling voorwerpen bijgebracht heeft, die teenemaal van elkaar verschillen. Hieronder zijn er vier die om hunne eigenaardigheid zich vooruit en vooral aan onze aandacht opdringen. Het zijn: 1.- de steenen; 2.- de kolen; 3.- de aardvuren; 4.- het Gallo-Romeinsch vlek.

Wij hebben op bl. 107 (Biek. 1933) eenige bijzonderheden verstrekt over dit laatste; thans kunnen wij er meer over zeggen.

Sedert onze laatste mededeeling werden er aldaar nog meer en meer brokken en scherven van alle slag van steenen, pannen en vaatwerk naar boven gehaald. Hun getal is zoo aanzienlijk dat er aan geen tellen of volledige rangschikking meer te denken valt.

Deze massa op zichzelf getuigt van een vrij lange bewoning. Zij doet ons ook zwichten voor elke veronderstelling die er zou op aansturen in de ontbloote voorwerpen eene aanspoeling van de zee te vermoeden. De aschhoudende centra die er vastgesteld werden, staven ten andere de gedachte aan bewoning, hoewel er tot hiertoe niets in den aard van grondvesten te voorschijn kwam.

Dit Gallo-Romeinsch vlek is gelegen op en bij eene zandkobbe die, bij het wegnemen der klei, te voorschijn gekomen is. Het is een 'Vlaandersche' duinhil die met de overstroomingen ten onder gegaan is, doch duidelijk tot woonplaats diende in den Romeinschen tijd. Het is op die kobbe, van boven, op de helling en insgelijks in de laagte er nevens, dat geheel die schervenboedel aan het licht gekomen is. De klei lag ongeveer een voet dik op de kruin om trapsgewijze 1.75 m. te bereiken in de diepte er tegen. Alles was door die kleilaag bedekt. De ligging hebben wij vroeger opgegeven (Biekorf, 1933, bl. 106).

Met het doel een benaderenden datum van bewoning te kunnnen vaststellen, hebben wij de scherven en de gedeeltelijk hersamengestelde potten en teelen van het Samiaansch vaatwerk aan een nauwkeurig onderzoek onderworpen[1].

(1) Hierbij hebben wij ons bediend van de grondige, bekende werken van:
Jos. Déchelette. Les Vases Céramiques ornés de la Gaule romaine. Parijs, 1904. - Hans Dragendorff. Terra Sigillata. Bonn. Jahrbb. Bonn. 1895-96. - F. Oswald & T. Pryce. An Introduction to the study of Terra Sigillata. Londen. 1920.

Het is ons weliswaar niet mogelijk gebleken *alle* gekende Samiaansche vondsten van Steendam bij deze ontleding te betrekken doch wij hebben ons, in deze noodgedwongen beperking, toegelegd op de keus van eene verscheidenheid die borg spreekt voor het geheel. Behalve eenige scherven in eigen bezit, bevindt zich de groote hoop op het Gemeentehuis van Oostduinkerke.

1. *Het opkomen der Terra Sigillata te Steendam.*

Oordeelende naar het gehalte van 't gebaksel, de verzorging van de wanden, en den glans of schijn die er op ligt, zijn wij van gevoelen dat een effen wandbrok in ons bezit het oudste is der verzameling. Dit stuk is te klein om er met zekerheid den vorm van te kunnen bepalen. Toch vermoeden wij vorm 37 der algemeene vormlijst van Dragendorff voor handen te hebben d.i. een ronde vaas of bol. De datum schijnt te moeten vastgesteld worden tusschen de regeering van Nero en Trajaan d.i. het laatste dertigtal jaren in de eerste eeuw na Christus.

Gezien er eenige twijfel bestaat over den vorm, zouden wij ons tot dit besluit niet wagen, ware het niet dat wij een andere scherf bezitten die met meer zekerheid tot hetzelfde tijdperk mag toegeschreven worden, hoewel zij toch enkele jaren jonger mocht blijken. Het geldt een wandstuk van een vaas die heel zeker met vorm 37 Dragendorff overeenstemt. Daarop wordt afgebeeld: een leeuw die zich afkeert van de godin Diana. Deze laatste wordt hier voorgesteld naar de klassieke mythologie uitgewerkt in een marmeren beeldwerk van den Athener Sosibios (berustende in de Louvre) en in eene latere afwerking in de Villa Medici.

De Samiaansche pottenbakkers hebben zich vermoedelijk door deze werken laten beinvloeden. In hun Terra Sigillata hebben zij deze klassieke groep, verbeeldende Diana met den boog en het op zijn achterpooten staande hertejong, nagebootst. Dit namaaksel is toch niet volledig hetzelfde meer als de groep

van de Villa Medici, evenmin als dit laatste de trouwe weerspiegeling is van de afbeelding in de Louvre.

Bij elke verdere poging van de pottenbakkers om het klassieke weer te geven, dwaalt men verder en verder van het rechte pad af. De toenemende vraag naar Sigillata leidde tot een voortbrengst van groote hoeveelheid ten koste van de hoedanigheid en kunstige afwerking. Bij nauwkeurig onderzoek dezer vazen kan men duidelijk het zedelijk en ekonomisch verval van het Romeinsche Keizerrijk vaststellen, voornamelijk in den loop der tweede eeuw en later.

Ons model, vervaardigd bij middel van een vorm (t.t.z. vooraleer men zich tevreden stelde met het 'opleggen' van beelden en het 'inprenten' van versieringen) is ontegensprekelijk nog van eerste gehalte.

De Diana-groep stemt overeen met de beeldrangschikking 63 en 63A van Déchelette, die ouder is dan dezelfde groep onder 64. In deze laatste groep wordt aan het hertejong een on-natuurlijke gestalte toegekend. In ons model echter wordt de natuurlijke gestalte van de klassieke proto-typen nog geëerbiedigd.

Groep 63 en 63A van Déchelette wordt aangetroffen aan de hand van de volgende pottenbakkers: Mercator, Sabinus, Florus, Natalis en Crucuro. (Oswald & Pryce. Plaat XXXIV).

Deze pottenbakkers muntten uit in het vervaardigen van vorm 37 en het is op dezen vorm dat wij hun stempel gewoonlijk ontmoeten. Hunne werkhuizen worden aangetroffen in Zuid- en Midden-Gallië en hun bedrijf duurde van het midden der eerste naar het midden der tweede eeuw.

Van hun hand hebben wij elders minder verzorgd werk aangetroffen dan ons model, doch wij kennen ook beter. Daarop voortgaande zouden wij genegen zijn ons stuk te stellen bij den overgang van de eerste naar de tweede eeuw.

Wij mogen misschien nog wat nader bepalen. Wij stellen immers vast dat onze Diana-groep, op een paar kleinigheden na, volstrekt overeenstemt met een bol

van den pottemaker Crucuro, met dezes stempel voorzien, en gevonden te Rottweil. (R. Knorr. Die verzierten Terra Sigillata Gefässe von Rottweil. Stuttgart 1907. Plaat XI, fig. 1.)

De werkplaatsen van Crucuro bevonden zich te Banassac (Dep. Lozère, Frankrijk) en behooren bij de groep van La Graufesenque, vroeger Condatomagus, bij Rodez (Dep. Aveyron). Deze groep trad in werking rond het jaar 40 en viel stil rond 110. Crucuro's werk behoort meestendeels tot den tijd van Vespasiaan, maar hij was nog werkzaam onder Trajaan. (Oswald en Pryce. a.w. bl. 112.)

Wij meenen dus wel dat wij voor een vaas staan die rond het einde der eerste eeuw ingang gevonden heeft bij den heer van Steendam.

Vruchteloos hebben wij gepoogd de hand te leggen op stukken die prima-facie vermoedens opwekken van een nog vroegere herkomst.

Toch was Steendam voordien bewoond. Zulks getuigen ten overvloede de Keltische versieringslijnen die de wandscherven der opgeraapte gebroken aarden potten versieren.

Wij stellen in elk geval vast dat, alhoewel de Terra Sigillata reeds uitgevoerd werd vanaf den tijd van Augustus, zij enkel rond het jaar 80 op Steendam verschijnt.

Deze vastelling is van een zeker gewicht voor onze geschiedenis. Voorloopig houden wij er niet bij stil.

2. - *Het gebruik der Terra Sigillata te Steendam.*

De groote hoop van onze potscherven behoort tot de tweede eeuw. Van af het midden dezer eeuw gaat het verval met rappe schreden zijn weg. Het gebruik der vormen voor het aanbrengen van de versiering valt meer en meer af, om plaats te maken voor het opleggen der versieringen bij middel van een pijp. Ook wordt hoe langer hoe meer de toevlucht genomen tot het ‘inprenten’ der beeltenissen, net zooals men zegels prent in het lak. Dit alles hielp de hoeveelheid, maar

bedierf de hoedanigheid. Waar vroeger slechts beste vazen in Sigillata op de markt kwamen, werd nu alle slag van keukengerief in deze waar ter hand gesteld. Wat vroeger enkel voor het rijk volk koopbaar was, kwam nu ook in de woning van den minderen man terecht.

In de eerste eeuw had Steendam zich de weelde veroorloofd van eenige zeldzame prachtige Sigillata vazen. Het volgende geslacht liet langzamerhand de gewone Keltische aarden potten varen en verving ze door een volledig stel keukengerief in de nieuwe potaarde. Bij het einde der tweede eeuw was de Sigillata op al de berden van het keukenrek niet alleenlijk doodgewone alledaagsche waar, maar ter zelfder tijde mager en pover gerief. Op de scherven van dat latere pottewerk laat de verzorging veel te wenschen over, de beeltenissen zijn lichtzinnig afgewerkt en het lakrood vernis dat er op ligt, draagt menige sporen van ongelijke tinten.

Hoe het in dezen tijd met het plaatselijk pottenbakkersbedrijf gesteld was, kunnen wij vermoeden als we zien dat ons eigen goed nagenoeg volledig door vreemde waar verdrongen wordt.

Wij weten dat de Sigillata in den tijd van Caesar gemaakt werd in Italië. De Italiaansche waar is te Steendam niet aanwezig. Later ging de groep La Graufesenque aan het werk in Zuid-Gallië, en haar goed gerocht tot Steendam rond de jaren 80 A.D.

Van Zuid-Gallië verschoof de nijverheid naar Midden-Gallië, waar Lezoux de voornaamste pottenbakkerswielen draaide. Van Lezoux richtte zich het bedrijf Noord-Oost naar den Elzas en de boorden van den Rijn waar Rheinzabern uitmuntte.

Lezoux en Rheinzabern schijnen beide, gedurende het gansche verloop der tweede eeuw, elkaar in den weg geloopen te hebben om hun vaatwerk op Steendam te plaatsen.

Lezoux (Ledosus bij Clermont-Ferrand) blijkt eerder in aanmerking gekomen te zijn voor 't nuttigste en

't stevigste gerief. Wij hebben twee Deversoria (d.i. Mortaria of kneedschotels met spoelgat) kunnen uitkennen die den vorm 45 Dragendorff voorstellen. Een onzer twee modellen is bij het spoelgat opgesmukt met een leeuwenkop, hetgeen dikwijls de gewoonte was. De vorm voor het maken van zulke leeuwenkoppen is zelfs te Lezoux teruggevonden geweest.

Bij vergelijking met een soortgelijken schotel die te Silchester ontgraven werd, blijkt het dat onze Deversoria moeten toegeschreven worden aan den pottenbakker Geminus die werkte te Lezoux op het einde der tweede eeuw. (Oswald & Pryce. a.w. Plaat LXXIV. fig. 3.) Eene eigenaardigheid van deze kneedschotels is dat zij op de binnenwanden met steengruis bezet zijn om het kneden of malen meer kracht bij te zetten.

Rheinzabern leverde ons lichter werk. Ons beste model is een tafelschotel voor het opdisschen van spijzen; op zijn rand zijn versieringen aangebracht in den vorm van ieftebladeren, met de pijp er op gelegd. Het is vorm 36 Dragendorff met den stempel van den pottenbakker Paternus geprent in het voetstuk. Paternus was werkzaam te Rheinzabern rond het midden der 2^{e} eeuw. Hij mag niet verward worden met zijn naamgenoot van Lezoux.

Men moet te Steendam, rond het einde der tweede eeuw of alleszins bij het begin der volgende eeuw, gewaar geworden zijn dat de Sigillata gemeen goed geworden was. Vanaf omtrent dit tijdstip treffen wij zekere ontwikkelingen aan die onze aandacht waard zijn.

('t Slot volgt).

Newcastle-on-Tyne.

R. DUMON.

Uit een wagenslag drinken.

Van een mensch met een mager en plat wezen zeggen ze te Dudzeele:

- Hij zou uit een wagenslag kunnen drinken! A.V.W.

Uit den levene der spinnecoppe.

IN mijn hoekske met een oud boekske vraag ik mij af of er wel een Vlaamsch schrijver zoo treffend de kobbe heeft beschreven als Pater Jan David (1545-1613). Hij heeft de kobbe in hare doening goed bekeken; zijn taalveerdigheid verraadt hier zelfs (zoo meen ik toch) zijn Kortrijkschen oorsprong: hij kent de weverstale!

Het boekske is een strijdschrift in allegorischen vorm tegen de ketterij: *Kettersche Spinnecoppe* is zijn titel. Het is uitgegeven 'Tot Bruessel, By Rutgeert Velpius / inden gulden Arent. Met Privilegie. 1596'[(1)].

Ziet hoe wonder de kobbe heur webbe weeft!

'Sy scheerdt de keten, ende stelt het werck int ghereedt, met zoo wel ghepaste ende ghematighe naghelen, soo iuyste, met soo effen, en ronde draeykens, zoo al beschickende, dat het om verwonderen is, gheen ander ghewichte ghebruyckende, tzy int spinnen, tzy int weven, dan tghewichte van haer selven, dats haer wervelinck, dat zijn haer loykens, dats haer calandre.' (bl. 189).

Al de menschen die met netten en netwerk omgaan, mogen 'ne punt zuigen' aan de veerdigheid van de kobbe:

'Principalyck, alle Visschers, Jagers, Vogelaers, Wewers, Tapijtsiers, Borduerwerckers, ende de spinningen mede: die toch alle kennen ende belijden moeten, dat sy altsamen, hoe abel ende expert dat sy in haer conste zyn, noch wel mochten by de spinnecoppe ter

(1) Dit is de tweede uitgave. De eerste verscheen bij denzelfden uitgever in 1595. Een latijnsche vertaling ervan, *Haereticus Araneus*, verscheen te Keulen in 1609. Zie Bibliotheca Belgica, 1e série, VIII, D. 129 ss. David schuilt onder den naam 'Jason Petronius, Doctoor in de vermaerde Vrije Consten van Leyden.'

schole gaen, om van haer te leeren, de cleynte, fijnte, ende effenheyt des garens: de subtijlheyt ende vasticheyt der litsen, ende cnopkens, de lichticheyt, ende nochtans goey proportie int weven: de abelheyt van zoo fijnkens, en soo haest te stoppen, en te vermaken, datter gebroken werdt: ende ten laetsten, de fijnicheyt haers wercx, soo datmen somtijdts anders niet en siet, of ten is eenich fijn dunne velleken, gheen floers, oft kerspendoeck soo fijn.' (bl. 258-259).

Hoe onbermhertig is de looze kobbe als een vliegsken in heur webbe geraakt!

'Alsser eenich beestken int net gevallen is, terstont die spinnecoppe int middel haer centinelle houdende, oft van daer sy sadt en proncte, deurt roeren der webbe, twelck sy terstont gevoelt, gewect sijnde, ende ghewaer werdende vanden vanck, compt vloecx derwaerts geloopen, ende gaet de proye te keere, die voort eerste, met haer ghespin dapperlijck omwindende, ende soo int garen verwernende, dat sy het arm beestken gheheel moey, mat, ende crachteloos maeckt. Ende facket alsdan op, ende draghet naer haer hol, oft vertreck, ten zy dat zy verhonghert is, ende langhe daer naer ghevast heeft, dan soo suycht zijt terstont, ter selver plaetsen daert ghevanghen is, al sijn bloedt uut.' (bl. 245).

De menschen zijn altijd schuw van een kobbe, maar vooral 's avonds is 't om te gruwen!

'Ende daerom, teghen gheen ander dier van sulcken slaghe, en ismen soo rap inde weere, om te dooden, ende hem quijt te maecken, als teghen een spinnecoppe, principalijck als die eenen mensche tsavonts, onverwacht, met die langhe schatse beenen ter keersewaert compt aengestreken, al oft een cleyn neckerken waer, dat u compt becruypen.' (bl. 118).

Is dat niet om er aan te smekken...? niet aan de kobbe maar aan Jan David's teekenende tale?

K.R.

De republikeinsche feestdagen.

DE Fransche omwenteling schafte op 24 Nov. 1793 de Gregoriaansche tijdrekening alsook den Gregoriaanschen kalender af. De nieuwe tijdrekening ging in met het uitroepen der Republiek op 22 Sept. 1792, die den eersten dag van het eerste jaar werd.

Het jaar werd verdeeld in 12 gelijke maanden, genoemd naar het klimaat, met 5 'jours complémentaires' in de gewone jaren en 6 in de schrikkeljaren.

Iedere maand was verdeeld in drie *decaden*; de dagen der decade werden als volgt geheeten: primidi, duodi, tridi, quartidi, quintidi, sextidi, septidi, octidi, nonidi en decadi. De DECADI was de rustdag; ieder decadi was aan een bijzondere herdenking toegewijd.

Deze tijdrekening bleef in voege tot 1 Jan. 1806 (11 Nivôse XIV).

In een almanakje voor het jaar 1800: 'Nieuwen Almanach voor het jaer Acht en het begin van het jaer Negen der Fransche Republyke, vergeleken met den Gregoriaenschen styl. - Tot Brugge, by Petrus Parain, boekdrukker' vinden we de 'Feesten, welke aen de Decadis zijn toegeëygent'.

	Vendemiaire ofte Wyn-Maend.
1.	Decadi Aen het Opperwezen.
2.	Decadi Aen 't Menschelyk Geslagt.
3.	Decadi Aen het Fransch Volk.
	Brumaire ofte Nevel-Maend.
1.	Decadi Aen de Weldoenders van het Menschdom.
2.	Decadi Aen de Martelaers der Vryheyd.
3.	Decadi Aen de Vryheyd en Gelykheyd.
	Frimaire ofte Winter-Maend.
1.	Decadi Aen de Republyke.

2. Decadi Aen de Vryheyd der Wereld.
3. Decadi Aen de Vaderlandsche Liefde.

Nivose ofte Sneeuw-Maend.

1. Decadi Aen den haet der Tyrannen en Verraeders.
2. Decadi Aen de Waerheyd.
3. Decadi Aen de Regtveerdigheyd.

Pluviose ofte Regen-Maend.

1. Decadi Aen de Eerbaerheyd.
2. Decadi Aen de Glorie en de Onstervelykheyd.
3. Decadi Aen de Vriendschap.

Ventose ofte Wind-Maend.

1. Decadi Aen de Maetigheyd.
2. Decadi Aen de Kloekmoedigheyd.
3. Decadi Aen de goede Trouwe.

Germinal ofte Spruyt-Maend.

1. Decadi Aen de Heldhaftigheyd.
2. Decadi Aen de Ontbaetzugtigheyd.
3. Decadi Aen den Stoicisme.

Floreal ofte Bloem-Maend.

1. Decadi Aen de Liefde.
2. Decadi Aen de Houwelyks-Liefde.
3. Decadi Aen de Vaderlyke Liefde.

Prairial ofte Gras-Maend.

1. Decadi Aen de Moederlyke Tederheyd.
2. Decadi Aen de Kinderlyke Eerbiedigheyd.
3. Decadi Aen de Kindsheyd.

Messidor ofte Ougst-Maend.

1. Decadi Aen de Jongheyd.
2. Decadi Aen de Mannelyke jaeren.
3. Decadi Aen den Ouderdom.

Thermidor ofte Bad-Maend.

1. Decadi Aen het Ongeluk.
2. Decadi Aen den Akkerbouw.

3. Decadi Aen de Vernuftheyd.

Fructidor ofte Fruytmaend.

1. Decadi Aen onze Voor-Vaders.
2. Decadi Aen het Naerkomelingschap.
3. Decadi Aen het Geluk.

Feesten der Involdagen.

1.	Feest der Deugd.
2.	Feest des Vernufts.
3.	Feest der Werkzaemheyd.
4.	Feest der Gezindheyd.
5.	Feest der Vergeldinge[1].

J.D.S.

Koornwindmolen.

EEN molen staat op eene *mote*, of *wal*, waarrond den *molenweg* kruipt tot tegen vier steenen, wit gekalkte *teerlingen* waarop de *kruisplate* ligt, die de *molenstake* dragen. Die stake is recht gehouden door vier *leugenschooren*, en daarbij door vier *okselschooren* aan de *vergaringe*. De top van de molenstake is met eene ijzeren *sporre* beslegen, die past in den *sporrepot*, in 't midden van de *steenbalken*, die er kruiswijze op draaien. Sporre met sporrepot worden *de nokke* genoemd. Aan de uiteinden der steenbalken hangt het molenkot, en boven deze balken is een zolder of *steenbedde*, waar de *molensteenen* liggen. De onderste steen zit vast in eene *kuipe*, en in zijn midden staat de *busse* waarin den *perestaf* staat, die door den bovensten steen steekt en met eene *spille* in eenen tweeden sporrepot te recht komt, en eene nokke maakt die de *rijne* grijpt. Deze bovenste steen draait met zijnen *schijflooper*, bij middel van de *scheerzen* en *spien* van het *assewiel*, ook *vangewiel* genaamd, dat met *asslooven* vastgemaakt is aan den grooten *asse*. Rond dit wiel ligt de *vange*, door dewelke men bij middel van den *vanghaak* en den *vangevleger* den molen kan stille leggen. De groote *asse* steekt buiten den *windweeg* en door zijnen kop steken twee *pestels*, vastgemaakt met *lieschweggen*, aan wier uit-

(1) In de schrikkeljaren was het 6e feest aan de Revolutie toegewijd.

einden de vier *roeieinden*, met *pestelbouten*, vastgemaakt zijn. In die roeeinden zitten, rechts, de *scheen* van de *wieken*, die t'einden vastliggen in de *zoomen*, en links de *honden* waarop de *windberdels* genageld zijn. Op deze planken zijn de *wervelingen* gevezen waaraan de koorden vastgemaakt worden om de *zeilen* te spannen. Tegenover den windweeg hangt den *steeger*, waar de *steert* door steekt, die, met de twee *loopschooren* in den grond, den molen in den wind houdt...

En zoo voort...! Wie zant er nog koren voor onzen molen?

P.D.B.

Spaansche vasten.

DE Spaansche soldaten die gedurende de 16e eeuw alhier in garnizoen lagen, hebben dikwijls onze voorouders verergerd omdat zij de vastenwet niet onderhielden. De Spanjaards hadden immers groote dispensatie door de befaamde Bulla Cruciatae.

Augustijn Van Hermelghem, een trouw katholiek poorter van Yper, schrijft in zijn kroniek(1) onder 't jaar 1588: ‘In den vasten zoo waren de Spanjaerden houdende den vasten den meesten deel in eere gelijk Barbaristen; want den meesten deel eyeren en vleesch aten, zeggende dat zij het doen mogten’. De menschen van Yper geraakten er niet wijs uit: die soldaten die alle stappen in lange en pralerige processiën met heiligenbeelden rondliepen en de strenge vastenwet verachtten! De Spanjaards wilden volstrekt vleesch eten. De bisschop van Ypre weigerde de toelating. Maar de Spanjaards gingen met ‘valsche briefven, zoo zy zeiden, van den

(1) Nederlandsche Historie door Augustin Van Hermelghem, II, bl. 22 en 27 (Gent, 1867; uitg. van de Maetschappij der Vlaemsche Bibliophilen).

paus geconsenteert' naar de wetheeren van Yper en dwongen hen het Vleeschhuis te openen... ''t welcke brocht eene groote confucie, tot groote schande; 't welke voor Godt en voor alle menschen was groote zonden; want zelve buyten den vasten noyt het vleeshuys open en stond op eenen vrydag, en nu in den vasten!' besluit de vrome Van Hermelghem. Van zulke dispensatie hadd en de Yperlingen geen gedacht!

E.N.

Boekennieuws.

Der Grosse Herder. Bd. V (Ganter-Hochrelief). - Freiburgim-Breisgau, 1933. (34,50 RM.)

Dit deel van den 'Grosse Herder' telt 840 blz. tekst en 65 blz. Bijlagen. Niet minder dan 2004 afbeeldingen versieren den tekst. Om een kort overzicht te geven van den inhoud, halen wij de artikels aan over *Groot-Britanje*, geschiedenis (8 kol.) en kerkgeschiedenis (4 kol.); over *Griekenland*, waar vooral de bijdragen over de kunst (4 blz. afb. buiten tekst), en de letterkunde, zeer belangwekkend zijn. Het artikel over *Guido Gezette* is kort, maar diepdoordacht.

Wil men verdere bijdragen over *Kunst*, dan zie men naar 'van Gogh', wiens penseelkracht ons veropenbaard wordt in de gekleurde bijlage 'Cypressenlandschap', en naar zooveel andere, b.v. 'Glasschilderung'. Gaat men over tot de kunstphilosophie, dan mag het artikel 'Gotiek' (8 kol. en 4 blz. afb.) gerust de vergelijking doorstaan met 'Barok' uit het eerste Bd.: nadruk wordt vooral gelegd op de cultuurhistorische beteekenis van den stijl.

Het volsta te zeggen dat Bd. V van den G.H. is, zooals de andere deelen en de Atlas, een parel te meer aan de kroon van het huis Herder, zoowel wegens den tekst als wegens de sierlijke uitvoering.

J.-A.V.H.

IJslandsche Godensagen bewerkt door Stijn Streuvels, Amsterdam, L.J. Veen's Uitgeversmij, 1932. In-8, 176 bl. = Florijn 2.40 (omtrent 35 frank).

Stijn Streuvels heeft altijd een voorliefde gehad voor de 'groote Noren': hun eenvoudige, diepe levenszin, hunne stoere berusting in het heimvolle spel der natuurkrachten zijn meegeboomd in de hooge schering, in den zielkundigen grond,

waarop de meester het Vlaamsche landschap en de Vlaamsche menschen ingeslagen heeft. In een nieuwe boekenreeks - want ook de *IJslandsche Heldensagen en Familiesagen* en *Het Boek van Njal* zijn in bewerking - wil Streuvels de bronnen der Noorsche poëzie ontsluiten en de Edda's in 't Vlaamsch oververtellen.

Dit eerste deel is een weelde: zoo treffend is de harmonie tusschen den oorspronkelijken inhoud en de gedragene, vaste taal, de sobere beheersching van woord en wending in de weergave.

Leerders en zoekers zullen in de inleidende Verantwoording en de aanteekeningen op het einde hun volle gading vinden.

A.V.

P. De Keyser. Folklore en Onderwijs. Antwerpen, De Sikkel, 1933. In-12, 120 bl. = Fr. 16.

Dit werkje verschijnt in de ‘Brochurenreeks der Vlaamsche Opvoedkundige Vereeniging’. Na een korte en oppervlakkige inleiding zijn de *negentig* eerste bladz. niets anders dan een herdruk van het *Vraagboek* van Gittée, doorschoten met lichte aanteekeningen, uit Schrijnen's Volkskunde en enkele algemeen bekende werken. Aldus wordt § 1. Taal- en Volkshumor eenvoudig met een overdruk der Analytische Tafel van Cornelissen's Nederlandsche Volkshumor verrijkt. Voor de *twintig* bladz. gewijd aan de Folklore in het Onderwijs heeft Hoogleeraar De Keyser dankbaar een paar duitsche opstellen overgeschreven. Oorspronkelijk is ten slotte op bladz. 118 het verontschuldigende *Naschrift* dat de critiek voorkomt die zulk een uitgave zou moeten treffen.

We wenschen met den Schr. dat dit inleidend overzicht ‘in de mate van zijn beteekenis’ de onderwijzers moge uit den nood helpen en.... dat Professor De Keyser de zonde van deze haastige brochure weldra moge herstellen door het uitgeven van een ernstige en evenwichtige studie over dit belangwekkend onderwerp. Hij heeft daartoe, meer dan wie ook, de titels en de bekwaamheid.

Deze bespreking verwekt een algemeene beschouwing. Onze jongere ‘vulgarisatie’ door woord en schrift heeft, in 't algemeen, geen goeden naam. Zij is pedant, ligt in arbeid onder het bestendige besef van den doctorstitel en paait den minderen man met halve wetenschap en half werk. In een Volksuniversiteit is een jong doctor of hoogleeraar *facile princeps*, doch ook bij ons moet hij zijn lezers en toehoorders eerbiedigen en de moeite doen om zijn eigene hoogere wetenschap wel

samen te vatten en in een deugdelijken, eenvoudigen vorm te steken. Het jonge, geleerde Vlaanderen moet nog ‘tot zijn eigen komen’ uit den roes van een gewaande eerstigheid. De gemoedelijke en toch grondige vulgarisatie van de Engelsche *scholars* ademt in opene en gezonde lucht: zij moge ons tot voorbeeld dienen.

E. NEYLANTS.

Mengelmaren.

De moze speetten.

Zoo zegt men voor: een moeilijkheid overnemen, voor een ander een ‘vuile, besch... commissie’ doen, b.v. een flauwe, twijfelachtige handelszaak van een ander ter hand nemen:

- Ge zijt er wel meê als ge peist dat ik zal de moze spletten: ge kunt dat zelve doen! Dickebusch.

Loquela vermeldt: *Moze splijten* d.i. moze (modder) doortreden, vuilen weg onder den voet hebben. ‘Gaat gij al den eerdeweg, ge zult veel moze splijten’. Hondschoote.

Moerdauw.

Als, bij valavond, land en meersch met een lage leegen dikken mist overtogen zijn: dat is ne *moerdauw*. Hij is gevaarlijk voor koorts en vallingen. Vlisseghem.

- vgl. *Moerdauwen*: doomen, dampen, misten, zoo de moere, de grond doet, 's morgens en 's avonds: ‘'t Moerdauwt geweldig: en gaat niet uit!’ Snaeskerke. (Loquela).

A.V.W.

[Nummer 2]

Van spoken en verkeersels.

De wagen met de witte peerden.

HET hof van Donck, nu bewoond door Victor Delos-Deschildre, ligt op de gemeente Nieuwkerke en de parochie Ploegsteert: ‘Nieuwkerke ten stokke en Ploegsteert ter klokke’. Maar de kinders van het hof en van daar in 't ronde loopen naar schole te Nipkerke, omdat het veel nader is. Geen van de kinders en zou durven gaan langs den ‘gravé’ (kiezelweg) die loopt van den helteweg naar den Nachtegale, vooral 's avonds niet. 't Volk vertelt dat het daar spookte in den tijd, te weten over dertig jaar of daaromtrent. Iederen nacht zagen ze daar een spook op een wagen bespannen met twee witte peerden; het kwam uit een kleinen meersch langs den weg, reed tot aan het hof van Donck en keerde doodstille weere naar den meersch.

Nu en ziet men dat spook niet meer, maar in den meersch loopen er bij nachte witte keuntjes die bij dage nooit te zien zijn.

De uitgetrokken landscheede.

Rond 1860 wandelde er telken nachte, op den Broeckenwegel te Nipkerke, een spook en 't droeg op zijn rugge een zwaren steen, zoo zwaar dat het gebogen ging en kreunde onder de last.

Een stoute kerel ging hem een keer in den donkeren te gemoet en hij hoorde 't spook krijschen en angstig zuchten:

- Waar moet ik hem leggen? Waar moet ik hem leggen?

Onze vent zag dat die steen van 't spook een landscheede moest zijn.

- Legt hem waar dat g'hem weggepakt hebt! antwoordde hij.

En 't spook ging tot op den hoek van 't land, wierp daar den steen neer en was weg.

Dat moest iemand zijn die een landscheede uitgetrokken had en zijn gebuur bedrogen? En waarlijk! De landmeter werd bijgehaald en bevond dat de scheedinge mis was; 't land werd vanher afgebakend op den hoek waar het spook zijn steen nedergesmeten had.

Wit verkeersel en dwaalkeerskes.

Gedurende heel den zomer rond het jaar 1880 verscheen er, te middernacht, een spook in 't witte dat ging neerknielen aan 't Calvariekruis van Carlu Knockaert, een hovenier langs de strate van Ploegsteert naar Rozemarijn. Dat duurde maanden lang en 't was toen ineens gedaan. Sommige lieden beweerden dat het verkeersel de eigen zuster was van Carlu, die heur met een beddelaken verkleedde om de fruitdieven benauwd te maken en uit den boomgaard te houden.

't Volk beweert dat de dwaalkeerskes (dwaallichtjes) zielkes zijn die weerkeeren en u achtervolgen totdat uwe oogen schemeren en ge verloren loopt. Alleszins gebeurt het dikwijls dat menschen met den schrik op het lijf dwers over de stikken vluchten om-

dat er (zoo ze meenen) een dwaalkeerske achter hulder zit.

Zingende nunnen en wondere ratten.

Philibert, een bejaarde houthakker[1], kwam op een avond, in 't naar huis gaan, bij den gekruisten God van Gheer, op den hoek van den busch tusschen Ploegsteert en Waasten. Al meteens zag hij rondom hem een heele bende nunnen die weg en weere schoven, angstig en verlaan: ze zagen er indroef uit en prevelden en neuzelden in een tale waarvan Philibert geen gebenedijd woord en verstond; 't en was geen vlaamsch, en 't was geen fransch ook niet.

- Als 't lijdende zielen zijn, onze Lieven Heere, help ze uit de pijnen van 't vagevier, zei Philibert, en hij knielde voor den gekruisten God in gebed.

Binst dat hij aan 't lezen was, gingen de nunnen weg, eene voor eene, en toen de laatste weg en deure was, ging Philibert naar huis.

***

Een anderen keer: 't was al denzelfden kant en weerom in den donkeren 's avonds, ging Philibert langs een nauwen wegel tusschen twee meerschen. Opeens bogen de hagen naar elkaar toe en sloten hem den weg af. En groote ratten kwamen van hoeke te kante lijk uit den grond gestampt en liepen hem over 't lijf. Philibert en verschoot niet (zoo vertelde hij): hij begon zeere te bidden en de spokerij was gedaan.

De boer die een kapelle beloofd had.

In de Eekestrate[2] op uw rechterhand als ge van Nieuwkerke komt, staat er een kapelleke aan den keer van den weg die naar 't hof van Delerue's loopt. Daar woonde in vroegere tijden Bonaventuur Olivier en stierf er in 't jaar 1788.

(1) Wat hier volgt is Philibert's eigen vertelling van rond 1860, na mondelinge overlevering, omtrent 1890 opgeteekend.

(2) Er staan inderdaad vele eekeboomen langs dezen breeden eerdeweg die van Nieuwkerke naar Dranouter loopt.

Eenige dagen na de begraving ging de pastor van Nieuwkerke 's nachts een zieken berechten aan den kant van 't Westhof en hij kwam langs de Eekestrate.

- Meneere de pastor, zei de koster en de lanteern beefde in zijn hand, 'k heb Bonaventuur Olivier gezien daar aan 't begin van zijn dreve.

- Eerst naar den zieken! zei de pastor. Als hij daar nog staat in 't weerkeeren, wel ge zult gij voortgaan en mij met hem alleene laten.

In 't weerkeeren stond Bonaventuur nog aan zijn dreve. De koster was blij dat hij mocht wegspoeteren voor dat benauwelijk spook. De pastor ging er naar toe en de arme boer vertelde dat hij, in zijn leven, beloofd had een kapelleke voor O.L. Vrouw te bouwen op de plaatse waar hij nu stond. Maar hij had zijn belofte verzuimd. En hij kwam nu vragen dat zijn erfgenamen het zouden doen voor hem.

's Anderendaags vroeg ging de pastor naar de Olivier's en nog denzelfden dag zonden ze Perck, hun boever, met de karre naar Waasten om steenen voor 't kapelleke.

't Is het nichtje van Perck, den boever, dat mij deze geschiedenis verteld heeft. Maar 'k peize dat ze gemist is van jaartal, want op het kapelleke staat er 1808, en niet 1788. 't Is ook mogelijk dat het kapelleke in den Franschen Tijd beschadigd werd en naderhand weer opgebouwd[1].

[M.D.L.C.]

Eindnoten:

(1) Vgl. voor oorkondschap van deze vertellingen, opgeteekend rond 1890: Biekorf, 1922, bl. 83.

[Spreuken]

- *Jen* [uw] *woorden geven mesdagen!* = gij houdt op van werken om te zeggen wat er u invalt.

- *Hij ronkt lijk een eurzel* [hurzel, horzel] *in een kaffiekanne*, d.i. hij spreekt onduidelijk. Vgl. De Bo. v. Hurzel.

- Er is geen een zoo sterk als Fideel: hij zou *den duivel op een kussen binden*.

- 'k Heb entwaar een kloksken hooren luien, maar 'k en wete niet waar dat de stringe vaste zit.

- 't Is altijd *weêr lijk een been*, d.i. droog weder.

Poperinghe en ommelands.

D.V.

Pax Christi in Regno Christi (Pius XI).

DE VREDE XRISTI!... Bethlehem,
't gezegend oord,
o 't had alreeds uit engelenmond
dat overzalig
woord gehoord!

De scharen voelden't, vroomgezind,
waar God, als Heiland, ringsom Hem,
zijn liefde droeg, zijn macht uitsprak,
en weende ook over Je-
rusalem!

O God, ge wist ons waar geluk,
en wenschtet uw Apostelental,
wat hier beneên, als hoogste goed,
ons herte en ziele ver-
blijden zal!

Ge wenschtet den vrede en gaaft hem meê!
do pacem... meer als ijdele macht,
veel meer als goud en zingenot,
do pacem... meer als
roem en pracht!

De volkeren nu vernemen 't woord,
Gods vredewoord!... en vrede blijft
de boodschap die uit Roomen kwam,
en daverend over
d'aarde drijft!

IN REGNO CHRISTI... met Gods wet
als grond waaruit de blomme kiemt,
de vredeblomme, die vol geur
en schitterend naar den
hemel striemt!

De wereld voelt wat hem bezwaart,
wat heimelijk leed ons menschdom kwelt,
hoe ieder volk lijk dronke[1] loopt,
en zwimpelend naar den
afgrond helt!

O 't menschelijk *wijszijn* dat zoo gauw
verslonden wordt, in niet vergaat!
o 't menschelijk gunnen dat zoo licht
zijn eigen onmacht
blijken laat!

Gij vrede Xristi, vult mijn hert!
deurwaait, ombalsemt ieder huis!
O vrede daalt op land en volk,
bij 't glimmerend licht van 't Xristikruis!

***

VOORZICHTIGHEID,
die handelend oordeelt, wikt, voorziet;
RECHTVEERDIGHEID,
die weet wat *mijn* en *dijn*[2] bediedt;
STERKTE, gij,
die krachtig ons uw krachten baart;
MATIGHEID,
die zuinig herte en lijf bewaart;
o machtig viertal[3],
bron van vrede,
laaft ons hijgend krank gemoed!
O vrede die den
mensch *hernieuwt*,
herworden en *herleven* doet
IN REGNO XRISTI!
IN CARITATE XRISTI![4]

Kortrijk.
A. MERVILLIE.

(1) Moti sunt sicut ebrius et omnis sapientia eorum devorata est. (Harpzang, 106-27).
(2) Mijn en dijn = 't mijne en 't uwe.
(3) De vier kardinale deugden, steundeugden onder de zedelijke deugden.
(4) Wapenleuze van Z.D. Hoogw. H. Lamiroy, Bisschop van Brugge.

Het Samiaansch vaatwerk van Steendam bij Nieuwpoort.

(Vervolg en Slot van bl. 23.)

3. - *Het einde der Terra Sigillata te Steendam*.

Rond het einde der jaren 100 leidde het verval van het Samiaansch vaatwerk tot een herleving van de oude nationale Keltische pottenbakkerskunst, bijzonder in Engeland. Zij was aldaar in vollen bloei in de 3e eeuw, voornamelijk te Castor bij Northampton (Durobrivae).

Zoo men in de eerste helft der 3e eeuw te Steendam nog Sigillata gebruikte, toch stellen wij vast dat men zich beperkte bij het aanschaffen van eenige kleine, onbeduidende potjes en teeltjes, vermoedelijk meestal afkomstig uit Rheinzabern en uit Trier.

Het beste vaatwerk kwam, denkelijk reeds in de tweede helft der 2e eeuw, niet meer uit de Samiaansche werkmiddens maar wel uit de jongere Keltische centra die, naar het voorbeeld van Castor, ook ontstonden op het Gallische vasteland.

Weldra was Sigillata enkel nog dienstig voor wat poppengoed, terwijl de Castorwaren integendeel pronkten op 's meesters tafel te Steendam. De fijngewande, keurig afgewerkte zwarte bekertjes die wij er aantreffen, getuigen van echten kunstzin en van stevige hoedanigheid. De modellen van Steendam munten zelfs uit boven meest alle soortgelijke bekers aan de beide zijden van de Noordzee gekend. Dit spreekt klaar en duidelijk ten gunste van de hooge beschaving die te Steendam huisde, en wordt nog bevestigd door de degelijkheid der verwarmingsbuizen aldaar gebezigd, en ook door de keus der aarden schotels die er de Sigillata kwamen vervangen.

Over die aarden schotels dient hier een woordje bijgevoegd.

Tusschen het kleingoed in Sigillata eenerzijds, en de keurbekers in Castor-potaarde anderzijds, moet men in de derde eeuw op Steendam in een heel stel schotels en ander keukengerief voorzien ter vervanging van het verwezen Samiaansch goed.

Castor leverde doorgaans enkel de bekers en andere benoodigheden voor drank en vloeistoffen. De grootste behoefte was de kneedschotel of Mortarium. Uit een nieuw mengsel van potaarde werd een kloeke en deugdelijke schotel vervaardigd die - hoewel vorm 45 Dragendorff der Sigillata er bijna letterlijk in nagevolgd werd - toch in kleur en bestand eene geheele nieuwigheid was.

De gebakken potaarde dezer schotels is rooskleurig. Men heeft nochtans zoowel langs binnen als langs buiten eene bekleeding bijgebracht van bleek-gele tinten die den kern volledig van het zicht afsluiten. Het gekend steengruis der Mortaria ontbreekt niet, doch in stede van slechts de binnenwanden te bezetten, zooals in de Sigillata-vaten, is het hier door en door in de potaarde verbakken.

De afwerking is in elk opzicht volmaakt en - behalve de kansen op breken - die schotels waren ongetwijfeld zeer duurzaam.

Treffend is het dat ook de Castor-bekers de rooskleurige potaarde vertoonen. Hier nochtans is de bekleeding donker-zwart, terwijl de wanden uitermate fijn zijn en verzorgde behandeling vergen.

Aarden potten van den aard zooeven beschreven, overleefden niet alleenlijk de Sigillata, maar ook de Castor-bekers. Deze laatste bereikten hun grootste volmaaktheid in de derde eeuw[1]. De Keltische kneedschotels en andere benoodigheden van denzelfden aard zijn het voornaamste kenmerk geweest van de pottenbakkerskunst in de vierde eeuw[2].

(1) R.G. Collingwood. Roman Britain, bl. 103 (Oxford, 1932).
(2) Aldaar bl. 101 en Oswald & Pryce a.w. bl. 216.

Het blijkt dus niet onwaarschijnlijk dat Steendam nog in de vierde eeuw door Gallo-Romeinsche families bewoond was.

Terloops wijzen wij er op dat de Castor-waren, overvloedig aangetroffen langs de Vlaamsche kust en in Engeland, eene zeldzaamheid zijn in 't noord-oosten van Frankrijk en elders in dat land totaal ontbreken[1].

Niet zonder reden vermoeden wij daarom, dat de handelsbetrekkingen tusschen Engeland en België nauwer schijnen geweest te zijn dan tusschen Engeland en Frankrijk. Toch heeft men tot hiertoe algemeen gedacht dat Boulogne het middelpunt dezer betrekkingen geweest is. Kwam Boulogne misschien in aanmerking voor het reizigersverkeer? Gebeurde het goederenvervoer langs de waterwegen der Nederlanden?

Newcastle-on-Tyne.

R. DUMON.

Platerie - Pilserie.

IN een oorkonde van 1828[2] vinden we vermeld '*een moeras genaamd de Platerie*' waardóór de grens Knokke-Westkapelle loopt tusschen de wijk *De Vrede* en de brugge, genoemd de *Glazebrugge*, op de *Groote Geule*.

Het moeras of rietveld (schuiloord voor jachtwild) dat we thans nog op dezelfde plaats aantreffen, wordt door het volk nog steeds '*de platerie*' genoemd, alhoewel de meest gebruikte naam thans '*de pilserie*' is.

Kadastrale ligging: Sectie B nr 104 (Westk.).

Het paalt met de N.O.-zijde aan de groote, hooge weide, waar vroeger het groote Isabellafort stond. Deze weide draagt thans nog den naam van *forteweide*.

(1) Cumont. Ann. S.R. Arch. Brux. Deel 28, bl. 139.

(2) Procesverbaal van Grensbepaling van het grondgebied der gemeente van Westcappelle. 1828. Gemeentearchief Westkapelle.

Het Isabellafort werd door de Spanjaarden aangelegd op een punt van groot strategisch belang: kruispunt van dijken (Zeedijk of Gravejansdijk en Sint-Paulusdijk) en samenvloeiingspunt van de uitwateringskanalen en de bevaarbare kanalen der streek: Jezuietenvaart, Vuile Vaart (een oude kreek die door de Spanjaarden gekanaliseerd werd), de vaart der Cantelmo-lijn (Linievaart), en de Sint-Paulusvaart (tusschen Isabellafort en Sint-Paulusfort op Knokke-Oosthoek). Deze vaarten loopen samen in de Groote Geule, die bij middel van de Isabellasluis in een insprong van 't Zwijn uitloosde. Deze sluis, liggend ter plaatse waar de Geule den Zeedijk of Gravejansdijk dweerst, dagteekent uit den tijd van het aanleggen van dezen dijk. Ze werd door de Spanjaarden vernieuwd toen het Isabellafort gebouwd werd. Het fort diende dus medeen om deze belangrijke sluis te beschermen. Later werd de Isabellasluis vervangen door de lagerliggende Hazegrassluis (Geule-Nieuwe Zeedijk). Het fort lag dus tusschen den Gravejansdijk (of er over gebouwd[1]), de Geule en den grooten plas aan de Z.W. zijde waarin de verschillende kanalen samenliepen. Deze plas, de haven van het Isabellafort, is de huidige Platerie of Pilserie.

De naam *Platerie* is een verzamelnaam afgeleid van *plate*, evenals *pilserie* afgeleid is van *pilse*.

Een plate is oorspronkelijk een zeeplaat, dan een moerasgrond of beter slikkegrond uit de zeeplaat ontstaan, later een schorre en, na indijking, een polder[2]. Door uitbreiding gaat de naam soms over op gelijk welke moerassige, zompige plaats aan den zeekant. Op de kaart van Covens[3] worden de slijkgronden langs de Vuile Vaart *planterij* genoemd. Dat is zonder

(1) De Gravejansdijk is op deze plaats afgevoerd. Hebben de Spanjaarden dat gedaan of is het bij 't sloopen van het fort gebeurd?
(2) Over ‘De Plate’ zie Biek. 1933 blz. 156.
(3) Carte particulière de la partie occidentale du Flandre Hollandais etc.... à Amsterdam par Covens et Mortier. Niet gedateerd.

twijfel niets anders dan *platerij*, dat op de kaart door misverstand planterij (= plantage) geworden is. Een oorkonde van 1723[1] noemt een water te Damme: *de platerie ofte visscherie*.

Het woord *pilse* (vr.) met de beteekenis van moeras komt in vele Noord-West Vlaamsche plaatsnamen voor. Het wordt in deze streek nog algemeen als gemeen zelfstandig naamwoord gebruikt voor natte of zompige gronden.

JOZEF DE LANGHE.

Een brief in soldatenfransch.
Veldtocht in Zuid-Duitschland en Zwitserland. (1799-1800).

Jan-Baptist Soudein, een jongen uit Woesten, diende onder Napoleon en had bij 't leger ‘zijn Fransch’ geleerd.

Hij moest het tamelijk vlot kunnen spreken, maar met het schrijven ging het zoo gemakkelijk niet.

Zijn brief is hier *letterlijk*, zonder de minste verbetering, afgedrukt.

Hij spreekt over de veldtochten van de Franschen tegen de troepen van de Tweede Coalitie. Dit verbond, in 1798 gesloten tusschen Engeland, Oostenrijk, Rusland, Napels en Turkije, duurde tot aan den vrede van Lunéville (9 Februari 1801), waarbij o.a. Oostenrijk voorgoed onze streken aan Frankrijk afstond.

In den brief is er sprake van de twee veldtochten van 1799 en 1800.

Het Fransche Rijnleger trok op 1 Maart 1799 over den Rijn, en langs de Mainvallei viel het Zuid-Duitschland binnen; het werd echter van Witten Donderdag tot Paschen (21-24 Maart 1799) verslagen te Stockach te N. van Konstanz en trok zich terug tot Straatsburg.

Daarna nam onze soldaat deel aan den veldtocht in

(1) Lett. de la Coste. Zie de Flou XII, 841.

Zwitserland, rond Zürich, waar Masséna voor de overmacht van Russen en Oostenrijkers moest wijken. De Oostenrijkers, onder aartshertog Karel, trokken over den Rijn en werden vervangen door een Russisch leger onder generaal Korsakoff. Een tweede Russisch leger, onder den beroemden Suworoff, kwam uit Italië over de Alpen om het leger van Korsakoff te vervoegen en een algemeenen aanval tegen de Franschen te ondernemen. Masséna voorkwam de uitvoering van dit plan; hij overviel de Russen bij Zürich en veroverde de stad (25-26 September).

In den veldtocht van 1800 was onze soldaat eerst bij het Rijnleger dat op 23 Oogst optrok naar Zuid-Duitschland en Ulm bezette en dat op 3 December de Oostenrijkers zou verslaan te Hohenlinden ten O. van München.

Binst dezen veldtocht werd onze soldaat overgeplaatst naar het leger van Italië, dat hij over Grauwbunderland (Grisons) moest vervoegen in de Pôvlakte.

De brief werd geschreven op 26 October 1800 uit Palazzolo in Lombardije (ten Z.O. van Bergamo, waar de Val Camonica in de Pôvlakte uitmondt).

J.D.S.

De palozzolau, le 4er Brumaire 9 ane rep[1].
Mon Cherpere et ma Chermere.
Voilas pour latraisieme le treque jevous et cri sau à voir l'honeur dere Cevoir de vosnouvell jesuis dedans une in quitud quinest pas à Croire par ce que je ne cée pas Sijesuis in nou blie de dans la familie monpere nous avons Chan ge Darmé nous ettions de larmé Durein mais nous avons Changé darmé nous Somme apre Sant de larmé ditalie bien mal pour la froidure et en cor plu mal pour les vive nous avons entre an canpagne le 5 seing fructidore nous nous avons batû le 13 et le 19[2] meme que nous avons re pousée lenemis jus qua lavile de houlme de las nous som venut dans le grison ou les troi Con pagnie de grenadier se con batu pan dant troijour dans le montagne et jaitou jour Eu le Boneur grace

(1) 26 Oct. 1800.
(2) 23 en 31 Oogst en 6 Sept. 1800. houlme = de stad Ulm in Wurtenberg op den Donau.

adieu dene pas avoir au Cune blesure mon Cher pere vous voudre bien man voijer de nouvelle dupeis voire silerequisision des geun homme[1] Sou partie Comme en france Sil niana dupeis faite mois Savoir dans quel demis brigade ilson
lan pasé nous avons passe le rein[2] le premier de le mois de marce nous avons etté jus qua dans la plaine Demein[3] diene (?) Sans trouvez le nemis delas nous avons de Claré laguere alimpereure Sur le meme Cou detan nous avons ataquer Surlagoce et Sur la draite nous nous avons batu le gudit Seint le vandredi le samdit jus quau diman à pre nous avons batu anretraite jusqua Strabourg de la nous avonrevenus de dans la suice arurique[4] de laslenemis nous ata quer á deux lieu de lavile ilnous are pousé jusquau porte puis nous somme batu pan dant troijour San perdre un quardeur le Chemin jaiette ble Sé dun balie morte au pied mais seneté rien jannai atrapée deux amonabis[5] et deux amon Chapaux troijour apre nous avons randu la ville nous avons Can péé derrière la ville Sur la montagne de montalbire[6] au bout de troij mois nous avons rataquer nous a vons reprie laville et 25 mille russien jai prie moimème prisonier un jun homme de popreque

Bien de Con pliment amon frere et seure et à mon oncle et a mestante et mamarene et tout mes amis an general rien Dautre Chose avous marquer pour le preSant je fini an vous en brassan duplus profon demonceur et Suis pour la vie votre Cher fils jean baptise Soudein

Voilas mon adresse au Citoyen jean baptisse Soudein grenadiere de la premier Conpagnie 1er ½ brigade de lig armer ditalie

Adres [Arm. d'Italie] Au Citoyen Citoy pierre notre dame De partement De la liste[7] Canton Alverdein[8] rousten aroustenne[9] poste restante a ippe[10] tre prese.

(1) De soldatenlichting.
(2) De Rijn
(3) De Mainrivier.
(4) Dans la Suisse à Zurich.
(5) à mon habit.
(6) De *Albis*, hooge heuvelenrij op de linkerzijde van het meer van Zürich, zuidelijke voortzetting van den Uetliberg; hoogste punt: het *Albishorn*, 915 m. boven zee. - Na de inneming van Zürich (6 Juni 1799) door de Oostenrijkers, trok Masséna zijn leger terug over de Limmat en tegen den Albis.
(7) Lys.
(8) Elverdinge.
(9) Woesten is nu nog *Roesten* in den volksmond: vraag het maar aan Herwin Eeekel!
(10) Ieper.

‘Den Oven’ te Kortrijk.

ALS men het eerste deel van De Potter's Geschiedenis van Kortrijk overleest, vindt men talrijke pottersstraten: pottel-, potterije-, potteldriesch-, bottelstraat, pottelmarkt, pottemarkt en zelfs eenen pottel- of pottelêrenberg. 't Moet zijn dat er in den tijd te Kortrijk veel potten gebakken wierden, en dat er in gebakken potten nog al veel handel gedreven wierd.

De pottelmarkt wierd, in de 16^{e} eeuw, gehouden vóór en omtrent het Kastelnijhuis, zegt De Potter. 't Was zeker wel *omtrent* of ten minsten niet onmiddellijk *vóór* het Kastelnijhuis, waar nu Mme De Blauwe woont.

Gij zult gaan hooren.

Over een veertigtal jaren stond er, op den westkant der Groote Markt, een aanzienlijke herberg-spijshuis, het groot ‘hotel’ van dien tijd dat toenmaals den klinkenden naam droeg ‘Au Lion d'Or’ maar dat, door de Kortrijkzanen, steeds ‘Den Oven’ genoemd wierd.

Deze herberg wierd overtijd verkocht aan de heeren Gratry, die er, vóór den oorlog eene weverij ingericht hebben. Na den oorlog kwam zij in eigendom aan een bankhuis waarvoor men al de oude achtergebouwen afbreekt, en den grond op nagenoeg vijf meters diepte uitgraaft om er versterkte kelderingen, bankkluizen, in te richten.

Hoe dat er, bij deze uitgravingen, niemand van het Stadsbestuur of van den Oudheidkundigen Kring tegenwoordig is, kan ik niet uitleggen.

Men heeft daar, op vier tot vijf meters diepte, verscheidene oude ovens gevonden, ten deele ingestort, waarvan er een of twee nog bijna vol gebakken vaatwerk zaten, ten meesten deel gebroken. Deze ovens waren rond, van omtrent 1^{m}50 doorsnede op 1^{m}50

hoogte, en met een halfronden koepel toegesteken. Zij waren gemetst ter dikte van een halfsteen, met klijtaarde voor moortel, en dan met zuiver klijt en leemaarde aangevuld. Een laatste oven stond verder, doch was veel grooter en stond merkelijk hooger. Rond die ovens heeft men allerhande scherfstukken van vaatwerk gevonden, in alle kleuren en hoedanigheden; en ook verscheidene gebakken, doch misvormde kannen en potten: ik heb er een van gekregen. De vaatjes die nog in den oven zaten zijn zeer fijn, zeer hard, wonderschoon van vormen en van allerhande modellen. Zij zijn niet blinkend, noch voorzien van glansverf en doorgaans donkerblauw van kleur.

De Potter zegt onder ‘Pottelmarkt’: Hier werd ten jare 1690 't eerste koffiehuis van Kortrijk opgericht.... Zou dat de ‘Lion d'Or’ geweest zijn? Dan zouden die ovens verdwenen zijn gedurende de troebele tijden van Lodewijk XIV. Dit ware zeer wel mogelijk.

Kon ik oordeelen naar vorm, kleur, steen enz... over oude potterijen, ik zou dat nader kunnen onderzoeken maar, jammer genoeg, ik ken daar niets van.

In alle geval is het niet te verwonderen dat de Kortrijkzanen de herberg ‘Au Lion d'Or’ liefst ‘Den Oven’ noemden.

P.D.B.

Zotten en innocenten van der stede.

IN de Middeleeuwen hadden de vorsten hun dwergen en zotten en daardoor kwam ook bij de poorters in onze gemeenten de ‘zotheid’ in eere. De wetheeren zorgden dat de ‘fol’ treffelijk aangedaan was en kochten hem gewoonlijk zijn kleeding: ‘een froc, een kerle, een caproen’, ook al kousen en schoenen.

Voor Brugge is de oudste vermelding van zulk een toelage uit 1393: ‘Van eenen frocke ghedaen maken te Simoens boef de zot...’ In de volgende jaren wordt

het blijkbaar een gewoonte uit medelijden en genoegen een zotte kleeden[1].

Kortrijk bleef in mildheid niet ten achter. Alleszins vanaf 1394 voorziet de stad in 't onderhoud van een 'foel'[2]. In 1395 schenken de wetheeren 'den fol eenen dobbelen froc van 9. ellen lakens waerof de 5. ellen costen 14 sc. delle ende de 4. ellen 7 sc. delle' en 't volgende jaar geven zij 'Woutren den fool in aelmoessen 5. ellen graeus lakens ende 5. ellen wits lakents.' Nog dikwijls staan er zulke uitgaven in de gemeenterekeningen ingeschreven:

'... eenen kerle, 1. caproen ende 2. causen om eenen kinschen meinsche gheheten de Weyenere (1416*)*.

Ghegeven in aelmoessenen eenen dulle Ghys tlakene om eenen caproen (1428).

Item zotte Ghys ghegheven in aelmoesene 40 sc. ... Item zotte Hanneken sghelicx 20 sc.' (1428).

Dergelijke gifte in 1447 aan 'Heinric de Moor, zot' en 'Zotte Baerbelkin' dat een trouw klantje blijft:

'Ghegheven zotte Baerbelkinne thulpen heurer vercleedinghe, 12 lb. (1455).

Betaelt Janne Lammartin, parmentier, van 4. ellen lakens blaeu ende andre viere ellen voedringhen omme eenen roc... ende van een paer coussen ende een paer scoen... ghegheven in aelmoessenen zotte Baerbelkinne' (1455; en weerom in 1457).

Ghegheven in aelmossenen Willekin de zot om eenen roc, 24 sc. (1473 en volgende jaren onder de naam: Guillemet de sot en Guillemet le Fool. 1502).

In de 15e eeuw is het aldus een vaste gewoonte dat de stad in de kleeding van een of meer 'zotten' voorziet, doch we vinden nog geen stadsnar die de kleur van de gemeente draagt. Eerst in 't begin van de 16e eeuw verschijnt de 'zot vander stede'; hij draagt de 'parure ende cleedinghe vander stede' een lakenschen

(1) Gilliodts van Severen. Inventaire IV, 471; V, 94 vlg.

(2) De aangehaalde posten uit de Gemeenterekeningen van Kortrijk staan meestal tusschen ff. 30 en 45 van het aangeduide jaar.

rok in wit-en-rood, de kleuren van de stadsbanier, en het stadswapen geborduurd op zijn mouw. In 1545 zijn er *vier* 'innoncenten deser stede'; zij krijgen een nieuw kleed om treffelijk met het stadsofficie in de H. Sacramentsprocessie te kunnen medegaan.

'Noch betaelt by meester Cornelis vanden Berghe ter cause van Deykin, innocent, omme hem eenen roc te makene: eerst van twee ellen ende een half roet lakene te 30 sc. 16 d. par. delle; item 2. ellen ende een half wit lakene te 20 sc. par. delle; item 5. ellen voeringhe....; den parmentier vanden roc te makene 10 sc. par. ende den borduerweerckere vander stede wapene ghemaect te hebbene upde mauwe vanden zelven roc, 8 sc. par. (1515, f. 42).

Nevens 'Deykin' verschijnt in 1520 'Hannequa den zot': '...een spaensche hoyque.... dobbel ghevoert vander parure ende cleedinghe vander stede om Hannequa den zot; ... Gheconsenteert Hanneca den zoot te hulpen eenen rock oft capproen, 8 lb. par. (1520, f. 40. 42).

In 1526 is het 'Modecac den zot' die twaalf pond krijgt 'thulpe van eenen rock vander parure vander stede'; in 1527 krijgt 'sotten Daneel een hombaeys [uit] zemen vellen'.

De zotten der stede groeien in getal: Joos van Rameis 'lakenghereeder' scheert in 1538 dertig ellen rood en wit laken 'om de innocenten' en Robeert van Puwebrouck, parmentier, maakt in 1545 'vier rocx om de innocenten deser stede om Sacramentsdaghe'. In 1561 is een Willem Nys 'zot vander stede', en 't volgend jaar koopt de stad weer '15. ellen root laeken ende 15. ellen wit laeken, omme daermede te cleedene de scamele innocenten vander stede omtrent den sacramentsdach laestleden'.

De vrouwen wilden in zotheid niet onderdoen voor de mannen en de stad blijkt dit recht erkend te hebben want in 1574 betaalt ze 'over de leveringhe van vier paer scoenen voor de simple innocente dochters jeghen den heleghen sacramentsdach'.

De tijden zijn dan weldra te ernstig geworden om nog zotten en zottinnen op stadskosten te onderhouden; sommige Gilden en Kamers van Rhetorycke bleven aan de overlevering getrouw en hielden, tot in de verleden eeuw toe, hun kamerzot, die op hunne kunstminnende zittingen de verdiende ontspanning bracht en, bij optochten, de goede gemeente verlustigde.

A.V.

Uit den ouden taalschat.
Spinnecoppe = Coppespinne.

OVER de 'Nederlandsche Dialectnamen van de Spin, den Ragebol [Kobbejager] en het Spinneweb' is onlangs een zeer belangwekkende studie verschenen(1). Een hoofdstuk is gewijd aan het onderzoek van de oude woordvormen en hunne verspreiding over ons taalgebied. De geleerde opstellers halen, voor de 16e eeuw (bl. 381), niets anders boven dan Plantijns en Kiliaans woordenboeken. Toch was er een werkje dat hier zijn plaats verdiende: de *Kettersche Spinnecoppe* van Jan David, gedrukt te Brussel in 1595(2).

Jan David gebruikt, om onze Wvl. Kobbe te beduiden, al dooreen en geheel zijn boekske door: Spinne, Spinnecoppe (ook Spinnecop), Coppespinne en Coppe doch met een sterk overwicht van de twee eerste vormen die op iedere bladzijde voorkomen.

COPPESPINNE komt o.a. voor op bl. 108, 122; vooral duidelijk is bl. 102: 'De coppespinne... can... haer geveysen, al oft sy doot ware,... dan compt zy wederom tot haer selven: ende coppespinne blijft spinnecoppe, als scheen sy verandert in yet anders'.

COPPE lezen wij enkele keeren: 'Noch een soorte

(1) Door Dr. E. Blancquaert, W. Pée e.c. in de Handelingen van de Kon. Com. voor Toponymie en Dialectologie VII, 1933, bl. 329 vlg.

(2) Over de verschillende uitgaven, zie hierboven bl. 24.

van coppen, noemt Plinius int Griexsche Rhagion' (bl. 75). 'Maer onse coppen, die spinnen daer al ander garen af'. (bl. 228). 'Ende de coppe zelve, hoe zit sy somtijdts van vers en ziet, als wat anders dan wacht ende iacht inden zin hebbende...' (bl. 243).

Voor onze Wvl. Kobbenette zet David meestal: WEBBE en SPINNEWEBBE. Soms ook: COPPEGHESPIN b.v. op bl. 173 '.... een dweers onverwacht tegenspoedich windeken, dat die [vliegskens] onnoselijk int coppeghespin dreve'. 'Hoe sterck dat coppeghespin is' (bl. 198). 'Haerlieder versin ende ghewin En is al maer coppeghespin' (bl. 155).

Jan David onderscheidt *Webbe* en *Nette*: 'De webbe is dicht en fijn ghesloten werck, als een wel gheweven lijnwaet; maer de nette, die is deurluchtich gheschackierd, met vierkante parcxkens, als een nette pleecht' (bl. 184). Nergens gebruikt hij de samenstelling: coppenette(1).

Van Coppespinne vormt David het adj. *Coppespinsch*: 'Als den iongen coppespinschen worp en broet, nu wat grootachtig gheworden is....' (bl. 313). Eén maal ontmoeten we een gewilden zinspelenden vorm: '.... mottighe en *copspinnighe* bewijsredenen....' (bl. 219).

Onze kobbejager (ragebol) schijnt hem onbekend; wel spreekt hij van 'bessem' en den 'schrab-bessem' om al de hoeken te 'deurmuysteren'.

Jan David is een geboren Westvlaming (uit Kortrijk) waar hij tot in 1580 pastor was. Als Jezuiet verbleef hij nog enkele jaren in zijn vaderstad en nadien te Brussel, Gent en Yper. Zijn schrijftaal is grondig Westvlaamsch, doch hij doet zijn best om een algemeene, letterkundige taal te schrijven en neemt gewillig vreemde, vooral Brabantsche, vormen over.

A.V.

(1) Eén maal gebruikt David *Coppespin* voor *Coppeghespin*, bl. 329: 'Thien duysent pondt coppespin by een vergaert'.

Mengelmaren.

De klokke van 't laatste oordeel.

Het ‘Vlaamsch Verbond’ van Frankrijk heeft verleden jaar een wedstrijd uitgeschreven voor Vlaamsche opstellen over beiaarden en klokken. Een der beste werken, ingezonden onder den naam van R. Been voorde, is een vertellinge over de Klokke van 't Laatste Oordeel. Ziehier de samenvatting van die mooi ingebeelde en volksch uitgewerkte legende.

In den Tempel van Jerusalem hing er een klokke: *Koljawee* of *Gostemme* genaamd; zij luidde bij Onzes Heeren Verrijzenis en Hemelvaart. Hiervoor werd ze verwezen en nadien in den grond gedolven bij 't Kruishout van Ons Heere. Bij het Kruis vond Sint Helena ook de Tempelklokke: zij liet ze naar Bethlehem overbrengen. De klok bleef aldaar tot aan den dood van den heiligen kerkvader Hieronymus. Dan werd ze gehangen in den toren van 't klooster op den berg Nebo.

De monniken van Nebo, aangevallen door de Muzelmannen, roepen Godfried van Bouillon ter hulpe. 't Is een Vlaamsch ridder, de heer van Beenvoorde, die hen van 't gevaar bevrijdt. De Ridder van Beenvoorde krijgt Gostemme en laat ze overbrengen naar zijn kasteel in 't bosch van Steenvoorde. Zijn kleinzoon wordt Tempelier, bouwt een klooster op het Rieveld bij Steenvoorde en hangt de Tempelklokke in den toren van zijn kloosterkerk. Maar Philips de Schoone verbeurt al 't goed van de Tempelridders. Goswin, de laatste commandeur van 't Rieveld, verbergt Gostemme in 't bosch van Sint-Laureins. Later luidt ze weer in 't nieuwe klooster van Sint-Laureins. Tijdens de Fransche Revolutie wordt de klokke weggeborgen in een onderaardschen kelder, bij 't kasteel van Beenvoorde. Heden ten dage is er maar één man die de geheime bergplaats kent: de boschwachter. Ten jongsten dage zal Gostemme opstaan en luiden voor 't Laatste Oordeel.

- Volgens 't Verslag van E.H.R. Despicht in den Lion de Flandre, 1933, bl. 214.

Den Haan-aan-Zee.

Vanwaar haalde Den Hane zijn naam? 't Volk vertelt dat alzoo:

Over jaren en jaren was er een felle zeestorm. Een ontredderd schip stond op 't vergaan en dreef af op Clemskerke-

Duinen. De wind blies uit het land. Opeens hoorden de schippers een hane kraaien. Zij luisterden en hoorden hem een tweeden keer. ‘Land! Land!’ riepen ze en zetten, over het ging, het stuur naar dien kant. Korts daarna strandden ze bij Clemskerke en waren gered. Doch dien haan had zoo wel gekraaid dat hij er bij dood viel. Sedertdien noemt die aanlegplaats: Den Haan. 't Is nu een mooi zomerverblijf geworden. Doch ware *Chantecler* geen bekoorlijker naam voor de vreemde gasten dan die storende *Coq-sur-Mer*? Als 't dan toch in 't fransch moet zijn, waarom geen schoon fransch?

A.V.W.

Van 't vlas.

SPIE. - Een spie dat is een deel van een bondel rauw vlas die in de hekkens te roten gestoken wordt, ten hoeke en te kante ‘voor op te spien, om de vuile bezongs vaste te steken’. Dat is 't werk en de kennesse van den hekkenier.

BEZONGEN. - De baas wilde dat ik *bezongde* (na 't kapellen) op den meersch. 'k Zei hem: 'k En hê 'k ik nog nooit *gebezongd*! Maar hij zei: Teure naar de scheure en ge zult gij allichte *bezongen* lijk d'andere.

Bezong, anders Bizong, Besjong, Bosjong en elders nog Bezouw (van 't fr. *bonjeau*) in heel de vlasstreke mondsgemeen voor: Een groote bondel van twee of vier waterbooten rauw vlas, top en eers opeen geleid en met twee of drie banden (of juten koorden) samengebonden om in 't hekken te roten. Vgl. De Bo v. Bezouw.

HEKKENSTEEN. - De zware steenen waarmede het vlashekken in de Leie geladen wordt.

Ze *mijten* de hekkensteen' achter den Zomer langs den trakelweg.

INLADEN. - Bij 't roten: het vlashekken op de juiste diepte onder water zetten. Als 't hekken vul is, ge moet het inlaân tot dat het zijn diepte heeft.

PELLEN. - Een vlasherel pellen. Als 't vlas in de Leie te roten zit, dan gaat de baas of de hekkenier bij tijden zien of het bekwame is. Ze gaan op 't hekken, trekken een herel uit, kraken 't gat af en pellen hem: om te zien of de vezels al goed meekomen.

BLAUWROOTE. - Dat wierd vroeger nogal veel gedaan. Den eigenaar stak zijn partijtje vlas groene in 't water (achter dat 't gereept was) in een rootputje. Meulebeke. Ingelmunster.

Dat wierd ook gedaan met *goed* vlas. Dat en is niet *velten*: velten en doen ze maar met gemeen vlas.

IN VELTEN SMIJTEN. - Als 't niet goed en is [mijn partijtje vlas] 'k ga 't *in velten smijten*: d.i. velten, op 't veld te roten leggen. Vgl. Biek. 1933. bl. 63.

IN 'T BLAUW ROTEN. - Putten voor in 't blauw te roten d.i. voor Blauwrote (nevens Leieroote, Mandelroote, Putroote, Veldroote).

L.G., Gulleghem.

Sint Amand, patroon van 't vlas.

Sint Amandsdag is Vlassersmesdag te Gulleghem, Hulste, Bavichove, Oostrozebeke: ‘in de prochiën waarlangs Sint Amand gepasseerd is’, zei me een vlaswerker uit Gulleghem.

Te Gulleghem heeft Sint Amand zijn autaar in de kerk (zuidkoor): zijn beeld is een borstbeeld. Vroeger - tot vòór eenige jaren, als 't nog goed ging in 't vlas - hingen de vlaswerkers op dien dag (6 Februari) schoone brekelingen gezwingeld vlas rond het voetstuk van 't beeld en aan de boomkes daarrond die daarvoor door den koster opgesteld waren. Nu wordt er alleenlijk nog op dien dag een plechtige mis aan Sint-Amandsautaar gezongen.

En in de andere prochiën? Wordt Sint Amand daar nog gevierd?

E.N.

Visschersgerief in 1563. - *Biek. 1933 bl. 341.*

Voorloopig kunnen we 't volgende mededeelen betreffende de onbegrepen woorden:

TORRENET = 't *korrenet*. Immers de *vlercken* (thans door onze visschers nog steeds aldus geheeten) zijn de loshangende, vleugelvormige aanhangsels van het korrenet (schrobnet of sleepnet). De *bucken* zijn waarschijnlijk de twee ijzeren ringen aan beide zijden van de balke waar 't korrenet aan vast zit.

Een *Seine* (*zeine*) is een groot, enkelwandig treknet dat aan beide uiteinden gesleept wordt ten einde den visch te omsingelen en aan wal te sleepen. Het trekken, sleepen van de zeine heet men peerden, *perden* omdat het door een paard gedaan wordt.

Een touwe *tonnen* is eigenlijk een touwe met taan verwen, doortrekken. TAAN is een ver we, die uit eekeschorse gekookt wordt en de eigenschap bezit de touwen van netten en zeilen tegen bederf te vrijwaren. Getaande touwen kunnen tien jaar en meer meegaan.

J. DE LANGHE.

Zeispreuken.

- *Vgl. Biek. 1933, bl. 351 en de vorigen*.

- Klabijbels, zei 't meisje, en ze scheet appelmoes. Brugge. Coolkerke.

- Klabutse (of Klavutse), zei de kraaie, en ze scheet pruimemoes. Poperinghe.
- 'k Geloof aan heksen, zei de jongen, en hij keek naar zijn grootmoeder. Oostvleteren.

D.V.

Een Poperingsche waschte:

d.i. ‘een hemde aan en een op d'hage’: een arme-menschewaschte.
West-Nieuwkerke.

Uitgaan met den stok:

d.i. een geboorte gaan aangeven op het gemeentehuis. Hij ging uit met den stok. Poperinghe en Fransch-Vlaanderen.

Vgl. hiermede: *Te stokke en te klokke* d.i. voor 't burgerlijk en kerkelijk bestuur. (De Bo).

D.V.

Hij schildert den duivel en God uit éénen pot.

Zoo zegt men van iemand die overal maar zijn eigen voordeel inziet, die gewetenloos ‘twee heeren dient’. (De Bo).

Die spreuk is reeds bekend in de 16e eeuw; Pater Jan David schrijft in zijn *Kettersche Spinnecoppe* (Brussel, 1596), bl. 132:

‘Alzoo met de zelve woorden [der H. Schrift] te herpassen ende te herstellen, maken onse broddeerders [de ketters] al dat sy willen, den duvel en Godt wt eenen pot.’

V.

Monsemakelen.

Monsemakelen (of mondsemakelen?) d.i. een zaak beklappen, bespreken, schikken of regelen.

- In dat sterfhuis heeft de mans-kant dat gemonsemakeld. Jabbeke.

Drieweunste.

Luimig gezeid voor den biechtstoel: omdat er plaats is voor drie.

- 'k Ben gisteren naar de drieweunste geweest om mijn karotje te schrepen; 't is trouwens hoogdag. Lapscheure.

A.V.W.

Zulle!

Tegen iemand die vele zegt: *Zulle!* (zul-je):

De zulle is aan de deure,
't Peerd is aan den steert
en die dat zegt is een groote nieweerd!

Oost-Vleteren.

D.V.

Vondelingnamen.

Biekorf heeft vroeger meer dan eens over ‘Vondelingnamen’ geschreven (1914, bl. 222-; 1920, 84 en 1922, 23). Pastor Slosse zaliger heeft in 1910 de volgende namen opgeteekend in zijn Schets over Marke, bl. 29-30:

Maria Catharina *Le Four*, den 21 Oogst 1691 gevonden onder den oven van de eeuwenoude herberg ‘de Broodsende’ te Zonnebeke (vgl. Biek. 1914, bl. 223).

Maria *Vander Straete*, te vondelinge gelegd in de Groeningstraat te Kortrijk, 29 Oct. 1709.

Te Belleghem Amand *Portael*, die vòòr het kerkportaal lag den 6 Mei 1701, en Maria Anna *Crebbe*, die er den 30 Nov. 1739 in de peerdekribbe lag van het Withuis.

Karel *Trouvé*, kersten gedaan te Houcke 7 Juni 1803.

Maarten *Dagraet*, tusschen zes en zeven uur 's morgens gevonden te Rumbeke, 5 Nov. 1804.

Antone *Indenganck*. vondeling van Kortrijk, ontdekt in den gang van Jacobus De Cuypere te Harelbeke, 31 Dec. 1809 en overleden 3 Maart 1810.

Te Iseghem, Steven *Boonrancke*, gevonden tusschen de suikerboonen in 1814 en overleden 9 Juni 1831.

Te Ardooie Monica *Portaalbank*, getrouwd rond 1830 met J.B. Verlinde.

Te Rumbeke Pelagie *Vanden Gevel* (nog in leven in 1910) gevonden nevens Metskens molenhuis, nu (in 1910) bewoond door de weduwe van Constant Joye.

Te Marcke: Martijn *Kerckhof* gevonden vóór de kerkdeur in 1676 en Pieter-Jan *Onder de Schelf*, een vondeling in 1719 onderhouden door Pieter Van Neste.

En Pieter-Jan *Vandendeldeure*, van Thielt, mag zeker ook wel in de reke staan? Wat zeggen de Rumbeeksche *Onbekendt*'s daarvan? En zet daarnevens: *Van Pander, Vanderlinde, Vandewaghen, Notelare, Parforce, Forneys* en *Van Bachtendetonne* hier vroeger vermeld. Wie zorgt er voor de achterblijvers?

E.N.

[Nummer 3]

Koornwindmolen.

MIJN gebuur den mulder, - die van vader tot zoon in het vak is geweest, - die een heel boek gereed liggen heeft, met volledige lijst van vakwoorden, - boek dat op een uitgever wacht, - heb ik de bijdrage van P.D.B. in Tk. 1. van Biekorf te lezen gegeven, en hij brengt mij vandaag zijne bijdrage.

S.S.

De Houten Windmolen.

Op eenen berg of heuvel, schoon te winde boven huizen en boomen, ofwel in 't bloote veld, maar verre van bosschen en windbelemmerende gebouwen, staat de houten windmolen op een natuurlijken of opgevoerden *dam*.

De vier *teerlingen* die haar dragen, zijn blokken in metselwerk van kareelsteen, die omtrent vier voet hoog en vier voet lang en breed, meestal met kalk gewit zijn en gedekt met teerlingdeksels - steenen in arduin een

halven voet dik. Die teerlingen zijn gebouwd in de richting der windgewesten: deze van Zuid en Noord de laagste, de twee andere omtrent een voet hooger.

De *kruisplaten* die kruiswijs overeen liggen, de eene van West naar Oost, de andere van Noord naar Zuid, liggen op de *teerlingblokken*.

De *kruisplaten* zijn ongeveer twintig voet lang en ongeveer één voet hoog en breed, en steken iets buiten de buitenste teerlingblokken uit, - om het plaatsen der *blokvijzen* mogelijk te maken in geval de molen moet opgeheven worden.

Op de *steekbanden* 'hangt' de *stake*. Met de *zetelblokken* op de buitenbanden, de binnenbanden zitten met eenen tand in de *beten* van de *stake*. De steekbanden staan met hunne tanden in de beten van de kruisplaatkoppen, en daarover zijn de *stormbanden* genageld. De *stake* 'hangt' gescherreld op de kruisplaten, en is *gespied* tegen het *zwijmelen*. Maar in alle geval mag de stake niet dragen op de kruisplaten die alleenlijk dienen als *strekveeren* tusschen de steekbanden.

De *stakepinne* is beslagen: een band in ijzer houdt ze tegen 't springen (barsten) en er bovenop ligt eene *mane* in klokspijs, die past in de *panne* en den *boezem* waarin de stakepinne draait of liever waarop de molen op zijn pinne draait.

De *boezem* ligt genageld onder de *steenbalke* die eigenlijk de geheele molenkas draagt - zoolange dat zij niet breekt en alzoo het *slik* niet meer bestaat.

Het *slik* dat is de opening tusschen de *zetelblokken* en de *zetelbalken*, die, als de steenbalke breekt, het geheele molenkarkas op hunne armen te dragen krijgen.

Op de uiteinden van de steenbalke zijn de *middenlijsten* bevestigd die, met de *hoekpriemen, daklijsten, priemen, kappe, beslag, voor-winde* en *zijweegten*, de molenkas uitmaken.

Op de *zetel-* en *kruisbalken* is de *maalzolder* gemaakt; boven de steenbalke ligt de steenzolder. Meestal zijn er twee koppels steenen: de voormolen naast den *steert* en *trap*, de *achtermolen* naast het *roegewand* of *kruis*.

Het *roegewand* bestaat uit twee *pestels* en vier *moleneinden*. De pestels zijn genoemd: *buiten*- of *binnenpestel*, volgens ze naast de molen zitten of meer buitenwaarts, en daaruit volgt natuurlijk ook de benaming: *buiten*- en *binnenroeden*.

Eene *roede* bestaat uit eenen pestel die *halfslijfs* door 't *assegat* zit en waar van weerskanten een moleneinde aan vastgehecht is met *noten* en *pestelbouten*.

De pestels zijn balken van ongeveer veertig voet; ze hebben hun grootste dikte en hoogte in 't midden: één voet dik op één voet en half hoogte, en loopen spits op een goeden halven voet vierkant uit aan de uiteinden.

De *moleneinden* hebben ongeveer dezelfde lengte als de pestels en zijn van einds ent einds doorboord met vierkante gaten waardoor de *schéén* zitten.

Die *schéén* zijn spitse latten in eikenhout van zes tot zeven voet lang, die door de moleneinden zitten ongeveer één voet verscheen, en een scheef *rek* vormen met het *achterzoom* dat er langs voren en de twee *middenzoomen* die er langs achter opgenageld zijn. Dat rek, bedekt met een *molenzeil*, vormt een schuins uitgehold vlak waarop de wind *schuift* en alzoo de molen draaien doet.

Dat is het *achterrek*. Het *voorrek* nu, is gevormd door den achterkant van de schéén waarop een breed *voorzoom* genageld is en waar, tusschen dat zoom en den boom, de *windplanken* geplaatst worden; onder het voorzoom pakken de *bekken* van de dweerslatten die op de windplanken genageld zijn, en langs den anderen kant staan de *wervelingen* op de moleneinden genageld en maken het mogelijk de *winberdels* uit te trekken of in te steken, volgens de noodwendigheden, zonder iets te breken of los te trekken.

Kruisgewijs door d'*assegaten* zitten de pestels, met *hurters* en *liesweggen* ter plaats gehouden, en in d'assegaten zitten de moleneinden kop aan kop, met *poolweggen* opgespannen. Om het uitvallen der weggen te beletten, worden er, bachten de koppen, *bezethouten* genageld.

Als de moleneinden nu aan 't draaien zijn, draait de molenas met zijn *bane* (ook *marbelsteen*) op den *banesteen* tusschen de *smeerstijlen*, dat alles gehouden door den *windpeluw* - groote balk die van weerskanten op de daklijsten bevestigd is, en door den *middenpriem*, die van onder tot boven door den *windeweeg* loopt, geschoord is.

De *molenas*, die een dikke eikenboom is, van ongeveer twee voet doorsnede, draait met zijn punt in den *pinnesteen* die in de *pinnebalke* vastzit.

Op den asse zit nu meest overal een kop in gietijzer. Dat stuk weegt omtrent 1500 klgr., is met *vliemen* in 't asselijf ‘geramd’, met felle assebanden vastgeprangd, en dient als *bane* en *kop* waardoor de pestels kruisgewijs gevoegd zitten.

Op d'asse zitten de *kamwielen*, 't zij *arm*- of *stropwielen*. De twee armen zijn kruisgewijs door d'asse en over en dooreen gewerkt, en dragen op d'uiteinden het *wezen* en de *wielvelgen* waarin de *kammen* gereekt zitten.

Van de andere wielen is het *strop* gevormd door vier armen die helft om helft zwaluwsteertig dooreengevoegd zijn, en als een vierkantig strop op het asselijf, dat met *kaken* vierkantig gemaakt, ingeschoven en er op gespied is. Op die *armen* dan is het *aangezicht* gevestigd, en de velgen met de kammen, en op de vangwielen, die meestal stropwielen zijn, is ook de *voering* voor de vange, met tappen bevestigd.

De *vange* is een houten of stalen band die rond het vangewiel ligt, en lost of prangt ingevolge de *vangevlegel* opgeheven of neergelaten is.

De koornwindmolen is gebouwd om koorn te malen, dus om maalsteenen te bewegen.

In de *kammen* van de wielen komen de spillen van de *lanteern* die op het *vorkijzer* geschoven is en er met spiên is *opgepaald*. Dat vorkijzer draait met zijne punt in de *schaart* van de *ijzerbalke* en wordt ter plaats gehouden met de *note*. De vorke staat gescherreld over de *rene*, die viertakkig in den *maalkant* van den *looper*,

dus de onderkant van den maalsteen, met *passpanen* geregeld is.

Die *rene* met langs boven hare twee *kaken* waartegen het vorkijzer drumt, zit met hare holte vast op de *dake* van de *peer* die met haar lijf door de *bosse* van den *ligger* en met de pinne van haren *staf* in den *spoorpot* draait.

Die *spoorpot* zit in de *pasbrugge* vast, die zijzelve op den *ezel* met weggen rechts, links, voor of achterwaarts, kan geregeld worden.

De *ligger* nu, onderste steen, ligt op het *steenbedde* dat uit balken of zware planken bestaat en die steunen op de steenbalke eenerzijds en de voor- of achterzolderbalken aan den anderen kant.

Rond de ligger ligt het *ringhout* dat de *kist* of *kuipe* draagt die rond den looper opgesteld is.

Op de kuip liggen de *dekplanken* en daarop steunen de *berries* met de *graanbak*, waaruit het graan in den *slagbak* loopt.

De *spelken* die op het vorkijzer bevestigd zijn, dienen om den slagbak regelmatig te doen klotsen.

De *lichtevlegel* dient om de steenen nader te gaan of te lichten.

De *luiasse* dient om de zakken op te trekken en af te laten.

Men kan *luien* te lijve of met behulp van de draaiende molen; te lijve hoeft men de *klauwreep* te trekken; met de draaiende molen moet men alleenlijk met de *luikoorde* de *luie* in 't *harnas* trekken.

Om in en uit de molen te gaan, heeft men de *steeger*.

Met den *steert* steekt men de molen te winde, en de *schaatsen* houden de molen ter plaatse.

Ingoyghem.

IORIE MULDERS.

De taal van den Koornwindmolen in Fransch-Vlaanderen is geboekt door R. Despicht in Le Lion de Flandre, Sept.-Dec. 1931, bl. 53-59. Goede zantingen ook in den 3. Jaargang van Volk en Taal (1890).

Twee soldatenbrieven uit Oostenrijk. 1809.

TERWIJL Napoleon in Spanje vertoefde om den op. stand aldaar te dempen (Nov.-Dec. 1808), werd de Vijfde Coalitie gesloten tusschen Oostenrijk, Engeland, Spanje en Portugal. De Oostenrijkers vielen zonder oorlogsverklaring binnen in Beieren, Italië en Polen op 10 April 1809.

Napoleon was er echter aanstonds bij; na enkele dagen (19-24 April) joeg hij den aanvaller uit Beieren; den 13 Mei bezette hij Weenen en versterkte zich in het eiland Lobau (op de Donau ten W. van Weenen). Ondertusschen had hij zijn leger uit Italië ter hulp geroepen. In de nacht van 4-5 Juli trok hij over den Donau; op 5-6 Juli won hij den bloedigen slag bij Wagram, niet ver van Weenen.

Weldra (11 Juli) werd te Znaim (stad in Tsjecho-Slowakije ten N. van Weenen) een wapenstilstand gesloten, die bekrachtigd werd door den vrede van Weenen op 14 Oct. 1809.

De eerste brief is van een jongen uit Veurne; hij is geschreven ten deele in Weenen, ten deele uit Nikolsburg (stad van Tsjecho-Slowakije, ten N. van Weenen). Wij zien dat de hulptroepen (voorzeker van de laatste soldatenlichting) te water vervoerd werden op den Donau om sneller het slagveld te bereiken. De brief spreekt over den *slag bij Wagram*. De besproken zoutbergen zijn de Polauerbergen bij Nikolsburg.

De tweede brief is van een jongen uit Oostcamp die diende bij het vervoerkorps van het leger in Italië; hij is geschreven uit Märisch-Neustadt (nu Unschov), een stad van Tsjecho-Slowakije ten N. van Olmütz (nu Olomouc). Hij vermeldt ook den slag bij Wagram. De schrijver die in Moravië ligt, denkt dat hij in Hongarije is; dit land ligt

meer oostwaarts. Passau, vanwaar hij eerst vertrokken was, ligt in Beieren op den Donau, bij de Oostenrijksche grens.

J.D.S.

I.
Weenen, den 25 Augustus [1809].

Beminde Moeder, susters ende Broeders.

Ik laet ul. weeten den staed van mijne goede gezondheyd veropende met ul. het tzelve, en dat het anders waere het zoude mij groote pijne doen. En ik laet ul. weeten dat ik vertrokken zijn uyt Mayence op de 29 junius; en als wy honderd vyftig euren gemarziert hadden, wy zyn geambarkeert op het water en wy hebben honderd euren gevaeren in vier daegen; en wy zyn op den 24 gearreveert en wy moeten den 26 vertrekken om den ersten van den anderen maend in den slag te gaen, en dat is twintig euren over Weenen waer dien slag gaet gebeuren. En daer zyn honderd en sestig duyst geblesseerde mannen in Weenen. En ik en hebbe nog maer een gezien van myn streke; en dan Pyllyser van Nieuwcappelle die is door zyn arme geschooten geweest; en ik vreese dat het met my zoo wel niet en zal gaen, wan al de ander Vlamingen die met my op gegaen zyn, zyn ontrent al dood, en als jk niet en schryve in de eerste maend het is teeken dat ik daer gaen gebleven zyn in dien slag, maer nochtans ik hebbe goede coragie van daer nog uyt te koomen. En ik hebbe by Carolus Fackeur geweest en by Carolus Berloo, zy waeren onder de canoniers en zyn uyt getrokken onder het voetvolk, en ik en enze ziedert dien niet meer gezien; en doet de coplamenten aen grootvader en aen noems en moeyen, en naer al my goede kennessen, en ik zyn 400 en 50 euren van myn huys.

Nicolsborg, den 9 September 1809.

Ik laet ul. weeten dat ik in Nicolsborg zyn in volle gezondheyd, maer wy verwagten van alle daege te

moeten vertrekken in den slag, want wy zyn maer dry euren verscheen. Van den keyses heeft stilstand van wapens geweest voor dry weeken maer zy zyn aest gepasseert. Ik laet ul. weeten wat voor streke dat het daer is, daer zyn zoutbergen noch hoogerder als de torre van St. Nicolaeys [te Veurne], wy hebben ze gezien van 20 euren verre, en het js in het land van de wilde gansen. En gilieden en moet niet verlangen naer myn anderen brief, want het gaet om geld zyn tegen den winter. En doet de coplamenten aen grootvader en aen noems en moeyen en naer al myn goede kennessen en prinsipaelelyk aen het gast van Huyghebaert.

Ul. dienaer en zoon J.B. De Witte.

Myn adres is: aen monsiuer Jan Babtiste De Witte, 30 resement, 4 batlion, 2 companie, departement du Monteniere. Gy moet het alzoo stellen, den brief en zal noyt missen.

Adres: [Autriche], [Strasbourg]. A Madam, Madam V[a] De Witte à Furnes, Département de la Lys à Flanderen, Sito, Sito.

II.
Neystad den 7 septemben 1809.

Zeer beminden Vader en Moeder, ik laet ul. weeten als dat ik nog in voolle gezonteyd zyn. En ik laet ul. weeten als dat wy vertrocken zyn den 12 van mey naer Weenen, en over Weenen hebbe ik in de groote batalle die heft gedurt drie daegen lang zonder daer uyt te koemen. En ik laet ul. weeten als van dien dat wy uyt Passou vertrocken zyn, hebben wy onder den blouwen hemel moeten slaepen wel 6 weeken lang, om reeden het was al in bra[n]de geschooten dat ter was, en hebbe wy megenen [menigen] dag ge-west dat wy gen broet gezyn en hebbe, en adden wy anders niet te heeten als perdevlesch te heeten; zoo gy kan wel dinken hoe dat het gegaen is. En wy hebben over de doen [dooden] gerin gelik over de kalzyn. Ik laet

ul. weeten als dat wy hier in Ongerland by de boeren ben, waer dat de Joden baerden draegen die tot aen den naeffel van hunder buick koomen. Ik verzouke de zoude wellen de complementen doen van Joannus Keesebelk en ik presemert dat Pieter Wontergen doet is, zy hebben te gaere in batalle gewest; en wy verwanten alle daege het order om te moeten vertrekken naer de slag. Gy moet de complementen [doen] aen Charolus Bultynck zyn vader en aen zyn susters en aen zyn broeders, en ik ben den 5 van deze maend by hem gekoemen en hy is nog in volle zonteyd. En ik verzoeke dat gy zonder foute zoude wellen antworde schryven wat nyuws datter tot Oeskam is, en gy moet schryven onder wat koer [corps] dat myn broeder is, zonder foute. Min adris is aen monsur Pieter de Cloet, soldat du trin 11 bateljon principal 2 copa dartellerie a la gran parck la armey d'Itallen

Pieter de Cloet.

Gy moet de complementen doen van Ferdinandus de Geyter aen zyn moeder en aen broeder en hy is nog in volle gezonteyd en hy ligt in Weynen, het heeft myn gedogt dat ik myn conzyn gezyn hebbe Joseeves Porquir.

Adres [N° 5 Arm. d'Italie.] A monsur, monsur Gulilmus de Geyter a Oescam, canton de Bruge, arrisdoment de Bruge, departemend de la Lys à Flandre, cito, cito.

Staatsarchief te Brugge, Modern Archief, Triage 929 en bundels, 3e reeks, n^{r} 1094.

Blou maandag.

Mij Mammie is laat,
En mij Pappie is kwaad,
Die meid is nie opgedaag,
Die huis is vuil,
Die babbetje huil,
En broertjie het pijn op sy maag.

(Dat is: die oggend van die ondersttebovendag)

uit: Die Burger, Kaapstad.

Onze-Vrouwe boven de voute met Spaanschen dans te Yper hersteld. 25 Maart 1588.

BOVEN de ‘vaulte’ van den Yperschen Halletoren stond er reeds in de 14e eeuw een Onze-Vrouwebeeld in een ‘tabernakel’. Die ‘vaulte’ is de boog boven de poort die, in de zuidzijde van den toren, op de Markt uitgeeft. In 1377 lieten de Ypersche wetheeren een nieuw beeld maken door den bekenden meester Andrieu Biaunevue (Beaunepveu) van Valenciennes, denzelfden die de vermaarde Sinte Catherine in de Gravenkapel te Kortrijk gebeiteld heeft. Het heugelijk ontzet van de stad op den *Tuindag* 1383 heeft de vereering tot O.L. Vrouw nog inniger met het stadsleven doen vergroeien. Het beeld boven de voute wordt ‘gestoffeert ende vergoud met fijn dobele goudt’; het ‘veld bachten onser Vrauw’ wordt ‘besayt met lelij’; de stad zorgt tijdig om het beeld ‘scoone te makene ende te vernissene’. Die Onze-Vrouwe wordt gewoonlijk genoemd: ‘tbeild van onser vrauwe an de Halle boven de vaulte; onse Vrauwe boven de vaulte; tbeild [ende tabernacle] Marien boven de vaulte’.

In de beroerde dagen van de beeldbrake, Halfoogst 1566, heeft een zekere Hans Tavernier met een breekijzer de Onze-Vrouwe beschadigd. Het beeld werd aanstonds hersteld doch is naderhand, waarschijnlijk onder het Calvinistisch bestuur (1578-84), uit het tabernakel weggenomen geweest(1).

Een poorter van Yper, de vrome Augustijn van Hermelghem, verhaalt in zijn Kronijk hoe de ‘zoete Lieve Vrouwe’ in 1588 weer op de voute gesteld werd(2).

(1) Tot hier volgens A. Vandenpeereboom, Ypriana I, bl. 82-90 en V, bl. 15 vlg. (Brugge, 1878-81).

(2) Nederlandsche Historie door Augustijn Van Hermelghem, II, bl. 26-32 (Gent, 1867; uitgave van de Maetschappij der Vlaemsche Bibliophilen).

Yper lag in 't jaar 1588 vol Spaansche soldaten die wachtten om te Duinkerke en Nieuwpoort op de *Armada* te schepe te gaan en onder Farnese's leiding Engeland te veroveren. De Spanjaards speelden baas in de stad en teerden op den rug van den goeden burger. Als ze binnen de stad op het been zaten, dan gingen ze de boeren op het platteland te keere. Tot ontstichting der Yperlingen onderhielden ze geen Vastendagen(1); toch brachten ze bijwijlen een vlaag van luidruchtige devotie over de stad. Tot spijt van de Yperlingen bemoeiden de Spanjaards zich met Onze-Vrouw boven de voute. Van Hermelghem, die altijd trouw de stemming van 't volk weergeeft, schrijft: ‘Op den 16 [Maart 1588] zoo heeft men begonnen te stellen boven de vaute de zoete Lieve Vrauwe, en dat by de Spanjaerden tot groot leetwezen van der stede, gelijk [alsof] zy moesten opbrengen de catholike religie, als of men voor hun inkompste alle Luteranen zouden geweest hebben.’

De feesten voor de wijding van het beeld waren op zijn Spaansch: grootsch en luidruchtig. Ze geschiedden op ‘Onze-Vrouwendag half-maerte’ d.i. O.L. Vrouw Boodschap. Dagen te voren moesten al de timmerlieden werken aan een ‘stellinge *voor de vaute*’ op de Markt: daar werd een autaar opgesteld met ‘een breeden steger van acht ofte tien voeten wijt’ en 't nieuwe beeld van O.L. Vrouw daar bovenop.

De viering begon den avond te voren met een ‘cavalcade ende mascarade’ die duurde tot in de kleine uurtjes. Spanjaards reden te ‘perde vermuseleert met fauvisagen(2) en met witte cleederen, met tutten op hun hooft, met flambeelen en boorrellien(3) wel tot den middel-nacht’. Speellieden die zij uit Rijsel ont-

(1) Hierboven bl. 29.
(2) Vermomd met maskers.
(3) Borrelle = brandstok. Nog bewaard in 't liedje van Borrelle- of Boralezondag (zie De Bo i.v.) te Yper; wanneer de kinderen met brandstokken, *borrellen*, rondloopen:

Borrelle, borrelle!
Steekt het vier in d'helle.

boden hadden ‘speelden op de stellinge lange poysen voor Ons-Vrouwenbeeld’. Ook van buiten de stad kwamen veel Spanjaards ‘die de schamele poorters verlasten met te logieren, want in sommig huys zoo warender vijf oft zes’.

s' Anderendaags, ‘Onze-Vrouwendag half-maerte’, was het de plechtige inwijding door den bisschop van Yper. Van in den vroegen morgen was men aan 't werk op en rond de ‘*stellagie*’. Heel de stelling en de steeger werden met tapijten behangen en het autaar met kandelaren en keersen versierd. Door de straten liepen ‘twee compagnien masschers’. Het eene gezelschap waren een dozijn mannen ‘fray gecleed met guellewe (*gele*) haren en met fraye trongien (*troniën*), met bellen aen de voeten, den eenen met eene pype spelende en met een trommele’. Zij dansten zeer mooi op de maat van hun kleppers; twee mannen in duivels verkleed ‘met blasen aen stocken’ gingen voorop en sloegen in 't volk ‘om plaetse te maken waer zy dansten’. De bende trok alzoo naar de kerk der Predikheeren en danste aldaar ‘in der kerke voor 't Heylig Sacrament’. De andere compagnie, gekleed ‘gelijck Praghenaers (*Gipten, Bohemers*) in vrauwe-abyten’ ook met trommels mee, trokken eveneens al dansen door de straten.

Te negen uur begon de processie. Spaansche kapiteinen gingen den bisschop, Pieter Simoens, in het klooster der Predikheeren afhalen. De soldaten, met toortsen in de hand, vormden een dubbele buitenrij; daartusschen gingen de twee bovengenoemde ‘compagniën’ al dansen; Spaansche luitenanten droegen ‘Onze Lieve Vrauwe in een kleyn huyseken’; ten slotte kwam het H. Sacrament en de bisschop met zijn gevolg. Door de Mondstraat, Boterstraat, Aalststraat trok de processie naar Sint-Maartenskerk waar de bisschop een plechtige hoogmis zong. Onder den dienst speelden de dansers ‘altijdts in der kerke hunne personagie’[1].

(1) Een kerkdans in Sint-Maartenskerk te Yper! Dit is voorzeker iets eenigs in de geschiedenis van Yper en van geheel Vlaanderen. - In onze gewesten is de dans in kerken en processiën nooit in gebruik geweest: de dichtste dansprocessie is zeker Echternach in Luxemburg? In Frankrijk en in Spanje vooral was het dansen in processiën en in de kerk een zeer verspreid gebruik. Nog heden ten dage gaan dansreien in vele processiën in Spanje en Baskenland. In verscheidene kerken wordt, bij sommige plechtigheden, nog gedanst. Zeer berucht is de dans van de *seises* vòòr het Allerheiligste in de Kathedraal van Sevilla; deze dans bestond reeds in de 15e eeuw. De dansende *seises* slaan ook met kleppers (castagnetten) zooals onze Spanjaards deden te Yper. (‘met kromme stokxkens, die in tween bracken’ zegt V.H.). - Over dit gebruik in Spanje zie L. Gougáud. La danse dans les églises, in Revue d'Hist. Ecclés. XV, bl. 242-45 en van denzelfden het art. Danse in Dict. d'Archéologie, IV-1, col. 248 vlg.; Biek. 1921, bl. 100 vlg.

Na de hoogmis trok de processie naar de Markt ‘en den bisschop stelde 't Heylig Sacrament op eene tafel voor de stellagie, en hy met schoon spel van musique is boven op de stellagie gegaen, en daer voor het nieuw beeld sommige orasien gelesen, alwaer de Spaensche natie groote blijdschap gemackt heeft, met fusseyen, schut-vieren, wielkens vul griex vier, dat geen kwaed en dede, getryompheert’. De processie keerde dan naar de Predikheeren weer.

Na den noen was er een feestelijke wapenschouwing van heel 't garnizoen; de dertien Spaansche compagnieën trokken ‘met vliegende vendels’ naar de Markt waar zij, vóór den staf der officieren, defileerden en ‘met groot geluyt en alarme.... zeer tryomphant’ hunne wapens afvuurden.

Rond drie uur hernamen onze twee benden dansers hun balletten op de stelling van de Markt. Ondertusschen waren er geweldige spelen aan den gang vóór het huis van den Voogd, den heer van Wieze. De straat was daar heel met mest en aarde toegelegd om er met de paarden te rennen.

De eerste prijskamp was een gemaskerde *ganzetrekking*. In 't midden van de straat had men ‘tusschen twee staende zullen eene gans opgebonden by de beenen metten hoofde nederhangende. Daer zijn gekomen te

peerde wel 25 ofte 30 Spanjaerden, al by drye oft vier gelijk gecleet, d'eene partie gelijk Pollacken, d'ander gelijk Turken, d'ander gelijk Sweden, anderen gelijk Moren en sommige gelijk Juffrauwen, met parijsch toysele anne, meest alle vermuseleert met fauvisagen van zeer trollich fatsoen; daer waren er in gelijck zots, en daer warender dry provosten met geschilderde stokken: blau en wit'. Het was een van de 'Juffrauwen' die al draven den kop van de gans aftrok; hij kreeg den vogel voor prijs.

In den tweeden loop moesten de gemaskerde ruiters een *kat knuppelen*. Tusschen de twee staken werd een 'fraye levende catte' met de achterpooten aan een touw opgebonden 'en die mackte zulk een spel'. De Spanjaards daaronder 'zeere loopende mette de peerden' sloegen de Ypersche poes 'met vusten totter dood'.

Nu begon de groote *ringsteking*(1). De kolonels en kapiteinen die tot nu toe vóór het huis van den burgemeester toegekeken hadden, trokken eveneens een zotte muts of een masker aan, sprongen te peerde en staken met hun lansen naar den ring. Geheel de Zuidstraat stond vol volk, en 'alle de vensteren van de huysen lagen al vol vrauwen en mannen, en tot Mijnheere van Wiezes [den Voogd] lagen vele jonge dochters' Al de vermomde ruiters die 'den rinck zuyver afstaken ofte touseerden, cregen prijs'. De prijzen waren een paar handschoenen of zijden nestels of linten. De winnende ruiters gingen, zwierig en hoofsch, deze uitgelezen geschenken 'presenteeren metter lancie ter venster aen eenige jonge juffrauwen'. Het steekspel verliep aldus in de beste verstandhouding tusschen ruiters en toeschouwers, en duurde tot laat in den avond. Tamelijk laat moest de stadspoort nog een sterk bewaakt gespan binnenlaten: het was een wagen met geld 'om de Spanjaerden te betalen een paey'.

(1) Deze spelen: *gans trekken, kat knuppelen* en ringsteken zijn oude Vlaamsche volksspelen. De Spanjaards hebben ze voorzeker alhier leeren medespelen?

‘Aldus verginck dezen dag met groote triomphe, maer deden de poorterie grooten cost’, zoo besluit onze Ypersche zegsman, die zich door dit uiterlijk vertoon niet liet verblinden maar den nood van zijn goede stede inzag. Heel die viering, zegt hij ‘was zeer triomphant, voor die zulk geerne zagen; maer den meesten deel van de poorterie hadden liever hun vertreck gezien’ naar Spanje en verlangden om het liedje te mogen meezingen:

Gy Spaengiaerts moet nu duycken.....
Gy moet naer Spaengien met gewelt,
Sonder paspoort, zonder gelt.
Jochey!
Nu slaet de Spaengiaerts vry!

De Yperlingen zijn mans genoeg zonder de Spanjaards om O.L. Vrouw boven de Voute in eere te houden. Dat hebben ze bewezen bij de herstelling en feestelijke inwijding van 't nieuwe beeld in 1854; dat zullen ze nog eens bewijzen dezen zomer in de dankbare viering van ‘Onze-Vrauwe boven de Voute’ van hun herstelden Halletoren.

A. VIAENE.

De Graaf van Halfvasten.

HALFVASTEN is, in Brabant en vooral te Antwerpen, het feest van *Sinte Greef*, den goeden Kindervriend, een tweeden Sint-Niklaas, De kinderen zetten 's avonds hun schoen of een korfken met hooi in de schouw: 't is voor 't paard van den Greef die 's nachts zijn ronde doet. De brave kinders krijgen koeken en suikergoed, de stoute jongens vinden een roede in hun korfje. Te Aarschot kregen de kinderen een ‘man te peerde’ in koeke met pluimpjes op man en paard; elders was 't een massepeinen scheepje of een bloot tikkenhaantje. Vele liedjes bezingen de komste van Greef en de ‘vijgen en rozijnen’ die hij medebrengt.

Te Antwerpen stellen de pasteibakkers levensgroote Graven en Gravinnen ten toon aan hun vensters[1]. Was het zulk een Graaf in ‘speculatie’ of was het een Gravenpop die men vroeger in 't venster stelde en liet ‘wegkwijnen’ om te toonen dat de Groote Vasten aan 't minderen was?

In Den Cruyt-Hof der Kerckelicker Traditien ende Ceremonien (gedrukt te Antwerpen in 1607) stelt P. Jan David de volgende vraag:

‘Hevet wat te bedieden, dat sommighe den Grave van Half-Vasten ter venster stellen, die voordt langhs soo flauwer wordt?’

Hij antwoordt:

‘Dit en is niet anders, dan eene onbetamelicke voere ende maniere van doen. Eer den vijandt hier ten lande met Ketterije derde (durfde) opkomen, soo heeft hy d'alderbeste ende heylichste tijden ende saken met sulcke geckernije ende schimpernije ghesocht te verkrancken: soo hij oock seer ghedaen heeft in de herten van veel flauwe ende lauwe Christenen, die hen teghen den Vasten schroomen, ende sulcke ghecks-voeren versieren ende voordtstellen, als den Vasten schijnt ten eynde waerdt te hellen: verlanghende teghen dat hy eynde sal nemen, als moede zijnde van sijne presentie.’[2]

Dat Pater David een bijzondere vraag over dien ‘verflauwenden’ Graaf van Halfvasten stelt en er zoo heftig op antwoordt, beduidt dat het geen alleenstaande geval geldt. Pater David (geboren te Kortrijk in 1545) verbleef vanaf 1590 meest in Brabant en te Antwerpen, waar hij in 1613 overleed. Uit zijn schrijven

(1) G. Celis, Volkskundige Kalender, bl. 23 (Gent, 1923). - De Cock-Teirlinck, Kinderspel, VII, bl. 71 vgl. (Gent, 1907).

(2) Bl. 26 der Uitgave van 1622 bij Jan Cnobbaert te Antwerpen. De eerste uitgave verscheen in 1607 volgens de Bibliotheca Belgica, doch V. Vander Haeghen kon de oorspronkelijke uitgave niet in handen krijgen. Wij weten niet in hoeverre de uitgave van 1622 met den eersten druk overeenstemt.

mogen we dus besluiten dat men rond 1600 te Antwerpen en elders in het Brabantsche een Grave van Halfvasten - een pop of een koekevent? - in het winkelraam stelde en hem liet ineenvallen naarmate de Vastentijd vorderde. Tegen dat de klokken van Rome met de Paascheiers weerkwamen, moest de Grave met zijn vastenspijs, zijn vijgen en rozijnen, weggeteerd zijn. Is er van elders nog iets over zulk een gebruik bekend?

In de vroegere vastenavondstoeten te Parijs ging, nevens den vetten *Carnaval*, de magere prins geheeten *Carême-prenant* met de vischverkoopers in zijn gevolg. Eerst verscheen hij wel te pas maar de volgende dagen vermagerde hij zienderoogen; zijn gevolg viel pianewijs af: weldra bleef er maar een geneesheer en een apotheker meer over. Den laatsten dag zakte hij geheel ineen in de armen van een ziekendiener. Men knoopte hem dan een strop aan den hals en sleepte hem naar de *place de Grève* waar hij verbrand werd(1).

Dit gebruik doet ons alleszins denken op de flauwte van onzen Brabantschen Graaf. Wie onderzoekt er eens nader de afkomst van Sinte Greef en zijn verwanten?

E.N.

Kinderen betooverd en onttooverd.

IN de jaren 1590 was er voor de Brugsche schepenbank een uitgebreid onderzoek aan den gang over allerlei betoovering en onttoovering. Er waren hierover vele aanklachten ingediend; verscheidene vrouwen werden aangehouden en vele getuigen onderhoord. Uit het verslagboek van den griffier halen we enkele getuigenissen over ‘kinderentoover’.

(1) F. Nicolaij. Histoire des Croyances, II, bl. 43-44 (Parijs, z.d. [omtrent 1900]).

Hoe geraakten de kinderen betooverd?

De vrouw van Pieter Pancoucke verdenkt de vroedvrouw Lyne de Roo; deze ‘passeerende voor haeren huijse heeft een cruijskin ghemaect upt voorhooft van haeren kinde, hebbende ghezeyt: *Wat een schoon kijnt is datte*, ende van dien tijt af heeft haer kijnt beghinnen quellen’.

Andries De Reulq zegt dat er een ‘zeker Walinne’ bij hem in huis gekomen is ‘die ter presentie van zyn huijsvrauwe heeft zyne kinderen innegheven *ostien* danof de zelve kynderen zyn lam ende crepel gheworden’.

Een betichte vrouw bekent ‘ten huyse van Marie... betoovert thebben haer kijndt dat daer voor de duere zat up de straete, tzelve up zijn ricxken slaende drije mael...’ en dat ze aan een ander kind ‘gaf eenen stuyte daer cruijt op was, ende ist kijndt ghestorven ende hadde haer den booze dat cruijt gheleert...’

De ouders van de ‘betooverde’ kinderen gingen meestal te rade bij vrouwen die den naam hadden te kunnen ‘onttooveren’. Aldus ging vrouwe Valoy te rade bij de vermelde Walin; deze liet wat gras aftrekken van het dak van 't huis rechtover Valoy's en legde dit gras driemaal op den navel van 't zieke kind dat weldra genezen was.

Vrouwe Mattijn vernam van ‘een vrauwe ghenaemt Jaecquemijnken wonende in de Roostrate’ dat haar betooverd kind ‘de ziecte van sinte Fiacre’ had en kreeg voor raad ‘dat men tkint anne doen zoude een nat hemdekin neghen daeghen lanck ende dat de moeder lesen zoude een paternostre sdaechs’.

De meest bekende raadgeefster was Magdalena Ledau, wier proces vele bladzijden van het *Crimhouc* vult.

Het kind van Thomas Peperzeele, bakker op de Sint-Maartensplaats te Sluis, was kwijnende ‘zeere maegher ende zeere quaelic te passe’. Vrouw Peperzeele hoorde van hare gebuurvrouwen dat Maegdaleene Ledau ‘heur kynt wel helpen zoude’: ‘Scheeve Leene’ stond bekend om ‘iets te kunnen meer dan de medicyns’.

Leene werd bijgeroepen en beval de volgende remedie: een ‘messe doen doen ende nemen drie wasse keerskins diemen zoude doen bernen gheduerende de messe’; Leene heeft dan ‘doen legghen een stole upt kynts lyf cruyswys’; dan vroeg ze ‘neghen blancken [kleine munti die men omme Godswille gheven zoude’; op de stool legde ze de negen blanken ‘ende heeft ze daerup ghedropen mette voornoemde keerskins negen dreupels’. Zij zei ‘dattet kynt becommen zoude ende dat zou datte zach by claricheyt van het bernen van de keerskins’. Leene nam de neghen blanken mede om ze aan den arme uit te deelen. Het kind beterde en genas. (1596).

Het kind van Maeyken Diermans, weduwe van Andries De Clercq, was ziek en kwijnde (omtrent het jaar 1589). Op aanraden van een vrouw ‘wonende in de Wulfaertstraat’ te Brugge ontbood ze Leene Ledau. Deze nam het kind op haar schoot en zei ‘datmen messen over tkynt ghedaen hadde, maer datter daermede niet te helpen en was’. Eerst moest Maeyken haar kind ‘strycken met buetre ende bier neghen daghen lanck’. Na negen dagen kwam Leene terug en vroeg negen blanken [kleine munt]; zij gelastte Maeyken ‘te ghevene drie aelmoessen sdaechs, gheduerende neghen daghen, niet meer nochte niet min’ en voorts het kind met boter en bier te bestrijken. Tenden de tweede novene vroeg Leene drie wassen keersen die zij medenam. Na een derde novene kwam Leene terug: zij zei dat ze de wassen keersen in de hoogmis ontsteken had en bracht er de einden van mede. Met twee van die einden maakt ze een ‘cruyce upt herte vanden kynde’; het derde einde behield ze en bracht het niet meer terug. Het kind genas. (1596).

Leene meesterde een ander betooverd kind met ‘een coornehaeuwe ende wijwater, maeckende daermede een cruijce over tkijnts herte’.

Michiel de Smit van Damme, die meest paarden, koeien en boterkeerns onttooverde[1], bemoeide zich

(1) Biekorf 1933, bl. 138.

ook soms met betooverde kinders. Zijn werkwijze was eenvoudig: ‘hij dede een ghewijde keerse branden, ende las inde oore van tkijnt’[1].

De Brugsche wetheeren wisten soms niet wien ze moesten straffen: de betichte tooveressen of de lichtgeloovige getuigen waarvan sommige wilden om raad gaan in den kelder waar de aangeklaagde gevangen zat.

K. RUYSSCHE.

De laatste stuiver, *een Schans te Zelzate, beschoten in 1701.*

BIJ het Vredesverdrag van Munster, dat een einde aan den Tachtigjarigen Oorlog maakte, was in artikel 58 bepaald: ‘Men zal geen nieuwe Forten vermogen te maken in de Nederlanden noch aan d'eene, noch aan d'andere zyde, ook geene nieuwe Vaarten of Gragten te graaven, waar door men d'eene of d'andere Party zoude konnen stuiten of weeren.’ Dit artikel was bij den Vrede van Rijswijk in 1697 bevestigd.

Men kan zich dus voorstellen, dat in de regeeringskringen van de Republiek der Vereenigde Nederlanden heel wat beroering gewekt werd, toen men in den loop van 1701 vernam, dat even over de grens van Zeeuwsch-Vlaanderen onder het bereik van het kanon van Sas van Gent bij Selzaete of De Laatste Stuiver door de Franschen een schans werd opgeworpen.

Het gerucht bleek waar te zijn; alleen den afstand had men overschat; van de grens bij Sas van Gent af was de schans met een musket te raken.

(1) De aangehaalde teksten zijn ontleend aan de oorspronkelijke verslagen in het *Crimbouck der stad Brugge* (1594-1607) n. 662 ff. 68, 69, 78, 79, 91, 97, en *Examinatiebouck* (1608-1612) n. 621, f. 119 - berustend in het Staatsarchief te Brugge.

Tegen deze verkrachting van de gesloten verdragen moesten Hunne Hoogmogenden zich krachtig verzetten.

Zij droegen hun resident te Brussel, den heer Hulst, op om den Markies de Bedmar, Gouverneur van de Spaansche Nederlanden, te overtuigen, dat het bouwen van die schans ‘tegens het Regt der Volkeren’ was, ‘'tgeen niet toeliet aldus Batteryen tegens de Fortressen der Gebuuren op te rechten’ en strijdig tegen de hierboven genoemde verdragen. Hij moest den Gouverneur tevens verzoeken, den arbeid aan de Schans te staken en wat reeds was opgebouwd, af te breken. De heer Hulst voldeed aan deze opdracht met de meeste voorzichtigheid. Namens zijn Meesters verklaarde hij den Gouverneur, dat hij gaarne bereid was, zoo Zijne Excellentie het met de aangevoerde gronden niet eens was, daarover te confereeren met gedelegeerden, door den Gouverneur aan te wijzen. Tijdens deze besprekingen zouden de werkzaamheden aan de Schans moeten worden gestaakt. Dit laatste was volgens den Gouverneur een punt, waarover de Conferentie moest beraadslagen.

Zoo verliepen 'n veertien dagen. Onderwijl werd het werk krachtig voortgezet en Hunne Hoogmogenden overwogen, of het niet de bedoeling van den Gouverneur kon zijn ‘zich van den tijd der Conferentien te bedienen om het werk in staat van volmaaktheid te stellen.’

Zij gaven daarom last aan Kolonel Vassy, commandant van Sas van Gent, ‘dat hy d'Arbeiders aan de Schans aanstondts zou doen vertrekken.’ De Kolonel zond nu een zijner kapiteins naar den Franschen bevelhebber met het verzoek, dat deze zou gelasten, dat de arbeid gestaakt zou worden. Indien aan dit verzoek geen gevolg gegeven werd, zou men te Sas van Gent genoodzaakt zijn, ‘er vuur op te geven.’

De kapitein-parlementair keerde onverrichterzake terug.

De kanonnen van Sas van Gent werden nu op De Laatste Stuiver gericht, 26 à 25 schoten gelost en alle arbeiders bleken een goed heenkomen gezocht te hebben.

Daarmede was deze zaak echter nog niet geëindigd. Nu stuurde de Franschman een kapitein naar Vassy om hem naar de reden van dezen aanval te vragen; of de Heeren Staten den oorlog aan Frankrijk wilden verklaren?

Vassy verklaarde van neen. Hij had de orders van Hunne Hoogmogenden uitgevoerd, die in hun recht meenden te staan, op deze wijze verdere schending van het Volkenrecht te voorkomen. Zijn eerste schoten had hij hoog genoeg gelost om geen der arbeiders te raken. Dezen hadden de waarschuwing begrepen en daarmee was de zaak voor hem uit. Indien er niet weder aan de Schans werd gewerkt, zou hij niets tegen de onderzaten van den Allerchristelijksten koning of tegen die van Zijne Katholieke Majesteit ondernemen.

De Fransche kapitein antwoordde, dat men 'Vassy voor zijn sein zou bedanken; dat men twee duizend Bomben te Gent, en ook zooveel te Brugge had, die men zou gebruiken om aan de kant van Sluis of elders, een tegensein aan de Heeren Staaten te geeven.'

De Staten hadden hun doel bereikt; de werkzaamheden aan de Schans bleven steken.

Deze episode viel voor in December 1701[1].

- Bewerkt naar de mededeeling in den 'Europische Mercurius', stuk XII, Deel II, blz. 315-316.

Haarlem, Aug. '31

J.D.H. VAN UDEN.

(1) De Potter-Broeckaert in het XIVe deel van hun Geschiedenis van de Gemeenten der Prov. Oost-Vlaanderen (Gent, 1871) vermelden onder Zelsate (bl. 13) een beschieting onder den Erfenisoorlog, doch zonder verdere bizonderheden. Zij voegen er aan toe dat, een jaar (?) na de beschieting, het Hollandsch leger naar Zelsate kwam en daar bleef tot in Juni 1706, wanneer het naar Lembeke overging. - A.V.

Uit den ouden taalschat.

Strangullyn.

DE *Rekeninghe van de Boursserie* der Duinenabdij over het jaar 1563-64 vermeldt de volgende uitgaven: ‘Item voor 2. pont venegriek omme de perden...; Item voor 6. pont venegrieck omme de perden quellende van tstrangullyn; Item vier pont coriander omme tsaeme te myngelen’ (f. 33).

Het *Strangullyn* is dus een peerdenkwaal, in 't huidige Westvl. *strangeljoen, straaljoen, straljoen* geheeten; ze bestaat in een geweldige keelontsteking die belet te zwelgen en te ademen. In de Alg. Wdb. halsstreng; fr. *étranguillon*, esquinancie (De Bo). Kiliaan vermeldt de vormen: Stranguyl, Strangelioen als verouderd voor Strenghel, uit het Latijn: *strangulina, strangulio*. Onze vorm *Strangullyn* schijnt een versmelting te zijn uit *Stranguyl* en *Strangelioen* (dat den klemtoon op de laatste lettergreep draagt).

Een oude remedie tegen het strangeljoen was aldus een mengsel van ‘venegrieck ende coriander’: *venegrieck* is een soort venkelkruid (zie Biek. 1933, bl. 311) en *koriander* het sterk riekend en zoet smakend zaad van den zuiderschen Coriandrum sativum.

Muelnehende.

Een beetjen oud koren voor den molen van hierboven bl. 28 en 57.

Het *meulenende*, moleneinde, is de molenwiek zonder den pestel. De pestels zijn de twee lange stukken hout die kruiswijs door den kop van den molen steken en waar de wieken aan gevestigd zijn (De Bo; vgl. bl. 59).

Het woord is in het Mnl. Wdb. niet opgeteekend maar we vinden het ten jare 1513 opgeschreven in de rekening der heerlijkheid van Oyghem; f. 7:

(Herstelling van den molen). '... ungne piece de bos a faire ung *muelnehende*...; Item... de avoir aydie ung vies *muelnehende* oudit molin...'[1].

De poorten van Damme.

IN de 14e eeuw gaven acht poorten toegang tot onze havenstad Damme: de groote Brugsche Poort, de kleine Brugsche Poort of Sint-Christoffelspoort, de Malepoort (later Sinte-Kathelijnepoort), de Gentpoort ofte Meunikenreedsche Poort, de Cranepoort of Sluissche Poort, de Noordpoort of Blockidepoort, de Friesche Poort (later de Oostkerksche Poort) en de Coolkerksche Poort.

Uit de oorkonden blijkt dat de benaming van sommige poorten in den loop der jaren veranderde en dat een en dezelfde poort soms verschillende namen droeg.

Jacob Meyer vermeldt de *Porta Frisia*, door Custis als *Vriessche Poorte* overgenomen[2]: 't is langs die poort - zoo vertelt Meyer - dat de Gentsche Ruwaard Frans Ackerman met zijn bende in Juli 1385 verraads de stad overviel. Is die *Friesche* Poort een herinnering aan de Friesche neerzetting die hier heur zate nam en de bakermat van de stad 'de Dam' is geweest? Een post uit de gemeenterekening 1391-92 vermeldt dat zes duizend dektegels van de Friesche Poort voor de Brugsche Poort werden benuttigd; blijkbaar is de poort rond deze jaren afgebroken geweest. De *Oostkerksche Poort* die haar verving, werd herbouwd in 1431 en was nog in stand ten jare 1565[3].

(1) Medegedeeld door Heer P. De Brabandere. De Rekening berust op het Staatsarchief te Brugge, *Acquis*. 2878, V.
(2) Annales Rerum Fland. f. 203. Jaer-Boecken der Stadt Brugge I, 453.
(3) Gilliodts. Bruges Port de Mer, bl. 213 (Brugge, 1895).

De *Groote Brugsche Poort* stond aan het uiteinde van de Bruggestraat die heden nog ten deele bestaat. De Brugsche rekening van 1384 vermeldt de uitgaven ‘van eenen ghedelve ghemaect omtrent de *Bruxsche poorte* ten Damme’[1]. Volgens de stadsrekeningen zijn in de jaren 1392, 1416, 1443 en 1461 herstellingswerken aan die poort uitgevoerd geweest[2]. Zij verdween bij het aanleggen van de versterkingen in 't begin der 17e eeuw.

De *Kleine Brugsche Poort* werd ook de *Sint-Christoffelspoorte* genoemd omdat zij een gekleurd beeld van dien heiligen droeg. Zij stond op den rechteroever van de Reye langswaar de schepen van den Dam naar Brugge vaarden.

De *Malepoort* werd ten jare 1391-92 - dus samen met de Friesche Poort - afgebroken. In de stadsrekening over dit jaar lezen we: ‘Betaelt Corneleken filius Symoens, langhe Hannekin, Janne filius Hughen ende Lievin Veldman, van enen taswerke, de maelpoorte af te brekene ende de steenen te voerne ter brucscher poorte, 23 lb. par.’ Later moet ze herbouwd geweest zijn, want wij vinden ze vermeld in 1529 en nog aangeduid op een kaart van Damme in 1562, doch haar naam is uit de oorkonden verdwenen.

Wat oostwaarts, naar de Hoogebrugge toe, stond de *Sinte-Kathelijnepoort* aan het uiteinde van de St. Kathelijnestraat. Zij gaf toegang tot het kerkhof en de kerk aan St Catharina van Alexandrië toegewijd. In 1431 onderging ze, luidens de stadsrekening, eenige herstellingen. Een grondplan der stad Damme, na het voltooien van de derde reeks versterkingen opgemaakt, vertoont nog een Sinte-Kathelijnepoort, doch op een andere plaats, te weten: aan het uiteinde van de tegenwoordige Poortstraat waar vroeger de Malepoort stond.

De *Meunikenreedsche Poort* (in sommige oorkonden *Gentsche* poort genoemd, misschien omdat zij toegang

(1) Gilliodts. Inventaire des Chartes III, 341.
(2) Dezelfde Invent. V, 289 wijst op een heropbouw der poort in 1449.

gaf tot de Gentsche Lieve) werd herbouwd in 1407 door den meester-metselaar Hendrik Coolman voor de som van 180 pond gr. Wij vonden ze nog vermeld in een oorkonde van 23 Mei 1480 waarbij Frans Rheyngoot aan broeder Jan Boudts, priester en zaakvoerder van Sint-Janshospitaal in den Dam, één lijne en 60 roeden lands schenkt 'ligghende buter Meunekereedsche poorte in Coopmanspoldre'.

De *Sluissche Poort* werd in 1399 herbouwd en in 1460 met schansen omzet. Voordien heette ze *Cranepoorte*, blijkens de stadsrekening van 1394-95. De 'Crane' was een machtig getuig dat bij de Zoutevaart stond en diende om de schepen te laden en te lossen.

De *Blockyde Poorte* staat vermeld in een oorkonde van 25 Januari 1347 waardoor aan het Hospitaal van den Dam geschonken worden 'tween linen lands... ligchende bin der Cuere van den Damme buter blockyde poorte in Coopmans poldre.' Onder de benaming *Noordpoorte* vinden wij ze vermeld in de stadsrekening van 1394-95. De Noordpoort werd in 1401 herbouwd door Jan van Munster, meester-metselaar, voor de som van 456 pond par. en met de Oostkerksche Poort verbonden door een wal die 112 voet lang was; ze werd nog hersteld in 1447 en 1455.

De *Coolkerkpoorte* is reeds bekend uit een oorkonde van 1350; zij wordt als 'Coolkercpoorte' vermeld in de Brugsche rekening van 1384[1] en als *Nieuwe Poort* in de stadsrekening van 1394-95. In 1429 werd ze hersteld. Bij 't opwerpen van de vestingen in 1617 bleef ze bewaard en kreeg den naam: *Nieuwe Brugsche Poort* en *Westpoort*. Heden blijven er nog enkele puinen van over[2]

[J. OPD]

(1) Gilliodts. Inventaire III, 341.

(2) Deze aanteekeningen zijn ontleend aan een Handschrift van wijlen J. Opdedrinck, pastor van Damme. De bronnen zijn niet verder aangeduid, doch de wetenschap en werkwijze van den betreurden Schrijver (zie Biek. XXVII, 1921, bl. 92) staan borg voor de betrouwbaarheid van zijn mededeelingen. De bijzonderheden uit Gilliodts' beide uitgaven zijn door ons toegevoegd. - B.

Zes tientjes spreekwoorden.

TUSSCHEN de samenspraken van zijn bekende en dikwijls herdrukte DIALOGI FAMILIARES (eerste uitgave 1657 te Antwerpen) voegde Pater Antonius Van Torre tien 'Thientjes' spreekwoorden; nevens het Latijnsche *adagium* stelt hij telkens een vertaling of een overeenstemmend eigen vlaamsch spreekwoord. De bloote vertalingen uit het Latijn lieten we wegvallen; zoo blijven er zes tientjes over: wat er daaronder eigen volksch is en wat er aan Vader Cats of Pater Poirters ontleend is, zullen de liefhebbers wel geern willen onderzoeken. Het blijkt alleszins dat Van Torre's schoolboekje enkele woorden zou mogen meespreken in het koor der Nederlandsche Spreekwoorden van Prof. Stoett.

Men sluyt geen broot voor de vrienden.
Tusschen hanghen en worghen.
Raet naer daet, t'is te laet.
Als het calf verdroncken is dan gaet men den put vullen.
Met de keel gewonnen, met de keel verslonnen.
Het is ghedaen, als cammelot sijn ploey heeft ghenomen.
D'een vrientschap is d'ander weert.
Het kind zal zijn meester leeren.
Die witte voeten heeft, bedorven kindeken is.
Dit sal op mijn cap druppen.
Des Conincks handt is soo lanck als sijn landt.
Voor groot quaet moetmen ghebruycken stercke remedien.
Alle houdt en is gheen timmer-hout.
Quaeden raet aldermeest den raedtsman schaedt.
Voghelen van eender vederen vlieghen gheerne t'saemen.
Een ieder meynt dat sijn het fraeyste is.
Soort soeckt soort.
Van eender neeringhe onder malcanderen, den eenen haet den anderen.

Men moet vossen met vossen vangen.
Die veel kalt, die[n] veel ontvalt.
Men ontwent leer, natuer nimmermeer.
Soo menigh hooft, soo menighen sin.
Met 't hooft tegen den muer loopen.
't Schaep wilt den wolf bijten,
't Gelt dat stom is, maeckt recht dat erom is.
Die met Heeren gheen kriecken en eet, en vreest de steenen niet.
Heden heb ick verloren maendagh ghehouden = Heden en hebbe ick niet gedaen dat deught.
Een tonghe als een Lazarus kleppe.
Uyt een quaet ey quam noyt goet kiecken.
Gy doet verloren arbeyt: ghy wast de moor.
Ghy hebt de kat den kaes bevolen.
Alsser twee sondaeghen in een weke komen.
Al ist dat vrienden kijven, vrienden nochtans vrienden blijven.
Een groote lanterne zonder licht.
Een sot mensch spreeckt wel een wijs woort.
Helpt u selven, soo helpt u Godt.
't Is quaedt met ongewillige honden ter jaght te gaen.
De waerheydt gheseydt maeckt haet en nijt.
Den ketel sal den pot verwijten dat hy swert is.
Een bonte kraey en maeckt den winter niet.
't Is licht te geven goeden raet, daer ick lijde, en ghy voor 't bedde staet.
Al wat ons gebuerman heeft, dunckt ons beter dan dat Godt ons geeft.
Inden oorlogh en mistmen maer eens.
Daer eenen blinden leyt den anderen, vallen t'samen over malcanderen.
Quaet ey, quaet kieken.
Ghy maeckt van een vlieghe een olifant.
't Is quaet oude vossen te vanghen: sy sien de stricken van verre hanghen.
Op dat potken dient dien pollepel.
Met mancken leertmen creupel gaen.
Godt borght wel, maer men schelt niet quijt.

De kleyne diefkens hanghtmen, de groote laetmen loopen.
Die den krijgh niet en siet, meynt datmen daer met witte-broodt schiet.
Te grooten spoet, is selden goet.
Uyt den droncken mont comt des herten gront.
Het is ghespaert te laet, als het vat op 't eynde gaet.
Oock de mieren hebben haer koppen.
Als u ghebuermans huys brandt, dan is u ongheluck voor de handt.

Boekennieuws.

Zeeland door de Eeuwen heen door M. Van Empel en H. Pieters. Zevende aflevering. Uitg. G.W. Den Boer te Middelburg in Zeeland. Vgl. Biekorf 1933, bl. 282 en de vorigen.

Deze aflevering voltooit de beschrijving van de Zeeuwsche eilanden over de jaren 1400-1570; zij begint de behandeling van de streek die later Zeeuwsch-Vlaanderen genoemd werd. Door de groote watervloeden van 1404, 1531, 1532 en 1570 gaan duizenden hectaren vruchtbaar land verloren; 't is een tijd van *Luctor et... submergo*: de Braakman strekt steeds breeder over 't land, Noord-Beveland verdwijnt voor lang van de kaart, in het oosten van Zuid-Beveland gaan groote uitgestrektheden voor goed verloren. - Daarnevens krijgen we een uitvoerige beschrijving van de Zeeuwsche steden: Middelburg, Veere en Vlissingen, Arnemuiden en Westkapelle, Goes en Reimerswaal. Zeer kostbaar zijn de plattegronden van deze steden naar de teekeningen van den beroemden Jacob van Deventer (1550) afgebeeld; de beschrijving van de geleerde opstellers wordt door deze ‘Illustratie’ treffend verheerlijkt.

B.

Vanwege ‘De Sikkel’, Kruishofstraat, Antwerpen: Victor de Meyere. De Vlaamsche Vertelselschat. Vierde Deel. *Dieren- en Plantensprookjes*. 1933. In-8, 272 blz.; met prenten van V. Stuyvaert = Fr. 32.50.

Dezen bundel verwachtten we sedert vijf jaar (Biek. 1929, bl. 381) met een tiksken ongeduld, want Schoone komt altijd te late! Honderd vijf-en-tachtig sprookjes van bloemen, kruiden en dieren: 't is een *schat* op zijn eigen in de Halle van

onze Vlaamsche volkskunst. En de schatgraver heeft zijn zantingen en vondelingen zoo wel opgenomen en bewaard in de frischheid van hun oorsprong. Hij onderzoekt hun ontstaan en verwantschap, hun uitgroei en verwisseling, hij schikt ze in een oordeelkundig raam en duidt de bronnen en wisselvormen aan. Een uitstekende bundel die voor geen uitgaven in het 'groote' buitenland moet onderdoen.

Op de 'garskantjes' heb ik eenige kleinigheden bijgevoegd ter aanvulling: N. 368. De Zwaluwen: *vogels van O.L. Vrouw*, Biek. 1901, bl. 313. - N. 379. De Schellevisch, varianten in Biek. 1921, bl. 15. 70. - N. 438. Hagewinde = *O.L. Vrouwe-Glazeken*: varianten in Biek. 1901, bl. 314-316. - Waarom de Gladiolus Zweerdlelie of *Zweerd van Paulus* heet, Biek. 1912, bl. 112. - En 't sprookje van '*t Zevengesternte* in Rond den Heerd I, 306 en Biek. 1933, bl. 280, mag wel in de reke staan, als het eenige Sterren-sprookje nevens dat van den Melkweg.

Werken van Michiel De Swaen uitgegeven door Dr. V. Celen. VI. *Verscheyden Godtvruchtige en Sedige Rym-Wercken*. [1933]. In-8, 340 bl. = Fr. 40.

Met dit deel VI (het tweede stuk van de *Rym-Wercken*) is de uitgave van De Swaen's oorspronkelijke werken volledig. Voor dit deel in 't bijzonder kunnen we verwijzen naar de beschrijving en beoordeeling van het Eerste Stuk, alhier 1931, bl. 28-29.

Hiermede is een zware onderneming voltooid en ligt De Swaen toch eindelijk boek vast. Gelukkig was deze uitgave in den 'goeden tijd' begonnen en heeft ze nu mogen steun genieten van hoogerhand; 't ware toch spijtig en beschamend geweest moest het werk, wegens de kranke neringe, ten halve gebleven zijn. Wij mogen de uitgevers loven voor hun moed en volharding om De Swaen er toch door te krijgen; in 't bijzonder Dr Celen voor de zorg waarmede hij de tekstuitgave beging. Nu staan die zes deelen op de boekenplank te wachten... op liefhebbers, zoekers die binnen twintig en meer (?) jaar den 'stercken en soeten stijl' van De Swaen zullen 'ontdekken' en er zich zelf mede bekend maken.

A.V.

- Der grosse Herder. Bd. VI. (Hochrhein-Konsequenz) Freiburg-im-Breisgau, Herder, 1933. (34, 50 RM).

Met zijn zesde deel is de G.H. halverwege en kan hij reeds heel wat diensten bewijzen. Hij blijft bondig en volledig in de behandeling der onderwerpen; de illustratie is uitstekend. De artikels over Italië (aardrijkskunde, geschiedenis en kerkge-

schiedenis, kunst, letterkunde, muziek-32 kol., 7 blz. afbeeldingen en 2 blz. kaarten) zijn stellig voorbeelden voor de korte behandeling van een vraagstuk, waar nochtans al het belangrijke gezegd wordt. - De K u n s t komt aanzienlijk tot haar recht in dit bd. met waardevolle artikels over de beginselen van de kunst, b.v. impressionisme, klassicisme. In het bizonder vallen de zorgvuldig uitgekozen en kunstig uitgevoerde afbeeldingen in den smaak. - Een boek in het boek vormen daarnevens de artikels van godsdienstigen aard: behalve het belangwekkende Islam (6 blz.), bevat Bd. VI de bijdragen ‘Katholizismus’ (28 kol.: apologetische kenteekenen, katholiek leven, hiërarchie, geschiedenis, enz.), en ‘Jesus-Christus’ (10 kol.: omgeving, karakter, zending als Messias, godheid, leven volgens de Evangeliën, getuigenissen van tijdgenooten, wereldbeteekenis). Hierin vooral treedt de ‘eenheid van opvatting’ als een sterke hoedanigheid naar voren: de G.H. wil èn degelijk inlichten èn ernstig richten.

J.-A.V.H.

Mengelmaren.

Wat is eene haetse?

HAMMES, o. Zoo spreekt het volk een woord uit dat in de schrijftaal *Hakmes, Hauwmes* spelt, en in 't fr. ‘couperet’ beet. DE BO. Idiot. 403.

Men zou geneigd zijn te denken dat er hier eene letterverwisseling in de volkstaal gebeurde. Dat kan anders zijn.

Wat is ons Hammes? - Eene bijzondere soort van hap of ‘hache’.

Hap en Ham eindigen beide op gelijksoortige lipmedeklinkers (labialen).

In O.-Vl. zegt men *Ham* en *Hammevleesch* voor hesp.

De ham of hesp van een dier is het lichaamsdeel dat nagenoeg den vorm heeft eener hap, in 't fr. hache.

Ham, voor hesp, werd overtijd te Kortrijk *haetse* genoemd.

Dat wierd verkocht in den permeriewinkel van Jacques de le Tombe, waar later Jan de le Tombe o.a. nog wijn en waskeersen verkocht.

Onder bundel 2881 in 't Staatsarchief te Brugge, vindt men: Stuk I. Heerenrekening van de jaren 1601 tot 1606:

‘An Jacques de le Tombe van eene haetse tzynen huuse ghedaen haelen doen myn heere de voorn, vrauwe van Frezyn ghynck besoucken ten voorn, daeghe (15 Juni 1603) par acquit XLVI sch. p.

Stuk I (bis) Heerenrekening van het jaar 1609:

‘Item betaelt an Jacques de le tombe over de leverynghe van eene hatse tot
XLVI sch. p.

Zes en veertig schellingen, dat was twee ponden en zes schellingen. Zon dat voor dien tijd de juiste prijs niet geweest zijn van eene goede hespe?

De winkel de le Tombe was een permerie of specerijewinkel waar van alle etelijke waren en allerhande huisgerief verkocht werden:

Stuk VI. Heerenrekening 1622 tot 1625:

‘An Jan van Tombe over leverynghe van wyn in diversche vaetjens &a volghende tbillet mitgaeders leverynghe van was int uutfaert....’

P.B.D.

Zei-spreuken. - *Zie hierboven bl. 54 en de vorigen*.

- 't Verstand en komt vóór de jaren niet, zei Peer Lamote, en hij vierde zilveren bruiloft.

- Als er maar ent wat bij is, zei de boer, en hij at een puid bij zijn stuite.

Veurne.

Vondelingnamen. - *Zie hierboven bl. 56*.

Om onze Vondelingen-Litanie aan te vullen:

Te Poperinge: Jozef *Vandermeulen*, hier nog wonende, gevonden op een molenwal; Maria *Van Vlaanderen*, thans kloosterlinge in Henegouwen, gevonden in 't portaal der herberg ‘In West-Vlaanderen’, Casselstraat alhier. -

J.S.

Te Kortrijk: Louis-Dominique *Desarcades*, alhier achtergelaten op Sint-*Dominicus*dag (4 Aug.) in het koffiehuis van Heer *Louis* S. genaamd ‘Café des Arcades’; dit is omtrent veertig jaar geleden. -

P.D.B.

Berdulf. - Biek. 1933, bl. 159.

Berdulf is vooral gekend en in gebruike te Kortrijk, in den zin van wulpsche, zinnelijke, liederlijke kerel.

[Nummer 4]

Robinson Crusoe in de haven van Tessel.

ALEXANDER Selcraig, die zich later Selkirk noemde en wiens lotgevallen op het eiland Juan Fernandez (bij Chili, Zuid-Amerika) het prototype van Daniel Defoe's *Robinson Crusoe* vormen, was in 1677 in het dorpje Largo, graafschap Fife, in Schotland geboren. Zijn ouders waren arme, streng geloovige Protestanten, die behalve Alexander, hun jongste, nog zeven zoons hadden.

Alexanders avontuurlijke aard dreef hem naar zee en als zeven-en-twintigjarig jongmensch treffen wij hem aan als derde stuurman op de galei *de Vijf Havens*, groot 96 tonnen, bewapend met 16 stukken en bemand met 65 koppen, onder bevel van kapitein Pickering. Het doel van den tocht was het drijven van smokkelhandel op de Zuidamerikaansche westkust. Na het overlijden van kapitein Pickering nam de eerste stuurman Stradling het bevel over.

De Vijf Havens maakte deze reis in gezelschap van

een grooter schip, uitgerust door dezelfde Engelsche reederij, waarover kapiten Dampier het bevel voerde.

Van nu af maakten zoowel Stradling als Dampier zich aan zeeroverij schuldig, een bedrijf, waartegen het godsdienstig gevoel van Selkirk in opstand kwam. Bij Juan Fernandez kwam het tot een treffen met een Spaansche galei en een Fransch smokkelschip, die Dampier dwongen den wal van het eiland op te zoeken en met de geheele bemanning zijn schip te verlaten. In October 1704 kon kapitein Stradling met *de Vijf Havens* die bemanning weder opnemen.

Het was bij deze gelegenheid, dat Selkirk, beu van het piratenbedrijf, vrijwillig in het geheim zijn schip verliet en zijn kluizenaarsleven op het eiland aanving.

In den tijd, die nu volgde, deden de Spaansche schepen meermalen het eiland aan. Met groote moeite gelukte het hem telkens zich aan hun nasporingen te onttrekken, want lust om naar de bewoonde wereld terug te keeren gevoelde hij toen allerminst. Eerst later ervoer hij: 'De liefde tot zijn land is ieder aangeboren', hoewel de liefde voor zijn kluizenaarsoord nimmer in hem gestorven is. Men verhaalt, dat hij in later tijd, toen hij luitenant op de Engelsche vloot was en een gezin aan den wal had, vaak verzuchtte: 'Ik zou graag alles geven, als ik weer op mijn eiland was!'

Op 31 Januari 1709 in den laten avond, lieten twee zwaar geladen schepen hun anker in de Cumberlandbaai (noordoostpunt van Juan Fernandez) vallen. Na langdurig wikken en wegen besloot Selkirk het eiland te verlaten.

Den volgenden dag lieten zich de kapiteins van *de Hertog* en *de Hertogin*, zooals de twee schepen heetten, met een detachement van de bemanning naar den wal roeien. De omstandigheid, dat Dampier als stuurman op *de Hertogin* diende, was voor Selkirk de aanleiding om den kapitein van *de Hertog* te verzoeken met dit schip de thuisreis te mogen maken, wat toegestaan werd.

Tot 12 Februari 1709 bleef *de Hertog* in de baai geankerd. Een van de officieren maakte in gezelschap van

Selkirk verschillende tochten en het zijn diens aanteekeningen, die Defoe in zijn *Robinson Crusoe* verwerkt heeft. De voorwerpen, die Selkirk tijdens zijn verblijf op het eiland vervaardigd had, nam hij mee aan boord van *de Hertog*; zij zijn nog te zien in het Museum te Edinburg.

De 'redder' van Selkirk, de commandant van *de Hertog*, was een merkwaardig personage.

Thomas Dover was omstreeks 1660 geboren. Na zijn studiën volbracht te hebben, vestigde hij zich als geneesheer te Bristol, waar hij spoedig een drukke praktijk kreeg. Hij verrijkte de pharmacie met het naar hem genoemde hoestpoeder (pulvis Doveri) en de geneeskundige literatuur met eenige werken, waarvan het meest bekende is 'The Ancient Physicans Legacy', dat in 1733 verscheen.

Al dokterende zag Dover al spoedig in, dat de weg naar rijkdom niet langs de paden der wetenschap voert. Toen hij dan ook een klein kapitaaltje had overgegaard, zei hij de praktijk vaarwel en rustte met eenigen zijner stadgenooten de hierboven genoemde kaperschapen uit. Hij zelf aanvaardde het bevel over *de Hertog*, waarmee Selkirk de reis naar het vaderland aanvaardde. Maar eer hij dit zou weerzien, zouden nog heel wat buien over zijn muts trekken!

Voorloopig waren de kusten van Peru en Middel-Amerika een rijk voorzien jachtveld en eerst toen dit was afgestroopt, stevende hij langs de kust van Californië noordwaarts, stak den Grooten Oceaan over en kwam in het najaar van 1710 in de Oostindische wateren.

Wij laten nu volgen, wat wij vonden in den 'Europischen Mercurius' van 1711, deel II, blz. 159 en 160:

'In gezelschap van deze[1] Nederlandsche Oost-

(1) Ze was 16 zeilen sterk. Op 30 November 1710 waren 11 schepen en op 17 Januari 1711 twee schepen van Batavia en op 20 December 1710 drie schepen van Ceilon vertrokken.

indische Retourvloot arriveerden[1] uit die verre gewesten binnen de Haven van Texel agt Engelsche Schepen, daar onder twee Kapers, genaamt de Hertog en de Hertoginne, medebrengende een schatryke Spaansche prys[2] van Aquapulco, jaarlyks op Maccao en andere plaatzen van China varende; zynde dit schip niet alleen voor zig zelfs kostelyk geladen, maar zedert dat het genomen was ook opgevuld met de beste goederen uit nog 20 andere pryzen, door deze Kapers gedurende hun driejarige Kruistogt veroverd. Den Engelschen Commandeur van den ryk geladen Bodem, genaamt Thomas Dover, had van Cabo de Goede Hoop aan zyn Reeders, wonende te Bristol, dit volgende briefje geschreeven.

> Ik ben, God dank, na eene zeer haggelyke en gevaarlyke onderneming in gezondheit en behouden hier gekomen, zynde Commandeur van het schip van Aquapulco; om het welk te zoeken wy de Waereld rond gezworven hebben, tot dat wy het eindelyk vonden. Het is het rykste schip dat ooit in Europa quam; wy hebben het, behalven nog 20 zeilen, in de Zuid-Zee genomen; desgelyks op den dag van St. Georgi[3] 1709 de Stad Guiaquil gewonnen. Zy hadden eenige honderd man te paard en te voet voor de plaats in de wapenen, om myne landing te beletten; dog ik deed die onder Gods zegen met 170 man. Ik stond haar vuur uit, viel op haar in, en brakze, zo dat ik vier stukken kanon veroverde, de Stad plunderde, en die daarna voor 30000 stukken van Agten[4] rantzoeneerde. De pest was in de zelve, waar mede wy allen besmet wierden, dog wy hebben maar weinig volk daar aan verloren.

Voormelde Kapers door Particuliere zynde uitgerust, zo maakten de Engelsche Oostindische Compagnie eenige pretentie daar op; dog de Reeders verzogten de

(1) Begin Augustus 1711.
(2) Prijs vr. = buit, buitgemaakt schip.
(3) 23 April.
(4) De reaal van achten was de naam van den Spaanschen mat of piaster, vooral gangbaar in de Indiën, ongeveer een Ned. Rijksdaalder waard (Laurillard, De Beer, Woordenschat).

Koninginne by Request, om hare Kapers en kostelyke prys vry te mogen laten inkomen, en na eigen welgevallen alles te verkoopen; of des neen, dat ze den buit in Holland doen lossen, en tot geld maken zoude; waar op dezelve dan onder geleide van eenige Lands-Oorlogschepen, neffens de andere Engelsche Oostindisch Vaarders, derwaards overgestoken, en behouden aldaar aangekomen waren.'

Spoedig na zijn aankomst in Engeland huwde Selkirk met Sofia Bruce, die na eenige jaren overleed. Hij hertrouwde daarna met een weduwe, die wij niet genoemd vonden.

Inmiddels was hij als officier bij de Engelsche marine in dienst getreden. Hij overleed als luitenant aan boord van het fregat *Weymouth* in 1723, 47 jaar oud[(1)].

Haarlem.

J.D.H. VAN UDEN.

Onder al... (trouwdicht).

Bij 't huwelijk van Mr L.H. met Jufvr. J.H. te R.... Ook van Mr Lorenz De Mets-Van Biesen, te St Gillis-bij-Dendermonde.

Onder al die u beschenken, ook den broeder
junt entwat,
junt en geeft wat sedert lange al, krevelend in zijn
herte zat!

***

En dat bruidstuk, 't is de zielklank, 't woord is 't dat naar
boven breekt,
't zat vanbinnen, 't moet naar buiten, 't moet,... van als de
vriendschap spreekt!

***

(1) Geraadpleegde werken:
Prof. dr. Otto Burger: Die Robinson-Insel (Leipzig, Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, 1922).
Dr. Max Kemmerich: Kultur-Kuriosa I, blz. 186-187. (Albert Langen, Munchen; 1924).

Heil in God! en heil van Hem! want zonder God 'n
is 't geluk,
al 't geluk maar kobbegespin, dat wegvaart bij den
minsten ruk!

***

In Gods willen ligt Gods goedheid, ligt zijn eeuwig
raadsbesluit,
en Gods goedheid wilt het welzijn van den bruidegom
en de bruid.

***

Engelen nu, maar menschen blijft ge, menschen toch met
vroom gemoed,
menschen die, moest krankheid nijpen, 't krankzijn met uw
deugd verzoet.

***

Heden gaat ge 't huis interten, 't huis dat u de
liefde bouwt,
waar de liefde uw leven schraagt, en hoopvol in de
toekomst schouwt.

***

Zalige macht, de macht der liefde, die geregeld
naar Gods wet,
maar *één* hert maakt van twee herten, goddelijk aan mal-
kaar gezet!

***

Mochte u God vermenigvouden, bij den zegen
van zijn hand!...
in de kinderen, d'hemelgave u toevertrouwd als
heilige pand!

***

Lieft, leert, en leidt die kinderen!... 't kindervolk, o
't is uw lied!
't is den biekorf van de lochting! 't beeld waarin g'u
zelven ziet!

***

't Kindervolk!... en uit wiens oogen Jesus meêlacht!...
uit wiens hert.

Jesus meêspreekt, waar als kind, hij andermaal geboren werd!

***

't Jong geslachte, '*t nieuw* geslachte, waar uw eigen bloed in drijft,
waar, na 't weggaan uit de wereld, vader en moeder in 't leven blijft.

***

In 't leven hier, gezegende ouders, gij die later den glans weêrstraalt
van die kinderen, waar ge bij God, onsterfelijk in den hemel praalt!

***

Nu, naar 't woord van uwen Apostel,[1] en daaronder schuilt al 't ander.
Beste LODEWIJK en JOANNA, steunt,... bemint,... *bemint* malkander![2]

Nieuwcappelle.
A. MERVILLIE
Kortrijk, Verruelaan, 39.

Twee soldatenbrieven van de Fransche kustwacht in Bretanje. 1806.

DE volgende brieven zijn geschreven door twee jongens van Poperinge en Wervik die dienden onder Napoleon bij de Fransche kustwacht in Bretanje.

De eerste brief komt uit l'Ile de Batz (of de Bas) een eiland in het kanaal op de Bretoensche kust; het ligt rechtover Saint-Pol-de-Léon in het departement van Finistère. Hij geeft de beschrijving van den toestand op een van de rotseilanden van het Kanaal. De twee steden die in den brief vermeld worden zijn Cherbourg, haven

(1) Joannes.
(2) Charissimi, diligámus nos invicem. (1 Brief 4-7).

van het Kanaal in het departement van de Manche. St. Brieuc, ook vermeld in den tweeden brief, is de hoofdstad van het departement van de Côtes-du-Nord in den Golfe de St. Malo.

De schrijver van den tweeden brief is ergens betrokken geweest in een artilleriegevecht met de Engelsche vloot; daarna is zijn troepenafdeeling moeten tusschenkomen tegen Bretoensche opstandelingen te Vannes, haven op den Oceaan en hoofdstad van het departement van Morbihan; daarna zou hij uit St. Brieuc vertrekken naar het Ile de Bréhat, eiland in het Kanaal, rechtover Paimpol in het departement van de Côtes-du-Nord.

Beide brieven berusten op het Staatsarchief te Brugge, Modern Archief, Tr. n^{r} 1880.

J.D.S.

I
Leysl de Baetz dezen 18 Julius 18006 departement de fenistere.

Seer beminden vader ende moeder, jck laeten ul weten den staet van mijne gesonteydt, Godt zij gelooft, jk ben gesondt en jck hope dat gij lieden ook nog allegaeder jn goede gesondteyt zijt, ouders ende vrienden en geel de familiee; als jck uwen brief ontfangen te hebben jn daete 7 appril, jck was al 50 uren boven Paris om naer Chaerbou[r]g te gaen; en wij hebben een maendt geweest op een foert, wij zaegen alle daege de Jngelschen, wij hebben daer eenen maendt geweest, en wij zijn vertroecken naer Saeint Briwei jn Britaewen. Wij zijn met 2 companie op een foert jn zee, en wij moeten een hueyre vaeren om op het laent te komen, het js en schleste streke, daer en js geen hoet om te braenden, zij branden koeystrond en perdstroenten en [eten] broot van geeste: en wijn zijen alle dage de Jngelgen; jck en van alhier, wijn zijn 25 heuijren van malcaenderen, en Vandoeren hes mijn cameraede van uijt de Croenbestraete; daer js eenen Flaeming die doetgeschoten js den 5 van Julies zijn naemee was Ouckene omdat j [hij] geedesletert met pak en bagasie.

Jck bueijde u js het mogeleyk om wat geelt te zenden, waent jck hebbe vandoene. Jck leijren schreyven jn het vraensche. En moeten de compilimenten doen a Franciscus Huijge. Jck bueyde uelieden dat gyder zoout laetten weiten de nieuwegeden jndien datter zyn, en laeten weiten of mette nog jn het leven js.

En jck heben vernomen uijt uewen brief vernoemen dat moeder noet wel te paes en js, dan moet gy alteyt goede corase hebben.

Saintbrieux, departiment de Codunoer, Joseph Annoot.

Adres: [29. St. Pol-de-Léon]. A Monsieur Jean Baptiste Hannot, Rue de Peau - Charpantier, arrondissement d'Hipres, a Poperin. Département de la Lys.

II.
St. Brieux den 20 dessembre 1806.

Seer lieven Vaeder en Moeder

Het is min plicht en obblygatie dat jck un wenschen een saelyg niewjaer, en vele naer volgende, en van mine gesonheyt het gaet zeer wel, waer jck un wenschen het zelve; jck laeten un weeten als dat jck tot Erqui twee daegen met de Ingelsche geschoten hebben, en wie hebben daer twee frigatten van de Ingelsche in brande geschoten, en van daer zijn wie vertrocken naer Vanne. Wie hebben daer een weeke gelegen om te packen al de brigaens, want de brigaen hebben daer den Bisschop aen een boem gebonden, maer zij en hebben den tijd niet gehad om hem te vermoerden, wie hebben aft genomen en oock al de brigaens. En van daer zijn wie wedergeker naer St. Brieux, en men segt dat wie in corte gaen vertrecken naer een heiland genaem Jelt de Brihat.

.....

Met aesten geschreven, jck blijve, seer lieven vadder en moeder, ul. odmoedijg soene

Silvinus Dervaus.

Adres: A Monsieur, Monsieur Dervaus, demurarte a Vervycq. Departement de la Lys, a Vervicq.

Uit een oud zeeboek.
De kustvaart in de xiv^{e} eeuw.

IN de geschiedenis van de zeevaart heeft de uitvinding van het scheepskompas (toepassing van de noordwijzing der magneetnaald) een heele omwenteling teweeggebracht.

Vroeger had de schipper enkel de zon en de sterren om zijn richting op zee te bepalen; maar hoe dijkwijls gebeurt het niet dat de hemel overtrokken is of dat er mist heerscht: waarop kon de schipper toen voortgaan? Het eenige waarop hij bestendig kon rekenen was de kust, die hij slaafs moest volgen. Zoo wist hij altijd waar hij zich bevond.

Bij gemis aan kompas werd er bijna nooit recht door de volle zee gevaren, ondanks al de gevaren (rotsen, klippen, zandbanken) die de vaart dicht bij de kust medebracht.

De eerste hulpmiddelen van de kustvaart waren de zeeboeken, waarin de vaarwegen langs de kusten beschreven stonden met den tijd van de tijen, de zeestroomingen, de rotsen, de zandbanken, de reeden. Zoo zijn er ons twee nederduitsche vertalingen uit de XVe eeuw bewaard gebleven van een Zeeboek[1] dat rond 1350 te Brugge opgesteld werd. Al de beschreven vaarwegen beginnen of eindigen ofwel in het Zwin, ofwel aan de meest zuidelijke punt van de Engelsche oostkust: de kapen North- en South Foreland, die rechtover de Vlaamsche kust liggen. In den tekst komen nog Vlaamsche woorden en wendingen voor, en de plaats-

(1) K. KOPPMANN, *Das Seebuch*, mit einer nautischen Einleitung von A. Breusing. Bremen, 1876. (Niederdeutsche Denkmaler, Bd. I). [B.R. 237].

namen zijn dezelfde die door de Vlaamsche zeelieden gebruikt werden.

De tijen (ebbe en vloed) gaan samen met den dagelijkschen omloop van de maan die 24 uur en 50 minuten duurt; binst dien tijd is er tweemaal hoogwater. De tijen in het Zeeboek worden aangegeven volgens de richting van de maan; als het hoogwater is wanneer de maan in het N. zit, dan zal het nog eens hoogwater zijn 12 uur en 25 minuten later als de maan in het Zuiden zit.

Opdat de zeeman aanstonds zou weten waar hij zich langs de kust bevindt, worden de herkenningsteekens opgesomd: hoog of laag land, bergen, duinen, rotsen, vuurtorens, steden, dorpen, kasteelen, kerken, torens, molens, huizen, boomen, bosschen, die dicht of ver van wal staan. Daarnevens wordt soms het waterpeil bij laag water aangegeven en het oogenblik (volle vloed, halve vloed, ebbe) waarop men in sommige havens moet binnenvaren naar gelang van den diepgang van het schip.

De schippers die wilden ankeren, vonden in het Zeeboek de noodige inlichtingen over den grond van de reede (rotsen en slijk houden geen anker), met de aanduiding waar en wanneer de strooming gevaar oplevert voor het ankeren.

Om den zeeman toe te laten zijn ligging te bepalen, daar waar ver van de kust moest gevaren worden, is de diepte van de zee op verscheidene plaatsen aangegeven; waar dezelfde diepte over groote afstanden bijblijft, wordt de natuur van den zeebodem beschreven, om aldus een nadere plaatsbepaling mogelijk te maken.

Onder de maten die in het Zeeboek gebruikt worden is een *vadem* ca. 1,70 m., en een *myle* = Fransche lieue of Engelsche league (dus drie zeemijlen van 1852 m.) = 5556 m.

Dit oorspronkelijk Vlaamsche Zeeboek beschrijft:

I. De getijden van af Cadiz tot aan het Zwin.

II. De zeestroomingen van af het Ile de Seins (ten Z.W. van Brest) tot aan het Zwin.
III. De getijden van af de Golf van Gallis (tusschen de westkust van Zuid-Ierland en de oostkust van Zuid-Engeland) en het Kanaal, tot aan North-Foreland (ten Z. van de monding van de Theems).
IV. De zeestroomingen van aan de zuidkust van Ierland tot aan North-Foreland.
V. Reeden en havens van af de Scilly eilanden (voor kaap Lands-End, de uiterst zuidwestelijke punt van Engeland) tot aan North-Foreland.
VI. Richtingen en afstanden van Galway (westkust van Ierland) over Bristol naar North-Foreland.
VII. Reeden en havens van af de Baie de Bourgneuf (rechtover het Ile de Noirmoutier, ten Z. van St. Nazaire) tot aan kaap Gris-Nez in het Pas de Calais.
VIII. Reeden en havens van af Ribadeo in Galicië (Golf van Biskaaie) tot Cartagena (Middellandsche Zee).
IX. Richtingen en afstanden van Cabo de Gata (ten Z.W. van Cartagena) tot in het Zwin.
X. Diepten en aard van den zeebodem van af Bordeaux tot aan het Ile de Bas in het Kanaal (ten O.N.O. van Brest en ten N. van Morlaix).
XI. Havens, tijen, stroomingen, banken, enz. van af Sleeswijk en Jutland tot in het Zwin.
XII. Afstanden, tijen, stroomingen, banken, rotsen en havens van af het zuiden der Noorweegsche kust tot Stokholm en Reval (Estland): dus over heel de Baltische zee.
XIII. Afstanden en vaarwegen van kaap Gris-Nez tot den Golf van Gascogne, en van kaap Lands-End tot het eiland Wight (Zuid-Engeland).
XIV. Reeden en havens tusschen de monding van den Humberstroom (Hull, oostkust van England) tot de Downs rechtover Deal (bij North-Foreland).

Hier volgen eenige beschrijvingen uit het Zeeboek, in 't Vlaamsch overgezet; waar hij van belang schijnt, laten we den Nederduitschen tekst volgen.
J.D.S.

1. Beschrijving van de tijen op de Vlaamsche kust.

I. 27. Item, te Boonen, te Kales, te Greveninge, te Duinkerke, te Nieuwpoort en langs geheel de kust van Vlaanderen, is het laag water wanneer de maan in het oosten of het westen zit.

28. Item, van Wolterslande tot aan het klooster van Duinen is het stil hoog water[1] als de maan W.Z.W. zit, en van daar tot Blankenberge is het stil hoog water als de maan tusschen Z.W. en W. zit, en van Blankenberge tot Ste. Katherine (Knokke) is het stil hoog water wanneer de maan in het Z.W. zit, en dat is hoog water.

> I. 27. Item in Bonen unde to Kalis unde to Grevelingen unde to Duenkerken unde tor Nyeporten unde in alle de kost van Vlanderen maket lege water de mane west unde oest.
> 28. Item Wolterslande bet to den closter ton Dunen maket upper stille westsudwest mane, unde van dannen to Blanckenborch maket upper stille sudwest ton westen mane, unde van Blanckenborch to sunte Kattrinen maket upper stille sudwesten mane, dat is hoch water.

2. *Zeestroomingen aan den ingang van het Kanaal, het Pas de Calais (de Hoofden) en de Vlaamsche kust*

II. 2. Item, ten N.N.O. van Ouessant (eiland ten W. van Brest) is er een plaats waar men een diepte vind van 50 vadem, en geen enkel schip mag daar ankeren, want de stroom draait daar rond, en deze plaats wordt genoemd de roode stroom *(dat roede raes)*, en ligt op 2 mijlen van Ouessant.

22. In het midden van de Hoofden valt de vloed van N.O. naar N., en de ebbe van Z.W. naar Z.

(1) Wolterslande is voorzeker de kust tegenover Oostende, daar lag immers het 's Heer Woutermansambacht van het Brugsche Vrije dat zich uitstrekte tusschen Breedene en Mariakerke. De abdij van Duinen lag toen te Koksijde.
Stil hoog water (*upper stille*) is wanneer de voortzetting van den vloedstroom stilvalt en het water zal beginnen zakken, op onze kusten 2-3 uren na het begin van de ebbe. Het hoogwater duurt dus nog voort na het einde van den vloed (het echte uur van het hoogwater). De voortzetting van den vloedstroom wordt veroorzaakt door de zeestroomingen.

23. Van Greveningen tot Duinkerke valt de vloed van N.O. naar N., en de ebbe van Z.W. naar Z.

24 Item van Duinkerke tot de Duinenabdij valt de vloed N.O., en de ebbe Z.W.

25. Van de Duinenabdij tot Oostende valt de vloed van N.O. naar O., en de ebbe van Z.W. naar W.

26. Item van Oostende tot Ste. Katherine (Knokke) valt de vloed O.N.O., en de ebbe in tegenovergestelde richting.

> II. 22. In deme myddel van deme Hovede vallet de vlot nortost ton norden, unde de ebbe sudwest ton suden.
> 23. Item van Grevelyngen to Duenkerken valt de vlot nortost ton norden, unde de ebbe sudwest ton suden.
> 24. Item van Duenkerken ton Dunen vallet de vlot nortoest unde de ebbe sudwest.
> 25. Item van den Dunen to Oestende vallet de vlot nordost ton oesten, unde de ebbe sudwest ton westen.
> 26. Item van Oestende bet to sunte Katherinen volt de vlot oestnortoest, unde de ebbe contrarie.

3. *Invaart van de haven L'Albervrac'h, in het Kanaal ten N. van Brest*

VII. 6. Die wil te Abervrac'h binnenzeilen zal, al de groote rotsen ten oosten van hem laten liggen, en hij zal alzoo het zuidzuidwesten invaren totdat hij bij het land komt, en wanneer de rotsen zeewaarts van hem liggen, zal hij langs het land oostwaarts zeilen. En als ge alzoo een stuk zult binnengezeild zijn, zult ge een rots vinden die onder water ligt, maar de zee breekt er gedurig op; deze rots ligt in het midden van het water en men mag zeilen langs gelijk welke zijde van deze rots, en als de rots een goed eind achter den rug is, zal men het anker werpen op een diepte van 4 of 5 vadem.

4. *De invaart van San Lucar de Barameda (de voorhaven van Sevilla) en van Cartagena.*

VIII. 21. En die wil zeilen voor San Lucar in de monding van den stroom van Sevilla (de Guadalquivirstroom), buiten voor de haven zal hij den toren van San Lucar ten Oosten van hem houden, en varen tot waar

hij een diepte van 6 vadem zal vinden, en deze diepte van 6 vadem zal bijna een mijl ver loopen, en als hij daar recht voort vaart zullen de loodsen aan boord komen.

30. Item, die wil zeilen binnen Cartagena zal buiten voor de haven een klein eiland vinden, en met zuidwesterwind zal hij middenin tusschen het eiland en het vasteland zeilen, en als hij binnen de twee hoeken van de haven is, dan zal hij dicht bij den eenen of den anderen wal zeilen, want in 't midden van de haven ligt er een breede rots een voet onder water; en als men een weinig voorbij de rots is, zal men het anker werpen op een diepte van 6 of 7 vaam.

('t Slot volgt).

Nog van spoken en verkeersels.

DAT het elders in Vlaanderen durft spoken kan ik wel gelooven (volgens Biek. hierboven bl. 33 e.v.*)*, maar dat spoken en verkeersels geern rond Ghistel wareeren: dat is vaste en zeker! Ten bewijze hiervan deze twee waarachtige gebeurtenissen.

Jules Finesse was in de jaren negentig leerjongen bij den hovenier op het kasteel van M.S.... op den Glezierberg. Die oude hovenier moet een uitstekend leermeester geweest zijn, want Jules - die anders niet veel broeken op de banken versleten had - kende er 't fijne van om bloemen te kweeken en druivelaars te doen dragen. Die wijze meester moet ook veel verteld hebben uit oude tooverboeken en uit zijn ‘tooverleven’ want Jules kon daar eveneens van vertellen lijk niemand.

***

De oude hovenier ging 's zondags na de vesper dikwijls een pijpe ontsteken in een woonste, eenzaam gelegen op den zoom van de Warebeke. Toen hij, op een Novemberavond, door de natte velden huiswaarts

kwam, wipte er waarachtig al met eens in den halven maneschijn een spook over den weg en 't verdween weer in den mist. 't Kwam dan weer nader en strompelde al kreunend en zuchten dichtebij den hovenier.....; het stak zijn armen uit en 't groeide zoo geweldig groot uit, dat onze man al de moeite van de wereld had om verder te gaan. Of hij de heiligen uit den hemel ter hulpe riep, weet ik niet,.... maar toen hij aan de poorte van 't kasteel kwam, zwaaide hij een beetje links, lei er een halven of een heelen door en viel bijna achterover klaar van 't geweld. 't Spook verdween gelijk een weerlicht door de kasteeldreef in de richting van den Stuiver.

's Anderendaags onder het werk vertelde de hovenier verschrikkelijke dingen: het duurde wel acht dagen eer dat Jules Finesse zijn sprake terugvond.

***

Jules, zelf hovenier geworden, speelde in zijn vrijen tijd met de duiven en ging daarvoor over en weer naar de herberg van Seppen Reynaert; en hij vertelde daar geern van wat hij gehoord en ondervonden had. Er kwam daar ook met zijn duiven een kloeke kerel van een vent, een deurendal, die er mee bofte van niemand en niets benauwd te zijn.

't Was in December 1913, in den winter juist voor den oorlog, dat Jules en die andere duivemelker ('k mag hem niet vernoemen, want de man is nog in leven) te Reynaert's een pinte pakten. En Jules begon stillekens van spoken en verkeersels te vertellen totdat de andere het moe werd en luidop zei dat hij er geen tinnen knoop van geloofde.

- Praat voor de vaak, zei Jules met een heilig gezicht, met al uw boffen en stoffen, 'k wedde dat gij te middernacht op het kerkhof niet en durft komen.

De duivemelker was gebeten: hij riep heel de kamer tot getuige en de overeenkomst was: dat hij den volgenden zondagnacht zijn mes zou planten in 't graf van een ouden vrek die over zeven weken gestorven was.

Den volgenden zondag trokken tien mannen uit

Reynaert's te nachte naar 't kerkhof. Ze bleven, bachten den kerkemuur, wachten op 't slaan van de klokke; de duivemelker stond gereed met zijn mes in de vuist. Ze leunden over den kerkmuur en spraken luid om hun benauwdheid te breken, maar bij den eersten slag was het doodstil. De duivemelker trok vastberaden het kerkhof binnen.... Toen de laatste slag, die den eenen dag van den anderen scheidt, uit den toren viel, plofte hij met een djie! zijn mes in de eerde boven het graf van den vrek.... 't Was vreeselijk! maar wat volgde is nog vreeselijker: uit de onderwereld steeg een stemme somber en ijselijk: ‘Laat mij gerust.... ik ben verdoemd!’

Wat er daarna gebeurde verliep zoo bliksemsnel dat niemand van de bende er iets weet van te vertellen. De duivemelker lag voor acht dagen te bedde en Jules...? Jules was geen leerling meer: hij was een Meester geworden!

P.D.

De brandhoek te Vlamertinge.

VOLGENS het grondboek der ‘Prochie’ van Vlamertinge, opgemaakt in de jaren 1717-1720 ten verzoeke van Baljuw, Schepenen en Keurheeren der parochie, paalde de *Brandthouck* als volgt: ‘van noort jeghens de calchie loopende naer Poperynghe, van oosten het Beleetstraetgen [nu Groote Branderstraat], van suyt 't Casselstraetgen 't selve gheheel afghelaten, noch zuyt het Keremelkstraetgen oock afghelaten ende van westen de Groenestraete [nu Poeperstraat]’. - Hierin was het *Beuselhouxken* begrepen.

Na de Fransche Revolutie kreeg de ‘Gemeente’ Vlamertinge andere grenzen dan de gewezen ‘Prochie ende Heerlijkheid’ Vlamertinge, o.a. door toevoeging van een groot deel der Heerlijkheid van den Crommenelst.

Ten jare 1817 werd een nieuw grondplan der gemeente opgemaakt en de oude indeeling in ‘hoeken’ werd

vervangen door de indeeling in ‘sectiën’ van A tot en met G.

Door deze nieuwe indeeling verkreeg de Brandhoek met den tijd in den geest der inwoners een onbepaalde grens! In de zitting van den gemeenteraad op Donderdag 2 October 1930 werden, in 't vooruitzicht van de tienjaarlijksche nummering der huizen, de straatnamen vastgesteld; onder *Brandhoek* werd gerekend de Staatsbaan naar Poperinge vanaf de uitdreef der hofstede van Jules Vancayzeele links, en deze der hofstede van Gerard Boerave rechts, tot aan de grens van Poperinge.

***

Volgens Dr. J. Lindemans, in zijn boekje Kleine Leidraad bij de studie der Plaatsnamen, heette in den ouden tijd een gemeentelijk bosch waar de menschen brandhout mocht gaan halen: *Brand* of *Mutsaerd*. Welnu, op geheel het Noordwestelijk gedeelte der gemeente, waaronder de Brandhoek begrepen is, bestonden overtijd veel bosschen, die heden ten dage bijna geheel in bouwland gebracht zijn. Mag men hieruit niet besluiten dat de naam Brandhoek ontstaan is naar den *Brand* waarmede men de bosschen beduidde waar men vrij hout mocht gaan rapen?

Nog andere afleidingen van *Brand* zijn hedendaags alhier in voege, te weten: de Groote- en Kleine *Branderstraat*, alsook de herberg *De Gouden Brander*, gemeenlijk '*t Brandertje* genoemd en al deze plaatsen zijn in denzelfden omtrek gelegen.

***

Onder de eigenaardigheden van den Brandhoek (in onbepaalde grens beschouwd!) zijn sommige namen gegeven aan herbergen: De Zon werd *De Slekke* genoemd; verder: De Witte Mol, De Puit, Den Haan, De Strooien Henne, Den Tetting, De Wezel en 't Wit Peerd. En van een anderen kant: De Nachtegaal, De Populierlouw, De Koekuit en de ‘*Gaai*’, bijnaam van de herberg De Galgebosschen staande op Elverdinge. Aldus een verzameling uit het rijk van vogels en dieren.

Verscheidene dezer herbergen zijn na den oorlog 1914-18 gedoodigd geworden. Voor eenige jaren bestond ook nog De Padde.

De bewoners van den Brandhoek worden gemeenlijk *Brandkazen* genoemd, in tegenstelling met de plaatsenaars die den schimpnaam van *Plaatsekraaien* dragen.

Het volgend deuntje weerklonk overtijd dikwijls in de gelagzalen op den Brandhoek:

> Wij zijn weerom al bijeen
> Brandhoeknaartjes, Brandhoeknaartjes,
> Wij zijn weerom al bijeen
> Branhoeknaartjes groot en kleen!

***

In 1901 werd een woonhuis met schoollokalen gebouwd langs de Groote Branderstraat nevens den spoorweg. Deze school der Zusters van Liefde werd de Sint-Annaschool genoemd, maar in den volksmond draagt zij den naam van *Brandhoekschole*. - Vanaf April 1926 kreeg de Brandhoek een ‘halte’ op den spoorweg van Yper naar Poperinge.

***

In de oorlogsjaren 1914-1918 zijn de bewoners van den Brandhoek meestal in hun huizen gebleven, doch niet zonder levensgevaar, want dikwijls werd deze hoek door den vijand beschoten of door vijandelijke vliegers met bommen bestookt. Er waren immers verscheidene kampen van het Britsche leger op den Brandhoek opgericht.

Vanaf einde April 1915 werden de bureelen van gemeente- en postbestuur naar den Brandhoek overgebracht. De kerkelijke diensten hadden plaats in de schuur van Florentin Bouton, den huidigen burgemeester. Een weide langs de Kleine Branderstraat diende tot burgerlijk kerkhof. De Brandhoekschool werd tot veldhospitaal ingericht.

Op den Brandhoek liggen er thans vier Engelsche militaire kerkhoven: *Brandhoek Military Cemetery Nr 1, Brandhoek New Military Cemetery Nr 2* en *Nr 3* en *Red Farm Military Cemetery*. Langs de Galgestraat (maar op het grondgebied van Elverdinge) ligt het *Hagle Dump*

Cemetery, waar talrijke lijken rusten van Britsche soldaten die omkwamen in de schrikkelijke munitieontploffing - langs de Galgestraat, bij de herberg De Nachtegaal - op Zaterdag 27 April 1918, korts na den noen. Den zelfden namiddag verlieten bijna alle bewoners den gevaarlijken hoek!... De militaire overheid beval de volledige ontruiming der gemeente en 's anderendaags zijn de laatste inwoners vertrokken.

De Poperingenaar 11-2-1934.

REMY DUFLOU.

Boekennieuws.

Vanwege de Standaard-Boekhandel:
J. Pollet en J. Helsen. Toponymie van Varsenare. Brussel, 1933. XVI + 144 bl., en twee kaarten. - Nomina Geographica Flandrica - Monographiën, II. - fr. 35.

Al wie belang stelt in de vlaamsche toponymie zal Professor Van de Wijer dank weten omdat hij dit werk opgenomen heeft onder de uitgaven van de Nomina Geographica Flandrica.

De gemeente Varsenare is niet zeer uitgestrekt; voor de toponymie is ze echter belangrijk omdat ze ten deele in het polderland en ten deele in de zandstreek ligt.

Na de geographische beschrijving volgt, van de hand van Baron Alb. van Zuylen van Nyevelt, een geschiedkundige schets der gemeente; verder nog een nota over den naam van de gemeente, een uitvoerige lijst van de bronnen en eindelijk een verantwoording over de wijze van bewerking; hierin wordt terecht bekend dat in de verklaring van vele plaatsnamen vrij dikwijls, wegens de onvolledigheid der gegevens, geen zekerheid kan bereikt worden. Er werd hier met de meeste omzichtigheid te werk gegaan, en waar de juiste uitleg niet kan gegeven worden, werden de waarschijnlijke verklaringen aangegeven.

Daarna volgt de alfabetische lijst van 726 plaatsnamen meestal historisch en philologisch toegelicht.

Enkele opmerkingen over zekere namen:

3. *Aertghelt*, kan wel in betrekking staan met de belastingen op de haardsteden (foyers).

14. *Baenst moer* (1441) toont dat de Brugsche familie de Baenst

reeds een indijking ondernomen had in de Moere te Varsenare, eer ze in 1497 de vergunning bekwam voor het indijken van de moeren tusschen Assenede en Kadzand.

Bij 115. Vloge, Vleuge in W. Vl. is altijd een taillliebosch.

116. *Eeke*, in W. Vl. heeft soms de beteekenis van *meersch, lage grond*.

130. de *Forten* waarvan hier gesproken wordt, zijn de aarden wallen die op het einde der XVIe eeuw en gedurende heel de XVIIe eeuw overal langs de vaart Brugge-Oostende, opgeworpen werden iedermaal dat de streek aan een vijandelijken inval bloot stond.

219. *Ieperdreveken* is misschien een vervorming van een vroeger Iependreveken.

279. *Clyn Vortjen*. Zou het geen gewezen vorte vijver zijn?

301. De *Coussewegh* liep naar de Couse (misschien een herberg) te Stalhille. Vgl. de Flou, Wdb. XV, 161. s.v. Stalhille: ‘over den wech die loopt van der couse te stalhille waert’. (1365).

431. *Het nieuw ghedelf*, is hier het afwateringskanaaltje dat nevens de vaart Brugge-Oostende gegraven werd, nadat door de indijkingen en het aanleggen van sluizen, het waterpeil van deze vaart zoodanig verhoogd werd, dat het hooger stond dan het omliggend gebied, dat langs de vaart zijn overtollig water niet meer kon uitloozen.

468. *Oosternieuwege brugge* was geen weg maar een brug die in 1618 verdween bij het aanleggen van de nieuwe vaart Brugge-Oostende in het bed van de oude Ieperleet.

487. Het *Paddegat* is in Rond den Heerd verkeerd aangegeven als liggende te Varsenare: het ligt te Ettelgem.

558. *Savoor* is hier wel een vroeger omsloten meersch (réservoir). Vgl. de Flou, Wdb. XIV, s.v. Savoir, col. 68.

626. *Vanden Driessche land* = familienaam Vanden Driessche, zeer verspreid in het noorden van West-Vlaanderen.

Na de lijst van de plaatsnamen volgt een overzicht van het materiaal, geschikt volgens de historische aardrijkskunde, de persoonsnamen, de rechtsgebruiken en de planten.

Op bl. 133 en 138 dient echter opgemerkt dat *hofstede* rond 1300 niet beteekent hoeve (ferme) maar wel de grond waarop een huis gebouwd werd (fonds, terrain). Vgl. Gaillard, Glossaire flamand, bl. 113.

Op bl. 134-135 is *Blooten Hoek*, geen hoek waar de grond slecht is, maar een hoek die in het Bloote ligt, t.t.z. in de polderstreek, in tegenstelling met de zandstreek (Houtland). Zie ten andere den uitleg bij toponiem n^{r} 42.

Deze enkele opmerkingen nemen niets weg van de waarde van het werk. De twee medewerkers hebben zich voortreffelijk van hun taak gekweten: H.J. Pollet in het verzamelen en localiseeren van de plaatsnamen, en het bezorgen van den historischen uitleg, en H.J. Helsen in het benaarstigen van de philologische toelichting.

De Toponymie van Varsenare mag als een voorbeeld van monographie aangezien worden. De belangstellenden in de toponymie, vooral deze uit West-Vlaanderen, zullen er veel uit kunnen leeren; het werk kan hun niet genoeg ter lezing aanbevolen worden.

JOS. DE SMET.

Mengelmaren.

Oud rechtsgebruik. - Verzoek om inlichting.

In 'Bijdragen en Mededeelingen' van 'Gelre', deel IV, blz. 186 e.v., geeft Mr. P.N. van Doorninck een afschrift van de oudst bekende rekening en verantwoording van den ambtman van Over-Betuwe, nl. van die, gedaan door Rutger van Renwic (Randwyck) over het tijdvak 1388-90.

Onder de uitgaven komt een post voor van 3 guldens aan Hyllebrant van Laer, 'dat hy Wouter die wever' - het slachtoffer van een moord te Eist - 'die hant af (gehouwen heeft?!) wan die Lamberts soenen - de moordenaars - doetgeslagen hadden, die (de hand?) te verwaren, te zieden en te blocken'.

De moordenaars kunnen met 'die' niet bedoeld zijn. Onder de inkomsten heeft Rutger geboekt:

Van de zoons van Lambert Haesen, die genoemden Wouter doodsloegen 8 malder weit en 75 guldens.

Zekere Palicken kreeg 4 guldens, omdat hij dezelfde ceremonie verrichtte aan het lijk van den eveneens vermoorden Jan den Kempe te Oosterhout (Gld.).

Mr. van Doorninck teekende bij deze twee posten aan, dat hem de beteekenis van dit rechtsgebruik niet bekend was. Hij vroeg inlichtingen, die hij echter niet ontvangen schijnt te hebben. In de latere jaargangen der 'Bijdr. en Meded.' wordt erover gezwegen.

Kan een van de lezers van 'Biekorf' mij inlichten?

Haarlem.

J.D.H. VAN UDEN.

Als de Bakker den Molenaar verwijt...

In een ouden 'Nieuwen Almanack voor het Jaer Negen en het begin van het Jaer Thien der Fransche Republieke' d.i. het jaar 1801 (gedrukt te Brugge bij de Weduwe De Moor;

vgl. hierboven bl. 26-28) staat op het einde van de *Prognosticatie* het volgende Liedeken gedrukt.

De Dry Confraters.

Stemme: *A moins que dans ce monastère*.

1. Eenen Bakker die kwam verwyten
Aen een viezen Molenaer,
Dat hy zyne pligten moest kwyten,
Vielen in dispuyten te gaer: (bis)
Hy zeyd: gy dief gy hebt gestolen
Van myn meel zoo menig pond;
Bragten elkanderen in affront,
Zulke zaek blyft niet verholen. (bis)

2. De Molenaer die viel aen 't vloeken,
Wel Confrater wat zegt gy my,
Baelt uw meel den dous voor de koeken
En is dat geen dievery? (bis)
Want gy gaet zelfs zelden te biegten
En kond steelen meer als ik,
Want van pisch af maekt gy kramik,
En doet d' arme menschen zugten. (bis)

3. Men kan de dieven niet ontvlugten,
Want 't getal dat is te groot:
Het is met ellen en gewigten,
Den Meulder meel, den Bakker brood; (bis)
Niemand kan zig dit ontmyden,
Die moet koopen zyn gerief.
Een eerlyk man is geenen dief,
Nochtans zy in cheezen ryden. (bis)

4. Het spreek-woord komt ons al te leeren,
Dat elk is dief in zynen stiel,
De Kleermaekers die gaen als Heeren,
Het schynt zy hebben geene ziel; (bis)
Want een kleyn stukxken van een elle
Dat is goed voor een jupon,
Maeken figuur, speelen gascon,
Zonder al de rest te tellen.

Flemish bond = Vlaamsch verband.

De Engelsche metselaars noemen ‘Vlaamsch verband’ de verbinding der baksteenen waarvan iedere laag uit een beurtelingsche opvolging van streksche en kopsche (potietsche) steenen bestaat (Eng. in which each course consists of alternate headers and stretchers). Dit Flemish bond staat tegenover

het *English bond* d.i. beurtelings een koplaag en een streklaag; in 't Wvl. ‘overhands een potietsche en een streksche lage’ (Eng. alternate courses of headers and stretchers). Volgens den Oxford English Dictionary.

Wat de Engelschen ‘Vlaamsch verband’ noemen, heet bij ons *Spaansch verband, Kokkenhane* of *Tijkenhane verband*. Met het ‘English bond’ stemt ons *Kruisverband* en *Staande verband* overeen.

Waarom zouden de Engelschen ons de eere van dit Kokkenhane verband gegund hebben?

V.

Vijgen tegen de kozijntjes.

De abt Antonius Wydoot moest, wegens zijn Kozijntjes, een dieet volgen; ook buiten den Vasten moest hij vijgen eten. De kloosterrekening van Duinen over 1565 f. 68 vermeldt:

‘Item betaelt te Veurne voir 4. pondt fyghen om myn Eerw. Heere t'oirbooren om zyn artenticque, 6 sc. par’.

ARTENTICQUE, anders Arthritike (mlat. *artetica gutta*) = jicht, voeteuvel, wvl. de Kozijntjes.

† God wille de ziele van Z.E. heer kanunnik A.C. De Schrevel *overleden te Brugge, den 18 April 1934.*

De hoogeerw. overledene (geb. te Wervik in 1850) is van den beginne af een vriend van Biekorf geweest. *Nullus otio perit dies:* onze kenspreuk alleen moest dierbaar zijn aan dien onvermoeibaren navorscher onzer Vlaamsche geschiedenis. Hij beminde 't werk en de werkers mochten in dien liefdadigen priester steeds een onbaatzuchtige en voorkomende dienstvaardigheid ondervinden. Uit zijn aanteekeningen en zijn boekenschat mocht Biekorf, in de laatste jaren vooral, menige belangwekkende mededeeling putten. God loone 't hem!

B.

[Nummer 5]

Den Hoogen Blekker.

DEN Hoogen Blekker verschuift!

De hoogste hil van onze kuste ligt nog altijd op Coxyde, maar hij kruipt - traag en staag - naar Oostduinkerke toe.

't Is met eerbied en vreeze dat het duinenvolk van dien hil spreekt. ‘Die menschen zijn waarlijk benauwd van den Blekker; hij verschuift alle jare en, volgens hun zeggen, zou de groote panne: de *Maartenoom* bij name, die west den Hille ligt, geheel uit den Hoogen Blekker komen; deze zou vroeger daar in den Maartenoom gestaan hebben en is door den feilen westerwind weggevoerd tot waar hij nu staat. “En, zoo zei me een geernaartvanger, ge ziet het, Meneere, den Hoogen Blekker staat bots en bloot vóór den torre van Oostduinkerke, hij zal met den tijd erop loopen!”

Dat den Hoogen Blekker verstuift is waar; maar 't is zeker wel een legende dat hij van den Maartenoom zou gekomen zijn, en het zal voor den hil een lastig werk zijn nu nog tot aan Oostduinkerke af te zakken,

want hij is er omtrent twee duizend meter van verwijderd.'[1]

Een boerin van Coxyde wist - over meer dan veertig jaar - te vertellen dat den Hoogen Blekker op één nacht door de zee 'uitgesmeten' is. Zijn 'steert' ligt in de zee tusschen De Panne en Ghyvelde. Hij komt altijd vooruit en is over een klooster 'gevlogen' dat vroeger in de duinen stond. Hij ligt nu rechtover de kerk van Coxyde, doch hij komt op de kerk van Oostduinkerke toe. De pastor van Oostduinkerke moet eens de toelating gevraagd hebben om een novene te houden: waarschijnlijk om den boozen Hoogen Blekker in zijn gang te stuiten, maar dit werd hem niet toegestaan.[2]

Dit verkruipen en verstuiven van den Hoogen Blekker is geen bloot verzinsel van 't volk: de hil is in den loop der jaren alleszins verkropen en verschoven... gelijk al de hillen langs de kust. Immers het duinzand verstuift gestadig onder den wind, als het niet door de beplanting vastgezet is. De kleine hillen verkruipen door en tegen elkaar en hebben aldus geen vaste en duidelijke richting. Maar de groote hillen, die boven de andere uitsteken, verkruipen hier op onze Vlaamsche kust alle in dezelfde richting d.i. naar Oost-Noord-Oost door de kracht van de overheerschende winden uit het Westen en het Zuid-Westen. Die groote duinen staan dus op lossen voet en wandelen vóór den wind uit; zij verdragen geen groeite, hun zandrugge blijft bloot en ligt te *blekken*: zij zijn de *Blekkers* in de taal van het duinenvolk.

Sedert 1880 is den Hoogen Blekker door kunstmatige beplanting vastgelegd. Doch we kunnen met veel waarschijnlijkheid berekenen wanneer hij moet uit de zee gekropen of 'gesmeten' zijn, en hoe rap hij naderhand vooruitgestoven is.

(1) Medegedeeld door Heer Ant. Verwaetermeulen in Biekorf 1893, Bijblad bl. XV.
(2) Volkskunde II (1889), bl. 117.

De bekende Meester Pieter Pourbus van Brugge schilderde in de jaren 1579-80 de ‘Caerte’ van de Duinenabdij bij Coxyde: het stuk hangt nu beneden aan den trap in het Gruuthuuse-Museum te Brugge(1). Op die Kaart teekent Pourbus een hil aan den westkant van 't kloosterbeluik en voegt er den uitleg bij: ‘Dese blecker is lanck 186 roen en breed 116 roen’.

Heer K. Loppens van Coxyde heeft onlangs de zate van 't oud Duinenklooster nauwkeurig verkend, doorzocht en afgemeten en zijn bevindingen aan de Kaart van Pourbus getoetst. Hij meent dat die groote ‘blecker’ van Pourbus geen andere kan zijn dan den *Hoogen Blekker*(2). Volgens zijn meting ligt den Hoogen Blekker van Pourbus Kaart 1600 meter ten W.Z.W. van de plaats waar den Hoogen Blekker heden ten dage ligt. Tusschen 1580 en 1880 is onze Hil dus 1600 m. vooruitgestoven in de richting O.N.O. en hij is waarlijk over 't beluik van 't vervallen Duinenklooster heengekropen! In 1580 lag hij buiten 't beluik aan den *Westkant*; sedert 1880 ligt hij al een einde verre buiten het (door K. Loppens afgemeten) beluik aan den *Oostkant*.

't Is nu gemakkelijk om uit te rekenen hoe snel den Hoogen Blekker gewandeld heeft: 1600 (meter) gedeeld door 300 (jaar) d.i. een goede *vijf meter* per jaar. En meer nog: we kunnen berekenen wanneer onze wandelende hil uit de zee moet gekropen zijn: we gaan het Westen in, naar zijn ‘steert’ toe, die in de zee ligt tusschen Sint Idesbald en De Panne. Dat is een afstand van 1400 meter of omtrent 280 jaar. Den Hoogen Blekker moet dus rond het jaar 1300 uit de zee opgedoken zijn.

Een paar waarnemingen bevestigen dat die berekening van K. Loppens betrouwbaar is.

(1) Een afbeelding van die schilderij staat vorenaan in de twee uitgaven (1839 en 1864 te Brugge) van de Chronica et Cartularium der Duinenabdij.

(2) De oudste vermelding van den Hoogen Blekker komt voor op de kaart van Vander Maelen (1850). Vgl. de Flou. Woordenboek der Toponymie, VI, col. 376.

De kaart van de Vlaamsche duinen werd door ons Militair Cartographisch Instituut opgemaakt in 't jaar 1869 d.i. twintig jaar vóórdat den Hoogen Blekker met sparren en duinhelme werd vastgezet. Uit de huidige meting blijkt dat de Hil nu 80 meter in O.N.O. richting verwijderd ligt van de plaats die op de kaart van 1860 aangegeven is. Tusschen 1860 en 1880 moet den Hoogen Blekker dus 80 meter vooruitgekropen zijn.

Tusschen Sint Idesbald en De Panne is er tegenwoordig nog een sterke zeestrooming en 't zand wordt aldaar in buitengewone hoeveelheid toegevoerd. Alzoo ontstond daar eene jonge en groote hille die eveneens naar 't Oosten toe verschuift en somtijds den steenweg en 't spoor van den tram overstuift. In de eerste dagen van Januari 1922 woei er een geweldige stormwind; op één nacht was er zoo'n groote vracht zand op de spoorlijn aangewaaid dat een ploeg arbeiders twee dagen lang heeft moeten werken om den tramweg weer vrij te maken[1].

***

En wat leert de geschiedenis over die verstuivende hillen en blekkers van Coxyde?

De Duinheeren vreesden reeds in 1484 voor 't verzanden van hun kloostergronden: 't is een van de redens waarom ze hun klooster naar Aardenburg wilden overbrengen[2].

Buiten de algemeene plakkaten van 1531 over de bescherming van de beplantingen in de duinen, verkregen de Duinheeren nog een bijzondere ordonnantie den 8 April 1538; deze verbiedt het beschadigen van de

(1) K. Loppens. Histoire de Coxyde et de l' Abbaye des Dunes, bl. 76 vlg. (Coxyde, 1930). - In zijn uitgebreider werk La Région des Dunes de Calais à Knocke (Coxyde, 1932) geeft dezelfde schrijver nog meer belangwekkende topographisclie bijzonderheden. Op bl. 119 is de 'Caerte' van Pourbus (1580) op de huidige topographische kaart overgeteekend: die merkwaardige schets geeft een treffende voorstelling van de ligging van het oud klooster en de 'wandeling' van den Hoogen Blekker.

(2) P. Heinderycx. Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht, II, bl. 169 (Veurne, 1854).

doornen en mutsaarden door den abt der Duinenabdij aangeplant om zijn klooster tegen het zand te beschermen[1]. Toch bleef de bewaking onvoldoende: de serjanten van den baljuw van Veurne vertoefden te verre van de duinenstreek. Daarom verkreeg de abdij, door een ordonnantie van 8 October 1550, de toelating om over haar duinengebied een bijzonderen serjant aan te stellen die de beplantingen in de duinen moest bewaken[2].

Toen de Duinheeren in 1541 trachtten naar de abdij van den Eekhoute binnen Brugge over te gaan, lieten zij als een bijzondere reden gelden: ‘dat het sant vanden duynen soo seer op hun clooster was gront winnende, dat sy meenden dat het metter tijdt daer van overvlogen ende bedeckt soude wesen, niet jegenstaende dat sy jaerlicx groote sommen geldts te coste waren om het selve te beletten’. De wetheeren van Veurne die het verhuizen van de rijke abdij wilden beletten, brachten daartegen in dat ‘soo genomen dat 't sant onlangs gront gewonnen hadde, dat den abt daer van de schuit was, midts hy soo sorchvuldichlick als sijne voorsaten niet en lette om het sant van daer omtrent af te weeren, veronachtsamende hunlieder lessen, met niet te willen, soo als sy deden, dewijl hy niet gedeurichlick eenige wercklieden hielt, om de duynen die ontrent 't clooster gelegen waren, te beplanten met pooten, doorens, almen ende alle andere diergelicke planten die 't sant gesloten houden’[3].

De Duinheeren werkten voort ten Hove in Brussel om

(1) De algemeene plakkaten staan in den Eersten Placcaet-Boeck van Vlaenderen, bl. 400 vlg. - Van de ordonnantiën voor de Duinenabdij berusten afschriften op het Archief van het Brugsche Seminarie, Fonds der Duinenabdij. De ordonnantie van 8 April 1538 wordt op 20 Mei 1539 door den Keizer opnieuw bevestigd en uitgevaardigd volgens het authentisch afschrift van 1560 aldaar onder Rubriek *Duynen* n. 2.

(2) Aldaar, Rubriek *Duynelanden* n. 2: een authentisch afschrift van 1620.

(3) De aangehaalde Jaerboeken van Veurne, II, bl. 267 vlg.

te mogen naar Brugge verhuizen: om het gevaar van de verzanding aanschouwelijk te maken liet de abt Wydoot in 1563 meester Pieter Pourbus naar Coxyde komen om een kaart te schilderen ‘daerinne begreepen den clooster ende de dunen ofte zantvlooghen, omme dezelve carte te Hove te vertoghen’(1).

In 1567 kwamen de koninklijke commissarissen naar Coxyde om een verslag op te maken over de schade in Oogstmaand 1566 door de beeldstormers in het klooster aangericht. De nieuwe abt, Pieter Hellinck, wees hun op het gevaar van de verstuiving der duinen: hij wilde eveneens het klooster naar Brugge overbrengen en te Coxyde slechts een priorij laten. Hij zei dat de reden van die zoo verlangde ‘transmigratie’ was: ‘den overwas van den zande, zoo men *ad oculum* ziet, het welck hunlieder clooster omwallende ende wel zes ghemeten lands den termyn van twee jaeren vercurt heeft, zo dat apparentelyk ende ooc zonder faulte binnen twee andere jaeren tclooster voor den menigten deel met zande verwonnen zal werden....’(2).

En waarlijk de rekeningen van de volgende jaren vermelden het verzanden van een paar cijnsgoederen gelegen ‘binnen de limiten’ van 't klooster: alzoo kan de Boursier in 1568 niets ontvangen van '*t Klein Profyt* omdat het ‘geheel verzant es tzydent 't jaer 1563’(3).

Heer Ant. Verwaetermeulen deelde ons mede wat het volk van het verhuizen der Duinheeren weet: Zij hadden vroeger een klooster aan den kant van den Maartenoom en De Panne; door het verstuiven van den Hoogen Blekker moesten zij verhuizen want zij liepen gevaar van onder dien machtigen hil levend begraven te worden!

Dit ‘zeggen’ van 't volk berust dan toch op een grond van geschiedkundige waarheid.

A.V.

(1) Biekorf, 1930, bl. 65-67.
(2) Cronica de Dunis, uitgave 1839, bl. 174.
(3) Handboek van 1568, Ontvangsten f. 62 (Archief van het Seminarie te Brugge).

Twee soldatenbrieven uit Italië. 1805-1806.

DE volgende brieven zijn geschreven door twee jongens van Diksmuide en van Loo die dienden in het 56e regiment voetvolk. Beide brieven werden verzonden uit Alessandria, een vesting van Noord-Italië, tusschen Milaan en Genua.

De eerste brief is geschreven terwijl Napoleon zijn zegevierende tocht door Beieren en Bohemen ondernam tegen de Oostenrijkers en de Russen: overgave der Oostenrijkers te Ulm (stad in Beieren op den Donau) op 20 Oct. 1805 en zege van Austerlitz (stadje in Tsjecho-Slowakije ten O. van Brünn - nu Brno) op 2 Dec. 1805. Op 26 Dec. werd de vrede geteekend te Pressburg (nu Bratislava, een stad van Tsjecho-Slowakije op den Donau ten O. van Weenen).

De oorlog was ten einde vooraleer de schrijver van den eersten brief moest optrekken, daar hij nog maar juist onder de wapens was. Hij kwam voorzeker over Grenoble naar Alessandria, daar hij gegaan was over Asti, een stad tusschen Alessandria en Turijn(1). In zijn brief zien we dat de soldaten bevel gekregen hadden geen valsche nieuwmaren naar huis te schrijven; hun brieven zouden onderweg geopend worden.

Het 56e regiment had voorzeker deel genomen aan den veldtocht van Bohemen in 1805, daar de schrijver van den tweeden brief spreekt over het kogelgevaar waaraan hij blootgesteld geweest is. Zijn regiment is over Venetië en Padua (ten W. van Venetië) naar Alessandria teruggekeerd. De weg uit Bohemen naar Italië loopt over Weenen en Venetië, waarover onze Diksmuidenaar zijn indrukken mededeelt.

J.D.S.

(1) Zie Biekorf 1933, bl. 290-294.

I.
Alexandrie 19 November 1805

Seer beminden Vader ende Moeder, suster ende broeder. Ik laet ul. weten den staet van mijne gezondheyd als dat het nog al wel gaet en jk en twijffele niet of het gaet ul. gezondheyd ook nog al wel. Jk laet ul. weten als dat wy vertrocken syn van Asti naer Alexanderien waer wy tegenwoorddig liggen. En jk ben onder granadiers getrocken, t'is nu tegenwoordig ses weken, en wy syn verkled, wy hebben veste, brouck, koussen, schoen, hoed, haeren mutse met roode plume, een casaque met roode epolletten, niuwe geweeren, savel en siberne. En wy staen alle dage om te moeten vertrocken naer het de armeyde om te vechten, sy vechten geheele straf. Daer syn al veele Vlaemingen die met my op gegaen syn die al lang gevochten hebben, tegenwoordig men segt dat sy in Weenen syn, om soo te seggen wy en syn er al te gaere niet verre van. En van ander niuws, jk laet het daer het en is niet gelijk of men soude van Loo naer Veurne schreven, dien brief moet door geheel Vrancryk passeeren en in de posten daer syn de brieven over sien om te weeten wat maeren dat'er over en were gaen. Syt soo goet van my een weinig geld af te senden als het moogelyk is, als gy niet en kont gy en moet niet, jk weet wel het is winter, als gy my niet kan af senden t'is ook wel, maer als men geen recouvers en het, ten gaet maer heele gemeene onder de militaire, maer dog laet niet van my te antwoorden hoe dat het al gaet in de streeke en met al myne kennessen, principael met vader Blick en al syne kynders: en Pieter Smis, jmmers alle myne kennessen gy weet wel wie die syn; ook syt soo goet van my te laeten [weten] wie den brief geschreven heeft dat jk ontfangen hebbe, jk en kan het geschrifte niet verkennen; en van het geene dat gy van achter in den brief geschreven heeft en sprekt daer van noeyt meer, want of jk nog duyst uren verder waere jk en soude het noeyt achter laeten nog

noeyt vergeten, waer mede slutte en blyve met respekt ul. dienaer ende beminden soone

E. Dehouck

Myn addres is alsoo: Monsieur De Houck, granadier dans la 4me bataillion du 56me regiment, en garnison Alexandrie en Pimon, Departement de Maringo.

Gy moet het addres schreven gelyk of het hier staet den brief en [zal] niet dolen.

Adres: [106 Alexandrie]. Au monsieur De Houck, marchand à Loo en Flandre, Departement du la Lys, arrondissement du Furnes, près Furnes à Loo, cito.

II.
Allexandrien, dezen 18 februari 1806.

Zeer Lieven Vriend Pieter Derresauw,

Naer ul. van herten gegroet te hebben met wensch van een zaligen vasten, aen Ul. en gheel myne en uwe familie, verhopende den staet van ul. gezontheyd gelyk het tot nu toe nog altyd gegaen heeft, schoon jk in prykele [*gevaar*] genoeg geweest hebbe dat de kogelen door myn kleed hebben gevlogen, ook tot op myn knie toe; maer God zy gedankt, den Heer heeft my tot nu toe gespaert, waer over jk hem nog dagelijks bedanke en altyd bedanken zal. Ik laet ul. weten als dat jk tot twee brieven toe geschreven hebbe en geen antwoorde en kryge, het welk my jn ongerustigheid brengt. Ik hebb Ul. lest geschreven dat jk in Padua jn garnizoen leyd, maer wy zyn zedert dien af gedaelt naer Alexandrien, het welk my groote pleyzier doet, want jk verhope van jn een maend of twee te mogen werken.

Voorders laet jk ul. weten dat jk jnde stad Venetiën Borak, Boran Nazaret hebben geweest, de welke alle steden zyn die gans rond om jn water zyn; zelf jn Venetën en heeft nog noeyt geen grooter dier geschlegen geweest als een schaep, want er geen ossen nog ander viervoetige beesten jn stad komen konnen, want men maer vier voet plaets en heeft om te wan-

delen inde groote straeten, en het ander is al waeter.

Waer mede blyve ul. D.W. Dienaer, Anton Barts.

Met de complementen aen vaeder ende moeder, susters ende broeders en ook aen myn ouden baes tot Heerengem, jmmers aen al myn kennissen etc.

Adresse: A monsieur m^{r} Antone Barts, soldaet dans la 56 Rgt.. 2 Batt., 6 Comp. du Ligne an Garnizon à Allexandrye. Dupartement du Marengo.

Adres: [Alexandrie] Monsieur, Mr P. Derresauw, percepteur avic des contriblitions dirictes de et à Dixmuyde en Flandre. Dupartement du la Lys en Flandre.

Staatsarchief te Brugge, Modern Archief, Bundels 3e reeks n^{r} 1068 en Triage, n^{r} 904.

Belijdenis.

't Was in die heide dat ik dwaalde,
Toen hooge zomerzonne straalde.

Ik was er met een boek gegaan,
Een boeksken dat ik wou verstaan.

De hei was dronken van veel zonne,
In purpere en gele bloemenwonne.

In 't peinzend bosch, geen vogel riep;
De azuren lucht was wonder diep.

De wijde stilte om mij vergaarde,
Een verre molen stond en staarde.

'k Had in de stilte God gehoord:
'k Zocht in mijn boek zijn reddend Woord.

God bleef niet langer meer verholen;
Zijn Liefde leidde hier mijn dolen.

En in de heide waar ik kwam,
Daar wachtte Hij 't verloren lam.

Ik keek naar 't bonte bloemenleven.
En vroeg: Wie heeft mij dat gegeven?

Ik dacht: hoe schoon is toch de Kerk,
Dat is voorzeker ook Gods werk.

Hoe kan de mensch ellendig zwerven,
En, levend nog, op aarde sterven!

Ik bad: mijn God, wat zijt Gij goed,
Die door uw Bloed ons leven doet.

Het is dus waar dat ik geloove...
En Gij gedoogt dat ik U love?

'k Moet haastig langs de heide weer,
Want zooveel Liefde doet mij zeer.

De bloemekens glimlachten blijde.
Een zingend licht was heel de heide.

Een toren hief het zegenend Kruis,
En wenkte naar het Vaderhuis.

Een goede priester liet mij binnen:
Toen mocht mijn leven herbeginnen.

9-IV-34.
BRUNO BALDWINS.

[Spreuken]

- Slechter karakter kun-je niet vinden: dat is '*t stopsel van Lucifer's oliepulle*.

- Wat geeft het mij dat Fikken vereuvert, *dat en leekt daarom in mijn teele niet*! (d.i. ik heb er geen profijt bij).

- Wanneer iemand bij een gezelschap komt en de deur vergeet toe te doen, dan zegt men:

De laatste koe
Doet de balie toe.

Poperinge.
D.V.

Bouten Busschaert

'T **W**AS een reuze van een vent; nog maar gewillig twintig jaar kon hij er een van veertig omverre blazen. Een schooner gebouwde kerel 'n liep er onder Gods zonne niet, met een krullekop, met een nekke, en met schouders! borst, beenen en billen! ‘Wel! zeiden de menschen, zij gerust, zoolang als er die kerel loopt gaan er hespen zijn’! De slag van zijn vuist of de stamp van een peerd dat was eender. Hij was hoveniersknecht te Brugge in ‘Hemelrijke’, de ‘stalboerderij’ van baas Coene; zoo 't stond daar in de schure een houtene tafel niets te doen, lijk al dat brol is, en overal in den weg.

- Gauw', zei de vrouwe, 'k zijn moe van ze hier te zien drillen; 'n is er niemand die ze moet hebben? Scheert ze vast en legt ze aan 't vier.

Bouten wierd daarmeê gelast. Maar Bouten ontzag het van ginder t'enden 't hof de bijle te gaan halen; en ruide entwat van: ‘Zooverre loopen voor 'en boothamer, tut, tut, tut....’

Zoo, m'n kozen sloofde z'n rechtere mouwe op. De twee andere knechten zagen z'n aanleg en loechen lijk zot:

- We weten dat je macht hebt, maar die tafel in slunsen slaan?!... niet gelooven 'ei!

- We gaan 't zien, antwoordde Busschaert kalmweg.[+]

[+] HEMELRIJKE: een van de laatste boerderijen die in Brugge nog bestaan, van tijdens de 3de vergrooting. In die ‘stalboerderijen’ kweekte men groensels. Hemelrijke, thans bewoond door H. Arthur Cortvriendt-De Cnuyt, staat met 't voorhoofd in Stuvenbergh. Die straat, nu gedempt, kwam van de Haarakkersstraat, liep dweers door de hovingen van 't groot Seminarie, kwam kruiswijde op de Oliebaan uit (een ingemetselde poort duidt nog de plaats aan), ging voorbij Cortvriendt's rechtdoor, en stopte in de Snaggaertsstraat aan 't hoekhuis ‘De Helle’, rechtover de Speelmansstraat. Zie ook: K. de Flou, Woordenboek der Toponymie.

't Zat nog in z'n mond: geeft hij mij daar, met z'n bloote vuist, geen slag dè, dat de tafel opwupte lijk een pijkezot!... Maar breken?... nog geen gedacht van.

- Ja jaaje! Boonen en erweten! spotteden d'andere.

Pardaffe! ging dat nog een keer, en - biechte-waar - de vergâringe zuchtte en begaf!

- Derde keer goe'keer, beet Bouten en neep z'n lippen.

Dedjinge!! 't was lijk een geweere dat afging, een fijn straal bloed schoot uit z'n vuist, wel twee meter hooge... maar blad en planken, pekkels en pooten, 't speersde rond in de schure, àl in brokken en stukken!... Die 't gezien heeft, onthiel' het voor z'n leven en heeft het dikwijls opgehaald.

En zeggen dat zoo en pracht van een vent nog nooit gelachen 'n had, altijd neerslachtig en droefgeestig was, geene van meer. 't En was geen domme kloefe of ongeletterde sjouwer, hij las immers veel te veel boeken; maar, waren er goede bij, daar waren er ook, en meestendeels, van die fletsche flauwe deefelaars die hem niet 'n dienden en er een nijdigen norschen droomer van mieken. Als ge dan vernemen zult dat: Busschaert een onwettig kind was, dan weet ge alles. Nooit 'n had er een vader z'n krullen gestreeld noch een kruise op z'n voorhoofd geprent; nooit 'n had er een moederherte geklopt tegen 't zijne of zijn jonge jaren met liefde doorbalsemd... Als bastaard had de moeder, die hekse, hem te vinden geleid in de ‘busschen’ en was ze weggevlucht, God weet alwaar; als vondeling werd hij, ‘de busschaard’, in een weezenhuis opgenomen. Daar was, de dompelare, nu ook al een tiental jaren van weg; en wat hij daar van God of kerke gehoord had was al lange uit z'n hoofd. Hij kende g'heel z'n droevig verleden en voelde lijk een vloek op z'n schouders wegen. Niemand om hem te leiden of te troosten; misnoegd en menscheschuw, zocht hij liefst van al: den donkeren en de eenzaamheid. De Oliebane te Brugge dààr, zonder huis of stake, de verlatene kruisveste en de eenzame

meulenwals... dat was voor hem gegoten. Hij haatte de menschen men 'n kan niet meer; moeders en kinders 'n kon hij voor z'n oogen niet geluchten.

- Dat's zoo en bijtebauw! vezelde 't volk, een hertefretter, een keikliever!

't Jong vrouwvolk van daar in 't ronde, ‘de Snakkersstrate’, de Carmersstrate, den Rolleweg en g'heel dat nest van zijstraatjes, misprees en misachtte hem tot in de ziele, omdat hij zoo mannelijk schoone was en dat hij ze nog niet zag staan.

Alleman wist dat hij bastaard was en liet het hem hooren... als 't paste.

- ‘Canoorie veugel’! riepen ze... van achter een hoek of een kant, en van verre, want iedereen was er benauwd van.

Bouten, als hij dàt hoorde, 'n wist met z'n zelven geen weg, was om uit z'n vel te springen. De muren vloog hij op van nijdigheid en schoot in zoo 'en passie, dat hij een ongeluk zou gedaan hebben. Nooit wist hij op wien hem gewroken: de schurken bleven te verre af; en hij, met al z'n macht, stond machteloos vóór die schandige waarheid: een bastaard zijn! Dan kreesch hij bloedige tranen van spijt, en wee hem! wee hem die dan spotten of met rooie monkelen dorst... en dat hij 't zag!!...

Alzoo is 't gebeurd, in 't Gotje, dat hij met al z'n peerdemacht, en lijk uitzinnig, een manskerel te lijve ging, en zoo leelijk en zoo wreed toetakelde, dat Lieven Aernouts, zoo was z'n name, in een haai en een draai geveld, voor dood bleef liggen. Maar water dan gegoert, geschuifeld en geropen wierd, door al dat volk, van: Moordenare! Gloeienden bastaard! Bertulf! Norschakker! Moef! zie, hurkt e' keer: hooren en zien verging! Hij stond daar alleen, in den hoek van 't Gotje met z'n rik tegen ‘'t Sprimmollie’, en z'n armen[+]

+ SNAKKERSTRATE: Snaggaertstr. - CANOORIEVEUGEL: Kanarievogel, Br. voor bastaard. - 'T SPRIMMOLLIE: Spermalie (1601), oud ‘Huis ten Duinen’ of ‘ten Walle’ (1256).

open, gelijk een beer, gereed om wien ook in z'n grijptangen te versmachten. Van g'heel die huilende bende die hem insloot 'n was er echter geen één, maar geen enkele, die naderen dorst of Lieven Aernouts van vóór z'n voeten had durven wegsleuren.

De schâbletters moesten er een einde aan stellen. Busschaert ging meê g'heel gewillig. Toch één keer had hij z'n kop kunnen uitwerken, en 't was hem nu al eender waar hij naar toe moest. Maar eer dat ze in ‘'t Blend-Ezelstraatje’ toekwamen, g'heel dien langen weg: door 't Genthof, over ‘d'Eerappelmarkt’, de ‘Kiekemarkt’ en ‘'t Gat van Sint Donaas’... ge kunt peizen wat een afgrijzelijk geschuifel en getier, en wat een gewoel van volk!!...

Lieven bekwam... gelukkiglijk! Veertien dagen heeft hij in 't gasthuis gelegen, maar... lam is hij gebleven voor g'heel zijn leven.

Bouten kwam voor 't verhoor; het kort-zitten in de vangenisse had hem al goed afgekoeld, en nu stond hij daar dood-spijtig om z'n toomelooze schurdigheid.

- A'wel, vroeg de voorzitter - 't was Dullaertje, ook zoo 'en burrelare - a'wel, vroeg hij bitsig, wat weet je nu nog te vertellen?

Bouten bedeesd en verweerd 'n sprak geen sprèk.[+]

+ 'T BLEND EZELSTRAATJE: daar is het hoofd van de wacht. - DE EERAPPELMARKT: of Petattemarkt, ook Nieuwjaarbrugge en St Jansbrugge geheeten bij 't volk. Officieel is dat de Academieplaats of Jan Van Eyckplaats (sedert 1878). - DE KIEKE(N)MARKT: of Sint Jansplaats. - 'T GAT VAN St DONAAS: ingang van den burg komende van de Ph. Stockstr. Bij mijn wete zijn er nog vier gaten in stad: '*t gat van de Capucijnen* onder de spoorhalle; '*t gat van de Lane* onder den spoorweg; '*t Nunne(n)gat* neffens de apothekerij Veys in de Noordzandstr. en leidende naar de oude schilderskapel, thans in 't bezit van de zusters Josephienen; en '*t koegat* (of koepoorte) rechtover 't Speitje aan 't Eiland, 't begin van de Gasthuisstrate. Was weleer een uitgang van 't Begijnhof, maar werd in 1890 gedempt en in strate getrokken. Een echte Bruggeling gebruikt die benamingen zonder het minste bijgedacht. Zijn er nog meer gaten? Daar zijn nog: '*t Papegat, 't Moorkensgat, 't Rookgat, 't Teersgat-sonder-neuse*, enz; maar dat zijn namen van huizen.

Hij was eenigzins plichtig, hij voelde 't, om z'n ruwheid en daarom ook 'n wou hij z'n zelven niet schoone wasschen. De wetheere, een broekventje van een stamp hooge, sloeg met z'n vuistjen op tafel:

- Beeste van een vent, tierde het, is 't nu uit met al uw geweld?!

- Menheere, kan ik het helpen dat ik een bastaard ben, steende Busschaert, 'k en heb het m'n zelven niet gedaan... waarom moest ik ooit den dag zien?... Daar liep een perel langs z'n kaken.

- En is 't al? schoot Dullaert uit. Met spot en misprijzen zat hij op z'n stoel te draaien.

Bouten 'n moest maar dat zien en hooren, ineens ten toppen uit, was hij al z'n schuchterheid kwijt, stoof met een snak rechte en 't klonk door de zale:

- Omdat 'k hier gevangen sta, durf je spotten met m'n schande. (De twee ‘harenmutsen’ sleurden hem zeere achteruit op het banksken). Kom hi er da 'k je krake(n*)* op m'n knie!... Gemeene lafaard!

Dat viel in de rechtszale gelijk een donderslag. Niemand 'n twijfelde daar aan of Busschaert dat zou gekunnen hebben, met één hand toen nog, zulk een ‘allemander’ van 'en vent en zoo 'n petattestampertje van een voorzitter. Daar voer lijk een zweem van spotternij door de zaal. Dullaertje, altijd zoo venijnig en scherp ter tale, was nu lijk in z'n mond geblazen, en klaar van verschot viel z'n bril van z'n neuze. 't Was vierschare-uit en seffens: Bouten vloog den bak in, voor 'k weet niet hoelange.

Een tijd nadien die zelfde Mijnheere Dullaert was overnoene op wandel met z'n vrouwe in de Twijnstrate, komende van de Ridderstrate.

- Maar kijkt 'en keer ginder in de Phlip Stockstrate. zegt hij, wat een toeloop en wat een zwaaite van volk! Wat is er daar gaande, dè?+

+ HAREMUTSEN: beremutsen, hapsaards, houdvasters, landswachten. ALLEMANDER van 'en vent: eendelijk groot en zwaar.

Ze 'n moesten niet lange wachten, ze kregen algauw bescheed... 't Kwam daar van uit ‘'t Kulktestraatje’ met wilde zotte sprongen een wroede stier gevlogen en rechte naar hunder... De fijn uitgeklopte dame, wit lijk een lijk, viel achterwaarts-over lijk een steen en bleef er liggen. Dullaert was den kop kwijt, liet glad z'n vrouwe in den brand, ‘dood van alteratie’ zocht een deuregat of een insprong en vluchtte den trap op van een huis. De stier kwam op lijk en stormhoze! den steert in de lucht!... en die vrouwe daar op de kalsij'n, zonder taal of teeken... hij ging ze scheppen, 't is zeker!!.. geen twintig stappen meer!.

- Och God! Aaai!!... schruwelde 't volk getroppeld aan 't Middelburgstraatje... Maar al met en keer tusschen vrouw en stier sprong er een vent lijk een boom, een reuze van een vent!

- Bouten! 't Is Bouten Busschaert!! schreeuwden ze met honderd te gelijk; van waar hij uitkwam de duivel weet het! Met den kop tusschen de schouders, geschoord en geblokt, en de vuisten gesloten, lijk in 't brons gegoten! Menschen! wat was hij schoone!!

Op 'en sprong van hem bleef de stier 'en pink boomstille staan, de horens gebukt, gereed om z'n haal te nemen, maar Bouten was hem voren, hij rees in de lucht en bokke!! de beeste kreeg op heur ‘sterre’ zoo 'en onmenschelijken zwaren mokerslag dat ze duizelde, twee drie stappen achter uit eerzelde, en op heur knie'n ten gronde stuikte. In een wrong lagen ze er op, een stuk of vier kloeke gasten, te gelijk; en de knecht van Strubbetjes, den zwijnebaker van aan ‘'t Keersken’, plofte z'n slachtersmes in den stier z'n kele dat 't bloed uit z'n muile zeekte.[+]

+ KULKTESTRAATJE: straat der Culctstickers t.t.z. Spreistekkers of kussenstekkers; ambacht al bekend van vóór 1293. Zie ook De Bo, Verdam, Kiliaen. Kelkstraat, zooals er nu geschilderd staat, is dus leelijk mis. - STERRE: Sterne, voorhoofd. - 'T KEERSKEN: De oude Ste Pieter- en Kathelijnekapellen wierden in 1723 ten deele afgesmeten en herbouwd in bidhuis van de keersgieters. Nu is het een herberg ‘'t keersken’, met ingang al 't Galgeveld of Keersstrat, een zijstraat van de Ph. Stockstraat.

't Liep seffens zwart van 't volk; de vrouwe, die nog altijd van de wereld niet 'n wist, wierd binnengedaan in een heerenhuis. Busschaert sloofde z'n mouwe op, het bloed zijpelde langs z'n kleeren... z'n hand lag geborsten, opengeklakt en gekneusd leelijk om ziene. De zelfste sloebers die hem, overtijd en daar omtrent op de zelfste plaatse, zouden gesteenigd hebben, wenschten hem ‘proficia'’ en sloegen nu vriendschappelijk op z'n rik lijk of te zeggen: ‘alla', m'eten alledage soepe te gare’. Tusschen al dat gedrumsel brachten ze Dullaertje bij, 't mannetje beefde nog lijk 'en blad; 't pakte Bouten vaste en met een soorte zenuwjacht en babbelwater in den mond ging het op:

- Ha! m'n brave man, ge zijt een held! een edele man! Hoe kan ik je ooit genoeg bedanken, ik die gemeend had dat je maar een beeste waart! Ha, mon cher, mon cher...

Bouten schudde hem van z'n lijf lijk een blomzak en draaide de Ridderstrate in... Een lange striepe bloed volgde, liep tot voorbij ‘Sinte Wolburge’ en verdween achter den hoek van ‘de Krommewol’.

- Mijnheere de(n) advokaat, zei er een, ge moet niet verschieten, 't is nog altijd de(n)zelfste(n) ijzerbijter gelijk.

's Anderendaags was de wetheere met z'n bekomen eegâ in Hemelryke gezet. Bouten ontvong ze aan 't spinaziebedde, de hand dikke omwonden en goed opgebonden.

- Vriendschap, begon de dame - en ze bekeek dien knappen blonden kerel met z'n groote blauwe oogen,... ze was er zienlinge van ontroerd,[+] - vriend-

+ KROMME WOL: Crommen wal (1290) of Sconinxstraat (waarin Jan Coning gewoond heeft (1397). De wal van de eerste vesting miek daar 'en elleboge of kromte; vandaar Crommen wal. Benaming, over 30 jaar, door grootmoeder zaliger nog gebruikt.
Brugge bezat nog twee namen in dien aard: '*t Kromme Roosendaalstraatje*, dat gedempt is; en '*t Kromme Genthof* dat nog bestaat, ongelukkiglijk, dat was te lief, te eigenaardig, te brugsch... ze hebben er Korte Genthofstraat van gemaakt. Een brugsch herte heeft daar verdriet in....

schap, wij komen u hertelijk bedanken, ons leven hebt gij gered ten koste van uw eigen bloed.

- Vraagt al dat je wilt, deed de man voort, 'k heb u verweten voor al dat leelijk is, je moet me dat vergeven... 'k en kende u nog niet. Maar 'k wil je een fortuine geven, is 't wel?

- Geen cens, spoog Bouten met misprijzen.

- Wat wil-je toen, jongen?

En Bouten ging op en luide:

- Wat dat 'k wille en wat dat 'k eische?... Voor mijn leven het recht van ongescholden en ongestraft mij te verdedigen tegen al de lafaards die me bastaard noemen!

- Al zoo waar, man, als dat ik rechter ben, riep Dullaert even luide, 'n gaat er bij mijn wete niemand op Gods wereld ongestraft je nog als vondeling of onwetteling te verwijten hebben. Wij 'n hebben noch kind noch kraaie, en willen je met liefde behandelen gelijk ons eigen kroost.

Bouten schudde z'n kop.

- Zwijgt, riep hij, dat klinkt valsch! Dat 'n heet ik geen liefde, 't is hier sprake van een schuld en van een betalinge, meer niet! En laat nu m'n hoofd gerust! Hij draaide z'n rik en 'n bezag ze niet meer.

G'heel onthutst en beschaamd verlieten de twee bezoekers het hof. Buiten gekomen hield Dullaert z'n vrouwe staan:

- Moest zoo 'n kerel met verstand geleid en gedrild worden, 't ware de prachtigste rudderheere dien ik ooit in mijn leven heb tegengekomen! Wat een wild uitgeschoten fierheid! Wat een geweldige spijt in dat herte! D'r zit daar wat in, 't is zeker, d'r laait daar een vierberg van binnen!... Wat waren we kleene daarbij...

In den donkeren nacht beklom Bouten 'St Janshuismolen' t'enden den Rolleweg. Het leven woeg zoo zwaar[+]

[+] St JANSHUISMOLEN: muelen ghenaemt Sint Janshuys (1580). meer bekend als *Sint Matteew's meuten* of *Gevaert' smeulen*; zelfde molen waarop G. Gezelle zat te koekeloeren in z'n jonge jaren.

voor dien droevigen droomer, 't was een Calvarieberg dien hij optrok; en waar zou dat eindigen? In wanhope misschien... In de verre verte tusschen al die donkere torren hong er een licht en klonk er geluid van kermisvreugde: 't was Meie en foore op de Markt.

- 'k En kan dat niet hooren, grijnsde hij, en met z'n gezichte plat in 't gers liet hij hem vallen. Bitterlijk kloeg hij z'n nood: - Niemand die mij geert, niemand die mij oprecht, maar oprecht, genegen is. Niemand en niets dat mijn herte roeren kan! Hoelange nog moet ik bedelen om liefde... of om dood te zijn? Waarom 'n kan ik geen kind zien spelen?... Een moeder hebben dat moet toch zoete zijn! Leeft ze nog de mijne! Het schoonste dat de liefde geschapen heeft moet toch wel 't herte zijn van een moeder! Moeder... dat is een alderteêrste woord! Moeder! Moeder! Mijn bloed schreeuwt, waarom hebt gij mij weggesmeten, ik ...uw kind ...uw kind van de zonde! Mocht ik één dag maar 'en moeder hebben 'k gaf al mijn bloed, 'k gaf g'heel mijn leven!!!...

('*t Vervolgt*)

K. DE WOLF.

Hammes. - Biek. hierboven bl. 87.

Moet *Hammes* noodzakelijk met twee *m*'s geschreven worden?

Kan Hammes niet voortkomen van *handmes*, d.i. een mes in de hand, in de tegenstelling met Hap of Bijl die met twee handen gebruikt worden?

Onlangs hoorde ik een Waal over Escanaffles zeggen dat hij zich gekwetst had met '*s'n fer à main*', en hij bedoelde zijn hakmes.

F.L.

- Hij is te biechte geweest bij den Koperen Tone.

De 'Koperen Tone' is de groote koperen paaschkandelaar van O.L. Vrouwkerk te Kortrijk, voorstellend een Engel die een lessenaar draagt. Het stuk, gegoten door Ignatius De Cock van Heestert, is van het einde der 17^{e} eeuw.

Kortrijk.

P.S.

Plaatsnamen uit Jabbeke.

EEN onzer trouwe lezers, wijlen Karel Boutens uit Jabbeke, had na jaren opzoekingen, een geschiedenis en een toponymie van zijn gemeente opgesteld; door het overlijden van den schrijver in December 1930, werd dit verdienstelijk werk niet uitgegeven, en wacht het nog altijd op een uitgever.

In de toponymie van Jabbeke zijn 371 plaatsnamen behandeld, waarvan we hier enkele mededeelen, met, voor de meesten, den oudsten datum waarop de naam geboekt werd.

1. *Leenen*: Baeshof. Gauwerie ofte Schoonvelde. Stoppenhoofde. 't Hof van Watermael.

2. *Hofsteden*: 't Blauw Casteelken, 1580. Gauwerie, 1684. 't Gouden Hooft, 1514. Haveskercke, 1550. Ten Houcke, 1450. Den Inghele, 1562. 't Coppenhof, 1613. De Couse, 1441. 't Leen. 't Maelhof, 1689. Mannekenshove, 1567. 't Pauhof, 1717. St. Antheunis, 1529. De Stokerij, 1790. Tempeliers van over Zee, 1559. Watermaele, 1689. Wilhelminen.

3. *Beken*: Bekedijk, 1822. Duyvelsgragt, 1848. Fonteinbeke, 1850. Grasgracht, 1842. De Haenebeke, 1532. De Jabbeke, 1842. Jabbekegracht, 1692. Kwetshagezwin. Laenebeke, 1808. 't Lammerbeecsken, 1626. Leege beke, 1842. Meulbeecsken, 1689. Paddegracht, 1689. Rietdolfbeke, St. Andriesbeke, 1842. St. Jacobsleyken. 1692. Tollenaersbeke, 1842. De Vaelbeke, 1808. De Verkeerde Beke. 1842, 't Zwijn, 1842.

4. *Wijken*: De Elfhouck, 1554. Essengheem, 1437. D'hooge Dijken, 1731. Ten Houcke, 1450. Jabeec Houc, 1411. Lettenburch, 1689. Molenhoek, 1912. Moskou, 1902. De Zwijnhoek.

Vermelden we nog *de Peerdemarct*, die voorzeker zijn naam ontleend heeft aan de jaarlijksche paardemarkt die vroeger te Jabbeke gehouden werd. Deze plaats

staat als volgt beschreven in den Ommelooper van het Proossche van 1682, die berust op het Stadsarchief te Brugge: '11e begin, wanlanden 1 ½ gemet over een: 5 gem. 26 roen Proostlant(1) en 1 line 50 roeden, ende is een landstick in zijn grachten genaemt de Peerdemarct, metten oosthende in den halven lantwech ofte dreve.'

Dit moge volstaan om ons een gedacht te geven van de toponymie van Jabbeke. We weten ten andere reeds hoe rijk aan plaatsnamen een gemeente kan zijn, door het onlangs verschenen werk van J. Pollet en J. Helsen: *Toponymie van Varsenare*(2).

ANT. VERWAETERMEULEN.

Uit een oud zeeboek.
De kustvaart in de xive eeuw.

(*Vervolg en Slot van blz. 103*)

5. *Diepten en aard van den zeebodem rond Ouessant en het Ile de Seins (ingang tot het Kanaal).*

X. 20. Item buiten het Ile de Seins zal men een diepte vinden van 55 vadem, en komt daar bij nacht niet dichter bij, wegens den uitlooper van het eiland die ver in zee strekt.

21. Item een mijl en half westzuidwest van het Ile de Seins ligt er een rotsbank, waarop bij laag water 5 vadem water staat, en dicht bij het Ile de Seins is de diepte 50 vadem.

22. Item een schip dat zich bevindt op 4 mijlen ten

(1) *Wanlanden*, zijn magere, onvruchtbare landen, hier betalen zij maar 2/3 van de belastingen die de andere landen betalen (1 ½ geniet over een). Het grondgebied van Jabbeke lag ten deele onder de heerlijkheid van het Proossche, ten deele onder het Vrije, en ten deele onder de heerlijkheid van Guysen. (Zie *Biekorf* 1930, bl. 6-7).

(2) Zie hierboven, bl. 108-110.

zuiden van de Passage du Raz zal een diepte vinden van 64 vadem waar de grond slijkachtig is.

23. Item van het Ile de Seins tot Ouessant is het vaarwater 55 vadem diep en dicht bij Ouessant zal men 45 vadem diepte vinden en ver in zee van Ouessant weg zal men nog 45 vadem diepte vinden; daarom is het daar gevaarlijk op de diepte voort te gaan.

31. Item wie peilt tusschen Ouessant en het Ile de Seins zal grof rood zand vinden met kleine roode en zwarte steentjes daaronder.

32. Item wie peilt tegen Ouessant zal fijn wit zand vinden met schelpjes die wit zijn, en kleine langachtige dingskes lijk naalden, dan zal Ouessant ten N.O. van hem liggen; en zijn het al kleine langachtige dingskes lijk naalden die ge vindt, dan zal Ouessant oostwaarts van U liggen.

33. Item vindt gij wit zand en witte tamelijk groote schelpjes, zoo zal Ouessant ten Z.O. van U liggen

34. Item zijt gij niet zeer zeker van deze gronden, ga noordwaarts; en vindt gij een grooter diepte, zoo zijt gij op weg naar het Ile de Seins en wordt het droger (wordt de diepte kleiner), zoo zijt ge in het Kanaal ten N. van Ouessant

6. *Tijen tusschen Maas en Zwin en Invaart van het Zwin*.

XI. 33. Item voor de Maas is het hoogwater wanneer de maan ten uitersten Oosten zit.

34. Item de kust van Zeeland ligt van het Z.W. naar het N.O., en daar is het hoogwater wanneer de maan O.N.O. zit.

35. Item de kust van Vlaanderen ligt van het W.Z.W. naar het O.N.O., en daar is het hoogste water bij het land wanneer de maan in het Z. en N. zit, en buiten de zandbanken wanneer de maan in Z.W. en N.O. zit.

36. Item wilt gij het Zwin binnenlaveeren tegen den wind, dan moet ge een achterebbe en een voorvloed nemen.

37. Item, als gij wilt binnenzeilen in de geul van Heist, moet ge den vuurtoren van Heist die bij den molen staat, brengen tegenover het koor van de kerk

van Heist: zoo zult ge de geul op de beste plaats binnenzeilen en blijft ge nog ver van de buitenste zandbanken en moogt ge O.N.O. varen naar de Wielingen.

38. Item, indien gij de geul van Knokke wilt binnenzeilen, zoo moet ge (den toren van) Westkapelle brengen nevens de St. Katrijnekerk van Knokke, en zoo zeilt ge de geul op de beste plaats binnen.

39. Item de toren van St. Katrijne is de naaste toren bij het water dat naar Sluis gaat; de andere toren (Westkapelle) staat landwaarts in, daarnaast staat Heist, daarna Blankenberge die een stompe toren is, daarna Oostende waar drie torens staan.

> XI. 35. Item alle Vlamierenssyden strecket westsutwest unde V ostnortost, unde dar maket dat hogeste water an dat land en suden mane unde en oorden, unde buten banckes sudwest ende nortost.
> 36. Item sole gy dat Swen inlaveren jegens den wynt, so soie gy nemen en achterebbe unde ene vervlot.
> 37. Item also gy willen insegelen dat Heysdep, so sole gy de vurbaken van Heys bringen, de byder molen stat, over dat kor to Heys, so segele gy dat beste van den depe in, unde so ga gy rume noch van den utsande, unde so moge gi gan over na der Welinge ostnortost.
> 38. Item also gy willen insegelen dat Klockendep, so sole gy Westkappelen bryngen nefens sunte Katherinen kerke tor Kloeken, so segele gy dat beste dep in.
> 39. Item sunte Kattrinen torne dat is de negeste torne by den water van der Slus; de ander torne steyt inwart to lande wart, unde dar negest steit Heys, dar na Blanckenborch, dat is en stump torne, dar na Ostende, dar stan 3 torne.

7. *Door het Kattegat, de groote Belt naar Warnemünde (Baltische zee, kust van Mecklenburg).*

XII. 6. Item, als gij de zandbank van Skagen zult voorbiigevaren zijn, en ge op 14 vadem diepte zachten grond vindt, ga zuidwaarts en geen anderen koers, zoolang als het eiland Loeso ten noordoosten van u ligt, ga dan zuidoostwaarts en werp het lood totdat gij een diepte vindt van 10 vadem, volg verder de kust van Jutland zuidzuidwestwaarts naar Hjelm, en verder zuidwaarts naar de bank van Wedersreff, als gij een diepte van 7 vademen zult hebben, en niet min, daar ligt een diep water tusschen; wanneer de O (?) van het eiland

Veiröe W.N.W. van u ligt, ga zuidzuidwestwaarts zoolang ge Kallundborg kunt zien, ga dan van het zuiden naar het oosten naar het eiland Romsoe en voort in dezelfde richting naar het eiland Sprogoe. Wanneer dit eiland dwarsscheeps van u ligt en gij op 13 vadem diepte zachten grond vindt, ziet ge de eilanden Vresen; komt er niet dichter bij dan op een diepte van 7 vadem. Wanneer gij een diepte vindt van 16 of 20 vadem, houdt goed de loefzijde (t.t.z. laat u door den wind niet afdrijven) naar het eiland Langeland, en zuidwaarts tot aan het vasteland, en van daar zuidzuidwestwaarts; en als gij Vesternaes (op Laaland) voorbij zijt, ga O.Z.O., zoo komt gij voor de Warne (Warnemünde, voorhaven van Rostock).

8. *Vaart door de Sund*.

XII. 11. Houd Helsingborg (Zweden) een kenning buiten het land, zoo en zult ge niet vastgeraken op de zandbank van Svineback.

12 *a*). En houd de kerk van Helsingör (Denemarken) en het bakhuis zoo, dat ge tusschen beide door kunt zien, zoo zult ge niet verongelukken aan de zandbank van Lappesand op een diepte van 7 vadem, en ge zult er niet opvaren.

12 *b*). Wacht u voor de zandbank van Lappesand, er staat een toren aan het zuidoosteinde van Helsingör, houd hem bedekt met het kasteel (slot), en zoo zult ge op de zandbank niet varen.

Waarzeggers te Brugge in 1584.

PIETER Gijzebrecht van Veurne was voogd over de weezen van Jacob van de Steene. Daar er geld uit het sterfhuis verdwenen was, werd hij in 't gevang te Veurne opgesloten. Later ging hij zoeken te Brugge, waar zich het goed van Jacob bevond; hij ging bij drie waarzeggers te rade, waarvan er een hem op het spoor bracht.

Hij schreef de uitgaven voor de waarzeggers in zijn

rekening; die betalingen werden niet goedgekeurd: in den rand nevens die posten is telkens *Royé* gesteld.

.....

Dit naervolghende es uutgheven jeghens den voornoemden ontfanck anghaende de voornoemde weezen... [25 Mei 1589].

Item, betaelt Fransoys Baelle wert jnde Rebbe inde Steenstraethe te Brugghe vande montkosten van Pieter Ghijzebrecht ende Pieter Aerleboudt 17^{en} daghen bedraghende achte ponden twaelf schellinghen 7 grooten ende alf, betaelt deezen 15^{en} in Juulij 1584, blijckende per quijtantie.

Item, betaelt Michghiel Willoot als sepier vande burch van Vueren van dat ic Pieter Ghijzebrecht ghevanghen was vutername van 't sterfhuus van Jacop vande Steene beschadich borghe over Cathelyne Marceelis, van sijpieraghe: 5 lb. 8 schel, par., blijckende per quijtantie.

Item, betaelt bij mij Pieter Ghijzbrecht d'eerste dach van meye 1584 van caroij ghelde naer Brugghe, prezendt Lauwick Brix, de somme van 20 schell.

Item, noch betaelt een waerzegghere te Brugge om 't zelve ghelt te zougkene, prezendt Lauwick Brix ende Cristaen Verplancke, daer 't zelve ghelt ghevonden was inde vauthe: 7 lb. 10 schel.

Item, noch ghegheven een ander werzeggherre van Brugghe ghenaempt meester Piethere Gheghe inde prezentie van Lauwick Brix ende Cristiaen Verplancke van 't ghelt te zoukene ende niet ghevonden, bedraghende: 15 lb. 17 schell.

Item, noch ghegheven Joos Lambrecht, waerzeggher jnde prezentie van Piether Aerleboudt twee heele rijaellen ende een halve duucaet met twe hofden, compt tzamen: 27 lib. 18 schel, par.

Noch betaelt Cristiaen Verplancke daer 't ghelt ghevonden was, van huushuer ende dat 't goet van Jacop van Steene daer 't ghestaen hadde, jnde prezentie van Pieter Aerleboudt als voecht vande zelve weezen, betaelt de somme van: 32 lib. par.

Staatsarchief te Brugge, Veurne, Staten van goed, n^{rs} 29.322-29.324.

Uit den ouden taalschat.

De duivel en zijn moere.

- 't **I**S (lijk) den duivel en z'n moere! zeggen ze 't Westvlaamsche voor iets groots en buitengewoons of iets dat alzoo vorenkomt: ‘m' ha gezeid den duivel en zijn moere en 't en hield al t'hoope niet veel in!’ (vgl. De Bo, Wvl. Idioticon, v. Duivel) Die zegswijze loopt ook in 't Zuid-Oostvlaamsche: ‘ge zoodt gezaid hen dat 't den duvel en zijn moere was, en der was niet te ziene!’[(1)].

De moere van den duivel deunt ook mede in een aftelrijmke dat de kinderen in de streek van Eine-Zottegem zingen[(2)]:

Den duvel die op zijn torreke zat
Hie vroeg wor da' zij' moerke was;
Zij moerke was in den hemele
Beter of in de kemele!
Pif - poef - paf
Slaat dem boer zijn hoeds' af!

Dezelfde spreuk is reeds in de 17e eeuw in 't Nederlandsch bekend. Bredero laat een zijner kluchtspelers uitroepen: ‘Ick wilder weer na toe, kijck al wasser de duyvel in (= en) zijn moer’. Peeter Meulewels dicht in zijn tooneelstuk Timon Misanthropos (1636): ‘Sy duncken my te grimmen Als oft ick waer den droes (duivel), de moer van spook oft schimmen’. Giliam Ogier scheldt in een van zijn Zeven Hoofdzonden (rond 1650): ‘Gy loose Pry.... Comt hier gebeiren of den Duyvel en syn Moer met al syn aenhangh u ter Hellen henen voer’[(3)]. In het Middelned. vinden we geen vermelding.

(1) Teirlinck. Zuid-Oostvl. Idioticon, vo Duvele.
(2) De Cock-Teirlinck, Kinderspel VIII, bl. 256.
(3) Woordenb. der Ned. Taal IX, col. 923.

Het Middelnederduitsch kent de spreuk: De duvel und ock syn moder - De duvel mit siner mume[1] en we ontmoeten ‘den Düwel sin Grotmoder’ ook in het Platduitsch van Fritz Reuter[2].

Het Hoogduitsch kent eveneens de zegswijze: Der Teufel und seine Groszmutter, en de gebroeders Grimm hebben, in hun groot Woordenboek, verscheidene vermeldingen vanaf de 15e eeuw uit hoogduitsche schriften verzameld[3]. ‘Si erschlug mit irem leib / des tiuffels muter und sein weib (1471). - Es mag aber der tuefel oder sein mutter solche hindernis angericht haben (Luther in zijn Bijbelvertaling). - Und da es schon der teufel oder sein muetter [wäre], so fürcht ich in nit (Zwaabsche Kronijk van 1564). - Weil ich das fegfeuer so glücklich überstanden und den teuffel sampt seiner mutter entgangen (Grimmelshausen in zijn Simplicissimus, 1669). - Der teufel und seine groszmutter! was für eine bagage! (in een kluchtspel van Christian Weisze, einde der 18e eeuw). - Frage nichts nach dem teufel und dessen groszmutter (Jean Paul Richter, 1796).

De zin van die zegswijze schijnt reeds sedert lang onduidelijk en onbegrepen te zijn; alzoo zijn vele wisselvormen en grillige toepassingen ontstaan.

Wie is die Vlaamsche ‘moere’ en blijkbaar overeenstemmende Duitsche (en ook in 't Russisch bekende) ‘moeder’ en ‘grootmoeder’ van den duivel?

De geleerde Wutke wilde er een verpersoonlijking van de hel in zien: ook Prof. Vercoullie vat de zegswijze aldus op en vertaalt in zijn Alg. Wdb.: De duivel en zijn moer = le diable, l'enfer.

Een Duitsch geleerde, Fr. J. Dölger, is met dien uitleg niet tevreden; daarmede is *groot*moeder niet uitgelegd, en hij neemt aan dat *groot*moeder wel de oorspronkelijke vorm van die zegswijze moet geweest zijn.

(1) Schiller-Lübben. Mittelniederd. Wtb. I, 606 (Bremen, 1875).
(2) Ut de Franzosentid, eerste hoofdstuk.
(3) Deutsches Wörterbuch, XI, 1, col. 267.

Daarom is Prof. Dölger heel verre gaan zoeken en hij kwam met de volgenden uitleg voor den dag.

De eerste christenen beschouwden de heidensche goden als duivels en booze geesten. De heidenen vereerden in geheel het Romeinsche Rijk, tot in Gallië en Germanië, de godin Cybela onder den naam van *Magna mater deum* (de Groote moeder der goden). Het is best begrijpelijk (zoo besluit Dölger) dat de christenen, volgens hun geloof, den titel van Cybela veranderd hebben in *Magna mater daemonum*: deze 'groote moeder' der duivels is weldra de 'grootmoeder' van den duivel geworden. De Latijnsche schrijver Festus zegt dat de Romeinen de godin Mania als de 'grootmoeder' van de schimmen (*Manes*) vereerden[(1)]; voor de christenen moet die Mania voorzeker een 'grootmoeder van de duivels' geworden zijn[(2)].

Uit die voorstelling van den scherpzinnigen Professor leeren we echter niet boe die zegswijze over het Germaansche (en zelfs het Slavische) taalgebied verspreid geraakte, terwijl ze niet teruggevonden wordt in de Romaansche talen; en 't is nochtans in het Romaansche beschavingsgebied dat die veronderstelde 'Magna mater daemonum' het vroegst moet binnengedrongen zijn en het langst geleefd hebben?

A.V.

(1) Dat lijkt wonderwel op de hierboven aangehaalde 'moer van spook oft schimmen' van Meulewels!

(2) Fr. J Dölger. 'Teufels Groszmutter' Magna mater deum und Magna mater daemonum. Die Umwertung der Heidengötter im christlichen Dämonenglauben. Die bijdrage verscheen in Dölger's eigen tijdschrift *Antike und Christentum* (uitgegeven te Munster in Westfalen), deel III, bl. 153-176. - Wij namen de samenvatting over uit de Revue d'Hist. Ecclés. van Leuven, XXX, 1934, bl. 186-187.

Boekennieuws.

Der Grosse Herder, Bd. VII (Konservativ-Maschinist) - Freiburg-im-Breisgau, Herder, 1934 = RM. 34.50.

In het zevende deel van den G.H. treffen wij alweer een overvloed van studiemateriaal aan, dat in korte maar degelijke bijdragen, ons het bizonderste ten beste geeft van wat wij over de meest verschillende onderwerpen moeten weten. Wij blijven bij eenige voorbeelden.

Bij toeval zijn in Bd. VII de artikelen over de wijsbegeerte of de eerste beginselen van verschillende wetenschappen talrijk, b.v.: Cultuur (6 kol.), Kunst (6 kol.), Letterkunde (4 kol.). Talrijk ook, en even belangwekkend zijn de bijdragen over kerkelijke wetenschap (Liturgie, 8 kol.) en over sociale wereldbeschouwing (Liberalisme, 4 kol.), en hoeveel andere nog! Al deze bijdragen zijn met kennis opgesteld, en met kostbare boekenaanwijzingen voorzien, om hulp en leiding te geven voor verdere studie.

Onvermijdelijk sluipen bij zoo'n uitgebreid werk (een 1700 kol.) eenige vergissingen binnen. Wij zoeken tevergeefs de vermelding van onzen Westvlaamschen geschiedkundige Des Marez, nochtans een geleerde met wereldfaam. Over het geheel is dit Bd. zijn uitstekende voorgangers waard.

J.-A.V.H.

Mengelmaren.

Flemish Bond = Vlaamsch Verband.

Bij het lezen van Biekorf hierboven bl. 111-112, ging ik te rade in Meyer's Lexikon en vond daar zeven soorten metselverbanden: schoorsteenverband, blokverband, kruisverband. Poolsch verband, *Märkisch* (Brandenburgsch) verband, Hollandsch verband, stroom- en vestingsverband.

Alle verbanden staan geteekend maar het is moeilijk uit te maken wat de Engelschen ‘Vlaamsch verband’ noemen en wij kruisverband.

In het boek ‘Flemish Influence in Britain’ van J. Arnold Fleming (1930) Vol. I. kap. X, bl. 275, vind ik het volgende:

..... The Flemish re-introduced into England the art of building in brick, which had not been practised generally for many years. Traces of their early brick-work are still observable in several of the old churches in East Anglia. Worsted Church furnishes an unmistakable specimen of early Flemish architecture. Their knowledge of brickmaking and building was supreme; we still speak of ‘*Flemish Bond*’ or ‘*Band*’

in our brick structures. The Flemings were also experts in masonry and joinery when the work required was of superior order, as well as in drainage and engineering; the practice was in those early days *to send to Flanders, not only for the master-builder or engineer, but for the trades-men and the principal materials*.

When Sir Thomas Gresham built the Royal Exchange, in London, in 1566, he brought from Flanders the necessary masons and joiners, under the management of Hendryke, their master. ‘The wainscot, the glass, slates, iron and even much of the stone for the building was fetched over’. ‘Gresham bargained tor the whole mould and substance of his workmanschip in Flanders’. (Life of Gresham, Holinshed. Vol. II. - 117).

In many old and elaborate descriptions of architecture in England constant references are made to the Flemings.

Dit boek werd zeer vriendelijk onthaald in Engeland en besproken door Prof. E. Cammaerts, en na het lezen van dit boek kwam ik tot de overtuiging dat niet alleen metselwerk en bouwkunde, maar alle uitingen van de toenmalige beschaving in Engeland, in ‘Vlaamsch verband’ stonden.

G.P. BAERT.

Tieghem, berg en dal;
Ingoyghem, lang en smal;
Ooteghem, de fleure van al!
Anseghem het meeste van al.

Dit rijmke staat al opgeteekend in Biekorf vroeger III (1892), bl. 253, maar zonder Anseghem. En 't schijnt dat Anseghem. ‘waar het nooit geen weere en is’ toch wel de reke moet sluiten.

Harelbeke, vuile streke;
Bavichove, vuile stove;
Hulste, peerdestal
En Cuerne 't beste van al!

Als ge niet genoeg hebt voor uw geld en ge spreekt er op, seffens is 't antwoord bij 't volk:

- Hoe! en g' hebt Cuerne en Bavichove, en Hulste om te lappene!

Om de minderachtigheid van Hulste te doen uitkomen.

VRIJDAGSCHE PATERNOSTER. - *Vgl. Biek. 1933, bl. 168*.

Maria was oneindig goed
Als zij ontving dat weerdig bloed;
't Was naar een tempel dat zij ging
Met een bedroefden gang.
Zij vond den Engel Gods daar staan;
Den Engel Gods sprak Maria aan;
Maria zei: 'k En hebbe niets misdaan
Te Bethlehem is God geboren
Te Jerusalem is God verkoren;
Daar stierf hij de bittere dood.
Z'hên hem genageld aan een kollomme,
Z'hên hem gegeven zes duist, zes honderd en zes-end-zestig slagen
Rond zijn vijf bloedige wonden.
Die dees gebedeke een heel jaar lang leest,
Van dag tot dag, van dage tot dage,
Gij hebt geteld rond mijn kinds bloedige wonden.
Komt binnen mijn allerliefste vriendinne,
Vergeven zijn al uwe zonden.

Brugge.
A.W.

Deelvisch.

't Is de gewoonte op vele zeesloepen als ze in de haven binnenloopen, dat aan de visschers, bij 't lossen van de vangste een handdoek visch toegegeven wordt.

Dit noemt men: *Deelvisch*.

- 'k Heb van deze vangste schoonen deelvisch gekregen. Heist.

De menschen van rond de haven koopen dikwijls dien deelvisch van de visschers af.

A.V.W.

Pittebaas.

Zoo noemt men een man die de menschen in lastige zaken bijstaat en moeilijkheden vereffent.

- 't Afsterven van Cyriel P. is een groot verlies: hij was de pittebaas van onze prochie en heeft veel menschen geholpen.

Stalhille
A.V.W.

[Nummer 6]

Een brief van een bloeddorstigen volontaire.
Bretanje, 1800.

DE volgende brief werd geschreven uit Guingamp, ten O. van Brest, door een Brugschen soldaat die vrijwillig opgetrokken was met de Republikeinsche legers.

Hij stamt uit de eerste tijden van het Consulaat, toen er nog koningsgezinde opstandelingen waren in Vendée en Bretanje. Vendée was onderworpen en weldra zou onze krijgshaftige Bruggeling oprukken naar Bretanje om het daar al ‘in vier en vlamme’ te steken.

De Fransche staatsfinanciën waren toenmaals in soberen staat; de soldaten kregen noch soldij noch kleederen: vandaar zijn herhaalde vraag om geld.

Dit geld werd naar de soldaten opgestuurd met een soort postmandaat, een *reconnaissance*, waarvan een ander soldaat schreef: ‘Als hunlieden my geit op zend, de

connissance moet van blauw papier zyn of anderzinsen saude ik myn geit niet connen ontfangen...'

Een stortingsbewijs van zulk een 'reconnaissance' heb ik weergevonden, en laat het hierna afdrukken; de geschreven invulling is hier cursief gezet.

J.D.S.

Gaingamp, den 10 Januarij 1800.

Beminden Vader ende Moeder,

Naer ul: van herten gegroet te hebben, laet ik ul: weten den staet van mijne gesontheyd, gelijk ik verhope van ul: het selve; en ul: brief van den 17 brumaire is my wel behandig, waer uijt ik verstaen dat ul: in groote verwonderynghe zijt van geen antworde te hebbe van den brief die gij mij geschreven hebt den 20 7bre 1799: en nogtans dat ik ul: antworde gesonden hebbe soo haest als ik het geld ontfangen hebbe, waervan ik selve verwondert staen dat ul: geen antwoorde gehadt en hebt; soe beminde ouders, ik versoeke ul: van my geld op te senden soo veel als het ul: mogelijk is, want ik hebbe het heel noodig om mij kleederen te koopen, want de republijke gelijk of ul: wel weet niet te veel en geven, soo syt goet van op my te peijsen; en wegens van t' nieuws is tdat de brigansd niet haest de waepens af en legge in den tijdt van nog 10 dagen ul: sal hooren in corten tijdt als dat in Britagne sal gaen gelijk het eens gegaen heeft in Lavondée [Vendée], als dat men t'al in vier en vlamme sullen steken en al vermoorden dat wij vinden.

Doet de complementen aen susters en broeders en aen gheel de familie en aen alle kennisse, waer mede blijve in afwagtinge van ul: antworde soo haest het mogelijk is met het versogte geld, sito, sito, sito, cito, cito, sito, sito, sito, beminden vader ende moeder.

Ul: ootmoedigen dienaar

Joannes Gijdée

Mijn adres is: au citoeyn Jan Gijdée, vollontaire a la 7^{ieme} compame, 3^{ieme} battaillon, 71^{ieme} dimie brigade,

a garnison a Gaingainp du partemant du Cote = du Nordt.

Adres: [21 Guingamp]. Au citaeijn Pierre Soeljaer wont in de Vispaenstraete a Bruges an Flandres du de partemant de la Lys, cito, cito[1].

BIJLAGE: Stortingsbewijs van een 'Reconnaisance'.

BUREAU DES POSTES *d'Ypres, n*^{o} *285*.

ARTICLE d*Argent onze francs quatre vingt quatre centimes*

Déposé par la C^{n} *Fermin Morrey* le 9 *thermidor* l'an 9 de l'ère républicaine, pour le Cn *Ange Albert Morrey* à *Turrin*.

> *Nota*. Ce Numéro doit être gardé par la personne qui fait le dépôt, pour le représenter au Bureau en cas de réclamation; il servira de renseignement pour recherches de l'article, ou en cas de nécessité d'expédier un duplicata de la Reconnaissance.

Staatsarchief te Brugge, Modern Archief, Bundels, 3e reeks, n^{rs} 1019 en 1068.

Zei-spreuken.

(*Zie hierboven bl. 83 en de vorigen*.)

W'EN zitten nog op den grond van de stande niet met onze spreuken van 'Zeggen en Doen'! Hier nog een vracht van te allen kante: we moeten den blok ijdelen om plaatse te maken voor nog vele nieuwe... hoe meer hoe liever!

- Soorte zoekt soorte, zei de bakker, en hij ging op zwier met den mulder.
- Vivan ons! zei de boer, en hij stond alleene in 't koeistal.
- Quatre is vier, zei de boer, en hij bluschte den heerd.

(1) *Op den rand van den brief staat:* Incorporé dans le 35e Regt d'inf^{ie} de ligne à Bréda en Batavie.

- Nooit geven wat ze vragen, zei de Brusselegge, en ze gaf drie stuivers om twee.
- 't Is genepen! zei de bulte, en hij stak met zijn [bulte]kasse tusschen de deure.
- De deugd in 't midden, zei de duivel, en hij ging tusschen twee begijntjes.
- Amen, zei de koster, en 't lof was uit.
- 't Is allemaal één duivel! zei de kramer, en 't was Ons Heere en Onze Vrouwe dat hij verkochte.
- Ik alleen ben hier baas, zei de man, en hij lag onder 't bedde.
- Elk is dief in zijn eigen stiel, zei pater predikant, en hij stootte tegen zijnen zandlooper.
- Alles is maar een gedacht, zei de philosophe, en hij at mostaard zonder hespe.
- 't Moet een groote kobbe zijn die die nette gemaakt heeft, zei de schipper, en hij keek naar het touwewerk van een oorlogschip.
- Nu gaan we 'ne gank! zei de stroodekker, en hij viel van 't dak.
- De eene liefde is de andere weerd, zei de vrek, en hij gaf een ei om een osse.
- Nu gaan we ons een keer deugd doen, zei 't wijf, en ze aten een ei met tween.
- Ik ben voor geen ijdelheid, zei Cissen, en hij voelde dat zijn beurze ijle was.
- 't Is al de moeite weerd, zei Gusten, en hij ging voor vijf minuten slapen.
- Wat is een pense toch goed, zei Jan, en hij at er twee.
- 't Is gedaan, zei Janus, en hij nagelde zijn wijf in de kas.
- 't Is gedaan met snuiten, zei Ko, en hij trok zijn neuze uit.
- Quatre is vier, zei Loncke, en hij sloot zijn wijf met drie kiekens in 't hennekot.
- Iedereen zijn goeste, zei Lucas, en hij at nen haring met sirope.
- Een goe' gedacht is alles, zei Miejef, en ze warmde heur aan een koude stove.

- Aai mijn herte, zei Polfliet, en hij tastte aan zijn gat.
- Nu of nooit, zei Sarelouis, en hij beet in den koeke tot over zijn ooren.
- Die over geen bruggen en gaat, zal van de brugge in 't water niet vallen, zei Theophiel, en hij dweersde den stroom te voete.
- Alles moet rusten, zei Tijl, en hij lei 's avonds den slinger stil in d'horlogiekasse.
- Einde goed, alles goed, zei Tist, en ik zei 't mee.
- Koken moet kosten, zei Treze, en ze deed twee keeren (?) beuter in de soepe.
- Alles met mate, zei Wis, en hij sloeg zijn wijf met de elle.
- 'k Wilde dat ik thuis was! zei de vos, en hij zat met zijn steert in 't ijzer.
- 'k En wille die magere kiekens niet, zei de vos, en hij kon niet binnen in 't hennekot.

En voor den opsluit van onze zantinge, een paar zei-spreuken die rijmen:

- Om te beginnen,
  zei de vos tegen d'hinnen,
  en hij sloeg er zeven binnen.
- Overal gekend, zei 't ding,
  en 't heette *Kwâ-penning*.

Lijk een luize op een kam.

- Je staat daar te blinken lijk een luize op 'ne kam d.i. dwaas en teleurgesteld staan kijken. Poperinge.

Vgl. De Bo: Hij pronkt lijk een luize op 'ne kaïn, schertsend gezeid van iemand die preutsch en praalziek is.

Hoe is de beteekenis van die spreuk alzoo versprongen?

SLOORE-GAUW: verzierde volkszeg op de stoolovergave van een priester bij de kerkgang van een moeder; 't gedacht is: Kom, sloore, mee. - Oost-Nieuwkerke.

Bouten Busschaert.

(*vervolg van blz. 132*).

Een jaar, of entwat daar achter, - verschiet niet - was onze Bouten... getrouwd! Hoe was dat mogelijk?... Iedereen stond er stom van. Tusschen ons gezeid: Moeder Coene had dat gemakeld in 't stille, peizende, 'ei-ja, om wal,... want, dit ging tewege slecht draaien en g'heel slecht. En hoe had Bouten dat opgenomen? Enwel, lusteloos en lijk 'en slunse had hij hem laten begaan. 't Was een trouwe zonder liefde; en een goe' vrouwe nochtans, brave en verstandig, eene uit den duist. Ze woonden in een huisje op den ‘Diefhoek’, 't passeeren daar ‘nogal wat menschen’, maar al-'ei 't is toch nog al een stil geweste, percies entwat voor hem, en met 'en achteruitje lijk om blommen te kweeken. Leene was ‘kleeremakége’ en Bouten bleef als knecht in Hemelrijke, maar hij mocht er gaan en keeren naar hertelust, 't was al wel wat hij deed.

- Och, 't is een duts, zei baas Coene, 't zou me toen nog deren van hem buiten te zetten.

Zoo, alzoo was Bouten ingescheept; hoe dat 't al gebeurd was, wist hij zelve niet.

- Och Leentje, kloeg moeder Coene, waar waren toch mijn gedachten!

- Niet spijtig zijn, sprak Leene, 'k en beklage mij niets. Hij is hij lijk of dat hij is: den eenen dag gemakkelijk en gedoevig men kan niet meer, en den anderen keer al peper en pijkel dat er aan is. 'k Begin hem al 'en beetje te kennen, zijt gerust; laat ons[+] in-

+ DIEFHOEK: nu Venkelstraat.- 'T PASSEEREN DAAR NOGAL WAT MENSCHEN: is te Brugge een tiental daags. NOGAL WAT VOLK: ware 20, 30. Aldus verstaan door 't volk. - KLEEREMAKEGE: te Brugge zeggen ze: *kleeremaksler, kleeremakége* en *kleeremákege. Naaister, naaiége* en *naàiege.-Ige* en *ege* is een in 't Mndl. reeds ruim gebruikte uitgang voor vrouwelijke bedrijfsnaam woorden.

tusschen maar ‘lezen’ en vele lezen; als m'hem maar ook aan 't gebed en in de kerke krijgen.... is hij genezen.

Ze hadden hem die vrouw in z'n armen gebracht, en de moed ontbrak hem om op heur z'n armen toe te sluiten. Hij vluchtte z'n huis lijk de peste, hij versmachtte 's Zondags in die nauwe vernepen straten en liep gaan dolen goe'-kome-'t uit alleen in de bosschen buiten stad.

- Dat doet me deugd, zuchtte de dompelare, de eenzaamheid van die dreven, hi er kan ik asemen. De wind komt mij tegen met een reuke van sparren en pijnboomen; wie of wat anders op de wereld is er nog dat mij zoekt?

- Ik! klonk er een zachte stemme.

Bouten verschoot en keek om... 't was Leene, z'n vrouwe. Hij was lijk uit z'n lood geslegen en dat kort woordeken ‘ik’ doorschokte g'heel z'n lijf. Leene stond daar opgeschikt zoo frisch en zoo lief als ze maar kon met een inzoete lach op de lippen. Alzoo 'n had hij ze nog nooit gezien.

- Mag ik meê aan den arm? vroeg ze.

Zonder vele weten gaf hij er eenen.

- Boudewijn, ging ze voort, sedert dat we van den autaar kwamen is dat nu de(n) eerste(n) keer dat we arm en arm wandelen. 't Doet me zoo 'n deugd, jongen! De mensch nis niet gemaakt om alzoo duts alleene te gaan sukkelen; de man heeft 'en herte noodig, zoo groot of e' klabout, om al z'n tegenigheden te kunnen in uitsturten; de man die dat niet 'n kan is een arme sukkelare, en diepe te beklagen. Nood zoekt troost, en als de man alzoo entwien vindt die hem vat en verstaat, die met hem meêvoelt en meêtreurt als 't nooddoet, dan kan hij geren zien... dan is de liefde geboren; en 't is gedaan niet 't kwaad en met 't chagrijn dat broeit in eens herte.

Schurdige Busschaert 'n wist niet waar z'n kop stond; 't schijverde al voor z'n oogen... nog van g'heel z'n leven 'n had hij zulke tale vernomen.[+]

+ LEZEN: is hier bidden.

- Zwijgt, zei Leene, ge 'n moet niets zeggen, 'k weet alles! En ze ging vóór hem staan: Komt, blauwe ooge, we gaan op zoek achter een moederherte!

Een staptje verder kwamen ze aan 't kapelletje van ‘Onze Lieve Vrouwtje van 't Boomptje’.

- Maar 'k en kan ik niet meer lezen, sprak Bouten gejogen... Toch 'n stribbelde hij niet tegen en liet hem leiden gedoogzaam tot bij 't banksken...

Daar bleef hij rechte staan en schoof bedeesd z'n mutse af. Leene knielde en bad luidop een schoon gebed van heur moeder zaliger:

- ‘Heilighe ende / onbevlecte moeder mijn / ic en wete mit wat love ic di voer spreken moghe: Ghebenedijt bistu onder allen wiven / want dien die hemelen niet begripen en moghen / dien hevestu in dinen scoet gheleit / dien hevestu gevoet en / in dructe sien sterven. Heilighe Maria / ioncfrouwe alre ioncfrouwen / moeder ende / dochter des Conincs van al: sendt in ons dinen troest / op dat wi overmits di verdienen te hebben dat loen des hemelschen rikes / ende mitten uutvercoren goets ewelike souden moghen leven. Heilighe Gods moeder Maria / die groetste alre bedructen / toent ons te sijn onse moeder! O! troesteresse der bedructen!’

Bouten 'n kon het niet meer hooren, 'n kon het niet meer herden, hij schokte op z'n knie'n:

- Onze Vrouwe, snikte hij, over twintig jaar heb ik mijn eerste communie gedaan en voor den allerlaatsten keer een weesgegroetje gelezen. Onze Vrouwtje van 't Boomtje. laat mij voelen dat gij ten minsten mij niet weggesmeten hebt, dat 'k nog een moeder, een moeder bezitte... in den hemel!

En hij pakte z'n Leene voor den eersten keer in z'n zware armen en doog zoo hard dat ze albij versmachtte:

- Duig' maar, zuchtte ze, doe me zeer, 'k ga 't al verdragen want 'k zie je toch zoo geren.[+]

+ O.L. VR. VAN 'T BOOMTJE: kapelletje op 't kasteel Van Straten, gelegen tusschen de Oostendsche vaart en den spoorweg, op een paar kilometers van stad. - HEILIGHE... westvlaamsch gebed in XVe eeuwschen trant. - OVERMITS DI: door U.

Met een paar bekreeschen oogen bezag hij ze sterrelinge:

- Leene! alzoo waar, zijt gij 't eerste mensch in mijn leven die me doorkeken hebt en verstaan. Nu heb ik een moeder en een vrouwe gevonden!
- Je zie' me geren, Boudewijn, 't straalt, 't spoelt uit jen oogen.
- Waaraan zie'-je dat, hoe raa'-je dat?
- 'Eerst wanneer de tranen vloeien stort de liefde haar zoetheid uit'!
- Hoe weet je dat? Wie zegt er dat?... Hebt gij nog kennis gehad misschien, Leene?
- Neen ik, loech ze stilletjes, 't staat in 't *Liedje*.

En wat ze dan aan malkaar verteld en gefluisterd hebben, 'n weet ik niet, 't was lijk in de biechte;... zoo... 'k en mocht ik lijk niet luisteren; en 'k keek ik toen 'en beetje naar 't zunnetje dat zoo geestig schong, en 'k luisterde naar de veugeltjes die zongen in 't groen en speelden in de boomtjes... Maar, bij dat ik wilde of niet, 'k hoorde Leene toch zeggen:

- Al-'ei toe, groote vent, je 'n moe' nie' staan krijschen; 't zijn daar menschen, gauw'!

Maar dat was nu 'en keer een aardige soldaat geworden! Bouten, die altijd al droomen en al rullen in z'n eigen de schoonste dingen voorbij liep; die, in een nijdige schiere, met z'n kloefe de koppen van de blommen stampte, lag nu plat op z'n buik aan de rozen te rieken. De gladijolen, de stokrozen, de dahlias 'n hadden nog nooit zoo schoone gebloeid in z'n oogen. De zinnias, die schoone ronde mokken, zag hij prijken lijk nooit voordezen, 't waren àl processiekleuren, zei hij: roô koper lijk de trompen, bruin-rood en donker-groen lijk de mantels van 't volk van Egypten, blauw-purper lijk de maagden van de 'zeven weenen'. Hurkt, hij 'n had geen monden genoeg!! Nooit 'n had hij een[+]

+ ZEVEN WEENEN: Br. voor Zeven Weëen.

‘kieken’ bekeken, en als hij nu voorbij 't kot kwam 'n was hij er niet meer van schuppelijk; en die gemiste trappist die nooit 'n sprak stond er nu bij te babbelen gelijk geen een:

- Is dat kakelen, we gaan zeker elf-en-dertig eiers hebben vandage! Ze leggen dat ze wikkelen... En kijk' hoe geestig die poelietjes, ze staan al bek en bek lijk of te zeggen: ‘Gauw, gaan we 'en keer dansen?...’ Dàt daar zi', dat s een ‘abonnemàbel’ goe kieken, 't legt ‘zok’ eiers! en Bouten toogde z'n vuist. Maar die blauwe dat 'n is maar een babbelgat: ze komt altijd g'heele reken vertellen en z'n doet niemendalle... En 't grijsde dààr heeft voor den eersten keer van z'en leven nog een keer een eitje geleid, ne' kijkt, en 't is toen zoo beschaamd zi', zoo beschaamd... 't loopt altijd zeere naar ze' kotje...

Aan de keuns gekomen:

- Ha! vrouwe Coene, sprak hij meêlevend, 't zijn geestige ‘rampeneeltjes’ en ze gaan zijnder dat potje schoone uitmulferen, zi'. Maar je gaat ze moeten algauwe binnenpakken, 't dondert en 't dommelt en 't doet alsan in de verte... en zie je die ‘oorlogstriepe’ ginder en die ‘onderloopers’ en die ‘duiveltjes’?... Een goe' vlage gaat deugd doen want 't is om te stoven in 't vet.

Zoo gaf hij dat af, en zoo stond hij het weder en de wolken te beschaffen, hij die altijd naar den grond en met z'n hoofd tusschen z'n beenen liep.[+]

+ KIEKEN: te Brugge 'n spreekt er niemand van hennen, tenzij in 't verwijtsel: domme henne! Hanen en hennen zijn anders ál kiekens. Kieke(n)markt en geen henne(n)markt. Flak buiten de poorten maken ze seffens verschil. - RAMPENEELTJES: keunejongen, half jong-half moeregroot, om 't gers af te toppen, 3-4 weken oud. Vgl. ook De Bo's Idioticon. - OORLOGSTRIEPE: dondervlage in de lucht, donkere lange bank. - ONDERLOOPERS: In donderweer: donkere lucht met gat in waarhet vlaagt; dit gat is helder, maar komen er zwarte wolkjes onderdoorgekropen, dat zijn onderloopers. - DUIVELTJES: Na een vlage, lucht open al dien kant, nog wat kleene zwarte kopjes: dat zijn duiveltjes.

- Waar gaan we dat schrijven, sprak baas Coene, hij schuifelt en zingt en slaat lijk een vlasvinke!

- Maar dat zijn toch dingen 'ei, schuddebolde de vrouwe, e'... 't is de(n) hane van 't hof geworden!

- Kijkt hem komen, monkelden de knechten, hij is in z'n ‘berzoeie’ zulle; hij komt af lijk een boer van ze' land, met 't herte van z'n hemde open, en twee verbrande kaken, hi hi! En kloefen... kloefen lijk kinderkisten. Wie zou dat gepeist hebben van Bouten!? Hij heeft gisteren de katte een dahlia aan heur nekke gebonden, en die pavane van 'en ‘poere’ liet dat doen en heeft er g'heel den dag meê rondgewandeld lijk 'en ‘kunnegunne’!

Verders 'n spraken ze daar al niet vele meer van; elk ging z'n wegen, maar eer het winter-uit was... waren de twee andere knechten op een koelen morgend... óók alle twee getrouwd!...

E'... ceidè! 't gaat hier wel, loech moeder Coene, de zonne schingt in Hemelrijke!... En gaan ze hier nu met drie'n schuifelen en zingen?!

Alle noene en alle navonde was Bouten weg lijk een vliege op een planke rechte naar Leene. Hij liep lijk een hazewind om ‘dat jonk’ te voldoen; en zonder dat hij 't geware wierd 't draaide al op heur hand. Als van s zelfs was ze de keuneginne geworden, niet om bazinne te spelen en de overhand te hebben, alleene maar om van heur man een mensch te maken,... hij was in z'n proefjaren immers. En 's avonds ‘zoo braaf of e' lauwtje’

- Leentje, vroeg hij, wat zou 'k moeten doen?

- Ewel, mn man, 'k heb het hier àl op een briefje geschreven, zi': e' pakstje deursteeknaalden, e' kartje steekzijde, e' cigaretje knopgatzijde, e' bladtje sluiters ‘Le Prophète’, en van driegkatoen en merceriezei-zijde van elks e' bolletje. En je moet daar omme gaan naar 't Zwaantje in ‘'t Wakmakersstretje’, je+

+ BERZOEIE: drukke bezigheid, van 't fr. besogne (?) - 'T WAKMAKERSTRAATJE, ook WAP'MAKERSSTR.: Wapenmakersstraat.

weet dat toch zijn 'ei? dààr, waar dat er in 't deuregat een zwane geteekend is: alzoo in 't wit op ‘suikerkandijsglas’?

Op een ander' keer moest hij om kleermakerskalk naar Machieltjes, op 't hoekstje van 't Schrijversstretje en ‘d'Hoe'makersstroate’. En toen voort naar Schoontjes, in de ‘Gàllemingstroote’, met e' rokstje om te plisseeren. Ook somtijds, met een groote vierkantte doos aan den arm en een kleed erin, naar Contentjes, in 't Land van Belofte, om ‘applieken’ te doen opleggen, in pereltjes.

En groote reuze Boudewijn Busschaert deed al die ‘vorte kommissies’ met een kadulligheid ongehoord. Een dingen: als hij thuis kwam, had hij geren 't kot alleene met z'n vrouwe; en als er dan nog van die lintzagen in 't voorplaatstje waren om ‘kleedjes te probeiren’... dan was hij om uit ze' vel te springen. Aan den snak van de voordeure wist Heleen al: hoe late dat 't was... dan trok hij al grommelen door 't gangsken naar de keuken:

- Och al die vreemde wuiven in me' kot, zou'-je daar niet 't water bij broe'n?!

En 't was dan voor een ure soms van: klosserokstjes en *godètjes* en *grosgrains* die alzoo schoone den ‘toer van de tallie’ pakken! Oei Oei Oei! en hespemouwen en ballonmouwen die *boeffen*, en met een lang handstuk dat stropt aan de elleboge...

Leene hoorde stoelen en tafels schuiven in de keuken, en kotteren in de stove dat 't schaûwe gaf!

- Ja, en 'k zou toen nog geren een hooge *col* hebben in *tulle*, of in kanten, en met ballinnen in, madam.

- A-ja, 'k versta't, om een stijve nekke t' hebben... of e' coltje in *bijei*, e' beetje geerwijs weg, dat's ook niet mis. En da'-je en *ruche* in *gaze* pakte in plaatse van en krage, als je van de dikste niet 'n zijt, dat+

+ SUIKERKANDIJSGLAS: oneffen glas, in kraakskens en bubbeltjes: craquelé fr. - HOU'MAKERSSTRAAT: Houdenmakersstraat; eigennaam. - GALLEMINSTROOTE: Geldmuntstraat. - 'T LAND VAN BELOFTE: Baliestraat.

geeft nog een beetjen *ampleur*, wat zou'-je daarvan peizen, madam?

- Dat 't àl en te vele schilt! ruttelde Bouten en hij begon al te beven... Leene zag dat vóór heur oogen gebeuren.

- En, je ziet 'k en ben ik niet g'heel-en-gansch rechte, dat is nog van te vallen als ikkik e' kind was.

- Dat 's niet, madam, me kunnen dat altijd verhelpen met hier of daar e' beetje *fourniteure*.

- Ja, zuchtte Bouten in z'n keuken, om rechte te maken dat krom is! zottemutse!

- Zie'je't... als dat te lang is van schoûre, we kunnen 't kleed e' beetje inpakken in d'heupe, met e' *pèncetje*.

- En zou'-je dat lijvetje toen niet e' beetje garnieren met 'en *devant in leeze* bij voorbeeld.

- E'wel ja me, madam, of met e' brandeboertje, of hebt je liever e' *passemanterietje*, me *soutaceeren* dat toen e' beetje; en met schoone belegsels om de *reveers* te maken.

- Och loop' naar de mokkemarkt, kalf van Moizes! hoorde Leene zoo klaar van uit de keuken... en ze begon water en bloed te zweeten.

- En eer dat 'k het vergete: 'k zou geren een boor(d)lint hên tegen 't uitvèzelen van de zoomtjes; en 'en stuikboord van onder.

- Ja, madam, e' katjelaceitje al onder aan den rok, of e' *brostje*, ja, of e' katje in *pluize* tegen 't slijk en de slete. We gaan dat al doen, 'k weet nu al dat 'k moete weten, zei Leene met een haaste en gejogen om ze buiten te krijgen.

- En wat dat 'k nog zou zeggen...: ha ja, zweeters, ja, zweeters; zi' 't is wreed hoe dat 'k ik zweete onder m'n oksels.

- Madam, riep Bouten en hij smeet de deure open van 't spreekkamertje, wel madam, 't loopt hier een groote roste ratte!!...[+]

+ LEEZE: te Br. soort gordijnegoed met krullen en krinkels op. Eigenlijk mis, want *laize* in fr. is een striepe goed tusschen twee zelfskanten.

Maar g'hadt madam moeten hooren schruwelen en zien wegspotteren!... Door de garre riep ze nog van: perlamoere knoptjes en *entredeutjes*... maar de deure sloeg toe op heur neuze, en Bouten schoot uit:

- Moet dat goedje niet eten, dà? Met al hunder ‘stronglessen’, ze wonen op een zoldertrap en ze gaan gekleed... ge 'n moogt in hunder schaûwe niet gaan; 't is nu al ‘'en-àan en 'en-àf...’ en als 't slecht is daar smijten, maar van vermaken?... geen peizen op. Dat iedereen z'n drag draagt en daarmeê uit!! Nu, ze moeten 't weten... Maar, Leene, om de liefde Gods... als ik naar huis kome 't is om u te zien en een beetje te klappen! en zorgt toch dat al die pagadetten tegen dan op strate liggen!

- De eenvoudigheid ligt begraven, 'ei Boutje? Maar 't is nog goed dat er zulke onnoozele kiekens loopen 't is van dien trek dat we moeten leven.

- Ja maar 't en is met geld alleene niet dat we leven, 't herte moet ook zijn deel hebben!

- Vooruit en vooral! Ha! mijn Boutje, dat hoor ik geern! Luistert... morgennoene gaat er 'en plakkatje uitzitten: gesloten van ten 12^{n} tot ten 2^{n} en 's avonds van ten 7^{en}. Kom, 't volk is nu weg en 't is nu weere ons geweun.

- Heleentje! je zijt 'en ingeltji!

- Zie'-je wel dat we malkaar verstaan. Waarom dient 'en vrouwe da', tenzij om den man te helpen en te voldoen. En zeg'.... 't is morgen eerste-Vrijdag, heb'-je al naar de biechte geweest?

- Ja, 'k hoore je ‘niezen’, vrouwe, 'k en doe niet nooder of dat, 'k ontzie 't lijk de dood.

- 'k En doe dat ook niet geren, ventje, 't is lastig ei: zeggen da'-je dom gedaan hebt, eens zelven gaan[+]

+ STRONGLESSEN: stront-lessen: onnoozele redens. - 'EN-AAN EN 'EN-AF: een-aan en een-af; één keer aandoen en dan, niet vermaken als 't versleten is, of wasschen maar, wegsmijten en 'en nieuw pakken om aan te doen. - 'K HOORE JE NIEZEN: opsmijten, van verre voorzichtig het gedacht ingeven. Ook nog:... 'k hoore j'al komen... stilletjes *op j'n zokken*.

betichten. Neen 't en is niet geestig, niemand doet dat geren, en niemand 'n hoort dat geren; maar Onze(n) Heere 'n heeft dat niet ingesteld voor 'en leute ook. Nu, ge moet daar algelijk zoodanig niet meê inzitten, de eerste keeren zijn de domste keeren, maar als je keer geknield zijt en aan 't klappen... 't gaat lijk deur e' gotgatje; en als je uitkomt je blinkt toen lijk 'en hespevel.

- 't Is jammer, Leene, da'-je daar niet 'n kunt aan helpen.
- Ja... maar dat 'n is mijn doens niet, dat 's pasterswerk.
- 't Is verloren, 'k hên liever de karre te laân of te biechte te gaan.
- Ga zeere t'avond naar Van der Meezetje, of naar Kerckhovetje's.
- Ja jaa 'k, Kerckhovetje kent mij te goed.
- Wat geeft dat, truntebaas.
- Je 'n zou gij ook jen biechte aan mij niet vertellen, vrouwe, wat is dàt nu?
- Ik? Seffens! en ze lei heur mond aan z'n oore: Eerweerde Heer Biechtvader, dat je moest weten hoe geren dat 'k mijn Bouten zie, en wat een onverdragelijke zage dat 'k ben soms, ge zoudt mij voorzekers geen absolutie geven.
- Wel neen ik, schreeuwde Bouten, dat moet romen! dat moet romen!!
- Zie je wel ei dat 'k durve, en je 'n ga gij nog niet moeten romen. Kom' kom', een vuile pijpesmoorens, en... 't is gedaan; en t'avond een koekebrood met 'en mutse!
- Al-ei! 'k ga mij laten gezeggen. Je kun' 'et zoo goed uiteendoen 'ei, Leentje?.. 'k Weet ik entwien die den broek draagt van hier tot aan ‘Sint-Salvooders’!

(*'t Vervolgt*)

K. De Wolf.[+]

+ Gotgatje: gotegaatje.

Een Brugsche klok in Denemarken.

IN de kerk van Kirkestillinge, een dorpje bij Slagelse op Zeeland (Denemarken), hangt een merkwaardige oude klok; zij is zeer mooi gegoten en draagt een opschrift, gezet in twee regels aan den bovenkant in kleine letter. Boven het opschrift loopt een fries van wingerdloof. Het opschrift luidt:

Bourbon Met cleinder conpaingnie)✠(
doen ic JOHANNES was gheghoten)✠(
hielt de lelye inz ziinder singnoirie)✠(
gevanghen verwonnen in echten ghesloten)✠(
M * Vc * XXV (een arend in relief)

Tusschen *ziinder* en *singnoirie* staat een draakfiguur in relief[1].

Aan de oostzijde staat een kleine gothische ‘b’ wier been (16 cm. hoog) door een kroon oversneden is: 't is de gekroonde ‘b’ van Brugge. Verder staat een wandelstaf van omtrent dezelfde hoogte, waaraan een reistasch (of een schelp?) hangt: het zinnebeeld van Sint Jacob. Daarnevens nog in een medaillon het zinnebeeld van Sint Lucas den Evangelist.

Aan de westzijde zijn de teekens X en V boven elkaar ingebeiteld.

De klok is ongeveer 94 cm. hoog en haar grootste middellijn meet 86 cm.[2].

(1) Wij wijzigen de schikking en een paar lezingen van dit opschrift door F. Uldall als volgt opgegeven:
Bourbon Met cleinder conpaingnie x doen ic Johannes was gheghoten x hielt de lelye inz zunder singnonne gevâghe verwonen jn echten ghesloten. M. V^{c} XXV.
Wij schikken het opschrift in zijn vier versregels. Het onduidelijke *singnonne* moet rijmen met *conpaingnie*: we vermoeden dat hier *singnoirie* moet gelezen worden; *in zunder* (of *ziinder?*) *singnoirie* d.i. in zijn heerschappij, zijn macht. *Gevanghen* en *verwonnen* schrijven we zonder de (blijkbaar onvolledig aangeteekende) afkortingen.

(2) Aanteekening van den Deenschen bouwmeester F. Uldall in de Verslagen omtrent 's Rijks verzamelingen van Geschiedenis en Kunst, XVII, 1894, bl. 21-22 ('s Gravenhage, 1895).

Die klok moet te Brugge gegoten zijn of was oorspronkelijk voor Brugge bestemd.

Het Vlaamsche opschrift vermeldt een gebeurtenis van het jaar waarin de klok gegoten werd: in 1525 heeft de hertog Charles de *Bourbon*, bondgenoot van Keizer Karel, in den slag bij Pavia den koning van Frankrijk (Frans I: *de lelie*) overwonnen, gevangen genomen. Door het verdrag van Madrid werd aan den overwonnen vorst het huwelijk met Eleonora, de zuster van den keizer, opgelegd; hierop wijst blijkbaar het slot van 't opschrift: *in echten ghesloten*(1).

Het is niet de eenige Vlaamsche klok die aan de roemrijke overwinning van Keizer Karel herinnert(2). De oudste klok van de Sint-Jacobskerk te Brugge (doorsnede 1,19 meter; gewicht 2419 pond) is in het zelfde jaar gegoten door Simon Waghevens. Haar opschrift luidt:

> Thoochmoedich voortitel heift God verdroten:
> de haelnydeghe sin wordt nu gheslaect:
> le vice Roys cloucheit es lustich ghesproten:
> doen Ic petrus wiert nieuwe ghemaect.
> M. V^{c} XXV.

Daarnevens de volgende versieringen: twee vliegende draken; een wandelstaf met drinknap tusschen twee schelpen (zinnebeeld van Sint Jacob); de gekroonde ‘b’ van Brugge; twee griffoenen die 't gekroonde wapenschild van het Keizerrijk houden; het wapenschild van paus Clemens VII, gekroond met de tiara(3).

De *vice-roy* wiens ‘cloucheit’ geprezen wordt, is weerom de connetabel Charles de Bourbon die in 1525 den zege van Pavia bevocht. Hij droeg immers den titel van onderkoning van Milaan (*vice-roi du Milanais*);

(1) De vertaling bij F. Uldall, volgens het werk van prof. J. Kornerup aangehaald, is zeer gebrekkig.
(2) De Hallegeboden leeren hoe de overwinning te Brugge gevierd werd: E. Gailliard. De Processiën-Generael te Brugge in de Verslagen der K. Vl. Academie, 1912, bl. 1182 vlg.
(3) W.H. James Weale, Bruges et ses environs, bl. 148 (Brugge 1884).

in 1523 had hij een verbond gesloten met keizer Karel en koning Hendrik tegen den koning van Frankrijk[1]. De beide eerste verzen wijzen blijkbaar op het slaken van Vlaanderens leenband met Frankrijk: na Pavia, in den vrede van Madrid, moest de Fransche koning voorgoed van zijn leenheerschap over Vlaanderen afstand doen.

Deze beide Brugsche klokken schijnen wel zusterklokken te zijn; een vergelijking van de letters en de versieringen zou dit moeten bevestigen. 't Is voorzeker door de opeisching van de Staten dat eene der ‘zusters’ rond 1580 in Antwerpen geraakte, aan het kanonnengieten aldaar ontsnapte en ten slotte een nieuwen stoel vond in een Deenschen klokketoren[2].

A.V.

[Spreuken]

TAALVONKE. - Voor ‘développement’ van een fiets boord ik onlangs: ‘verzet’. Een verzet van vijf meters.

F.L.

- Als de tuin te leege is, dan kruipt iedereen er over, d.i. te weinig gezag doet iedereen ongehoorzaam zijn.

D.B.

(1) A. Henne, Histoire du règne de Charles-Quint, III, bl. 325 (Brussel, 1858). - *Bourbon* klinkt mede in de eerste strophe van 't Lied van den slag bij Pavia:

> Met vreuchden wert hier een liedt ghesonghen
> Den keyser teeren, dat edel bloet,
> Die nu sijnen vijant heeft bedwonghen,
> En plat gheworpen onder den voet.
> De lely zoet Verliest den moed,
> BOURBON vaillant bewaert ons zijde;
> De vrancsche coninck is in ons behoet,
> Noyt quain niemare int lant so blijde.

L. De Backer, Chants historiques de la Flandre, bl. 256 (Rijsel, 1855).

(2) Een klok van Slijpe bij Oostende kwam terecht in de kerk van Finderup, eveneens in de buurt van Slagelse op Zeeland. Zie Biekorf, 1933, bl. 158.

De klokken

De klokkeklanken walmen om den toren,
Die hoog zijn spitse rekt, waar 't kruis verstart,
En zinken zacht in verre straat verloren...
De klokken kloppen, kloppen aan mijn hart.

O 't zalvend zingen van de verre klokken,
Dat siddert onder natte wolkenlucht,
En deinend daalt in lange klankenlokken...
O levend lied, waarin iets heiligs zucht!

'k Hoor psalmen stijgen onder verre bogen,
En bidden in de witte kloostervree.
Een diepe weergalm heeft de ziel bewogen:
De klokken kleppen 't hart vol hemelswee.

16-IX-33.
BRUNO BALDWINS.

Van Pervijze naar het eiland Ré.
Reisweg van een verbannen priester. (14 Nov. 1798-22 Februari 1799)

DE wet van 19 fructidor V (5 September 1797) verplichtte al de geestelijken tot den eed vangetrouwheid aan de Republiek en haat tegen het koningdom. In het Leiedepartement kregen de priesters twee decadis tijd (van 30 Oogst tot 18 Sept. 1797) om den eed af te leggen; de meesten weigerden.

Na het uitbreken van den Boerenkrijg, werden al de onbeëedigde priesters aangehouden; de meesten werden verbannen naar de eilanden Ré en Oléron op de Fransche westkust ofwel naar Guyana in Zuid-Amerika.

In een boekje, toebehoorende aan Juffrouw H. Teerlinck te Brugge, vinden we een korte reisbeschrijving van een geestelijke die van Pervijze naar Ré verbannen werd.

Het boekje telt omtrent 80 bladzijden klein formaat (152 op 95 mm); het behelst een korte samenvatting van de moraaltheologie. De reisbeschrijving staat op de laatste bladzijde.

Een ander boekje dat van dezelfde hand is, bevat een kort overzicht van de kerkgeschiedenis alsook van de Romeinsche geschiedenis; we vinden er het jaar 1833 als laatsten datum.

De naam van den schrijver is in geen enkel der twee boekjes te vinden, maar volgens de reisbeschrijving moet het eerste toebehoord hebben aan Emmanuel Verkest, den eenigen West-Vlaamschen geestelijke die op 22 Februari 1799 naar Ré ingescheept werd(1).

Emmanuel Verkest werd te Wingene geboren in 1755. Hij werd minderbroeder in het klooster te Diksmuide waar hij de naam ontving van pater Antonius. Hij verbleef een jaar op het eiland Ré. Na het Concordaat kwam hij terug en werd pastor te Stuivekenskerke. Na 24 jaar nam hij zijn ontslag en vestigde zich in het klooster der Minderbroeders te Tielt, waar hij op 24 Mei 1834 overleed(2).

In de lijst der onbeëedigde priesters van het canton Diksmuide van 29 Messidor VI(3) staat hij als volgt vermeld ‘Verkest, Antoine, 41 ans, natif de Wyngen, dépt de la Lys, ci devant recollet, a égallement quitté son domicile habituel depuis la publication de la Loi du 19 fructidor dernier.’

Hij was dus uit Diksmuide vertrokken; toch was hij in den omtrek gebleven, daar hij in het canton Pervijze aangehouden werd(4).

De aanteekeningen over den reisweg zijn niet zoo

(1) J.-B. VAN BAVEGEM. *Het Martelaarsboek*, bl. 48 (Gent, 1875).
(2) Aldaar, bl. 448.
(3) Staatsarchief Brugge, Modern Archief, Bundels, 1e reeks, nr 484.
(4) Het canton Pervijze bestond uit de volgende gemeenten: Pervijze, Ste Katharinakapelle, Lampernisse, Avekapelle, Zoutenaaie, Oostkerke, Stuivekenskerke, Booitshoeke, 's Heer Willemskapelle en Ramskapelle.

belangwekkend als deze van een verbannen Ieperschen priester die bijna den zelfden reisweg volgde[1].

Bij de namen van de steden staat, tusschen haakjes, de naam van het departement, en soms in *cursief* de juiste naam van de stad.

Dagreizen van Pervijze naar het eiland Ré.

Den 14 9bris 1798 ben ik gearresteert geleed naar Pervisie, en van daer naer Veurne met eenen wagen, daer hebbe ik met mijne medemaets zeer wel gelogeert geweest in de herberge, den Nobel. Den 15 van Veurne met eenen wagen door Nieuwpoort tot aen een schip, waer mede den zelven dag naer Brugge, en aldaer gesteld in het Klooster der Cellebroers (6). Den 20 van Brugge met koetsen naer Ryssel, en aldaer gesteld in de vangenisse genaemd: St. Pieters thooren. Den 22. met koetsen gebragt in het couvent van de Bon Fils. Den tweeden Januarii 1799 met 8. medemaets met eenen wagen naer Douaij (Nord), den 4. met eenen blooten wagen naer Arras (Pas-de-Calais), den 7. met koetsen door Bapaume (id.) naer Peronne (Somme), den 9. met eene karette naer Roye (id.), den 11. met twee karretten naer Gournay (Oise). Den 12. naer Pont-Ste-Mexence (id. *Pont-Ste-Maxence*), den 13. naer Senlis (Oise), den 15 naer Louvres (Seine et Oise), den 16. naer St. Denis (Seine) alias Franciat, den 17. naer Versailles (Seine et Oise), den 20. naer Remboillet (id. *Rambouillet*), den 21, naer Chartres (Eure et Loir), den 23. naer Bon-Val (id. *Bonneval*), den 24. naer Chateaudun (id.), den 25. naer Vendome (Loir et Cher), den 28. naer Chateau Renaud (Indre et Loire, *Chateaurenault*), den 29. naer Tours (id.), den 27. Februarii naer Ste Maure (id.), den 8. naer Chatelraut (Vienne, *Châtellerault*), den 9. naer Poitiers (id.), den 10. naer Luzignant (id., *Lusignan*), den 12. naer St. Mexent (Deux-Sèvres, *St. Maixent*), den 13. [2]

(1) Afgedrukt bij J.-B. VAN BAVEGEM, a.w., bl. 28-38.

(2) Het klooster van de broeders Alexianen in de Katelijnestraat te Brugge, waar vroeger de krankzinnigen opgesloten werden.

naer Niort (id.), den 15, naar Surgères (Charente Inférieure), den 16, naer Rocelle (id., *La Rochelle*). den 22. naer het Eyland de Ré (id.).

W.B.

Mengelmaren.

Remedie tegen de worten.

Om worten (wratten) kwijt te geraken, moet men naar een kerke gaan waarin men nog nooit geweest is, en ze daar in 't wijwatervat steken; na eenige dagen zullen al de worten verdwenen zijn, op voorwaarde dat men ze niet meer beziet sedert dat ze in 't wijwater gestoken zijn.

Een andere remedie. Men moet de worten tellen en dan in een koordeke juist zooveel knopen maken als men worten heeft; dan moet men 't koordeke door een ongekookten aardappel of door een stukje zwijnevet trekken, en alzoo in 't vertrek (beerput) smijten. - Anderen zeggen dat men het koordeke moet delven: hoe dieper men het delft, hoe eerder de worten zullen genezen zijn.

Men kan ook de worten kwijt geraken, met ze tegen ‘nen doôn’ (een lijk) te wrijven; sommigen bepalen nog nader: 't moet tegen de rechterhand van den overledene zijn dat men de worten wrijft.

Nog een ander middel. Neemt twee stokskes en bindt ze kruisgewijs aan malkaar, wrijft ze dan tegen de worten en legt ze alzoo te midden van een kruisstrate.

Vgl. hiermede Biek. 1930, bl. 45 en de aldaar aangeteekende verwijzingen; 1932, bl. 216.

Door Wancker's wegeltje te Poperinge:

Zoo noemen nog heden ten dage echte Poperingenaars het wegeltje dat, bij 't Moederhuis, de Bruggestraat met de Komstraat verbindt. Het wordt alzoo geheeten naar Theodoor Dewancker (overleden in 1922) die hovenier was en in dat straatje woonde.

Onder 't jong volk wordt die naam stilaan vergeten en verdrongen door dien van *Voetbalwegeltje*. Uitleg overbodig!

D.V.

Een levering visch in 1565.

De Rekening van de Bourserie der Duinenabdij over 't jaar 1565-66 f. 71-72 vermeldt:

[Betaald voor levering van:]

‘acht carpers; twee duust drooghe harinck; 6 pondt stocvis; drie carperen; 2 snoucken; twee *stroykens* drooghen harinck ten 4 lb. 16 sc. par. stroyken; 25 *spyringhen*; 18 pondt stocvisch; vijf *trancken* versche zalme; 25 *rootsen* ende *brasemen*; een last natten *harinck locatre*; een tonne ghesaute salme; een trancke versche salme; voir drie dousynen rootsen; een *ardre* ende andere cortvisch mitsgaders oic zes douzynen drooghe *schullen*’

Een woordjen uitleg over sommige oude namen:

STROYKEN: een klein Stroo = Korf van een bepaalde hoeveelheid. Vgl. Verdam, 7, 2330.

SPYRINC: spiering; *Osmerus eperlanus*.

TRANCKE: Stuk visch dwars afgesneden, fr. *tranche*. De Bo.

ROOTSE: Ruisvoren, een op den karper gelijkende voren, fr. roche. Ook nederl. *rots*. (Vercoullie).

BRASEM: een inheemsche riviervisch; *Abramis brama* of *Cyprinus brama*.

LOCATRE HARINC: een soort of merk haring van mindere hoedanigheid dan ‘goeden vullen caecharinc’. E. Gailliard, Keure v. Hazebroek, IV, 380 en V, 341.

ARDRE: welke soort kortvisch?

SCHULLE: Schol, de bekende platvisch.

Proeve van Denk- en Stijlleer.

Het Sekretariaat van het Davidsfonds deelt den lande mede:

‘Lijk de zon iederen dag opnieuw haar werk ter harte neemt en de menschen licht en warmte geeft, zoo biedt het Davidsfonds dagelijks aan zijn 75.000 leden licht en warmte, kultuurwarmte en wetenschappelijk licht’.

Een vriend ‘Davidsfondser’ zei aan mij, lid van het Davidsfonds, dat hij niet meer durfde verder lezen: Die stoute beeldspraak, zuchtte hij, biedt mij zooveel ‘kultuurwarmte’ dat ik snakke naar frischheid en Vlaamschen eenvoud. - Maar vriend, zei ik hem, voor één maal dat Hunne Hoogmogenden met een geestigheid slagen, wilt gij hun stijl ernstig opnemen. Waar zijn uw jaren van discretie!

K.R.

Een weversdeuntje.

Ik hoorde onlangs het volgende oud weverslied zingen te Deinze:

Heukel, de kneukel, de parmentier,
Hedde geen geld g' en drinkt geen bier,
'nen doorn in uw gat?
Gevoelde gij dat?
En nog wat!

Bij het zingen ervan slaat de ‘zanger’ met de vuisten op de kroegtafel, terwijl een drinkgezel op een derden maat zijnen rugge buischt.

Het is een lied waarvan de tekst reeds als een mythe klinkt, en dat voor den boekgeleerde moeilijk nog te begrijpen valt. Wij staan hier, meen ik, voor het zelfde geval als dat van het ‘'t is van te beven de klinkaart’ (Biekorf 1931, bl. 384).

Kan iemand ons zeggen of de parmentier (wever) terugslaat op *heukel* (hekel?) en wat dan *kneukel* beteekent in dat lied.

G.P. BAERT.

- 't Is hier een slechte streke: een keer dat ge achterhaald (verachterd) zijt in uw goed, dat ge alsan met 't laatste brood aan 't mes zijt.

Geh. rond Yper.

- 't Was altijd *kattebollen* dat ze deed. Nu 'n keer een dag naar schole, dan weer niet. (Gezegd van een ziekelijk kind).

Passchendale.

- Vrouwke, ge zijt *getikt*, zei de dokter, met wien da'k meesterde. En een beetje later kreeg ik weer een *tik*. (d.i. een beroerte, ‘attákke’).

Moorslede.

W.J.D.

- Pietje en kan geen een *deur den boogaard laten vliegen*. d.i. hij en weet geen enkele geestigheid te vertellen.

Poperinge.

Een echte Poperinknare.

Als een Poperingenaar aan 't kaarten en aan 't smooren is met een goe' pot bier voor hem ‘lan ze mosten ê' leere tegen ze rik zetten en der van boven ip klemmen, hi zou misschien ommekijken, en hi zou misschien zeggen: Ola, Pareinske, waar ga-je té?’

D.V.

[Nummer 7-8]

Het Vrijbusch.

IN de IXe eeuw strekte het Vrijbusch van Yper tot Wynendale en van Roeselare tot Dixmu de. Nu is het ingekrompen en besloten tusschen Zarren, Clercken, Merckem, Bixschote, Langhemarck, Westroosebeke en Staden[(1)].

In 1096 draagt het den naam *Nemus Walnense* of bosch van Woumen, in 1151 *Woltehulst*, in 1202 *Wouthulst*; in latere tijden komen *Oudhulst, Outhulst, Houthulst* voor, nooit echter 'Houthulst*bosch*'. Deze naam beteekent waarschijnlijk 'een bosch van hulzeboomen', behoorende tot een woudgebied, dat vroeger waarschijnlijk bij uitstek met den naam *'t Woud* bestempeld was[(2)].

(1) Biekorf III, 1892, bl. 25, 37, 185, 215 en 241. K. De Ceuninck. Staden eertijds en hedendaags. Brugge, 1872. bl. 199. Gilliodts. Coutume du Bourg de Bruges. T.I, 1883, bl. 432-438. E. Vanden Bussche. Recherches sur la Forêt d'Houthulst, in La Flandre V, 1873-1874, bl. 319-340. K. de Flou. Woordenboek der Toponymie. VI, 642-649, a.h.w. *Houthulst*.

(2) Biekorf XXI, 1910, 371-372.

In de vroegste eeuwen behoorde het bosch aan de Graven van Vlaanderen.

Volgens een akte van abt Niklaas van Corbie van 3 Oogst 1096, werd de helft van het bosch aan de Picardische abdij van Corbie (bij Amiens) geschonken door Robrecht II van Jeruzalem, toen hij naar het H. Land ten kruistocht voer[1]. Deze akte werd op 15 October 1201 bekrachtigd door Boudewijn van Constantinopel[2].

Het bosch was bevolkt met allerlei groot wild, dat veel kwaad aanrichtte in de omliggende gemeenten, want de wethouders van het Brugsche Vrije gaven in 1397 een toelage aan de gemeenten 'gheleghen omtrent Outhulst om de roode beesten te helpene besluten vanden voorseiden bussche'[3].

Het Vrijbusch was domaniaal goed en werd beheerd door twee forestiers; de eene aangesteld door den abt van Corbie en de andere door den graaf van Vlaanderen.

In October 1414 kocht Jan Vanden Berghe, heer van Watervliet, een leen van den graaf van Vlaanderen waardoor hij den titel van erfachtig forestier van Houthulst verkreeg; dit ambt bleef in de familie Vanden Berghe: in 1535 vinden we Joos Vanden Berghe en in 1559 Mher Guislain Vanden Berghe als erfachtige forestiers. In den loop der 16e eeuw is de forestier Philips, heer van Watervliet, protestant geworden en werd uit het land verbannen; met hem verviel het erfachtig forestierschap.

De erfachtige forestier had het jachtrecht op het klein wild, de helft van het droog hout en de helft van de vijvers; jaarlijks mocht hij drie duizend bundels rijshout uit het bosch nemen voor zijn huishouden. Maar hij moest, samen met den forestier van den abt van Corbie, de politie van het bosch waarnemen. De erfachtige forestier en de abt van Corbie moesten

(1) Vanden Bussche, a.w., bl. 331-333

(2) Th. de Limburg-Stirum. Cartulaire de Louis de Male. T.I, Brugge, 1898, bl. 506, nr 559.

(3) K. de Flou. a.w. VI, 644. - Biek. 1931, bl. 114.

jaarlijks elk 8 pond parisis betalen aan den spijker van Yper[1].

In 1559 had de abt van Corbie, alsdan Lodewijk van Bourbon, kardinaalaartsbisschop van Rouanen, de helft van het Vrijbusch verkocht aan Godfried van Bocholtz van Grevenbrouck. 't Deel dat aan den prins toebehoorde, werd in 1568 aan denzelfden Godfried Bocholtz verkocht. Doch in 1609 verbraken de Aartshertogen Albrecht en Isabella dezen laatsten koop, omdat de verkooping niet geënregistreerd was, en kochten de eerste helft van het bosch af aan Aarnoud Huyn van Amstenrade, die met de dochter van Godfried van Bocholtz gehuwd was. Het bosch werd bij het grafelijk domein gevoegd en beheerd door den baljuw en de officieren van de kastelnij Yper[2].

Later, in 1693, nadat de kastelnij Yper door het Verdrag van Nijmegen (1678) aan Frankrijk overgegaan was, werd door Lodewijk XIV een bijzondere 'maîtrise' opgericht voor het beheer van het Vrijbusch[3].

In het bosch lagen de hofstede 'Ter Meunicken' en negen groote vijvers: den Meynaert, den Nieuwenviver, den Grooten Haesebrouck, den Mosselbrouck, de Schoone Teughe, den Kleinen Haesebrouck, de Roosebeke, 's Gravenviver en de Westmeulebrouck. Deze vijvers werden later in weiden veranderd.

De oppervlakte van het Vrijbusch verminderde gedurig; in 1573: 6.533 gemete en 1 line; in 1609: 4.157 gemete en 280 roeden; in 1679: 4.146 gemete en 238 roeden; en in 1826 telde het nog 1930 Ha. 9 a. 7 ca.

De hofstede '*Ter Meunicken*', 229 gemete groot, was een mannenklooster afhangende van de abdij van Corbie; evenals de abdij, was het aan Sint Pieter toegewijd. Dit klooster werd door de Geuzen vernield[4]. In de 15^{e} eeuw vinden we dat een man naar dit klooster in strafbe-

(1) Aldaar en Coutume du Bourg de Bruges, T.I, bl. 432-438.
(2) Vanden Bussche, bl. 320-321.
(3) Gilliodts. Coutume de la Salle et Chatellenie d'Ypres, II. Brussel, 1911, bl. 194-195. (De maîtrise bleef bestaan tot in 1794).
(4) Vanden Bussche, bl. 323-327.

devaart gezonden werd: ‘'t Sente Pieters te Warnoyse in den Bosch tot Hulst’[1].

De *Corverbeke* die door het Vrijbusch liep, en nu nog bestaat, maakte de scheiding uit tusschen het Brugsche Vrije en de Kastelnij Yper 't Brugsche *Vrije* heeft den naam van *Vrijbusch* gegeven aan het deel van het bosch dat op den rechteroever van de Corverbeek lag en dat de twee derden van de geheele oppervlakte besloeg.

Dit bosch bevatte drie heerlijkheden, die aan den graaf van Vlaanderen behoorden: *Corbie, Fillieze* en *Stadenreke*.

In 1739 verkocht de keizer van Oostenrijk een deel van het bosch. In 1793 werd het Vrijbusch bij het staatsdomein gevoegd; het werd opvolgentlijk Forêt nationale d'Houthulst en Forêt impériale; onder het Hollandsch bewind werd het ‘forêt royale d'Houthulst’.

In 1829 werd een deel van het bosch aangekocht door twee Antwerpenaars die het in 1838 verkochten aan senator Casier. Deze bouwde er een lusthuis, en richtte de kerk en de twee kloosterscholen van Houthulst op[2].

Rond het jaar 1800, toen onze streken bij de Fransche Republiek ingelijfd waren, was de onveiligheid hier te lande zeer groot; overal op den buiten werden gewapende aanslagen gepleegd. De streek rond het Vrijbusch werd onveilig gemaakt door de bende van Louis Bakelandt, die er enkele jaren werkzaam was, totdat de leden van de bende in het begin van 1801 aangehouden werden.

De rooversbende bestond uit 33 leden waaronder 8 vrouwen; zij bezat de sterke inrichting niet die haar door de legende (o.a. in 't veel gelezen boek van pastoor Huys) toegeschreven wordt. Ze was veel meer een toevallige vereeniging, zonder vaste inrichting, samengeraapt uit familieleden en geburen, die onregelmatig samenkwamen en samenwerkten en gewoonlijk zonder de minste voorbereiding rooftochten ondernamen. De leden van de

(1) E. Van Cauwenberghe. Les pèlerinages expiatoires et judiciaires dans le droit communal en Belgique au moyen âge. Leuven, 1922, bl. 228.

(2) Vanden Bussche, bl. 329; de Flou, VI, col. 648, en K. De Ceuninck, a.w., bl. 206.

bende hadden ook den moed en de sluwheid niet die de legende hun toeschrijft. Alhoewel ze maar één enkele moord bedreven hadden, werden ze zwaar gestraft: 23 werden er ter dood veroordeeld, vier kregen 16 jaar gevang. Op 2 November 1803 werden de 23 booswichten te Brugge op de Groote Markt onthoofd[1].

Volgens wijlen pastor Claerhout woonden tot voor den oorlog 1914-1918, in het Vrijbusch - op Terherst - afstammelingen van de oude bevolking van Vlaanderen[2].

Het Vrijbusch is gedurende den oorlog van 1914-1918 zoo goed als verdwenen.

Vier jaar lang hielden zich de Duitschers daar verscholen, ondanks herhaalde plaatselijke aanvallen. Doch in den algemeenen aanval, op 28 September 1918 begonnen, maakte ons leger zich met verwoeden strijd van het bosch meester; ongelukkig sneuvelden een groot aantal onzer heldhaftige jongens bij de bestorming: men schat onze aldaar gevallen soldaten op zeven duizend.

Het bosch zelf is zoodanig verwoest geweest, dat bijna geen enkele boom ongedeerd bleef; het is nu ten grooten deele in akkergrond veranderd.

Over enkele jaren werd de parochie Houthulst opgericht als onafhankelijke gemeente.

D. LESCOUHIER.

Vlaamsche jongens op de vloot van Napoleon. Vier soldatenbrieven, 1800-1802.

Jan Pauwels en Pieter Devos, twee jongens uit Woumen bij Diksmuide, dienden in 't leger van de Fransche Republiek. Hun regiment werd te Brest ingescheept om

(1) E. Hosten en E.-I. Strubbe. De bende van Bakelandt, in Annales de la Société d'Emulation de Bruges, 1927, bl. 103-165.

(2) Bulletin de la Société d'Anthropologie de Bruxelles, XX, 1901-1902.

de opstandige negers in de Antillen te gaan bevechten. Devos geraakte in Haïti maar Pauwels deed met zijn schip een heele reis in de Middellandsche zee door de schuld van de Engelschen.

In den eersten brief van 28 Juli 1800, zien we dat het expeditieleger tegen de opstandige negers van het eiland Haïti(1) te Brest (haven van Bretanje op den Oceaan) verzameld was, maar niet vertrekken kon omdat de Engelsche oorlogschepen de haven van Brest van den Oceaan afsloten; het expeditieleger werd aan land gezet om als kustwacht te dienen.

Den 4 Januari 1802 (tweede brief) is het expeditieleger opnieuw op de schepen; het werd goed bewaakt om de soldaten te beletten van weg te loopen. Eerst was het slecht weder dat de uitvaart belette en later weerom de Engelsche vloot. In den brief is er sprake van de onderhandelingen tusschen Bonaparte en den keizer van Oostenrijk, die zouden uitloopen op den vrede van Lunéville (9 Februari 1801).

In den derden brief van 20 Nov. 1801, zien we dat het expeditieleger in de Middellandsche zee verzeild is. De schrijver verhaalt de zeereis in storm van Brest naar Toulon (Fransche krijgshaven op de Middellandsche zee ten Z.-W. van Marseille).

Het expeditieleger moest dan naar Egypte, dat de Franschen, die er sedert 30 Juni 1798 streden, in Oogst 1801 hadden moeten verlaten; maar in plaats van naar Egypte, voeren de schepen naar een Engelsch eiland, waarschijnlijk Malta, dat ze gedurende enkele dagen vruchteloos trachtten te veroveren. Later voeren de schepen naar den Oceaan, door de straat van Gibraltar. Het tweede blad van den brief is afgescheurd, zoodat we de verdere lotgevallen van de reis niet kennen.

De brief van Pieter Devos (27 Juli 1802) komt uit San Domingo, op het eiland Haïti in Midden-Amerika, en handelt over den oorlog tegen de opstandige negers.

J.D.S.

(1) Zie *Biekorf*, 1933, bl. 148-151.

I
Op den 28 Julius 1800

Seer biminden Vader ende Moeder, zusters ende broeders, jck laet ul. weten dat jck in de volle gezonheid zijn en ich hopi dat gilder oock in de volle gezonheyd zijt. En gij zoude kommen te vraegen hoe dat gaet waer dat ik ben, het is schier van lanst herger want wij hebben drie maenden op de schipen gelegen dat men pei[s]de te vertricken gelick als ik in mijn laste brieft gij geschreven hebben, maer wij hebben niet gekun want de Hengelsche laegen alle daege voor het gat van de raede dat men niet weg en koste, en wij hebben driemal bizien om uijt te vaeren en als wij het toeviere quaemen, wij mosten alle kere widerom keeren; daerom dat jck niet gram en was, want het was om naer Ymerica te gaen in het morila[n]t; en met dat wij [h]en moeten van de schipen gaen en campieren lanst de zee, dan de Hengelhe alle daege voor het gat liggen met zoo veele schiepen danse on tiellick zijn. En ten anderen de Franschen gieven veele conzinen aen de soldaeten en aen de matrosen, en eeni[g]te die hulder conzien kopen. En ik soude geiren zien dat gij zoude sito widerom schreven hoe dat tuijs al gaet, of gider nog in de volle gezonheyd zijt en wat neuws datter is; en als u zoude blieven dat gij litte gelde zoude af zenden niet veelle, om te swille ik en ben jn de selve brigarde niet meer, ik ben nu honder een lision waer datter veele drof [volk] honder gijsticken is, van zij sou een mensch vervolgen om eens geldt; maer het ten is oock niet te verwonder om te swille wij hebben in vier maenden geen geldt gehat, en als gider een brieft schrieft gilder moet als tijd flackeiren [frankeeren], van gij zou peisen om dat jck soldaet ben dat ik niet en moet bitaelen, maer ick moeten hem alzick bitaelen.

uwen oodmoedigen toenigen zoone,
Joannes Baptieste Pauwels. 1800

Au citoijen citoijen Jan Pauwels soldat dans la

6e compagnie du primiere baittallon, legion expedision a Calome par Brest, departement de Finistere, presé presé.

Adres: [28 Brest] Au citoyen citoyen Jacobis Pauwels demeurant dans la commune de Woomen, canton Duxmude, De parlement de la Lys en Flandre, presé, presé.

II
Op de 4 Janowarius 1801.

...maer ik ben nog eens op een sligte weg te weege om te swille wij zijn nog keer op het water om naer Ymerica te gaen; en ik hebt in mijn laste brieft vernomen als dack zou weeg lopen, maer het was onmogelick want in het [schip]; te hebber nog weg geloopen maer zij mosten tussen de wachten krupen, en te waeren nog heni[c]hte die gijschoten waeren van de wachten; wij zijn van daer naer Brest vertrocken, en heet sl[e]cht wire te werden maeken wij en hebben ton niet gekon; maer ik en ben niet benauwt dan wij zun vertricken want de Eengelsche zijn alle daege voor de raede van Brest. En jck versocke als gij den brieft aenfangt dat gij zoude sito wederom schrijven hoe dat tus al gaet, en sij seggen stief dat vride met den keijzer is. En ik ben nog in het selve lision maer ick sijn van de sesde compagnie in de eerste compagie gekoomen, gij moet schrijven naer de eerste in het eerste batillon.

....

De poststempel is: [23 Brest.]

III
Op den 20 november 1801

...Jk laet ul. weten als dat ik ul. brift ontfangen hebben in de raede van Tolon... Maer jck ben vertrock ut de raede van Brest met groot droft wijre, wij hebben drie daegen gewest sonder te mugen te slaepen van dan wij riesche hadden van te vergaen van het waeter die jn het schipt quam geschligen van den grooten wyndt en baer-

den, wandt wij stonden een voet diepe in het waeter, altijd en po[m]pen hom het waeter uijt het schipt te ho[u]-den. En als het wijre gestilt was wij waeren nog met twee schiepen van thiene, maer den andere dag daer vonden wij nog vier schiepen, en bij ses daegen naer daete vonden wij nog drie van onse schiepen. En zij hebben altijd gezeidt dat wij mosten naer Mirica vaeren, maer in de plicke van naer Mirica te vaeren wij hebben naer Tolon gevaeren. En wij hebben in de raede twintigh daegen gelegen, en wij hebben tons nog eens vertrocken om naer Jzipten te vaeren, en als wij drie hondert uren gevaeren quaemen, wij hebben groot schu wijre gekrigen datter twee schiepen tegen malcar geschligen waeren van den wyndt, en wij hebben moeten widerom kieren naer Tolon en wij hebben de schiepen vermackt. En bij vijfthien daegen nog eens vertrocken om naer Jzipten te vaeren, maer in platse van naer Jzipten te vaeren hebben naer een Hingel fort gevaeren om de Hingelsche ervan te jaegen, en wij hebben acht daege lanckt gevochten te lande en te waeter en wij [h]en nog niet kunnen winnen. Daer achter zijn wij met drie schiepen wijderom gekeert naer Tolon, en wij hebben bij drie daegen van de schiepen gegaen op het landt. En wij hebben bij twintig daegen nog eens moeten op de schiepen gegaen en wij zijn vertrocken om naer Cadis te vaeren, maer als wij en thien daegen gevaeren hebben, wij zijn gekomen aen Zibeltaer, en hol den handeren kandt is Momansiens, daer moeten wij tusschen vaeren dat zijn twee groote bergen, en den Zilbeltaer dat is een Hingel fordt en den ander b[e]rgt is het landt van Berbaeren en het Spans landt ligt oock tegen den kandt; zoo wij in dat gadt gekoomen zijn met de schiepen den wijndt is gekeert dan wij niet...

IV
Ste Mari, le 8 thermidor l'an 10 [27 Juli 1802].

Beminden Vader ende Moeder, broeders en zuster,

Jck en can niet naerlaten van ul. te laeten weten den staet van myne gesondheijt, Godt lof, en jk verhope

van u. 't zelve waert het anders ten zoude mijne geen plaisier doen.

Jck hebbe den lesten brief geschreven als jk geambarqueert ben en wij zijn vertrocken van Brest de 23 frimaire [14 Dec. 1801] en gedebarqueert den 14 pluviose [3 Febr. 1802]. En als wij hier gekommen zijn hebben wij moeten vechten tegen de swarte maer wij hebben hun aest doen dansen jnde bergen en daelen, maer wij hebben geweest ondertusschen sonder vijvers, want als wij trocken te lande wij konden geen vijvers krijgen als wij wilde; wij mosten komen aen de zee kanten om de vijvers te krijgen van de schepen. En alwaer wij quamen wij en vonden niemand t'huijs, sij liepen alte mael weg, sij seiden dat wij quamen om hun slaeve te maeken en zij staeken alle steden dorpen en hofsteden jn brande. Maer Godt lof, jk en hebbe noeyt geblesseert geweest jn geen slaegen daer jk geweest hebbe, maer jk hebbe jn het hospitael geweest 8 daegen, en Godt lof, jk ben genesen. Maer hier sterven vele menschen van ons volck want 't js hier niet erdelick van de groote hitte. Jck versoucke Ul. de complementen te doen [aan] mijne vrinden en goede kennissen en aen Jacobus Paulus als dat Baptiste noch in goede gesondheyd js, jk hebbe over eenigen daegen een glas met hem gedronken. En jk versoucke handworde met den eersten want jk ben verlangende om te weten hoet het gaet met hunlieden al te saemen.

Mijn adres: au citoyen Pierre Devos, fuselier dans la 4e compagnie du 3e bataillon la 71 1/2 brigade, armées de Ste Domingue.

Men rekent hier twee duijsent uren van Vlaenderen.

Adres: [Colonies par...] Au citoyen citoyen Andris de Vos demeurandt à Woumen canton de Ducmude, Departement de la Lys par Brest, par Paris, en par Ipre en Flandre, à Woumen, sito, sito.

Staatsarchief te Brugge. Modern Archief, bundels, 3e reeks, n^{r} 1068.

Bouten Busschaert.

(vervolg van blz. 159).

OP zekeren dagwerd Bouten ontboden bij den notaris Grypse, en kreeg daar een plat paksken in bruin papier gedraaid... zoo, hij daarmeê naar huis. Als ze 't touwtjen opendeden, 't zaten daar voor e' momentje twintig briefjes in van duist frank! en op een los bladje stond geschreven:

Legaat, talmerk 1.
fr. 20.000 te bestellen aan onzen grooten weldoener Boudewijn Busschaert.

Ep^{se} Dullaert.
Sterfhuis van wijlen Eerzame Vrouw Weduwe Dullaert-Themseke.
Not^{s}. Grypse.

- Dat is zeker van dat stierengevecht, dacht Leene bij heur zelven.

Bouten was weg met z'n gedachten, keek sterrelinge naar den grond en zonder verder nog naar dat geld te kijken:

- Kom', zei hij zonder meer beslag, we gaan eten.

- Jamaar goed, antwoordde Leene, we gaan van eigen eten; maar twintigduist frank 'n krijg'-je toch niet lijk 'en pav(v)eljotte! Houd'-je er maar zóóveel aan?

Bout ongemakkelijk en gejogen:

- Kom', dat is een misse, stamelde hij, dat is nog van vóór ons huwelijk.

Heleene zag dat hij gepijnd zat.

- 't Is juiste dat, sprak zij, 'k en heb ik daar geen nagel aan. Gij die voor geld nog nooit jen hand gekeerd 'n hebt, bestiert dat nu 'en keer naar uw zin, en zonder te peizen: wat gaat er de vrouwe van zeggen of niet zeggen; ik spreke mijn herte rechtuit, ‘'k heb liever sluffers of slotschoen’, dat weet je wel.[+]

+ LIEVER SLUFFERS OF SLOTSCHOEN: liever rechtzinnigheid en openhertigheid dan geheimen en muikerij. Sluffers zijn los en open, slotschoenen zijn toe en gesloten.

Fijne Leene zag wel dat er entwat op z'n mage lag, en ze deed voort:

- We zijn wel en weeldig, we zijn rijke met die twintigduist; we kunnen ons huizekotje van ondersteboven hermetsen, herplakken, herschilderen en in 't nieuwe zetten... als we willen, maar gij moet mansch genoeg zijn om te zeggen ja-of-neen: ik 'n drage den broek niet!... en ze monkelde 'en keer.

Bouten 'n was niet wakker te schudden en speelde stommen ambacht g'heel den achternoene, ook op z'n werk.

't Was schuw weêr dien avond, ‘de heksejongen zaten te schreeuwen in de lucht’, en 't was waaien en 't was buischen om dood. Maar dat 'n mishandde niet, Busschaert 'n was nog maar met rooie binnen den huize of hij trok er al weder van onder.

- Vrouwe, riep hij, 'k ben seffens weere.

- E'... eet eerst, vent, riep Leene tegen en ze kwam uit de keuken kijken. Waar moe'-je nu zijn zoo zeere; brandt 'et dè? En in zoo 'en hondeweêr!

- Seffens! hoorde ze nog, maar Bouten was al de gaten uit in den pikdonkeren avond...

Lijk de varende vrouwe schoot hij hem, al door ‘Stuifzand’, de korte ‘Ro'peerstroote’ in, en rechts op, de Carmersstrate schier ten einden uit, nog voorbij 't Engelschklooster. Aan een van die kleene huizetjes gekomen, rechtover ‘'t Han'bovenhof’, bleef hij staan, schoof z'n klippemutse tot over z'n oogen en, dobbeltoe gebogen, trok hij aan 't klinksnoertje... 't kleen deurtje ging open, daar stond hij in een donker nauw gangske... Een kleen dik klokmarrok van e' vrouwmensch kwam voren.

- 't Is toch hier, vroeg Busschaert met 'en doove+

+ HEKSEJONGEN DIE SCHREEUWEN IN DE LUCHT: als de wind schuifelt. - STUIFZAND: eigenlijk Jerusalemstraat; hier is 't eerder: *'t kort stuifzand*; dat loopt van aan de ‘Jerusalemstr. tot aan de Balstraat; dan begint eigenlijk de Rolleweg die gaat tot aan de vesting. - 'T HAN'BOVENHOF: Handbogenhof.

stemme, dat die man woont die over jaren lam geslegen wierd.

- Lieven Aernouts? jaa't, snauwde 't wijf, met een aanzichte lijk een duivel die wijwater gelekt heeft; en wat is er van?

- Geef' hem dat paksken, klonk het lijk uit 'en donkerklokke.

De vrouwe wilde nog wat zeggen, maar ze stond vóór een open deuregat zoo donker of d'helle; een zwepe wind in heur haar, en nievers geen vent meer te ziene...

Op den hoek van 't Speelmanstraatje bij ‘Annaatje van 't Pitje’ bleef Bouten stillestaan, nam z'n mutse af en zonk op z'n knie'n. In een weder van alle duivels, bedankte hij z'n Hemelsch Moederke voor die zee van zaligen vrede waarmede ze dagelijks z'n herte overspoelde; en voor 't aflossen van die zware schuld waarme de hij geen weg 'n wist, die schuld die tien jaar lang al op z'n mage woeg, en nu, zoo onverwachts en zoo gemakkelijk, ervan rolde.

- Beste Moeder Maria, blijft toch altijd bij ons; en, als 't ons goed en zalig is, ga'-je ons toch aanhooren?, ga'-je 't niet vergeten...? je weet wel dat andere dingen daar?...

Bouten kwam thuis al schuifelen lijk een lijster.

- Leene, loech hij, 'k hebbe gedaan en gehandeld om wel; Lamme Lo is met g'heel m'n fortuine weg!

- Wat wil'-je zeggen?

- Enwel, Leene, Lieven, die sukkelare met g'heel z'n kooie kinders kan dat voorzekers goed gebruiken. Wat meer is, dat was z'n recht, 'k was hem dat schuldig, Met al dat geld? 'k en zou van mijn leven geen[+]

+ ANNAATJE VAN 'T PITJE (of van 't Putje): Calvariebergske heel volksch opgevat en met een meisje, een onoogelijk Annaatje, op zijds. Dat meisje wierd destijds op die eigenste plaatse, door schurkenhanden in den waterput (zie kaart van Marc Gheeraert) geworpen. Dank aan O.L. Vrouwtje kwam het er, wonder boven wonder, springlevendig wéer uit. (Volgens overlevering).

deugd en geen ruste meer gehad hebben, ik, die den broo'winner van dat huis lam sloeg en onbekwame om nog 'en slag te werken,... bah neen ik, alzoo waar!

- En hebt g'hem dat *àl* gegeven?

- Tot de laatste kluite, vrouwe! 'k En zou, voor m'n hoofd, ‘niet willen 's keizersrecht te kort doen’!

Leene met de tranen in heur oogen vloog op en aan z'n nekke:

- Schoone blauwe ooge! riep ze, nu zijn ik preusch, nu zij' 'k hooveerdig met je! Dat is schoone, nu zij'-je ten minsten lijk of dat 'k je begeerde.

't Was e' keer achter 't avondgebed en van vorenaan in den herfst; ze zaten nog 'en beetje alzoo goedsheugig tegare hunne voeten te warmen bij de stove; en zegt Leene alzoo met 'en beetje roo' kaken en g'heel g'heel stilletjes:

- Boutje, zegt ze, weet je 't al?

- Wat dadde, Leentje?

- E' wal, 'k hebbe patertje Constantijn gesproken, met z'n wijde mouwen; en hij gaat eentje brengen... zoo e' schoontje! e' knechtje of e' meistje, dat 'n wist hij nog niet.

- Is... is 't waar, vroeg Bout gejogen en wupte op lijk 'en vere, God zij gedankt en m'n hemelsch Moedertje! Wel vrouwe, nu moe'-je toch voorzichtig zijn, niet meer trekken of sleuren; vele vele melk drinken, drievier liters daags; en lange slapen!... *Ik* ga 't werk doen! Nu of nooit, dat moet hier al veranderd en verdaan worden! Wel dat ga' geestig zijn!

Bouten speelde waarlijk al z'n veste af.

- Jamaar eerst gaan slapen, man, morgen komt ook alhier.

En als ze al schoone in bedde lagen, Bouten keerde[+]

+ 'K EN ZOU 'S KEIZERSRECHT NIET WILLEN TE KORT DOEN: zelfs geen kleenigheid willen achterhouden, dat hem toekomt. Oude Brugsche spreuk uit Napoleon's tijd (omstreeks 1810).

hem nog 'en keer g'heel en gansch omme, en al smekken:

- En weet je wadde, g'heel die kotteraljie daar van achter, en dat kiekekotje dat moet àl weg; we gaan daar een hovetjen aanleggen en boomtjes planten en blommetjes kweeken.

- Ga'-je haast zwijgen en slapen, 'ei?

Maar Bout 'n deed geen ooge toe; en 's nuchtens met den helschen vroegen, eer dat den hane van ‘d'Apostellinen’ - dien deugeniet - drie keeren gekraaid had, ‘stond hij al in tenu’ om te werken; en eer dat 't achte sloeg lag g'heel 't achteruitje ondersteboven. 't Was lijk Samsom die bezig was in den tempel: een g'heele zompe, stuk afgebroken muur, met een hemelsch geweld trok en drumde hij glad omverre. Moker of breekijzer 'n had hij niet noodig maar handen had hij, en voeten, en 'en paar schoûren! ho-ho-hooo!...

- En is dat al voor dat zoete kind tewege, e' maar vent toch, 't is nog zeven maanden te vroeg.

- E'wel meistje 'k en hebbe ik ‘geen tijd meer te verlêgen’, eer dat 't al op z'n pootjes staat; 't gaat nog een eeuwig-Maria lang werk zijn. 'k Ben blije dat die leelijke boeie plat ligt, dat was toch zoo schamel zi'! Al die steenen lagen los; 't zat al vol kattejongen, van die knuisten leem en klijte die ze dan voorzichtig 'en beetjen overstrijken, als 't maar 'en plakt, zie'-je 't!... Zwijgt ervan, 'k heb al veel zoo 'e roeften gezien. Ja... en nu met al dien brol en die afbrake naar buiten! 'ei madam?

- Ja, mijnheere. Maar dat 'n is geen werken meer, dat 's boomvellen, je ga'-je nog kluite dood werken, en 'k zal ik daar toen staan met 'en doô mensch.

- Werken, madam, wel! 'k En ga me daarom nog niet moeten kraken, zij' gerust, maar 't is al werken dat ze mirakels doen, dat ze water in wijn veranderen, weet je gij dat niet dè? En tegen dat ons Polydortje afkomt moet dat hier een hemeltje zijn, al moest er m'en haar+

+ GEEN TIJD TE VERLÊGEN: Oud vlaamsch; = verledigen = door ledigheid te verliezen.

van rechte staan! En we gaan hier van voren een kleen muurtje metsen, zi', niet hooge dat Fluptje schoone kan kijken naar de blommetjes, alzoo 'en muurtje, van een ‘half steentje’, je laat dat toen een maand of zesse pronken dat 't indroog is en toen een geestig lekstje verwe daarop!... Gaat dat niet geestig zijn? Een kleen kind 'n mag vóór z'n oogen niet anders zien dan schoone en lachende dingen omdat z'n zinnen schoone en deugdelijke gedachten zou'n kweeken.

- Vent, eer dat dat kind geboren is, zij'-je gij toppezot. Kom hier, dat 'k je afborstele, je zijt lijk een ‘karriko’ zoo vuil.

- Jamaar, 't vuilste is gedaan, 't witten komt achter.

Bout had 't vier in z'n broek, oprecht; van als hij thuis kwam, met 't eten in z'n kele, ging hij er aan. Eerst kaleien om al de kraken en ‘slekken’ te stoppen, en dan witten met de breuze... dat 't spetterde! Och Heere, de man weerde hem zoodanig dat hij erbij z'n tong uitstak en van ure noch van tijd 'n wist.

- Weer'-je, ‘zomerman’, strijkt maar jen leere, baas Coene 'n ga niet weten waar da'-je blijft. En je zijt al weeral zoo wit of 'en meulenare.

- Ja tegen dat 'k nog 'en keer trouwe(n), 't ga' wel af zijn.

't Was lijk d'Arke van Noë; met al die kleene schofjes 't duurde en t bleef duren... ge zoudt alzoo werken tot dat grootje van d'hoogemesse komt. Bouten echter 'n verloos geen geduld, wat zou hij!

- Tegen zaterdagavond gaat 't verre bollen, de grondverwe ligt en dat schilderen 'n is maar effendeure-werk meer. En toen papier plakken.[+]

+ E' MUURTJE VAN 'EN HALF STEENTJE: *baksteen* is 4/4; *lang stuk* is 3/4; *halvesteen* is 2/4; *klesoor* is 1/4. Br. - KARRIKO: vuile en slordige vent die in een karrekot woont. Zigeuner, karreman. - SLEKKE: Br. Een lichte krak in den muur, die uitkomt in 't schilderen door 't rapper indrinken van de verwe. - ZOMERMAN: Br. Seizoenschilder. Witter die maar 'n werkt tegen dat 't H. Bloed uitgaat; dan 'n zijn er geen witters genoeg in Brugge.

Maar 't was juiste dat papier plakken dat moeite kostte en lastig was om kiezen, lijk altijd en overal ten anderen. Ze hadden van Jonnaers twee boeken van meubelpapier, maar zoo e' papiertje hier en zoo 'e papiertje daar!... eer dat dat gekozen was, zeg' dat de boeken wat afzagen! En 't en mocht niet zijn van ‘kutje goei' koop’, 't moest overal wèl zijn.

- Hurkt hier, zei Bouten op een einde, Leene, je slach' gij percies lijk van den boer zeven keeren veranderen al op 't vertrek zitten. 'k Zou 'kik vele groen pakken, dat wordt geprezen voor d'oogsjes van de kleene kindertjes.

Ja, dat was een goed gedacht; en als alles nu schoone geplakt, alles kant en klaar was, de vuiligheid opgepakt, den overschot van 't meubelpapier profijtig opgerold en boven in d'ingemaakte kasse geborgen lag, God weet voor hoelange:

- Nu, loech Bouten, nog schuren en dweilen! En schuren deed hij dat hij achter den borstel rolde. Als 't gedaan was g'hadt er een boterstuk ‘twèes’ door 'thuis gerold zonderdat 't vuil wierd. 't Was lijk gelekt, en Leene 'n had er geen vinger mogen aan uitsteken.

- Boutje, zei ze, proficiat, ons huizetje is lijk 'en ‘bonbonjértji’! Dat 's handwerk, man, dat 'n is niet geflutst.

- Heeft et geen goe' ‘soignatie’ gekregen? vroeg hij.

- 't Is wel, 't is g'heel wel, sprak de vrouwe, alla je ziet dat dat gedaan is van een die meer of pap geëten heeft.

En met heur handen op heur heupen ging ze 'n keer overal rond, en Bouten, met gekruiste aarms, preusch der achter.

- 't Is nu nog 't hovetje, maar dat 's ‘me' fak’ zei Bout; en we gaan dat e' keer doen zi'!... ha haa ze gaan mogen achterkomen.

Bout ging er aan ‘in 'en dulle’; en 't eene gedaan, 't andere volgde: diepgronden twee spa'en diepe; de+

+ TWEÈS: dweers. - SOIGNATIE: zuivering *en* verpreuveling; opkuisching en opschik.

roste ‘rotse’ breken en uitsmijten; delfeerde invoeren; kalk blusschen; een rookhoop aanleggen met koeiale, boschgrond, zak- en zoutvette; opensmijten, keeren en ophoopen; putten maken voor de boomtjes: een meter diepe en twee meters breed.... zeg'... 't was nog wat anders als witten! En daarachter stap-en-half naar Florei's aan de ‘Zeve' torretjes’; en kerel kwam af met twaalf boomen op z'n rik, manshoogte ieder! Vier appelaars: 'en kalverhanke, 'en stropneuze, 'en oe(g)sterling en 'en kollevijn; vier peerlaars: bleuzende brugsche meistjes, e' wijnpeertje, 'en kastelijnpere, en kallebastjes; en vier keèrzelartjes: 'en vleeschkeèrze, kortstertjes, 'en brugsche krieke, en Sint Janskeèrzetjes. Met twaalven, voeten en teen' deugdelijk en luchtig ingedoffeld, gingen ze de putten in. G'heel de rookhoop verdween daarachter.

- En laat ze nu maar ‘gajjen’! 't is al prinse en prinsesse, konte en kontesse dat er staat; maar ons Pietje, 'ei vrouwe, ga keuning zijn!! En vrouwe kreeg een duw in heuren arm dat ze muilen miek.

- Alle veertien dagen waterbeer; ze moeten scheuten pakken van een arm lang. Daar van achter tegen den muur komt er een geestig scheerhaagsje, e' vinkoorenhaagstje, dat we later gaan snijden lijk 'en behangsel in een lange stille boge. In den hoek een groote zunneblomme twee-drie, aldaar een struik van balrozetjes en langs+

+ ROTSE: roste kiezelgrond, een spade diep, in en rond Brugge. - KALVERHANKE: groote zomerappel, heel weinig te vinden. - STROPNEUZE: groenachtige appel, niet rond maar langwerpig en gestropt aan den kop. - Oegsterling, *òegsting, terrweappel* of *hoòiappel*: vroeg rijpe, al van in Oogst. Goudgeluw van verwe. - BRUGSCHE MEISTJES: vroege-zomer peertjes, zoet van smaak, geluw met roo' kaakskens. - WIJNPEER: lange scherpe peer met bruinachtige vellen, zoet maar gauw murwe. - KASTELIJNPERE: van 't fijnste uit; fr. Bergamotte d'Esperen. - VLEESCHKEÈRZE: groote zoete, bleekrood of geluw. Cerasus Duracina. - KORTSTERTJES: groote donkerroode kriek met korten steert. - BRUGSCHE KRIEKE: soort kortesteert, Montmorency, krieke van Brugge. - ST-JANSKEERZE: vroege keerze, rond St-Jan (24^{n} Zomerm^{d}) rijpe; fr. Bigarreau rouge hâtif. - GAJJEN: schieten, opgaan. Vgl. Loquela. - VINKOORENHAAGSTJE: Ligustrum vulgare.- BALROZETJE: Viburnum opulus sterilis. Sneeuwbal.

den ijzerdraad een zee van schapemuiltjes van de fijnste reuken en kleuren. Gaat 't 'en hemeltje zijn?! Let op, loopt dat niet plat, dat is hier al bezaaid en beplant in z'n beddetjes: zoetelievetjes, roste stinkers, en bakkertjes; en dààr 'e strieptje bekleed met snuifneuzen en panebroekstjes, en hier achter meistjes-in-'t haar en man-in-pije, zi'; en alhier de vijf-bloedige-wonden, de glorie-van-de-wereld, moeder-van-duist, blauwe-beschaamde-meistjes, roo' mannetjes-en-wijvetjes, en dààr nog kreef te pootjes; e' beetje tenter en mater om kruidekoeken te bakken; en toen hier en daar e' vastenavondzotje voor achter swinters en 'en armeklarekliester tegen bâmesse. Hier al voren, schoon afgeboord met zilveremijntjes en te midden een geestig strieptje gars.. eer 't hertezomer wordt gaat dat de fleur zijn, zi'!!

Dat is nu nog bloot land aan 't ziene, maar laat dat 'en keer Meie worden, je gaat dat 'en keer zien komen, groeien en bloeien hersens deur de kele! De blommen 'n gaan met hunder zelven geen weg weten.

Kom', meistje, geef' me 'en arm, we gaan 'en keer rond; ‘Sin' Soossep’ doet z'n beste 'ei? de zonne schingt lijk over zomer, van 's nuchtens vroeg zit ons heestertjen al in heur armen.

Zeg', nog een goe' maand of twee, 'ei? M'n borst is te kleene om alles binnen te pakken dat er te pakken is, wat een droom te wege! De dagen vliegen voorbij... 't en is ook niet te verwonderen daar is wind genoeg geweest.[+]

+ SCHAAPMUILTJES: Lathyrus odoratus. Riekende vitse. - ZOETELIEVETJES: Dianthus chinensis. - ROSTE STINKERS: Tagetes. - BAKKERTJES: Primula veris. - SNUIFNEUZEN: Dianthus caryophyllus. Sintiletjes. - PANEBROEKSTJES: Calliopsis Drummondii. - VIJF-BLOEDIGE-WONDEN: Abutilon striatum. - MOEDER VAN DUIST: Saxifraga sarmentosa. - BLAUWE-BESCHAAMDE-MEISTJES: Borrago officinalis. - MANNETJES-EN-WIJVETJES: Centranthus ruber. Boertjes-en-boerinnetjes. - KREEFTEPOOTEN: Erythrina crista-galli. - TENTER EN MATER: Tanacetum vulgare en Chrysanthemum matricaria. - VASTEN-AVONDZOTJES: Galanthus nivalis. - ARME-KLARE: Colchicum autumnale. - ZILVEREMIJNTJES: Iberis sempervirens. - SIN' SOOSSEP: hier Lentemaand.

Kijkt e' keer naar die perelare... zijn dat ‘botten’ of zijn dat geene?! 't staat krieldikke dat moet buigen of bersten... nè, lijk de knop van m'n broek.,. waar ligt hij daar nu?... Laat dat zwakken van 't fruit, 'k en versta niet hoe dat me dat gaan kunnen opkrijgen, we gaan moeten kommercie beginnen!

- Och zwijg, babbelare, 't is nog drie jaar eer dat er entwat mag aanblijven, 't zijn gesteltakskens van een duimtje dikke nog maar.

Vóór de kortsteertjes bleven ze ook 'en asemtjen halen.

- 'k Zie ze ekkik al zwellen in de lucht, zei Bouten, kom' we gaan voort, 'k verwaaie dat ik het zie: al die oogstjes, die ‘stekeltwijgstjes’ en ‘meituiltjes’! Vrouwe, zie... 'k en weet niet maar 't water komt standvastig in m'n mond.

- E' beetje watergalle misschien?

- Bah neen, water in m'n mond als ik peize op al dat machtig fruit! gaat hij mogen een mondje doen, ons boertje!!

Of ze geen tien keeren rondgingen op 'en dag ze 'n gingen geen één keer; ze kenden al de tuitjes en twijgjes, al de schotjes, de bladjes, de spoortjes, de botjes. Ze bekeken ze iederen keer, altijd met evenveel liefde; en ze 'n schrikkelden geen eentje, maar nooit geen eentjen over...

- Dat is hier nu 't aardsch Paradijs, zei Bouten, ik zijn Adam en gij zijt Eva! de serpenten mogen[+]

+ BOTTEN: 't Eerste jaar heeft men *oogen* gevende een enkel blad. 't Tweede jaar: *spooren* met 4 bladeren, en soms *botten* met 6 bladeren. - STEKELTWIJGSTJES of VODDETWIJGSTJES: dunne takskens enkel end heel bezet met blomoogen, geen houtooge aan den voet, wel een aan den top. - MEITUILTJES: heele korte takskens met truizeltjes van blomoogen, een houtooge aan den voet en een aan den top. - BLOMTWIJGEN: middelmatige scheuten met hout- en blomoogen dooreen. - HOUTTWIJGEN: met houtoogen alleen. - GULZIGE TWIJGEN: zeer kloeke scheuten met kleene oogsjes aan den voet en te vroege botten aan den top. Deze 5 soorten twijgen zijn alleen voor pruimen en perziken.

feestelijk buiten blijven! 'k Wensche dat 'k alzoo een schat hadde die entwaar begraven ligt...

- Zij' 'kik geen schat, Boutje?

- Jaa-je maar... je 'n ligt niet begraven.

- Sa! ei 't ga' nog gaan beteren! En waarom moe'-je gij een schat hebben?

- 't Is haast Hoogdag en 'k zou je willen besteken lijk of er geen ‘keuneginne’ besteken 'n wordt.

- Jamaar gesparig zijn, ventje, w'hebben nu al veel onkosten gehad.

- Bah, we zijn in 't fleur van ons leven, en hebben, Goddank, nog twee paar handen, en goe'. Zij' gerust 'k en springe niet verder als dat onze stok lang is.

Paaschdag was daar en Bouten kwam afgestoken met z'n besteeksel: 'en ‘reutel’ en 'en ‘beerscheutel’. Leene loech heur krom.

- Je 'n moet niet lachen, zei Bouten gemeend, beer dat is balsem voor de nature!

(*'t Vervolgt*)

K. De Wolf.[+]

Hollantse en Europische Mercurius.

MERCURIUS, de snelvoetige bode van de Olympische goden, heeft zijn naam gegeven aan een reeks van periodieken, die, met een zeer korte onderbreking, van 1650 tot 1815 te Haarlem en te Amsterdam verschenen. De Stads-Bibliotheek en Leeszaal te Haarlem mag grootsch gaan op het bezit van een voorbeeldig geconserveerd volledig stel van deze boeken, die een ware schatkamer zijn niet alleen voor de geschiedenis van de Noordelijke Gewesten, maar ook voor die van de belangrijkste landen van Europa.

Enkele stukjes daaruit, waarvan ik veronderstelde,

+ Reutel: lange pertse met een vierkant planksken alonder; dient om den beer om te roeren.
- Beerscheutel: groote lepel om ale te scheppen en uit te smijten.

dat zeden Lezers van ‘Biekorf’ belang zouden inboezemen, heb ik overgeschreven en aan de Redactie toegezonden. Eenige daarvan hebben in ‘Biekorf’ een plaatsje gevonden; andere rusten nog in de redactionneele portefeuille. Mijn zendingen gaven den Lezers aanleiding mij te vragen, hun wat meer van deze periodieken te vertellen en dat wil ik thans doen, na ze allen doorgebladerd en wat mij erin interesseerde, doorgelezen te hebben.

De afmetingen van de verschillende deelen zijn 183 bij 140 m. M. met een spiegel van 160 bij 112 m. M. Wat de onbekend gebleven redactie geschreven heeft, is in het Gothisch, ter grootte van het tegenwoordige augustin gedrukt; voor noten in den tekst, woordelijke aanhalingen, rapporten en ambtelijke stukken werd romeinschrift gebezigd, in grootte overeenkomende met de tegenwoordige lettersoorten van diamant tot dessendiaan; ook cursief. Voor de titels zijn ook zware letters van het Romaansche type gebruikt.

Het eerste deel dan heeft allereerst een weinig kunstzinnige koperplaat, in het midden waarvan een cirkel om den titel:

Hollantse / MERCVRIVS, / *Historisch wijs Vervatende / Het Voornaemste in / CHRISTENRYCK / A^{o} 1650 Voorgevallen*.

TOT HAERLEM, / *Gedruckt by Pieter Casteleyn, Boeck / drucker opde Marckt 1651*.

Alleen *dit* deel bevat een Latijnschen titel, luidende: ANNALES / BATAVICAE, / Onder den Naem van / HOLLANT/SCHE / MERCU/RIUS.

Hierna volgt:

Toe-eygeningh aen de E. Achtb. Heeren / QUIRYN VAN NAPELS, / THOMAS SWAN, / CORNELIS GELDER, / SALOMON COUSAERT, / *Regeerende Bargemeesteren van Haerlem*; / Mitsgaders: / JACOB BENNING, RAEDT. / MR. CORNELIS van LOO. / JACOB STEYN, RAEDT. / MR. WILLEM van der HORN. / *Secretarissen*./

ERENTFESTE HEEREN;

DE meer als gemeene Voor/vallen des even voor-by ge / gleden Jaers 1650 hebben / my verplicht, om 't Verhael / van dien in het kort als een Jaer-boeck *Vwe E. Achtbaerh*. voor te / dragen, daer nochtans die materie wel / een wijtloopiger Discours verdiende, / zijnde nu maer alleen gantsch sober/lijck ende met discretie aengeroert: / 't Welk eensdeels geschiet is om in de / een noch in d'anders nauwe ziftery / te vervallen, dewijl het noch de oude / Wereldt is, die ons leert: *Dat hy veel / opspraeck lijdt die aen den Wegh timmert*./

Evenwel verhoopende, dat *V.E.*, den / Staet, en Ingesetenen, hier door t'eeni/ger tijdt mochte gedient worden, heb / 't selve *V.E.* te liever toegeëygent, / uyt affectie en Borgerlijcke danckbaerheyt spruytende. / Leest, Leert, en wat goet is onthout, volght, en vaert Wel./

In Haerlem, desen 4 April 1651. Uwe dienstschuldige P.C./

Uit deze opdracht blijkt, dat de gebeurtenissen werden beschreven in het jaar, volgende op dat, waarin ze waren voorgevallen. De schrijver(s) gebruikte(n) in de eerste plaats ambtelijke bescheiden, onder de namen van plakkaten, publicatiën, resolutiën enz. uitgaande van de Algemeene Staten, de Provinciale Staten en Stedelijke besturen; officieele berichten van of aan bij het Nederlandsche Hof geaccrediteerde gezanten; brieven en rapporten van Nederlandsche staatsdienaars aan hun meesters; sententiën van krijgsraden, provinciale en stedelijke gerechts-collegies; dagrapporten van eigen en vreemde leger- en vlootaanvoerders, enz. Officieele stukken betreffende buitenlandsche aangelegenheden, vredesverdragen, capitulaties van belegerde vestingen, enz. werden aangevuld met tijdingen over natuurrampen, branden, ongelukken, merkwaardige voorvallen, enz. De laatste rubriek schijnt ontleend te zijn aan bronnen, die slechts bij uitzondering worden genoemd. Vanzelf spreekt het, dat de journalen van de Nederlandsche koopvaardijschippers een welkome bron voor de(n) schrijver(s) waren. De Nederlanders zijn steeds geweest een theologiseerend volk en daarvan leggen de verschillende deelen òòk getuigenis af. In den~

loop van tijd namen politieke en economische berichten aangaande de landen van overzee een belangrijke plaats in.

De opdracht wordt gevolgd door den hoofdtitel: HOLLANDSCHE / MERCURIUS / *Behelsende het gedenckweerdigste in* / CHRISTENRIJCK / *Voor-gevallen* / Binnen 't gantsche Jaer 1650.

Een vignet (houtsnede) stelt voor: in een ovale omlijsting een naar links zienden leeuw met een zwaard in den rechterklauw, terwijl de linker rust op het wapen van Holland; in de onderhelft van het ovaal de wapens van de steden (van links naar rechts) Hoorn, Amsterdam, Leiden, Medemblik (Dordrecht?), Haarlem, één dat mij onbekend is, en Alkmaar.

In de bovenhelft van het ovaal staan in spiegelschrift de woorden PAX-ET-JVSTITIA en naast het vignet in verticale regels: Omnia non expectata/ reddunt attonitos. Het omschrift wisselt bij de verschillende jaargangen.

Gescheiden door een streep staan aan den voet der bladzijde de regels: TOT HAERLEM, / Gedruckt bij PIETER CASTELEYN, Boeckdrucker op het / Zandt[1] in de Goude Keysers Kroon[2]./

Boven elke bladzijde van den tekst wordt de titel 'Hollantse Mercurius' herhaald; boven de rechterbladzijden staan de maandnaam en het jaartal.

De nieuwe onderneming werd bescheiden ingezet;

(1) Thans de Groote Markt.

(2) Thans Hotel en Café Restaurant de Kroon van Gebrs. Brinckmann.
Casteleyn en later zijn erven bewoonden eenige jaren daarna het over de oude zaak gelegen huis op den hoek van de Markt en Groote Houtstraat (westzijde), waar thans het bijkantoor van de Opregte Haarl. Crt. is gevestigd. Casteleyn gaf er den naam aan van: INDEN BLYEN DRUCK. In den top van den voorgevel van het tegenwoordige gebouw staat nòg de steen: binnen een cirkel een opengeslagen boek, op de bladzijden de naam van de zaak, die als tegenhanger herinnert aan Huyghens puntdicht:

> Myn drukker leeft in droeven druk;
> Het drukken baart hem weinig druk;
> Ging 't drukken maar wat drukker,
> 't Was geen bedroefde drukker.

het eerste deel toch telt niet meer dan 63 bladzijden tekst en het ‘Register van het Eerste Deel’ dat we hier laten volgen:

Aenslag op Duynkercken	8.
Op Amsterdam	29.
Avontuur van een koopman ter zee	35.
Belleguarde gewonnen	14.
Blaeck beset Prins Robert	28.
Neemt diverse Portugijsche schepen	58.
Clara Isabella d'Infante wert in een kelder geset	3.
Carolus Stuart op Jarssay, 7. Wort bij de Schotten gedeclareert, 8. Sijn Gesant in Spangie, 13. Handeling met de Schotten, 18. Voor hem ontkennen de Schotten sijn vader verkocht te hebben, 23. Komt in Schotland, 25. Sijn vaders Beelt te Londen afgeworpen, 43. Hoedanig de Schotten hem constringeren, 46. Sijn Suster Elisabeth sterft op Wicht	47.
Dieverye op Sardaigne	63.
Engelant voortijts geluckig, 1. Nu verandert, lijt schade van Prins Robert, 3. Verknopen de Regalien en Kroon: Wort een Republijck, en haer Titul, 8. Keyser van Moscovien verfoeyt dit doen, 13. Hare Gesant wort in Spangien vermoort, 23. Gebieden de Nederlantse Ambassadeur Joachimi in 30 dagen te vertrekken, 47. Worden eerst by Spangien erkent,	62.
Griffier Cornelis Musch sterft	63.
Handeling tusschen Spangie en Vrankrijk, 43.	44.
Hare Ho: Mog: bieden aen hare Mediatie in de Handelinge tusschen Vrankrijk en Spangie	42.
Hertogin van Longuevile komt in Hollant,	9.
Schrijft aen de Coningh, klaegt over Masarin	10.

Hertoginne van Bouillon wort gevangen 14.

Hollanders misduyden hare Vrede met Spangie, Cassatie van Krijgsvolck maeckt onlust 20.

Den Prins van Orangie reyst in alle Steden, en wort by Haerlem, Delft, Amsterdam, en Medenblick, Audiëntie in hare Vroedschappen geweygert, 7. Amsterdam wort beklaegt, de Staten van Hollandt verantwoorden haer, 22. Senden een Gesant na Londen, 23. Idem een Gesant na Parijs, 25. Veel Pasquillen: Schrijven aen d'andere Provintien, 28. Ses Gecommitt. gefasseert in den Hage, en na Louvesteyn gevoert, 33. Valsche Articulen, 33. Gebruyckt Hostiliteyt in 't beleg voor

Amsterdam, 29, 35. Haerlem sluyt haer Poorten, 34. Sparendam en 't Huys ter Hart beset, 34. Accoort met Amsterd:, 37. Heeren op Louvesteyn ontslagen, 41.

Jode te Praeg vermoort een Kint 21.

Jongen Prins van Orangien geboren 57.

Kromwel wint Yrlant 23.

Slaet de Schotten 46.

Hangt de Vendels te Westmunster op 47.

Wint 't Casteel van Edenburg 63.

Lotaringers komen voor Aken 2.

Missive van de Princesse van Orangien aen de Nederlandtse Provintien 59.

Maston te Londen eschappeert 9.

Montrosse armeert in Schotlant, 10.

Wert geslagen en gehangen, 16. 19.

Masarin wort te Bordeaux gebannen, 26.

Te Parijs in Effige aengespijckert, 58.

Oproer te Kuylenburgh, 41.

Te Luyck, 60.

Ongeluck te Londen in de Tour-straet, 4.

Onweder in Italien, 62.

Oost-Indise schepen arriveren, 26.

Princen worden te Parijs gevangen, en na Bois de Vincennes gevoert, 4.

Turenne hout het met haer, 8.

Neemt Stenay in, 9.

Bordeux valt haer toe, 24.

Accomodeert sig, 49.

Prins van Orangie treckt na Gelderlant, 52.

Wert sieck en sterft, 55.

Prins Robrecht loopt in Portugael, 7.

Porte Longona belegert, 23. Wort gewonnen, 27.

Paus Innocent, disaprobeert de duytse Vrede, 47.

Portugalse Gesant komt in den Hage, 62.

Ridders van Malta, hare geconfisqueerde Goederen in Hollant niet siende te bekomen, worden Piraten, en roven ter Zee, 3.

Reliquien vertoont te Aken, 24.

Spaense Gesants Memoriael in den Hage, 19.

Spaense geslagen, 61. Veroveren Mouson, 52.

Staet(1) van Vrankrijck, 4, 5, 7, 8, 11, 14, 16, 25, 48, 63, 69.

(1) Hierin wordt samengevat alles wat uitsluitend het daarachter genoemde land of gewest betreft.

Staet van Engelant,	2, 12, 27, 28, 45.
Staet van Italien,	3.
Staet van Brabant,	3, 9, 24, 43.
Staet van Duytslandt,	12, 28, 29.
Staet van Sweden,	53, 62.
Tortosa by de Spaense verovert,	58.
Vesuvius by Napels ontfonckt,	3.
Vergaderinge in 's Gravenhage begint,	60, 63.
Witte Wittensz. in den slage gedetinceert, doch weder vry gestelt,	15.
Weser Tol wert geconfirmeert,	53.

Nu en dan worden wijzigingen in de omschrijving van den titel aangebracht, een ophelderende voorrede aan den tekst toegevoegd, de titelplaten beter verzorgd, platen en houtsneden in den tekst opgenomen, maar het beeld van den inhoud, dat hierboven gegeven werd, blijft. Het gaat Pieter Casteleyn's onderneming naar wensch; de deelen dijen langzamerhand uit tot lijvige kwartijnen en meer dan één deel moet worden herdrukt. Zoo is het tweede deel (1651) in de Haarlemsche Bibliotheek een in 1676 verschenen herdruk. Pieter Casteleyn was toen overleden en opgevolgd door zijn zoon Abraham, ‘Stadts Drucker, op de Marckt, in de Blye Druck’. Het derde deel (1652) is een in 1660 verschenen ‘vierden Druck, merckelijck verandert, verbetert, ende met diverse stucken nevens 't 2, 7 en 9 Deel vergroot’. Maar wat vooral voor deze uitgave spreekt, waren de nadrukken, die in den handel werden gebracht. In de Haarl. Bibl. berust er een van het 17de deel (1666) - een zeer geschonden exemplaar - met de volgende aanwijzing:

‘T'Amsterdam / Voor Jacob Venckel, Boeckverkooper in de / Beursstraat, in de History-schryver. Anno 1667.’

Blijkbaar oordeelde Pieter Casteleyn het hiermee welletjes. In de eerstvolgende deelen komt na den titel een ‘Extract van Privilegie’ voor, waarin wij lezen, dat de Staten van Holland en West-Friesland Pieter Casteleyn ‘authoriseren ende octroyeren’ den Holl. Merc. ge-

durende den tijd van 15 eerstvolgende jaren ‘binnen onsen Lande van Hollant ende West vrieslant alleen sal mogen drucken, uyt geven ende verkoopen.... Nae gedruckte, in-gebrachte, verhandelde ofte verkochte Exemplaren’ zullen verbeurd verklaard worden ‘ende een Boete daer en boven van Drie Hondert Caroli Guldens’...

Pieter Casteleyn en later zijn zoon Abraham zetten de uitgave voort en - met succes naar het schijnt, te oordeelen naar inhoud en uiterlijk van den Holl. Merc.

In 1690 daagt een mededinger van den Holl. Mercurius op in den ‘EUROPISCHE / MERCURIUS / *Behelzende* / Al het voornaamste 't geen, zo omtrent de zaaken van / Staat als Oorlog, in allede Koning / ryken en Landen van / Europa, en ook zelfs in verscheidene Gewesten van / d'andere Deelen der Wereld, is voorgevallen.

Op een onverwarde en klaare Historische manier beschreeven, en / met alle de daar toe noodige Authentyke stukken en Bewyzen / voorzien.

Door E.V. *Philologe-Polit*. / EERSTE DEEL, / Begrypende de Maanden *January, February en Maart*, / van het Jaar 1690.

t'AMSTERDAM, gedrukt voor den Auteur; en zyn te bekomen by *Timotheus ten / Hoorn*, Boekverkooper in de Nes, in 't Zinnebeeld, 1690.’

Het formaat is iets grooter dan dat van den Holl. Merc. nl. 20 × 15.2 cM., spiegel 15.9 × 11.6 c.M., de druk is romaansch, aanteekeningen op de marge der bladzijden en de meer practisch ingerichte bladwijzer vergemakkelijken het raadplegen van het werk, de spelling is eenvoudiger.

In een woord ‘aan den Leezer’ deelt de redacteur mede, dat ‘de ongemeene zaaken en revolutien, welke voorgevallen zijn sedert dat door de hoogmoed en staatzucht van Vrankryk de Christene Wereld in oorlog geraakt is ons het voorneemen deeden opvatten van met den aanvang des jaars een nieuwe soort van Mercurius t' ontwerpen. Niet dat wy daarom van meening waren eenige hinder toe te brengen aan den Auteur

van den zo wel bekenden Hollandschen Mercurius: in tegendeel achten Wy zyn Werk, en beminnen zyn naauwkeurighed in het verzamelen van zo veel curieuse authenthyke stukken'....

De schrijver wijst er verder op, dat de lezer het nieuws nu na drie maanden krijgt; zet de inrichting van zijn werk uiteen; verklaart zich op godsdienstig gebied volstrekt neutraal[1]; verwerpt de stelling, 'dat d'oorlogen om de Relige gevoerd worden' en meent ten slotte, dat de nieuwe uitgave recht van bestaan heeft ('al hadden wy 'er ook geen andere lof af'), 'op dat de stukken, welke t'eeniger tyd in de Historien van ons Vaderland dienst konnen doen, hier in ten minsten bewaart moogen weezen'.

Eerlijker ware het geweest, indien E.V. geschreven had, dat hij, wat het verzamelen van authentieke stukken betreft, het voetspoor van zijn Haarlemschen concurrent zou drukken.

Nieuwe bezems vegen schoon deel XLI (349 blz. buiten 7 blz. inhoudsopgave) is het laatste, dat in 1691 van de pers komt.

Na dit uitgebreid overzicht kunnen de opvolgers van den 'Hollantse Mercurius' in beknopter vorm besproken worden.

Haarlem.

J.D.H. VAN UDEN.

Boekennieuws

- De Hollandsche Minister heeft in den pot van de spelling geroerd en voor maandenlang de frissche lucht van zijn bloeiende schoolwereld bedorven. 't Is reeds verwaaid ginder...; en bij ons: we zijn de beroering niet gewaar geworden. Uit het

(1) Wat hem en die na hem de redactie voerden niet belet herhaaldelijk zonder zweem van bewijs op kath. priesters af te geven.

spelling-ernstige Noorden vielen ons de volgende schriften toe:

- *De Nieuwe Spelling*. Een Universeele Enquête door Dr. P.H. Ritter Jr. Overgedrukt uit De Nederlandsche Bibliographie, Juni 1934. A.W. Sijthoff's Uitgeversmij N.V. Leiden. - Een reeks uitspraken van Hollandsche kunstenaars en geleerden, die algemeen een haastigen nieuwe-spelling-dwang verwerpen.

- *Proeve éner nieuwe spêlling*. Bijdrage tot oplossing van en aktueel vraagstuk door DIXI. Den Haag, W.P. Van Stockum, 1934. In-12, 46 bl. - De Schr. tracht 'en spêllingsysteem te ontwêrpen dat niet, of altans veel minder, aan déze euvelen [van De Vries-Te Winkel en Kollewijn] mank gaat ên ook gemakleker aan te léren is'... Zetter, vul maar gauw uw kast aan met 'toontékens'!

- Dr. S. Van Lis. *Natuurlijke Spelling*. Amersfoort, S.W. Melchior. In-8, 16 bl. Een regel uit het Voorwoord: 'Hij [de Schr.] geeft in het volgundu de richtlijnun voor een zaakuluku en naatuurluku spelung aan.' De Schrijver verwacht 'naatuurluk' niet dat men zijn 'spelung' zal volgen!

Zedeles: Spelling is het troetelkind; - gezegend hij die asschepoester Zegging nog bemint: hare ziel verwint!

- OVER DE ONTDUITSCHING VAN HET NEDERLANDSCH schreef Dr. Ch. F. Haje in het maandschrift 'Nieuw Nederland' van Utrecht, 1e jaargang (1934), bl. 41-54 en 95-114 een belangwekkend en moedig opstel. Over het leven en den groei van onze taal heeft de geprezen Schrijver van 'Taalschut' (Biek. 1932, bl. 187) een zoo gezonden en helderen kijk, dat hij in (het philologisch verachterde!) Vlaanderen op goede vrienden moest botsen! Vroeger hebben wij U, Dr. Haje, als vriend en bondgenoot begroet: in een verbond van werkdadige liefde voor de schoonheid en zuiverheid van het Dietsche woord. Gij voert den bezem op den mast in 't Noorden... maar of er in 't Zuiden hier een groote kuisch te doen is!? Moge het jonge, 'cultureele' Vlaanderen, dat als een bakvischje rond de bewonderde Duitscherij draait, de zalige waarheden van Uw betoog overwegen en... zijn eigen landaard weer ontdekken.

Dr. K.R.

Mengelmaren.

Van pater Antoninus en andere 'Verkest' en.

'Mijnheer W.B. - In Biekorf (hierboven bl. 164) beschrijft U, heel belangwekkend, den reisweg naar het eiland Ré van Emmanuel Verkest, geboren te Wyngene in 1755, minderbroeder in het klooster te Dixmude.

Door E.H. Henri De Jonckheere, pastor emeritus, tegenwoordig te Ingelmunster, werd in 1909 de geslachtsboom der ‘familie Verkest van Wyngene’ opgemaakt. Daarin staat Vermeld als oudste zoon van Jan-Baptist Verkest en Helena Van Bruaene:

Eugenius Josef, geboren te Wyngene in 1754; Recollet te Audenaerde in 1703, gen. pater Antonius; onderpastor te Clercken tot 1809; pastor te Stuyvekenskerke, overleden in 't klooster van Thielt 1834.

Het schijnt wel zeker te zijn dat hier sprake is van een en denzelfden persoon, alhoewel voornaam en geboortedatum niet overeenstemmen.

Wilt U nog iets weten, over de ‘Verkest’-en? Een andersweer van pater Ant. Verkest is:

Dominic Verkest, geb. in 1735 te Eeghem, overleden te Wyngene in 1816. Hij trouwde te Wyngene in 1765 met Maria-Theresia Van Colen, weduwe van Hubrecht Vanden Driessche. Hij won in zijn huwelijk twaalf kinders, waarvan drie boeren, drie heeren, drie boerinnen en drie kwezels!

Aldus Pastor Henri De Jonckheere voornoemd, die een afstammeling is van een van de boerinnen, en na hem, ondergeteekende, afstammelinge van een der boeren. - Zr. Acharia (Godelieve Verkest).

Alleszins is er hier sprake van een en denzelfden pater Verkest. We gingen nu verder te rade bij het Franciscaansch Vlaanderen van P. Naessen (Mechelen, 1896): hier is de geboortedatum *20 Januari 1757*, de doopnaam *Emmanuel*, de kloosternaam *Antoninus*; hij trad in 't klooster van Audenaerde in 1783 en legde er de plechtige geloften af. Na zijn H. Wijding werd hij in 1786 naar het klooster te Dixmude gezonden.

Pater Verkest was ervaren in de tijdrekenkunde: te Dixmude liet hij een ‘eeuwigen almanach’ drukken; en zoo verstaan we nog beter hoe hij zoo'n nauwkeurigen ‘almanach’ opstelde van zijn tocht naar het eiland Ré. - B.

Lijk een pui(d) in een wegeling.

De spreuk: Lijk een luize op een kam (hierboven bl. 149) bracht me de volgende te binnen: *Lijk een pui* (kikvorsch) *in een wegeling*. 'k Hoorde ze hier te Gent en wel, mij dunkt, in de dubbele beteekenis: 1. hij staat daar verlaten (of dwaas) lijk een pui in een wegeling; 2. hij is content lijk een pui in een wegeling.

Dr. D.S. (Gent).

† Warden Oom is naar den hemel! (19-4-1861 - 6-7-1934)

‘Weérom-een weg uit de Westvlaamsche Schare’.

Het was een echte Westvlaming, dat wil zeggen: dat hij godvreezend was, doodeenvoudig, recht voor den vuist, ingoed en behulpzaam; schuldeloos, kinderlijk en leutig.

't Zijn Voorzaten van Biekorf die destijds hem vonden, knededen en deesemden; zijn fijne penne en even fijne geest drilden en dreven. 't Was in Biekorf ook dat hij zijn eerste zeem binnenbracht. Vlaanderen bezat een schijver, een beste volkskunstenaar, eenigszins dank aan Biekorf.

Hij is ons en wij hem altijd diep genegen gebleven.

Een vroom gebed als 't u belieft voor dien rijkbegaafden edelen vlaamschen schrijver.

God hebbe die schoone ziele.

W.

- ‘...ze zijn onze taal aan 't vermoorschen, niet het minst zij die beweren willen, het best [Vlaanderen] te dienen; ze zijn aan 't verdelgen al wat den volke is, al het schoone, al het heerlijke, al wat Vlaanderen Vlaamsch maakt en een eenig volk ter wereld.

Warden Oom, helpt, helpt van hierboven: Vlaanderen vergaat!’

Dr. H. Allaeys [Herwin Eeckel] bij het graf van Warden Oom te Hooglede.

[Nummer 9]

Een oud zeeboek op nieuwe vaart.

Daar ging een man op zee... (er ligt altijd een versche ontroering in dit oude refrein!) en hij vaarde naar 't Zuiden van Afrika met Biekorf mee... Ik had hem gevraagd wat hij - scheepskapitein in de XXe eeuw - dacht over het zeggen van dat oud Vlaamsch Zeeboek van over zeshonderd jaar (hierboven bl. 98-103 en 134-137). Ook die stoute vraag ging mee naar ginder verre; Vlaamsche vriendschap ontziet geen last. Portugeesch-Afrika bracht de ontlasting: dit helder en gemoedelijk schrijven waarvoor wij kapitein Godfried Verlende oprecht bedanken.

V.

Lobito, 17 Augustus 1934.

E.H...,

Gaarne voldoe ik aan uw verzoek, maar zal U al zeere zeggen dat ik, wat dat zeeboek uit het jaar 1350 betreft, al niet veel aarde aan den dijk zal brengen en misschien niets zal vertellen dat U al niet lange en weet. De zeevaart is niet zoo ingewikkeld of mysterieus als velen geneigd zijn te denken.

Het gaat hier dus om een zeeboek en niet om een boek in de zeevaartkunde. De zeevaartkunde kunnen wij in drie takken verdeelen en als we denkbeeldig met een schip van Antwerpen naar Amerika reizen, zullen wij direkt zien hoe het er toegaat.

Bij het verlaten van de kaai wordt de kapitein bijgestaan door een rivierloods, die een man is met lokale kennis en praktijk en het schip tot aan Vlissingen zal *loodsen*. Als bepaling zou men mogen zeggen: loodsen is dat gedeelte der zeevaart waarbij men zich uitsluitend richt naar zekere gekende merken, dit zijn: boeien of tonnen, bakens en landmerken. Men mag als algemeene regel aannemen dat alsdan immer ten minste één merk in het zicht blijft.

Aan Vlissingen gekomen wordt de rivierloods vervangen door een zeeloods, die precies op dezelfde manier te werk gaat en het schip brengt tot aan het vuurschip, de Wandelaar. Van daar af begint de kustvaart. Merk wel dat de kustvaart, waarover ik hier spreek, niets te doen heeft met de kustvaart zooals die in het wetboek bepaald wordt. Voor de kustvaart richt men zich nog op tastbare merken vuurschepen, boeien (maar deze laatste reeds zeldzaam), vuurtorens, landmerken en de omlijning van de kust; maar nu zijn die merken veel verder uit elkander gelegen en men zal ze *wel* uit het oog verliezen. Toch om het schip van het eene punt naar een volgende te brengen, zijn geen astronomische berekeningen van doen en zal *giswerk* volstaan. Men gaat uit van den koers ende verheid, en onder gewone omstandigheden zijn een kompas, en eene log daartoe voldoende. De plaats waar een schip zich alsdan bevindt wordt het *gegiste punt* genoemd.

Zoo gaat het de Noordzee door en het Kanaal uit, tot we, de Scilly eilanden voorbij, alle land uit het oog verliezen en wij nog wel zullen voortgaan met werken volgens koers en verheid, maar, telkens zulks mogelijk is, ons *gegiste punt* door het *waargenomen punt* zullen verbeteren. Het waargenomen punt bepaalt men door twee waarnemingen van 't zij eender welke hemellichamen.

Wat we nu doen wordt *lange omvaart* genoemd en wij verstaan er reeds genoeg van om te weten dat ons zeeboek bij die vaart niet te pas komt, maar wel bij de kustvaart en het loodsen.

Zulke zeeboeken bestaan heden nog en worden nu *zeilaanwijzingen* genoemd. Zij zijn heel omslachtig en hooren te zamen met de zeekaarten dewelke zij aanvullen, dat wil zeggen: wat op de kaart min duidelijk of in het geheel niet voorkomt, wordt in de zeilaanwijzingen beschreven, nu ten dage met schetsen, teekeningen en fotos er bij.

Nu wil ik eventjes de mededeelingen over het oud vlaamsch zeeboek van hierboven [bl. 98-103 en 134-137] doorloopen en zien wat er op te bemerken valt.

Vroeger had de schipper enkel de zon en de sterren om zijn richting op zee te bepalen (bl. 98). Dit mag men echter niet onvoorwaardelijk aannemen. Te lande, waar men vaste punten ziet, bepalen de buitenmenschen den tijd naar de richting der zon. Om nu het omgekeerde te doen en op zee een vast onzichtbaar punt op den horizon aan te duiden op het zien van hemellichamen, zou men haast over het gegeven, tijd, moeten beschikken, hetgeen aan boord van schepen in de 14^{e} eeuw misschien wel niet het geval zal geweest zijn. Wat zulke waarnemingen in die omstandigheden geven, zal al niet meer wezen dan de richting waar het land zich bevindt.

Het eenige waarop hij bestendig kon rekenen was de kust. Vast en zeker, en een klaar bewijs daarvan vindt men nog terug bij sommige namen van voorlanden, onder andere ‘Nevesink’ op de oostkust der Vereenigde Staten. Het is een hoogland, dat de visschers in het oog hielden, en nooit gingen zij zoo ver in zee dat ‘Nevesink’ onder de kim zonk.

De eerste hulpmiddelen van de kustvaart waren de zeeboeken. Om het juiste verband te weten zou men moeten een kaart hebben uit hetzelfde tijdperk. Ik denk dat alsdan het nut van het zeeboek overwegend was, nu echter zijn de zeekaarten zoo volledig dat men de meeste havens

kan bereiken, al kwame men er ook voor den allereersten keer, zonder behulp der zeilaanwijzingen.

Dan zal het nog eens hoogwater zijn 12 uur en 25 minuten later (bl. 99). Dit is maar ten deele waar. In de watergetijden is de stand van de maan overwegend, maar de zon heeft ook haar deel; het gaat feitelijk om den hoek welke maan, aarde en zon vormen. Is die hoek 0 of 180 graden dan heeft men springvloed. Voor de eerste acht dagen van de maand Augustus zijn van de jare om de 24 uur de opvolgende tijen te Antwerpen om: 7 u. 09, 7.52, 8.46, 9.58, 11.25, 12.06, 13.17 en 14.06 en de onderlinge verschillen maken, zoo vinden wij:

0 u. 43, 0.54, 1.12, 1.27, 0.41, 1.11, 0.49,

Hetzelfde doende voor Duinkerke vinden wij als uren van hoogwater: 3.36, 4.20, 5.10, 6.21, 7.52, 9.11, 10.11, 10.55 met de opvolgende verschillen:

0 u. 44, 0.50, 1.11, 1.31, 1.19, 1.00, 0.44.

De tij verlaat dus elken dag en dit naar een zekere periode. Uit de aangehaalde voorbeelden zien wij dat die periode voor eene binnenhaven onregelmatiger is dan de periode voor een haven aan de kust.

Heel paragraaf 4 op blz. 99 beginnende met: *Om den zeeman toe te laten* en die veel spreekt naar de teksten, verder uit het zeeboek aangehaald, laat ons vermoeden hoe gebrekkig de kaarten te dien tijde waren. Het eerste wat men zooal op een zeekaart kan zetten, zal wel de diepte en de aard van den bodem zijn.

Blz. 101: *1. 27. Item te Boonen, te Kales*.... Gewoonlijk geven onze tafels enkel het hoogwater en men neemt aan, zonder dat het precies juist is, dat de gemiddelde tijd van twee opvolgende hoogwaters, het uur aangeeft van het laagwater. Zoo vind ik voor 1 Augustus 1934 de volgende hoogwaters:

Boonen	3.05	en	15.28
Kales	3.20	en	15.43
Grevelingen	3.36	en	15.59
Duinkerke	3.47	en	16.10
Nieuwpoort	3.50	en	16.13
Oostende	3.51	en	16.14
Zeebrugge	4.08	en	16.31

Uit deze gegevens zien wij reeds dat de tij oploopende van Boonen naar Zeebrugge van 1 u. 03 verlaat.

Nog voor dien datum vind ik het laagwater te Boonen om 9 u. 16 en te Zeebrugge om 10 u. 30, wanneer de maan zal peilen Z. 80° W. en N. 88° W. Deze peilingen zijn ware peilingen (geen magnetische) en wij zien dat ze werkelijk dicht om het Westen vallen. Maar nu wil ik het eens onderzoeken voor twee uiterste gevallen en wel als de declinatie der maan is 27° N. en daarna 27° Z. Die gevallen doen zich voor op 5 en op 20 Augustus. Den 5 Augustus is het laagwater te Boonen om 13 u. 28 en te Zeebrugge om 14 u. 32 wanneer de maan zal peilen N. 82° W. en N. 71° W. Hier vallen wij reeds wat verder van het Westen af.

Den 20 Augustus is het laagwater te Boonen om 12 u. 22 en te Zeebrugge om 13 u. 26 wanneer de uurhoek der maan zal wezen 7 u. 34 en 6 u. 30 oostelijk van den bovenmeridiaan en de maan zich onder den horizon bevindt. Zij zal pas ongeveer 3 1/2 uren later opstaan en peilt bij haren opgang Z. 42° O. - De gegevens in besproken paragraaf gelden dus maar voor zooveel.

28. Item, van Wolterslande ....is ook zoo ongeveer. De eerste peiling is W.Z.W. en de tweede tusschen het Z.W, en W. Ik zie niet goed het verschil.

II 2. Item, ten N.N.O. van Ouessant ....De vijftig vademlijn loopt feitelijk 2 mijlen ten Noorden van Ouessant, dus *alle* plaatsen hebben daar 50 vadem diepte. Een ankerplaats op 50 vadem doet op deze dagen heel zonderling aan; nu gaan de schepen op 5 tot 8 vaâm ten anker en dan ook in bochten en achter voorlanden, die een schuilplaats bieden. Ten Noorden van Ouessant is zooal het laatste oord waaraan men als ankerplaats zou denken.

3. Invaart van de haven l'Abervrac'h in het Kanaal ten N. van Brest. Dit is een heel moeilijke invaart en met een gewone zeekaart is het niet te doen. Daartoe ware een plan noodig en volledige zeilaanwijzingen. Met een beschrijving, als in het oude zeeboek aangegeven, l'Abervrac'h willen aandoen, ware heel onbezonnen.

Blz. 135: 23 Item,.... daarom is het daar gevaarlijk op de diepte voort te gaan. Onze zeeboeken zeggen nu nog precies hetzelfde en 'dat men in vuil weêr niet moet trachten Ouessant aan te doen, maar zich heel wijselijk in eene diepte van 60 vadem moet houden'.

Wat dan verder de peilingen en aard van den bodem aangaat rondom Ouessant en Ile de Seins, daar kan ik den schrijver van het zeeboek moeilijk volgen. Hij kan maar spreken van eenige dieptepeilingen en onze kaarten geven er honderden en honderden aan, maar noch aan Ile de Seins noch aan Ouessant is met looden iets te doen: het zijn allemaal rotsachtige gebroken gronden.

35. Item de kust van Vlaanderen.... en daar is het hoogste water hij het land wanneer de maan in het Z. en N. zit, en buiten de zandbanken wanneer de maan in het Z.W. en N.O. zit. Dit zal wel niet zijn; wat hier staat moet beduiden dat aan de Vlaamsche kust, buiten de banken, het hoogwater zoowat 3 uur later is dan aan de kust.

Ik zou moeten 'The Admiralty Tide Tables' hebben om uit te maken wanneer het hoogwater is aan den West-Hinder, een vuurschip dat heelemaal ligt buiten de banken. Maar aan het vuurschip Wandelaar is het 5 minuten vroeger hoogwater dan in Oostende en 22 minuten vroeger dan in Zeebrugge; men zou hieruit reeds kunnen besluiten dat het buiten de banken vroeger hoogwater is dan aan de kust. Zoo zal het ook wel zijn en slechts een kwestie van minuten wezen.

En nu een klein slotwoord. In de 14^{e} eeuw leerde men de zeevaart van 'zien doen' en het zeeboek, waarvan hi er sprake, kan enkel een hulpmiddel wezen voor zulkdanige zeevaarders. Nu is de toestand omgekeerd: wij leeren de zeevaartkunde niet van zien doen en onze kaarten en zeilaanwijzingen, die volledig zijn, moeten ons toelaten alle plaatsen te bereiken, al zijn wij er ook nooit geweest. Kunnen wij voor een eersten keer andere inlichtingen bekomen, zooveel te beter.

Brugge had aan dien staat van zaken wel iets of wat en misschien nogal heel veel zijn bloei te danken. Brugge was eene stapelplaats, maar boe kwam dat? In~

dien tijd was er wel handel gedreven met de Biskaaiers, de Portugeezen, de Spanjaarden en de Italianen, maar ook, hetgeen men wel eens vergeet, met de volkeren rondom de Baltische zee. Ook met Petersburg en Nijni Novgorod die een poort was op Azië. Het eiland Gotland was een stapelplaats in de Baltische zee zooals Brugge er een was aan het Zwijn. De schippers echter komende van Gotland naar Brugge, kenden wel dien weg maar niet van Brugge naar de Middellandsche Zee. In Brugge werden de goederen verkocht, niet om er uitsluitend verbruikt te worden, maar grootendeels om verder aan kooplieden uit het Zuiden aan den man gebracht en op andere bodems verscheept te worden. Het is dus onbezonnen te denken dat Brugge ooit zijn handel van vroeger kan herwinnen, want de omstandigheden zijn nu heelemaal veranderd.

Ziedaar, E.H..., wat ik over die verhandeling weet aan te stippen. Het was gaarne gedaan, zweet heeft het mij niet gekost en de moeite was niet groot.

Aanvaard...

G. VERLENDE.

Blommennamen. - Vgl. Biek. hierboven bl. 127.

Een paar latijnsche benamingen 'n staan aldaar niet vermeld: *Glorie-van-de-wereld* of *Mansvreugde* of *Man-in-pije*, dat is al 't zelfde kruid, in 't latijn Euphorbia Cyparissias. De Gloria Mundi, dat een nieuwslag (1929) oranje rood polyantharoosje is, 'n is daar niet mede te verwarren. - *Meistjes-in-'t haa*r, ook *koppels* geheeten, is de Nigella Damascena. - *Vijf-bloedige-wonden* staat opgegeven als zijnde Abutillon Striatum; dat is verkeerd, 't moet zijn Mimulus Guttatus: een geluw blomke, een kalvermuiltje niet ongelijkend, en met bloedplekskens bespetterd.

K.D.W.

Groote kerke en kleene missen.

- Marie, waarom zoo'n groote pot gebruiken, dat kan met een kleenen ook gaan!

- Wat geeft datte, in een groote kerke lezen z'ook kleene messen.

Jabbeke

A.V.W.

O die zoetgesnaarde cither.

BIJ 'T HUWELIJK VAN JONKVROUWE LAURINE D'HOOGE, met HEER DOCTOR MED. JAN ALLAEYS *ingezegend en gevierd te Gent den 7den in Koornmaand van 't jaar, toen men schreef 1900 en vier en dertig.*

O die zoetgesnaarde cither
zingend onder kunstenaarshand,
sprekend lijk de klokken spraken
over 't *Hooge* van 't Alpenland![1]

Al de klokken
van de streke, met hun talend weêrgeluid,
met den zwaaienden
levenszin van Oost en West, van Noord en Zuid!

Onder 't golvend deungeschal, dat
sloeg uit 't heerlijk tooverlied,
zongen twee klokken in twee herten,
maar de speelder 'n hoorde 't niet!

Weggeborgen
zaten die klokken!... de *zalige zinkende zonne* die schong,
wees uit 't glanzen
van vier oogen, wat er vanbin in die herten zong!

De zalige zinkende zonne getooid met
slaapgewaad van purpergoed,
de zonne die zag 'et, en zei al monkelen:
‘edele liefde wees gegroet!’

(1) Beiersche Alpen, op den Hochalm, Zugspitze, begin Herfstmaand 1930.

En de bergen,
ademend onder 't avondzwijgen, suisden alom:
Hooge liefde op
d'hoogte geboren, edele liefde, willekom!

En die liefde, met twee herten,
met vier oogen, zweefde neêr[1],
verliet de bergen en kwam naar 't dierbaar,
't onvergetelijk Vlaanderen weêr;

Niets 'n zal er die
liefde ver-*Woesten*,... daar in Vlaanderen, zei den Tijd:
liefde wacht, en
toogt bij 't wachten, dat ge nog de zelfste zijt!

O edele liefde, uit God gesproten,
overgezet op aardschen stam,
waar U God, voorzienig en wijs, en
vaderlijk onder zijn hoede nam!

Trouwe liefde,
vast verbinden, dat bij bruidegom, dat bij bruid,
van twee herten
maar één hert maakt, van twee klokken maar één geluid!

Een geluid, ja, voor U zelven,
maar nen beiaard voor uw huis,
vroolijke galm van kinderzielkes,
onder den zegen van Gods kruis!

Ook bij 't scheiden,
zingt uw liefde, uw hopende liefde, in 't laatste woord:
'*auf's wiedersehen*'... we
blijven te gaar!... '*auf's wiedersehen im Himmel*!'[2]

***

En daar ge nu, Heer Dokter,
de man zijt van nen engel,
O blijf van uwen kant,
nen engel van ne man!

(1) Langs de *Schwebebahn*.
(2) Laatste woorden van den citerman op den Hochalm daar in die Beiersche Alpen in 1930.

Roeland, uit zijn Gentsch verleden,
roept: 't zij zóó!
roept 'et met den beiaardklank van
Peter Benoit!

***

En gij die houdt van herte en Vlaamschzijn,
gij die geern de zonne aanschouwt,
- d'*Hilarius*-zonne -
gaat als vriend naar '*'t Onzent in 't Westland*'!...
Leve *Levien*, Levien de garde!
Leve *Leo, 't houten heen*
Leve *Fideel*, Fideel van 't *Maaltje*!...
Vrienden gaat, want
evenals heden ons echtelingen,
'*Goed verscheen*
is goed bijeen'![1]

Kortrijk, 39, Verruelaan.
A. MERVILLIE.

(1) Geheel 't gedicht zinspeelt op de vergelijking van den name van de bruid met de omstandigheid dat beide, bruidegom en bruid, die, tot dan toe, van malkaar niet 'n wisten, toevallig, op reize tijdens de Oberammergouw - dagen van 't jaar '30, malkaar ontmoetten boven op een der toppen - den *Hochalm* - van den hoogsten berg van Hooger-Beieren, in Duitschland, de *Zugspitze*, - kennisse mieken en nu getrouwd zijn. Daar in die hutte, boven op den Hochalm zong en speelde de citerman, zoo wonderschoon, en de dichterlijke man, die denkelijk ook oogen in den kop had en zag wat er gaande was te wege, begroette de twee jongelingen, nog lang, lang nadat zij uit de hutte verdwenen waren, met dat wonderschoone berglied: *Auf's wiedersehen im Himmel*, dat zij, dank de lichte berglucht, wel een uur dieper in 't dalen nog duidelijk hooren konnen, terwijl ze, bij de opperspoorhalle van de 'Zweefbane', als stomgeslagen van bewondering, den ondergang der zonne - iets eenigs en zeer zelden te zien - boven de toppen van de bergketens van gansch Midden-Europa te bewonderen stonden. 'Die zalige zinkende zonne', gelijk elkendeen het dadelijk zien zal, is tevens een hoofding van liet bekeude en zoo mooie boek: '*'t Onzent in 't Westland*' door *Herwin Eeckel* (zijnde Doctor H. Allaeys, de vader zelf van den bruidegom, geboortig te *Woesten*, in 't Westland, sinds lang met der woonst, te Antwerpen). Namen en beelden uit het slot komen ook voor in hetzelfde boek.

Keuvelhofsteden te Knokke en te Westkapelle.

De Cisterciënserabdij van Vaucelles bij Kamerijk (gesticht in 1132) was tot aan den Franschen tijd een der voornaamste grondbezitters op Knokke en Westkapelle. Onder haar bezittingen vinden we volgende hofsteden vermeld:

1. - De groote Keuvele.

Vermeldingen:

1335	(oudste):... anden dyck, zomen gaet te *keuvele* waert (Inv. S. Don.)[(1)].
1553:	tgoet *ter Cuevele* (Dischommelooper Westk. 1553, Parochiaal archief Westkapelle).
1594:	tclooster van verzelis (= Vauxellis, Vaucelles) ghenaempt *ter cuevele* (Terrier Canonic. Staatsarch. Brugge)
1595:	...de hofstede ghenaempt *de groote cuevele*, toebehoorende der abdie van Vauchelles. (Register informatien n^{r} 662)[(1)].
1633-34:	*de groote Ceuvele, de Ceuvele*. (Par. rek. Knokke 1633-34).
1674:	de hofstede *ter kuevele*. (Ommelooper Westk. 1674 Staatsarch. Brugge).
1682:	dhofstede *ter ceuvele* toebehoorende t'clooster van vauxelles daer frans snick an^{o} 1672 woont. (Ommelooper Knokke 1682. Par. Arch.)

Ligging:

Deze groote hofstede, op den volksmond nog steeds als *de Keuvele* bekend, ligt op Knokke in den N.W. hoek van de Kalfstraat (= straat, vroeger dijk, leidende van den Kalverkeedijk naar den Gravejansdijk op de wijk *Het Kalf*) en den Isabellavaart in het tweede

(1) K. de Flou. Topon. Woordenb. VII, 703
(1) K. de Flou. Topon. Woordenb. VII, 703

begin der Wateringe van Groot-Reigarsvliet, in den Keuvelhoek,

Verklaring van den naam.

Volgens Opdedrinck[1] wijst de naam dezer hofstede op *keuvel*, d.w.z. monnikenkap.

Oorsprong.

Zeer waarschijnlijk werd de hofstede gebouwd na het aanleggen van den Keuveldijk door de abdij van Vaucelles. Deze dijk, *Keuveldijk* of *Meunikkendijk* of *Klooster-van-Vauxellisdijk* genaamd, begint aan den hoek van den *Kragendijk* (leidende naar den Kalverkeedijk) en den *Knokkendijk* (leidende naar Knokke dorp), is thans nog duidelijk te volgen tot aan den Isabellavaart en leidde zeer waarschijnlijk van daar tot aan den *Dijk van 't Nieuwe land*[2] bij de hofstede *ten Palinghuize* of *Palingstede* (huidige hofstede Vande Sompele, wijk Schapenbrugge te Westkapelle), *liggende gansch in 't gescheed der wateringen van Groot-Reigarsvliet en Valkarsgote*. Aldus werd het land, genaamd *Keuvelhoek*, ingepolderd liggende tusschen den vermelden Meunikkendijk, den Kragendijk, den Kalverkeedijk en den Dijk van 't Nieuwe land en bevattende gansch het 1^{e}, 2^{e} en 3^{e} en een deel van het 4^{e} en 5^{e} begin der wateringe van Groot-Reigarsvliet.

Het stuk van den Meunikkendijk tusschen den Isabellavaart en de Palingstede is niet meer aangeduid op de kaart van 't Brugsche Vrije, geschilderd door Pourbus op 't einde der 16^{e} eeuw. Dezelfde kaart vertoont ook niet den Kalverkeedijk als dijk. Beide dijken waren dus toen reeds geplaneerd.

De nauwkeurige datum van het aanleggen van den Meunikkendijk is moeilijk op te geven. Hij is jonger dan Kalverkeedijk (11^{e} E.), Kragendijk en Knokkendijk en ouder dan den Gravejansdijk (14^{e} E.). Met het oog op den boven vermelden stichtingsdatum der abdij van Vaucelles (1132) durven wij het aanleggen van den Meunikkendijk rond de jaren 1200 plaatsen.

(1) J. Opdedrinck. Knocke sur mer: Histoire et Souvenirs, p. 16.
(2) 't Nieuwe land - ingepolderde monding van 't Oude Zwijn. Dijk van 't Nieuwe land = hier linkeroever.

2. - De kleine Keuvele.

Vermeldingen:

1596:	hofstede ghenaempt *de cleene cuevele*. (Tiende hoeken Waastkapelle en Oostkerke)[1].
1674:	Tclooster van Vauzellis dhofstede metten landen daer Jooris de wilde woont (Ommelooper Westk. 1674, Staatsarch. Brugge).
1680:	la cense *la petite cuevele* (Registre Vermandois, Staatsarch. Brugge).
1632:	tclooster van vaucellis hofstede. (Ommelooper Knokke, Par. arch. Knokke).
1788:	Hofstede van d'Abdie van Vaucelles daer Pieter Allaert 1787 woont. (Kaart Kalverkeete 1788. Staatsarchief Brugge).
	't Hof de Ceuvele. (Kadastrale Kaart Popp).
	De Ceuvele. (Atlas der Buurtwegen).

Ligging.

Deze hofstede ligt op Westkapelle in den driehoek gevormd door den Isabellavaart, den Groeneweg en den thans geplaneerden dijk van Butspolder in het 2e begin der wateringe van Valkarsgote, in den Valkarsgotehoek.

Naam.

Kleine Keuvele beteekent ondergeschikt aan de Groote Keuvele. Evenzoo staat *Klein Reigarsvliet* tegenover *Groot Reigarsvliet* (allebei op Westkappelle), *Klein Pronkenburg* (Dudzele) tegenover *Groot Pronkenburg* (Ramskapelle) enz.

De Kleine Keuvele is jonger dan de Groote Keuvele.

Oorsprong.

(1) K. de Flou. Topon. Woordb,. VII, 860

Deze hofstede werd gebouwd na het aanleggen van den *Butspolderdijk*, of beter van den *dijk jegens Butspolder* (thans geplaneerd). Deze dijk begint aan den dijk van 't Nieuweland en leidt naar den Gravejansdijk. Het is de huidige straat, die van den Isabellavaart naar den Kalverkeedijk loopt(2), genaamd *Ouden Dijk* (Atlas

(2) Het einde van deze straat *langs* den Isabellavaart behoort niet tot den dijk. De vaart dweerst den dijk.

Buurtwegen). Volgens de kaart van Pourbus liep deze dijk van den Dijk van 't Nieuwe land naar den Meunikkendijk. Deze dijk kunnen we nauwkeurig volgen van af den vermelden Dijk van 't Nieuweland tot aan de plaats waar den Ouden Dijk naar den Gravenjansdijk toekeert (eigenlijke Dijk jegens Butspolder). Tusschen dit punt en den Meunikkendijk hebben we tot nu toe nog geen ligging van dijk kunnen opgeven.

De oudste vermeldingen van den Butspolder dateeren uit het begin der 15e E. De Butspolder en kort nadien de Vagevierpolder werden ingewonnen door het doortrekken van den Gravenjansdijk waarschijnlijk in 't begin der 15e E. De dijk *jegens* Butspolder (d.w.z. landwaarts van den Butspolder, en dus ouder) en de Kleine Keuvele dateeren dus waarschijnlijk uit het begin der 14e e.

3. - Vauxellishofstede.

Vermeldingen.

1784.	Cense de l'abbaïe de vaucelles. (Plan Hazegras. 1784. Staatsarch. Brugge).
1838.	Vouxelles. (Kaart der wateringen van Eiensluis en Groot Reigarsvliet. Dubbele).

Ligging.

Op Knokke (wijk Kalf) in den hoek van de Kalfstraat en den Gravejansdijk in het 5e Begin der wateringe van Valkarsgote (huidige hofstede Loeys).

Oorsprong.

De Gravejansdijk dateert ter plaatse zeker van vóór de 15e E. Het gebied tusschen dezen Gravejansdijk, den Dijk jegens Butspolder of Ouden Dijk, den Isabellavaart en de Kalfstraat (het geplaneerde *Kwaaddijksken*) draagt thans nog den naam van *den Meunink* (Kadastrale Ligger, Atlas der Buurtwegen en Volksmond). Vermelde hofstede ligt in den N.W. hoek van dit gebied en moet dus nagenoeg terzelfdertijde als de Kleine Keuvele aangelegd zijn. Zij bezit een belangwekkende groote oude schuur met zware gedrumde muren.

BESLUIT. Bovenstaande uiteenzettingen bewijzen eens te meer het belang van de toponymie voor de plaatselijke

geschiedenis. Zij helpt ons stap voor stap de zeer ingewikkelde geschiedkundige topographie van den uitersten Noordoostelijken hoek van West-Vlaanderen te ontcijferen.

JOZEF DE LANGHE.

Twee soldatenbrieven uit den veldtocht tegen Pruisen, Rusland en Zweden. (1806-1807).

IN Oogst 1806 werd de vierde coalitie tegen Napoleon gevormd door Pruisen, Engeland, Rusland en Zweden.

Pruisen verklaarde den oorlog in 't begin van Oct. 1806. Reeds op 14 Oct. werden de Pruisen verslagen te Iena en Auerstaedt in Thüringen. Het Pruisisch leger vluchtte naar Berlijn en verder naar de Oostzee. Het werd verslagen te Prenzlau (ten W. van Stettin) op 28 Oct. en te Lübeck op 7 November.

Napoleon trok dan naar het O. tegen de Russen, die verslagen werden te Eylau (ten Z. van Koenigsberg) op 8 Februari 1807 en te Friedland (ten Z-O. van Koenigsberg) op 14 Juni 1807.

De vrede tusschen Pruisen, Rusland en Frankrijk werd gesloten te Tilsitt (in Oostpruisen, op de Memel), den 9 Juli 1807.

Zweden alleen sloot geen vrede; de Zweedsche vesting Stralsund in Voorpommeren op de Oostzee, werd belegerd door de 3^{e} Fransche divisie, die uit Alessandria (N.-Italië) ter hulp geroepen was.

De schrijver van den eersten brief is een Bruggeling; hij was door de wijkende Pruisen gevangen genomen; later was hij vrijgekomen en in de plaats van zijn eigene troepen te vervoegen, was hij naar Frankrijk afgezakt (Straatsburg); onderweg werd hij als deserteur aangehouden en te Mainz opgesloten.

De tweede brief is van een Meenenaar. Hij verhaalt

de reis van het 56e regiment voetvolk van Noord-Italië over de Oost-Alpen (Tirol-Oostenrijk) naar de Oostzee.

J.D.S.

I
Maeyense, den 21 Maeyus 1807.

Zeer beminden Vaeder ende Moeder,
Zuster ende Broeders,

Gy zyt van my gegroet, de conpementen aen uw en geel myne familye. Het gaet Godt lof wel met my en jk verhope dat met ul. ook weel gaet.

Ik ben in het hospitael op de zaele van het pryzon, en jk ben gevangen van de groene houzaeren van Prussen, in het dorp vier uren van Berlyn op het rechter hand; en jk hebbe afgepackt gewest vier zelver lepels en vyf croon. En al wy in den slag waeren, wy en hadden geen brood te eeten in vier daegen, als vleesch en wyn te drynken. En wy en hebben nyet anders gedaen als geplunterd op de route van Gena [Iena] 25 uren verre, en wy hebben daer gevochten 2 daegen en wy hebben 3 daegen stelle gelegen. En wy zyn ton vertrocken naer Berlyn de groote armeye, en jk ben het al afgepackt gewest gewyre en ranselzak en al dat jk hadde. En jk verzouke uw dat gy zoo gouw als gy den bryef ontfangen hebt zout antworde zoud opzenden naer my sitoo.

En Jan Loeters is nevens my rechter zyde dood geschoten in den slag, waer mede jk vertrocken ben uyt Brugge. En jk hebbe my zelven overgegeven 8 uren van Strgborg [Straatsburg], en den perfeckt heft my van de iandarms doen in het prizon doen steken en vertronsporterd van het een prizon tot het ander.

Zeer beminden vaeder ende moeder zuster ende broeders.

Ul. D.W. zoone Joannus Fransiscus Verstraete.

Adres: [100. Mayence.] Om te bestellen aen Joannus Verstraete tot Brugge, op Sinte-Anne prochye in de Snakker straete, departement de la Lis, à Vlanderen, sito.

II
Camp devant Stra[l]sund, 17 Augusty 1807.

Seer Beminde Moeder.

Naer Ul. gegroet te hebben ende den staet van myne goede gesontheyt, verhoope het selve van Ul., waar het anders het soude my seer droef syn om hooren. Voorders kan Ul. niet uytspreken wat fatiguen wy hier uytstaen, ende het dier leven is schrikkelyk, men kan met syn brood niet toekomen ende bovendien de betaelinge volgt niet, ul. kan wel denken wat eenen armen soldaet moet uytstaen, particulier in oorlogs tyden. Wy hebben de Sweeden geattaqueert op den 14 July ende naer hartnekkig een gevegt, syn sy geretireert in dese stadt de welke wy bloqueren, ende alle daegen werken om batteryen ende loopgragten te maeken. Maer sy manqueren niet van ons met hun canon te salueren, soo dat er verschyde doode ende gekwetste van ons blyven. Maer Godt heeft my tot heden bewaert, ende hoop my nog sal bewaeren in alle andere gevaeren, want stelle alle myn betrouwen op hem. Voorders versoeke ul. op het spoedigste antwoort ende my te laeten weten hoe het mynen broeder gaet, ende ook ofte ul. het certificaet ontfangen heeft, ul. sal my groot plaisier doen.

Ondertusschen de fameuse ende lange route die wy gemaekt hebben, om van Italien naer dit land te komen, heeft my ook grootelyks gefatigueert; wy hebben vele dobbele marchen gemaekt over bergen van de alderschrikkelykste hoogtens in Tirol, ende naer 54 daege gemarcheert te hebben, ben gelukkig alhier gearriveert. Hoop het geluk nog eens te hebben met de goddelyke gratie van ook nog eens te arriveeren in het lieve vaderlandt om ul. nog eens te sien in liefde ende vrindschap gelyk van te vooren.

Voorders wete ul. niet anders te schryven als de hertelyke complementen aen alle goede kennisse, ende

my te laeten weten wat nieuws er is; waermede blyve met alle agting ende respect ul. onderdanigsten zoon.

Pier Jean Persin.

militaire au 56 regt. 1e Bat. 8 comp. au Camp devant Stra[l]sünd, 3 division: général Boudet.

Ook de hertelyke complementen an Coleta Bogaert.

Adres: Monsieur, Monsieur Boudewyn, dehors la porte de Bruges à Menin, pour remettre à Pier Persin, au Waterdam, dépt, de La Lys.

Staatsarchief te Brugge. Modern Archief, Bundels, 3e reeks nr 1196, en Triage nr 904.

Bouten Busschaert.

(Vervolg en Slot van blz. 189).

- Bout, brengt 'en keer de waskuipe uit den kelder, lijk 'en fraaie(n).

- Wat heb'-je in 't zin da', vrouwe? Jamaar neen ei, alzoo niet geboerd: zitten, liggen, naaldewerk zoovele als je wilt; kleedjes maken, *à là bonheur*; en melk drinken, vele melk zeg ik, en wandelen. Maar trekken, sleuren en waschten slaan dat doe kik van nu voort; neen, neen, geen deefelartje te wege, 't moet 'en boereburgemeester zijn! met 't woord van de waarheid! Hoevele weeg'-je nu al?

En Bouten pakte z'n Leene in de lenden en stak ze omhooge lijk 'en niete:... tachentig kilo en vijf-en-tachentig als je in den regen gestaan hebt. Alla kom', waar is daar nu dat waschtegetrek?

In een schicht 't was al bijgehaald: waschtafel, kuipen, touwen, zeepe, trekstok en de mande met 't vuil goed. Leene peisde: wat wil ik dat tegenhouden, hij steekt er g'heel z'n herte in; en als 't wel is laat 'en man ‘z'n doen doen’.

- Al-ei kom' hier, bleeker, 'k ga je dat e' keer toogen:

't klaar goed, 't lijnwaad, witte handdoeken, witte zakdoeken, flowijnen, hier in dat kuiptje, dat 'n is niet vele, dat 'n is maar ‘e' kattewaschtje’. Hier die kraagtjes en kantjes, dat's pas nieuwe en haast nog zuiver, we gaan dat alleen houden, dat is ‘'t koekewaschtje’! Maar al dat gekleurd is: schorten, schabben, werkhemden, kousen, brengt dat al alhier, dat is ‘'t achtergoed’ en voor de groote kuipe. Nu water met ‘selde sou’, ja, en alles goed onder zop. T'avond wringen we dat schoon uit, en met een lek bruine zeepe hier en daar gaat dat de ketel in; 't mag toen goed koken en te trekken staan tot morgenuchtend. Ga' nu maar voort, g'hebt nu voldaan, man.

- Dat is goed, en baas Coene ga 'k vragen of ik morgen een handje mag toesteken. D'r niet aankomen zulle.

's Anderdags fiks stond knape daar gezet, met een paar bloote aarms lijk vóórhespen, en 't was van koken, stoken, vuilzoppen, uittrekken dat er z'n hoofd en z'n oogen van draaiden; maar Leene moest er bij blijven voor de sprake, en in 't deuregat van 't achterplaatsje zitten met heur naaiwerk. En 't was toen van: 't gepapte alleene houden, al 't ander ophangen; 't eene pappen en 't ander niet; 't gepapte moest gedampt zijn, en 't oortjekeerstje in de pap; en met al die pap in z'n kele:

- Maar dat 'k daar nu op peize(n), Leene: weet je wat dat dat is, een vrouwe?

Lena keek verwonderd...

- Dat is 't schoonste en 't leelijkste dat de wereld bezit, àl de groote mannen, àl d'heiligen uit den hemel hebben op een vrouwenschoot gezeten, maar àl de duivels ook! en of er entwat slecht of bekaaid is op de wereld... 't is dat de vrouwen slecht zijn!

- Zoo hard niet wringen, Boutje; de wrong zou ineen slaan, en 't zou 'en ‘weêware’ zijn.+

+ KATTEWASCHTJE en andere waschspreuken: zie Biek. in 't begin van toekomend jaar: *‘Van de oude Brugsche Bleekers’*.

- Ja, 'k gaan opletten. Een vrouwe voor mij 'ei? dat is 't herte van 't menschdom; en 'en moeder, maar 'en goe' lijk gij, dat is een engel in menschevleeesch. Kap' m'n hoofd af, als 't niet waar 'n is!

Bout was er zoo zeker van dat hij met 'en nat hem de op den rand van de kuipe sloeg.

- En 'k ga nog wat zeggen.

- Weer'-je, vent, kijk' 't zeepzop is juist van passe, zoo schoone dikke, 't is lijk ‘bever’.

'k Ga nog wat zeggen: een truntekouse, die alsan beeft en van alles benauwd is, dat 'n is geen schup weerd; eene die geen menschenverstand 'n heeft, altijd op heur zelven peist, en heuren man niet verstaan 'n kan of 'n zoekt te verstaan... dat 'n is maar 'en gepareerde puppe, nè.

- Ventje, waar leer'-je gij alzoo klappen.

- 'k Hebbe twintig jaar gezwegen.

- En j'haal jen schâ in zeker 'ei? Hi hi hi! Maar eer dat je voort doet, kijk' dat zijn daar fruitplekken, dat 'n is van 't eerste verwasch niet weg, dat zijn ‘oude zonden’, doet daar 'en keer zeep aan... we gaan dat nog e'keer koken.

- Bij e' vro(uw)mensch moet er altijd e' tikstje meer herte en gevoelen zijn of verstand; dat 'n wilt daarom niet zeggen dat 't moet 'en domhoofd zijn. Wat dat je gij weet, bij voorbeeld... weet je goed, maar 'k wil zeggen dat ons Poltje moest 'en mannetje... alla dat 't moest een knechtejongen zijn, 'k zou wenschen dat hij 'en ziertje meer verstand ‘hade’, e' ziertje meer... of gegevoelen. De vrouwe zorgt voor 't herte, de man is voor 't verstand. Weet je dat 't eerste hospitaal gesticht wierd door e' vro(uw)mensch? Dat heb ik gelezen, en dat 'n kost niet anders; je zou' gij dat ook doen.

- De lakens ‘stroppelinge hangen’, in froenstjes om uit te leken, ze zouden anders in steerten hangen.

- De vrouwe wilt altijd helpen; en als 'en man verdriet heeft waar gaat hij om troost? Naar geen man, ei?[+]

+ BEVER: klibbe, hutse.

Haa!... maar naar 'en vrouwe, naar z'n eigen vrouwe; of naar ze' moeder of ze' zuster! Zie'-je wel 'ei, dat 'k het wete!?

- Je klapt lijk 'en boek, vent, maar je moet voortdoen, 't wordt al koud en stijf.

Bouten wiesch nu dat 't schuim op z'n kruine stond, hij verschoot er lijk zelve van, van g'heel z'n sermoen.

- 'k En kan 't niet helpen, Leentje, en hij glimlachte lijk 'en beetje beschaamd; daar zijn twee dingen die uit m'n hoofd niet 'n kunnen: m'n vrouwe en m'n kind....

Leentje voelde dat wel; Leentje's gemoed stond al lange gereed om over te loopen en 't wilde wel wat zeggen, maar 't en kost niet.... En als 't dan kost, 't sprak toen van van-alles dat er niet op 'n trok, en dat 'n ging niet, en 't wierd heur toen te machtig.... ze moest tóen e' keer goed snuiten en zeere-zeere wat uit heur oogen vagen... maar opkijken 'n dorst ze niet. Bouten, de groote bliksem, met al z'n klaps van ‘meer verstand en min herte’ bij den man, Bouten sprak ook zeere van wat anders:

- Dat is drooge, maar de sprei 'n is nog maar verleekt...

Niemand die nog piepte;... en lijk om nog entwat te zeggen:

- 't Weer is zot, 't zit daar te kijken... 't weet niet wat gedaan, gaat 't nu regenen? De wind waait op z'n waterfluite.... En de zunne? Geene te ziene... ‘Makken’ steekt hem weg...

Leene peisde op al wat droevig is, en 't was alzoo dat die vreugdetranen nog best en rapst opdroogden. Dan eindelijk, na een g'heel einde zwijgens, en als de waschte bijkans geslegen was:

- 't Is schoone, zei ze, 't is àl zoo schoone, 't vloeit van properteit! 't riekt naar de lucht. Alla, Veronikaatje, heilige schutsheilige van de waschessen, wel bedankt en bidt voor ons.[+]

+ MAKKEN: Br. voor zonne.

Dan ging ze vóór hem staan, en stille, nederig en onderdanig fluisterde ze:

- Boudewijn... Boudewijn! Schoone man! 'k zie je zoo geren....

Dat moederschap omwoelde g'heel z'n bestaan, hij zweeg op z'n werk en droomde... net lijk vroeger, 't was wederom ‘de(n) trappist’.... De bratte vreugde der eerste huwelijksmaanden was weg, de zorge zwom boven. 't Was een schoone droom geweest, nu zou het waarheid worden. Nu zou z'n leven een doel krijgen: een kind kweeken! Daar 'n mocht, daar 'n zou geen haar aan tikken aan dat kind; het moest een schat worden van deugden, van karakter en van geweten.... onder zijn handen en met zijn zorgen. Wat een geluk dat hij een vrouwe had om hem te helpen... *die* vrouwe! *de deze*!! Hoe was het toch Gods mogelijk dat hij zoo dwaasweg die lieve Heleene in de eerste dagen van zijn huwelijk veracht en misprezen had. Goddank zijn oogen waren open gegaan, en hij jubelde 't uit, zot lijk een drulneute:

- Mijn schoonste kleeren zijn mijn werkmanskleeren! Mijn vuile broek en mijn vette veste!! Daar heeft ze meest aan gelapt, meest aan getapt! en iedere klinkscheure is gestopt en genaaid met den gulden draad van de liefde!!... Onze Vrouwtje van 't Boomtje, wil-je wat doen voor mij? maakt dat m'n Leene van dag tot dag schoonder en schoonder mag worden; hoe ouder.... hoe schoonder in mijn oogen! De schoonste, de allerschoonste vrouwe van de wereld!! En later, veel later, als er dan eindelijk een van de twee moet sterven, vraagt toch dat 'kik mag voren gaan.

En... dat 't toch kost op wieltjes loopen met dat kindje. Heilige Coleta van de Colettenunnetjes, helpt toch ook 'en beetje, als 't u belieft![+]

+ DRULNEUTE of DRILNOTE: noot vast aan een touwe, als ge de touwe op uwe bille frot, gaat de noot aan 't schijveren. (Z. ook de Bo).
H. COLETA te Br. bijzonder aanroepen om een gelukkige bevalling te bekomen.

De schoonste karotjes die onder eens oogen kunnen komen, groeiden aan z'n voeten, in een hoeksken van 't hovetje, dat was het liefste dat ze aten alle twee... met e' schelletje spek gestoofd en 'en anjuintje en 'en toptje persalle! Ho... maar volgens den docter 'n zou er Heleene maar best niet van proeven.... Opdat ze niet 'n zou liggen hankeren of verwaaien, liet hij ze dan maar liever vorten.

Op een avond, dat de ‘verwenschte Regina aan de deure ruttelde’, dat de ‘kinkei’ brandde, dat de muizen uitkwamen en dat de oude horlogekasse nòg eens zoo droomerig als over dag aan 't tikken was, nam hij z'n Leene op z'n zware knie en hij bekeek ze alzoo al glimlachen: Meisje, g'hebt gij zeker zweren op uw tandvleesch, zoo 'e schoone, ronde, roo' kaken? Ge zijt lijk een balrozetje zoo frisch!

Ze zwegen toen alle twee... ze droomden voorzekers van dat balrozetje of van die kaken, e' ja God weet 't,... en dan wedervoort: Zeg, Leentje, w'hebben elk 'en half zieltje, weet je dat? en als we die twee halvetjes te gare plakken... is dat één g'heel zieltje.

Zij zwegen wederom, tot al met 'en keer Bouten, gejogen, en onstuimig losbrak:

- Twintig jaar van mijn leven zijn weggespoeld, twintig jaar vervloekte(n) bastaard! verschopt en bespogen geweest! Vóór dat ik U tegen kwam, vrouwe, was ik een boschbeer, een moef, een norschakker! 'k Vloekte dat er mijn gezichte van gloeide! Maar nu! en z'n oogen flikkerden, trots van mijn leven! nu staat gij in mijn gemoed gelijk een boom vol schoonheid! en àl dat er veranderd en verbeterd is in mij... is dank aan U! Vrrouwe, onthoud dat woord en moest het ooit gebeuren dat 'k het vergete... spuig' het in mijn ondankbaar gezichte!

- Stel'-je, Boudewijn, dat 'n ga niet noodig zijn.[+]

+ DE VERWENSCHTE REGINA STAAT AAN DE DEURE: zeggen ze te Br. als 't slecht weder is. Waarschijnlijk nog uit een oude legende, een zekere Regina die uit haar huis geschopt wierd,... ‘'k wensche dat j' in den wind vlooge’!...

- Wat 'en geluk, deed hij kalmer voort, wat 'en geluk dat ge boven mij stondt en dat ik klimmen moest om U te verstaan! Klimmen om beter te worden! Als de vrouw heur kleene en gemeene gedraagt, wat wilt gij dat er van den man geworde? Leene, uwe zachtzinnigheid is mij de baas geweest en de macht van mijn mannenarm heeft voor de macht van uwe vreedzaamheid moeten duim leggen. 'k Versta er mijn zelven niet aan: van 'en wulf hebt gij 'en lam gemaakt.

En met 'en stemme zoo zoete en zoo rustig als het ruischen van stille blâren:

- Boutje, ging het, hertenagel, mag ik nu ook 'en keer entwat zeggen? 'k Kende U al zóó lange, en 'k was zóó benauwd, zóó benauwd!... maar, pastor Van Lede zaliger zei 'en keer tegen mij: ‘Leene, zei hij, daar is een goe' werk te doen, als ge dien wroeden norschen stier, dien prachtigen duivel, dien schoonen blonden Belzebub, een vrouwe en 'en moeder kunt geven, en 'en paternoster in den vuist duwen, 't gaat onder Gods zonne, het fraaiste, het inschikkelijkste mensch, 't heerlijkste, 't rechtschapenste herte zijn dat er bestaat!’ - Boutje,... Boutje!... Boutje!!! het schoonste, het alderschoonste werk van g'heel mijn leven is geweest.... trouwen met U!!!...

Maar als dat Poltje geboren was! wel wel wel! met wat een penne dat geluk beschreven?! en de hertelijke genegenheid en de achtinge van dien geweldigen Boudewijn Busschaert voor die eendelijk fijne, verstandige, vrome moeder! Hij die weleer noch moeders noch kinders verdragen kon.

- Hier is leven en frischheid! Hier is vrede en geluk, juichte de man, en z'n oogen zwommen; de liefde is 't muziek van 't leven! Met ons gedrie'n.... God! 'k en kooze geen paleis voor ons arm kotje! Kindje, me' kindje, me' Poltje, kleen molletje, krone van m'n leven, wat ben ik blij dat gij, gij ten minsten, een moedertje bezit.... al van den eersten dag!

Hij was zot van dat ‘schaptje’. Het sliep lijk een

boom bij dage, maar 't was een duivelsch ‘knazzertje’ bij nachte. Peist ge dat Bouten, de geweldigaard en uitschieter van vroeger dagen, daarom bitsig wierd? wat zou hij wel! hij kwam van onder de dekkinge gekropen en met 't liefste stemmetje:

- Oei gij lastig pinnetje, zij'-je e' beetje kwaadjes dè? ja, j'is hij e' beetje kwaadjes. Kom', kameraad, wat schilt er dà? is jen lokkedijze gevallen?... En vader kroop rond op z'n dikken buik en lei hem van langsten onder 't bed de te zoeken achter die onnoozele tutte!...

Als Poltjen uit z'n ‘kwa'en’ gerocht en al een beetje staan kon.... 't was dan nog veel erger! Vader 'n kon z'n zelven niet wasschen of afdrogen, dat moest bij de wiege gebeuren; hij 'n kon z'n kleêren, z'n broek, z'n veste niet aandoen, neen, bij de wiege en elders niet.

- Ei mussche, ei mispel! je zijt lijk 'en kachtel in de wee met de vier pooten in de wijde wereld!...

- Doet voort, Bout, vermaande Leene, ge zult te late komen.

- E' maar laat gij mij 'en keer kijken, wat is dàt nu? Kijk', vrouwe, in g'heel ons hovetje 'n-groeit er geen blommetje lijk dat hier; 't ligt daar te kijken lijk e' rozetje in 'en knopgat.

De voordeure was nog niet toe 's noens, vader was al bezig:

- A' m'n aptje, met j'n apekazaktje, 'k heb entwat meêgebracht, zulle! Nè, hier zie, ‘is gij ook entwadde’, pak' gij e' wijvetjen in massepin, 't zijn de beste; als je de-die moe' zijt, j' eet ze op. 't Is beter jong getrouwd of oud versmoord, kwestie wist je dat?... Hoe oud zij'-je gij? 'en jaar ouder of jen bijtertjes? van 't jaar dat ze ze àl laten leven!... En om te eindigen, vader stak z'n zeune in de mande:

- E' je zit daar in de waschmande preusch lijk 'en vuilzak! loech Bout, en met z'n hoofd bukte hij voorzichtig 't kind achterover, dat 't robbelde te midden+

+ KWA'EN: kwaden, uit z'n kwaden tijd. - NÈ, IS GIJ OOK ENTWADDE: nè 't is (nu): gij (krijgt) ook entwat.

de slunsen. Pol kraaide van geluk; hij kende dien plaagsteert.

's Avonds was 't wandelinge in 't Hovetje van Plaisance; en naar al de blommetjes kijken; en d'appeltjes en de peertjes tellen; en katsen met 't zoete kind, en te peerde rijden op vaders knie.

- Maar 'k ga eerst moeten m'n dassevel aandoen zeker ei? tegen alle ongelukken... 'Moet er geen koetje kalvetje zijn'... Jamaar zoo geweldig! je zij' lijk zop van weegeluizen! Schoone rechte staan op m'n schoot; ja trekt 'en beetjen aan m'n 'poustassen', 't is lijk een tandeborstel; en sla' maar m'n hoofd in, ja, en trek' maar m'n krullen uit!!.. klinksnoer! spurrewaan! je zijt de frul, ei? jaa-je; en 'frappantt' je moeder. Krotje de beur moet nu schoone eten, kom'. Moeder geef' e' keer ons kwijlebabbetje; 'k geloove dat we, van nu voort, best niet verre meer van ons pappotje zijn... 't Is bonke-bonke, ei?... Nè, 't maagsjen is gevuld en d'hertjes verzoeken ruste. Nu schoone 'slappedoezetje doen'. Mijnheer De(n) Vaak is daar... kom' maar binnen mijnheere De(n) Vaak... Z'n hertje vaart stilletjes weg. Moetje is 'en beetje 'afgunstig' geloof ik.... maar ze dekt zoo warme en zoo dichte.

- Oei gij kèkelare van 'en vent, je maak lawijd meei of de groote kerke, ruide Leene.... maar 't en was niet gemeend, 'als je kinderaze zijt met e' kind, 't blijft kinderaze'. Alla ja, zet je er nog 'en beetje bij, maar houd jen asem op.... dat 't wegwikkelt....

- Jamaar... jonge gastjes hên zoo noodig 'en ooge die over hunder kijkt... 't Ga' nog 'en boertje laten... zie-je 't!... dat is e' trompetje onder de sarge...

En ze stonden daar alle twee lijk stuksanctjes en daar 'n was nu 'en keer geen een van de twee die weg ging van dat wiegstje....

- Leentje, fluisterde Bouten, 'k doe zòò m'n beste om dat kind niet geren te zien... 't verdriet ware te groot dat 't moeste sterven.[+]

+ MOET ER GEEN KOETJE KALVETJE ZIJN: Zingt men als 't kind tusschen vaders beenen hangt te wiegen. - POUSTASSEN: Kindertale voor moustache.

- Jaa-je! loech Leene, 'k geloof het, je doe' zòò j'n beste... maar 't en lukt lijk niet.

- 't Is verloren! die wiege dat is de moortel van de liefde!... zeg, meistje,... leeft patertje Constantyn nog?... we gaan nog eentje koopen, 'ei?!

- Als 't God belieft, man.

Voor Onze Vrouwtje knielden ze beiden, zooals ze het allen avonde deden, en baden zoo vurig en zoo kinderlijk:

- O soete Moeder Maria / bi die volcomen bliscap die dijn gheest hadde / doen di Moeder Gods verheven wert boven die veelheit der enghelen / wilste verwerven van dinen lieven Soen / verghiffenisse al onsre sonden / wilste verwerven over ons huwelyc een nieuen seghen / so datt ons goet ende saligh sijn mag. Amen.

K. DE WOLF.

Het stadhuis van Damme

IN 1241 bekwam de Dam het oorlof om een Halle te bouwen. Het bovendeel van 't schepen- of stedehuis bevatte benevens de vergaderzaal van 't Magistraat, de zalen waar burgerlijke zaken en rechtsgedingen behandeld werden en een bergplaats voor krijgsgetuig. Onder de Halle bouwde men de uitgestrekte kelders, zoo merkweerdig van bouwtrant, die tot heden bewaard gebleven zijn. Ze dienden als bergplaats voor allerhande koopwaren, vooral voor de wijnen waarover de stad later het stapelrecht zal bekomen.

Onder het torentje werden twee klokken opgehangen die nog bestaan: de triomfklok gegoten in 1398, de klok der Neringen in 1392.

De eerste Halle strekte zich langs den Noordwestkant uit tot aan de gebouwen der ‘Oude Beurse’: ze was dus veel grooter dan het tegenwoordige stadhuis.

Na twee eeuwen was het bovendeel bouwvallig geworden. Het schependom besloot een nieuw stadhuis te bou-

wen[1] naar de teekeningen van Godevaert de Bosschere, steenhouwer van Brussel en meester Jan van Herve, timmerman van Sluis. De onderneming kwam in openbar aanbesteding en werd toevertrouwd aan Willem de Bosschere, Godevaart's zoon, steenbewerker, Jacob Quaetwant, metser, en Andries Centurion de Oude, timmerman. De Brugsche kunstsmid Pieter Allaerts verveerdigde het ijzerwerk. Het werd opgemaakt tusschen de jaren 1464-68.

Op het torentje der oude Halle prijkte er reeds in 1392 een uurwerk, ten jare 1419 hersteld door Jan van de Crols van Sluis voor 36 ponden parisis en ten geheel hernieuwd door Brixius Vleesch van Yper in 1460. In 146 stelde men op den torenspits een engel door Jan le Wautier te Brugge gegoten; een loopende hond heeft heden de plaats van den engel ingenomen. De belastingen tusschen de jaren 1463-68 op den haring en de wijnen geheven, dienden om de opbouwingskosten van het tegenwoordige stadhuis te betalen. Op de belastingsrollen van die vijf jaren staan 11637 lasten harings en 36442 tor nen wijns aangeteekend. Het stadhuis onderging een volledige herstelling in 1860. In 't verslag van 't Berek der Kunstgebouwen lezen wij: ‘de tot nu toe uitgevoerde werken bieden voldoende waarborgen van duurzaamheid aan, doch eenige gebeeldhouwde sierstukken zijn gebrekkig uitgevoerd, onder anderen de voetstukken en verhemelten der nissen en de spuigers’. De merkweerdigheden ten stadhuize voorhanden zijn: het dak in eikenhout, de mooie balksloters der benedenzalen door den Sluizenaar Wouter van Inghen gebeeldhouwd ten prijze van vijf schellingen grooten ieder, - de beschilderde schoorsteen met zijn eigenaardige brandels der 14e eeuw en zware tang van 1 m. 72 lengte, - de banken met hooge rugleuningen van de 17e eeuw, - de koperen kraan de fontein die tijdens de 13e eeuw voor de Halle stond, - de koornmaten bestempeld met het wapen der stad en het

(1) ‘In stadsreken, 1461. bladz. 31 vo staat: dat er besloten werd eene nieuwe halle te makene ter grootte van 2e deel (dus de helft) dat se nu es, welcke ooc daghelicx staet te vervallene ende in reynende als blyct’.

jaartal 1665, - de hooge deur rechtover den ingang en eene mindere deur die tot den toren leidt, beide nog van hunne sierlijke ijzeren bekleeding voorzien. - eene schilderij van Lodewijk de Deyster, de moord van Abel verbeeldende.

[J. OPD.]

Boekennieuws

Vanwege De Sikkel, Kruishofstraat 223, Antwerpen:

- Mathias Kemp. Vallende Vogels. Roman van het Albert-Kanaal. In-12, 248 blz. = Fr. 28.
René Berghen. De Overjas. In-12, 62 blz., gedrukt op wit velijn van Pannekoek = Fr. 20.
Frank Van den Wijngaert. De Run naar de Eeuwige Finaal. Houtsneeversiering van Antoon Herckenrath. In-12, 158 blz. - Fr. 24.
M. Van de Moortel. Vrouwen treden uit de Schaduw. 18 × 24, 208 blz. = Fr. 28.

Het boek van dezen laatsten schrijver is een ‘roman van het Brusselsch proletariaat’. Een lezer die in 't opene leeft, zal de beklemmende kamerlucht in deze langdradige bladzijden onverdragelijk vinden. De taal zal hem dikwijls doen koud krijgen: ‘Op het optimisme van haar dochter reageerde zij met sissend sarcasme... [Hij hoopte] geheel haar huiselijk plichtbesef te kristalliseren onder 't prestige van een oude maatschappelijk ordonnerende instelling’. 't Is om er bij te blazen. Arm Nederlandsch!

De Run naar de eeuwige Finaal wil een sportroman zijn; de nadruk ligt alleszins op *sport*: 't is al ‘koerse’ van 't begin tot het einde, beschreven in den spannenden stijl (doch zonder de gemoedelijkheid) van Karel Van Wynendaele. De enkele bladzijden ‘roman’ zijn zwaar romantisch van gevoel en gezwollen in de uitdrukking.

De Overjas: een kort maar uitstekend verhaal. Hoe die oude frak groeit tot een sterke, blinde macht die den jongen man neerdrukt en overweldigt: 't wordt een bange strijd, een woedend verweer waarin liefde gekwetst en verbroken wordt. Een ontroerend zielkundig gebeuren.

Vallende Vogels zullen door den gaanden man het liefst

gelezen worden; een tragische geschiedenis die goed ineenzit, boeiend ontwikkeld wordt; goed geteekende karakters; een grootsche bedrijvigheid in het landschap. Kemp is een meesterlijk verteller.

URBAIN VAN DE VOORDE. Essay over Karel Van de Woestijne. In-12, 100 blz. op getint velijn Pannekoek = Fr. 24.

Vlaanderen bezit al te weinig koppen en pennen als die van U. Van de Voorde. Na zijn critische opstellen mocht des dichter en denker zijn studiën wijden aan Gezelle, Woestijne en Ruusbroec: het zijn stukken classiek proza.

De studie overschouwt en ontleedt heel het letterkundig werk van den grooten dichter; Van de Voorde weet den geest de levende bezieling van die ingewikkelde kunst te omlijne en beschrijft diepzinnig haar geslacht, ontvangenis en geboorte, haar groei en grootheid, haar waarde buiten den tijd en binnen de ruimte van Vlaanderen en West-Europa.

Echte, verteerde geleerdheid is bescheiden: zij wordt letterkundige wijsheid. Deze hooge deugd wordt in het ‘jonge’ Vlaanderen weinig beoefend. In Van de Voorde vindt ze ee uitverkoren asceet: moge zijn voorbeeld geprezen en nagevolgd worden.

V.

- A. O'Flanders. De Vuurtoren van Erin. Iersche schetsen en verhalen over het H. Sacrament. Thielt, Lannoo, 1934. In-8, 208 blz. = Fr. 16.

De godslamp is de vuurtoren van Erin, het II. Sacrament is de zon die, vijftien eeuwen lang, zooveel hemelblommen over 't groene eiland deed openbloeien. De Schrijver heeft de twee vaderlanden van zijn hart met hart en hand gediend in vroegere uitgaven: Toen Vlaanderen groot was, De Ziel van Ierland, Iersche Legenden (vgl. Biek. 1930, bl. 61 en 317; 1932, bl. 29); een tweede bundel Iersche Legenden zal weldra verschijnen. Deze Vuurtoren is een heerlijk en fier getuigenis voor het ‘levende wonder’ van het Iersche geloof; het is gesteund op een uitgebreide oorkondschap en uitgesproken in gemoedelijke taal. Een bundel die in onze volksboekerijen voortdurend zal uitgeleend zijn.

B.

Zeeland door de Eeuwen Heen door M. Van Empel en H. Pieters. Achtste aflevering. Uitg. G.W. Den Boer te Middelburg in Zeeland. Vgl. Biek. hierboven bl. 85 en de vorigen.

Deze aflevering brengt ons een heel eind verder in de beschrijving van de veranderingen die de Zeeuwsche bodem en ook de verschillende steden in den loop der tijden ondergingen. Beëindigd wordt het verhaal van de aardrijkskundige be-

schrijving voor het tijdvak 1400-1570. Dan volgt een hoofdstuk over den tijd van den tachtigjarigen oorlog en een volgend hoofdstuk brengt voor sommige deelen der provincie reeds een beschrijving tot het jaar 1795. Van de steden Zierikzee en Veere zijn mooie afbeeldingen uit de 18e eeuw bij den tekst gevoegd. - Op blz. 228 staan een paar onnauwkeurigheden. In den tekst van 1537 (bovenaan de bladz.) moet alleszins gelezen worden ‘eene ghemeene *everinghe* ende wateringhe....’ i.p.v. ‘veneringhe ende w.’ Over de inrichting van de ‘eve ringhen’ in Zeeuwsch-Vlaanderen zou wel een woord mogen bijgevoegd worden. De naam van de befaamde Brugsche familie *Adornes* wordt ten onrechte *Adornis, van Adornis* geschreven. - Op blz. 243: dat de Duinenabdij een refugie te Hulst heeft gebouwd of *vóór 1574* heeft bezeten, is tot nu toe niet bewezen.

A.V.

Mengelmaren.

Oud Rechtsgebruik.

De vraag van den heer J.D.H. van Uden (hierboven, blz. 110) is in zoover onnauwkeurig als er in de ‘Bijdragen en Mededeelingen’ van ‘Gelre’, dl. IV, geen spoor is van een aanteekening van P.N. van Doorninck. De wellicht bedoelde aanteekening, op blz. 274 van gemeld deel van de ‘Bijdragen en Mededeelingen’ is van de hand van H.D.J. v(an) S(chevichaven). Heel groot belang heeft dit wel niet, daar die aanteekening eigenlijk geen uitleg geeft.

De moeilijkheid van den tekst door den heer J.D.H. van Uden aangehaald ligt in een foutieve punctuatie, door den uitgever in den tekst geplaatst. Het is immers duidelijk dat moet gelezen worden ‘Item Hyllebrant van Laer gegeven, omdat hij Wouter den wever die bant afwan (*en niet: die hant af, wan*), die Lamberts soenen doetgeslagen hadden, die te verwaren, te zieden ende te blocken, III gulden, videlicet VI lib.’. Ook de andere bijna gelijkluidende post, door den heer van Uden bedoeld, moet op dezelfde wijze voor de punctuatie, verbeterd worden.

Wat nu de beteekenis van die zinsnede betreft, zullen de lezers van Biekorf misschien met de volgende opmerkingen gediend zijn. *Iemand de hand afwinnen* beteekent: over iemand die vermoord werd een klacht bij de rechtbank indienen en vervolgen. Die uitdrukking houdt verband met het gebruik

van in plaats van het lijk, de hand van den vermoorde voor de rechtbank te brengen, wat men gewoonlijk: klagen met de doode hand noemt. Zie o.m. VERWIJS en VERDAM, *Mnl. Wdb.* II, 298 v° dode hant en het *Deutsches Rechtswörterbuch* I, 344, v° abwinnen. In hedendaagsche taal omschreven beteekent die rekeningpost:

Er werd aan Hildebrand van Laar 3 gulden (die 6 pond vormen) betaald, omdat hij de klacht heeft ingespannen en vervolgde over den moord van Wouter den wever, die door de zonen van Lambert ter dood gebracht werd, en welke moordenaars hij Hildebrand in hechtenis heeft gehouden (= verwaren), terechtgesteld heeft (= ziedene) en begraven of ten toon gesteld (= blocken). Het is mij niet duidelijk wat *blocken* beteekent; is het begraven, van block - doodkist, of is het op een schandpaal ten toon stellen, van block - schandpaal? Alleen een onderzoek in de geldersche rekeningen zou dit kunnen uitwijzen. Zeker is het echter dat er geen de minste reden bestaat, om het ‘die’ bij ‘te verwaren’ te beschouwen als niet op de moordenaars terugslaande, zooals de heer van Uden het hierboven beweerde.

EG. I. STRUBBE.

Een braaf kind.

Ze zeggen er tegen: Ge zijt het braafste van de zeven, en d'andere zijn watterratten.

Jabbeke.

Tegenslag:

Maar dit zijn toch dingen
Voor een kind van Wyngen
Dat 't zoo goed niet en kan zingen!

Stalhille.

Er nevens zijn.

Om schertsend iemand wijs te maken dat hij er nevens is:

- G'en zijt er niet, man, neffens jen mond staat er een pokke.

Brugge.

A.V.W.

[Nummer 10]

Uitwijking van plaatsnamen in middeleeuwsch Vlaanderen.

DIEREN en planten verhuizen. Stammen en volkeren wijken uit, verwisselen van streek of land. Ook plaatsnamen verhuizen soms. Wanneer men de alphabetische namenlijst van een wereldatlas raadpleegt, ontwaart men een aanzienlijk getal homoniemen. Een paar voorbeelden: er is een Brugge, niet alleen in België maar in Holstein, in Neumark en in Westfalen. De naam van Gent is bekend in België en in Nederland (Gelderland). Dien van Knocke komt men, met eene lichte verandering, in Oost-Friesland en ook in Ierland tegen.

Het gaat in deze studie enkel over een zulkdanig verschijnsel betreffende de provincie West-Vlaanderen en zekere gedeelten van Nederland. Men kent in Zeeland, zoowel als in gezeide Belgische provincie, een Breedene, een Knocke, een Wulpen, een Zande, Zeeuwsch-Vlaanderen heeft een Coxyde gehad, alsook

een Rousselare in de nabijheid van Sluis en Aardenburg, een Slype. In Noord-Holland draagt meer dan een plaats den naam van Zandvoort: in de buurt van Haarlem, van Baarn, Exharen, Ameloo, Grijpskerke. Een geheele reeks plaatsen in Nederland heeten Ooste(i)nde en Weste(i)nde. Op het sedert lang verdwenen eiland Wulpen bestonden een Oostende en een Westende. Zuid-Holland bezit een Zwijndrecht en een Nieuwpoort. De naam van Breskens is niet uitsluitend Zeeuwsch: een heerlijkheid van dien naam heeft bestaan nabij Thourout, in West-Vlaanderen.

Eigenaardig mag het feit heeten dat Heyst (althans de parochie dier plaats) van in de jaren 1200 de benaming droeg van Coudekerke - naam dien men ook in Zeeuwsch-Vlaanderen en in Fransch-Vlaanderen (Coudekerque) aantrof[1]. Een stuk van het jaar 1710 spreekt nog van de ‘prochie van Heyst, geseit Coudekerke’.

Hoe die gelijkaardigheden of verhuizing van plaatsnamen uitgelegd?

Wijlen Karel de Flou, die dit vraagpunt behandeld heeft[2], somt verschillende oorzaken van dit feit op, ten minste wat het leenroerig tijdvak aangaat: o.m. overbrengen van leenrechten door het aanwerven van bezittingen in andere gewesten. Meestal zou, volgens den Vlaamschen geleerde, het besproken verschijnsel langs geschiedkundigen weg te verklaren zijn: topographie komt er haast nooit bij van pas. En toch wijzen de benamingen Oostende en Westende, en die van Berchem (bekend in de Belgische provinciën Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Luxemburg en Brabant, alsook in de Nederlandsche provincie Gelderland) op een geographische of geologische ligging. Hetzelfde mag gezegd worden van Knocke, vermeld in een oorkonde

(1) De parochiekerk van Heyst en die van Coudekerque stonden onder het patronaat van Sint-Bertijnsabdij (Sint-Omaars). - De toponymie van K. De Flou wordt in deze studie herhaaldelijk benuttigd.

(2) Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie, 1925, bl. 138 vv.: ‘De Migratie der Plaatsnamen’.

van 1227 (Knoka). De Knokke bij Merckem schijnt eerst in 1277 genoemd te zijn geweest. Meer andere wijken dragen dien naam o.m. te Rolleghem, te Nieucapelle, te Bouchaute, te Beveren bij Harelbeke, te Kortrijk, bij Avelghem. In West-Vlaanderen beteekent Knokke of Knok een samenloop van straten (*carrefour*), ook nog een groep huizen (De Bo, Westvl. Idioticon).

Zouden de streekverhuizingen van stammen of gezinnen daarin niet medegeteld hebben?

Zulk een feit is echter hoegenaamd niet zeldzaam. Hoeveel steden en streken van Amerika en Australië b.v. herinneren niet aan het Europeesche moederland, met bijvoeging van het woordje 'Nieuw'?

Gedurende het zoo beroerde tijdvak der geschiedenis van het middeleeuwsch Vlaanderen, met zijne roerige en lastige leenheeren, zijn verschuivingen van bevolking onvermijdelijk geweest.

***

De vraag is nu te weten of die verhuizing van stammen en namen geschiedde van Noord naar Zuid of omgekeerd?

Om die vraag te beantwoorden, zal men vanzelf de chronologie aanspreken met het oog op den onderscheidenlijken datum der opkomst of stichting der plaatsen door benaming verwant. Voor sommige bezit men belangwekkende gegevens, o.a. voor Slype, Coxyde, Nieupoort en Rousselare.

De oudste vermelding van SLYPE in Vlaanderen, dagteekent van het jaar 840. meer dan vier eeuwen voor de oudst bekende vermelding van het gewezen naamverwante stadje boven Aardenburg: 1243, Slippendam[1].

De stichtingsacte van Belgisch Nieupoort is van 1163. Die van Hollandsch Nieupoort, vroeger stad, thans eenvoudig dorp, van 1282: ook hier eene eeuw verschil.

Wat beide COXYDEN betreft, hunne oudste akten zijn eventijdig, zij klimmen onderscheidenlijk op tot de

(1) Janssen en Van Dale. Bijdragen tot de Geschiedenis van Zeeuwsch-Vlaanderen. II, blz. 206.

jaren 1270 en 1262. Er bestaan toch redenen om het Belgisch Coxyde een veel hoogeren ouderdom toe te schrijven. Die plaats, immers, heeft steeds behoord tot de rechtsmacht der Noord-vierschaar der Kasselrij van Veurne, als aanhangsel van Sint-Walburgis, met Oostduinkerke en Adinkerke. Deze vierschaar blijkt op te klimmen tot den oorsprong zelf der stad Veurne. Sinte-Walburgis was de patrones der eerste kerk aldaar, gesticht in 649 (volgens de kronieken!) en van de abdij die ten jare 1030 ontstond.

Een typisch geval is wel dat van Rousselare. Die plaats is eene der oudste van West-Vlaanderen, daar de eerste vermelding opklimt tot het jaar 822: ‘Roslar in pago qui dicitur Mempiscum’. Een stuk van het jaar 847 noemt die plaats Rollare. Welnu, in den loop der jaren 1200 is er sprake van een Nieuw-Rousselare: ‘Rollario... que novum Rollarium appelatur’ (1218 en 1247), gelegen beoosten Aardenburg volgens den Geschiedkundigen Atlas van Nederland, kaart ‘Zeeland in 1300’[1]

Hi er wordt de verhuizing naar het Noorden duidelijk bewezen. Een gedeelte der bevolking van het eerste of oude Rousselare zal dus hare haardsteden verlaten hebben om redenen die men gissen moet, doch niet onwaarschijnlijk in verband mogen worden gebracht met de beroerten waaraan Boudewijn Hapkin († 1067) poogde paal en perk te stellen[2]; deze uitwijkelingen zullen een nieuwe gemeente tot stand gebracht hebben, in de nabijheid van het nijverige Aardenburg.

Nieuw-Rousselare bezat een schepenbank, waarop de Aardenburgsche rekening van het jaar 1309 zinspeelt. Die plaats werd door den zeevloed van 1377 in een ‘verdroncken land’ herschapen, evenals het stadje Hughevliet, waarvan verder sprake is.

Voor eenige andere Vlaamsche gemeenten wier naam

(1) Uitgaaf Martinus Nijhoff te 's Gravenhage.

(2) In zijne ‘Schets eener geschiedenis der stad Rousselare’ vermeldt wijlen Fr. De Potter geen omstandigheden omtrent dit tijdstip. Hij was met een ander Rousselare onbekend.

ook in Zeeuwsch-Vlaanderen bestaat of heeft bestaan, kan men zeggen dat insgelijks hun oorsprong tot de elfde en twaalfde eeuwen opklimt.

De naam van Oostende (België) klimt tot het jaar 1071; vroeger werd het *de Streep* geheeten: Terstrep of Terstreep. Breedene wordt eerst ten jare 1200 genoemd. Ramscapelle (Zuid) in 1120. Vlaamsch Wulpen in het zelfde jaar, Zeeuwsch Wulpen (Wulpa) in 1112. Ramscapelle (noord) in 1138. Doch de bekende documentatie omtrent de Nederlandsche verwante plaatsnamen is niet toereikend om de vraag chronologisch op afdoende wijze op te lossen.

Men moet zich bijgevolg tot gissingen en vermoedens bepalen.

***

Ik meen dat de economische omstandigheden van dit tijdperk ons den weg naar de oplossing zullen toonen.

Gedurende de jaren 1200 en 1300. en reeds vroeger, bloeiden in de buurt van het Zwin een reeks handelplaatsen, waarvan Brugge, de markt van het Westen, Aardenburg, Damme en Sluis de voornaamste waren, benevens een aantal centra van tweeden of derden rang, noodhavens zooals men ze genoemd heeft. Het waren:

AARDENBURG, COXYDE, HOECKE, HUGHEVLIET, MONNIKREEDE, MUIDE, SLEPELDAMME of SLYPENDAMME: al die plaatsen waren echte gemeenten of schependommen, omtrent dewelke de volgende, gedeeltelijk onuitgegeven bijzonderheden van belang kunnen zijn.

AARDENBURG, een der oudste steden van Vlaanderen, weleer de stapel der Engelsche wol en bekend om zijn jaarmarkt, door de grafelijke voorrechten onder meer ten jare 1268 begunstigd[1]. In het Rijksarchief te Brussel, Rekeningen-Kamer, bewaart men de oudste bekende rekening dier plaats (1309).

HOUCKE ontleende zijn naam aan zijn ligging op

(1) Gilliodts. Cartulaire de l'Ancienne Estaple de Bruges, I, 55.

den elleboog van den Buydenvliet. ‘De stede van den Houk’ zegt de rekening van het jaar 1385.

HUGHEVLIET. De ‘stede van Hughevliete’, volgens den tekst zijner rekening over hetzelfde jaar, lag ten westen van Biervliet, op den linkeroever der rivier die Oostburg met de Honte in verbinding stelde. Ten jare 1385 was Houcke reeds een eeuw oud, daar het in 1296 genoemd wordt. Men heeft die plaats eens verward met Biervliet(1). Een tekst van het jaar 1385 gewaagt van ‘de lieden van Hughevliet gheseten up de zee’. Het Transport van Vlaanderen, ten jare 1408 opgemaakt, vermeldt die plaats als verloren door de zeevloeden.

MUIDE. De gemeentelijke rekening van de ‘stede van den Muden’, over het jaar 1399-1400, maakt gewag van de kosten ter gelegenheid der hernieuwing en afroeping ‘ten steghere’ der keuren van den ‘harinctijd’. Sint-Anna-ter-Muiden is het overblijfsel van dit oud handelscentrum.

MONNIKENREEDE, eigenlijk ‘Monikrede’, volgens de schrijfwijze der stadsrekening over het jaar 1395 en door den verbeeldingsrijken Sanderus, in zijn *Flandria Illustrata*, ‘Monachorum ida’ geheeten.

SLEPE(L)DAMME was de voorhaven van Aardenburg, die in zijn reeds aangestipte en oudst bewaarde rekening (1309) het bezoek meldt der ‘scepenen van Slepeldamme’. Die plaats lag, volgens de kaart van ‘Zeeland in 1300’ ook reeds aangehaald, met de benaming ‘Slepedamme’, in de onmiddelijke nabijheid van Coxyde, aan de monding der Ee die Aardenburg verbond met de Honte of Westerschelde. De ‘Slepedamsche Ee’ liep dan zuidwaarts in de richting van Lembeke.

(1) Namelijk door den taalman der stad Oostende die ten jare 1483, de uitvinding van het haring kaken toeschreef aan den Oostendenaar Jacob Kien en aan ‘Gillis Beukele van Hughenvliete’. Het is alleszins te Biervliet dat de gedachtenis van Willem Beukelsz wordt bewaard. Zie Cartulaire d'Ostende, blz. 212.

Met de langzame verzanding van het Zwin en de overstroomingen zijn vier van deze plaatsen uit de geschiedenis en zelfs van den bodem verdwenen. De andere zijn landelijke dorpen gebleven, zooals Houcke in België en Aardenburg in Zeeuwsch-Vlaanderen, vroeger ook in verbinding met het Zwin.

Van Coxyde (noord) bestaat zelfs de naam niet meer. Die plaats lag tusschen Aardenburg en Oostburg, op den rechterarm van het Zwin en leefde ook van de haringteelt. zooals blijkt uit een Nieupoortschen charter van 1495, alhoewel op dat oogenblik Coxyde reeds veel van zijn grondgebied aan de golven had prijsgegeven. De vloed van 2 November 1570 moest hem den genadeslag toebrengen.

In tegenstelling met het zuider- of hoogst waarschijnlijk eerste Coxyde, bezat zijn naamverwante in het noorden een wapenschild, verbeeldende op rood veld, drie uitgetande en gekerfde strepen, volgens Pourbus' kaart van het Vrije (1563).

***

Zou het gewaagd zijn te beweren dat de beroerten en omwentelingen of opstandige bewegingen der jaren duizend en elfhonderd, (tijden van regeeringloos- of losheid, die de Vlaamsche kustgewesten onveilig maakten en doorgaans met brandstichting en plundering gepaard gingen) en daarnevens de aantrekkingskracht welke van het Noorden van het Brugsche Vrije uitstraalde, de vluchtende - en zelfs de met rust gelaten doch door lotsverbetering aangespoorde - bevolking, naar de boorden van het Zwin zal hebben gedreven?

Ten andere, was het geheel natuurlijk dat de wijk genomen werd, niet naar het Fransch-sprekend Zuiden, maar naar een taalverwant gewest, toen het Friesch meer dan heden met het West-Vlaamsch verwant was in opzicht van woordenschat en van uitspraak, en toen de *Lex Frisionum* ons recht beheerschte.

En hier past het de vraag te stellen of die beweging den invloed niet heeft ondergaan van de politiek der Graven van Vlaanderen, gekenmerkt door hun

driehonderdjarigen strijd voor het bezit van Rijks-Vlaanderen (1013-1323). De strijd begonnen met Boudewijn V, die de vijf zuidelijke eilanden van Zeeland tusschen Schelde en Hedenzee van Keizer Hendrik IV verkreeg, waardoor de Graven van Holland vazallen wierden van die van Vlaanderen, eindigde met de overeenkomst van 1323[1].

De uitwijkelingen zullen, in die veronderstelling, met hun have en goed, den naam hunner moeder-gemeente medegenomen hebben, om hem op hun nieuwe nederzetting in een rustiger en voorspoediger oord over te dragen.

E. VLIETINCK.

Tegen de nagelzweren.

Een muskaatnoot, een '*neute van schade*' is een beste remedie tegen de nagelzweren, maar de noot moet men *krijgen zonder vragen*.

E.V. Loo.

Sef's hommelhof.

- Ze gaan hem allichte naar Sef's hommelhof dragen d.i. naar het kerkhof. Poperinge.

Het kerkhof dat thans te Poperinge in gebruik is, werd op last van Keizer Jozef II opgericht ten jare 1784. Vroeger was daar een hommelhof gelegen, dat toebehoorde aan een zekeren Sef.

Kan de heer Fiers daarover geen nader bescheid geven?

D.V.

Dijkkantheeren:

dat zijn de tolbeambten, de douaniers; zoo vernoemd omdat men ze dikwijls ziet zitten of staan op den kant van de dijken (grachten).

- 'k Heb de dijkkantheeren te Nieuwkerke gezien. Dickebusch.

V.W.

(1) L. Vander Kindere. La formation territoriale des Principautés Belges au Moyen Age. Het traktaat van 1168 bracht wijzigingen aan den toestand, maar bevestigde de Graven van Vlaanderen in eene bevoorrechte positie, die ook haar weerslag schijnt gehad te hebben voor hun onderdanen.
In geval van nood zag de geteisterde bevolking steeds uit naar het noorden. Na de verwoesting hunner stad door de Franschen ten jare 1439, vluchtten de Oostendenaren naar Sluis.

Jansenius in zijn jeugd.

OP het Vaticaansch Archief berust een bundel bescheiden over de benoeming van Jansenius tot bisschop van Yper.

Cornelis Jansenius, rector der Leuvensche Universiteit, was door onzen landvoogd, den Kardinaal-infant Fernando, in 1635 aangeduid voor den bisschopszetel van Yper. De internuntius Stravius leidde het gebruikelijke onderzoek over de hoedanigheden van den candidaat. Het verslag moest naar de Romeinsche Congregatie van het Consistorie gezonden worden.

Daar Jansenius uit het hervormde Noorden afkomstig was, wilde de Congregatie de volstrekte zekerheid hebben dat zijn familie rechtgeloovig gebleven was. Kanunnik Jan Wachtelaer, vicaris-generaal van het bisdom Utrecht, werd door den internuntius met dit onderzoek gelast. De broeder, vrienden en kennissen van Jansenius werden ontboden en verschenen te Utrecht den 25 Januari 1636 vòòr kanunnik Wachtelaer; Jan-Albert Bannius, kanunnik van Haarlem en apostolisch notaris, teekende de getuigenissen aan[1].

De eerste getuige is OTTO JANSSEN, de eigen broeder van Jansenius. Hij bevestigt dat zijn broeder geboren is op het grondgebied Acquoy bij de stad Leerdam (Zuid-Holland), den 3 November 1585 tusschen 9 en 10 uur 's morgens[2]. Cornelis, zoon van Jan Otten en Elisabeth Zegers, werd gedoopt door den Witheer Erasmus Visscher, pastoor te Rhenoy bij Leerdam. De secretaris van Acquoy had dag en uur van Cornelis' geboorte aangeteekend in vaders dagboek.

(1) De heele bundel betreffende het onderzoek voor de benoeming van Jansenius is ontleed en uitgegeven door E.H. Lou's Jadin in het Bulletin de, l'Institut Historique Belge de Rome, 8e aflevering (1928), bl. 248-260 van den Overdruk.

(2) De Repertoria geven algemeen den geboortedatum *28 October* 1585.

Otto Janssen getuigt verder: ‘Onze ouders waren goede en trouwe katholieken; bij hun afsterven ontvingen zij de heilige Sacramenten uit de handen van den pastoor van Kuilenburg. Ik ken niemand in onze familie die kettersch is’.

- De doopnaam van Jansenius is Cornelis; als zoon van *Jan* Otten (of Ottens = zoon van Otto) draagt hij het gebruikelijke patronymicum Janssen, zooals zijn broeder die zijn getuigenis onderteekent: Otto Janssen van Akoy.

De tweede getuige is Jan-Theodoor Verlaer, burger van Kuilenburg, 60 jaar oud. Vòòr meer dan veertig jaar was hij studiemakker van Cornelis Janssens te Kuilenburg; Cornelis was dan tien of twaalf jaar oud. Dezes ouders waren deugdzame en vurige katholieken. Getuige heeft dikwijls samen met Cornelis en zijn ouders de goddelijke diensten bijgewoond; somtijds moesten zij over de daken van verscheidene huizen kruipen om den zolder te bereiken waar de Mis gelezen werd. 't Was een ‘beloken tijd’ voor de Katholieken; getuige heeft samen met Jansenius dikwijls nog moeilijkere wegen gevolgd om de Mis te kunnen bijwonen.

De andere getuigen zijn: Jan Godefridi van Kuilenburg; Theodoor van Beest, geboren te Leerdam en wonende te Rhenoy; Jan Haelewijck, geboren te Wollenhoven, kanunnik te Utrecht; Willem Pierre (Pieters?) schepen van Deil in Tielerwaard; Nicolaas Florentii van Rumpst, rechter te Rhenoy; Godfried Roverius, kanunnik te Utrecht; Andries Arsenius, pastoor te Kuilenburg.

Hun getuigenissen bevestigen dat de ouders van Jansenius vrome katholieken waren; de vader, Jan Ottens, was langen tijd schepen te Acquoy en genoot de algemeene achting; de moeder, Elisabeth Zegers, was geboren te Kuilenburg. Heel de familie is trouw katholiek gebleven; Cornelis is de vierde priester in het geslacht. De pastoor van Kuilenburg leest somtijds de H. Mis in het huis van Otto, Jansenius' broeder; rond-

reizende priesters zijn er altijd wel ontvangen en mogen in zijn huis te Acquoy celebreeren.

Kanunnik Roverius volgde samen met Cornelis Janssen de lessen in de Latijnsche school te Utrecht. Hij getuigt dat Cornelis daar uitschitterde door zijn verstand, zijn vroomheid en zijn gehechtheid aan de Kerk; hij was een voorbeeld voor zijn medemakkers. 'Wilt ge mannen worden, volgt Janssen na', zei men op school; iedereen bewonderde hem. De jonge Jansenius heeft somtijds een stuk Latijnsche verzen gemaakt voor zijn 'gebuur' Roverius, toen deze met zijn poëtisch schoolwerk geen weg wist(1).

In 1602 kwam Cornelis Janssen naar Leuven studeeren in de Valk en beëindigde zijn philosophie als schitterende *Primus* in den wedstrijd tusschen de vier Paedagogiën.

Jansenius was twintig jaar oud en hiermede uit zijn 'jeugd' gegroeid; nu begon hij te bloeien in een wereld van godgeleerdheid... waar we hem niet verder willen volgen.

K.R.

Bij den troep in Zuid-Frankrijk.
Twee soldatenbrieven in 1808.

DE conscrit Scherrens uit Wyngene vervoegde in October 1808 zijn regiment te Bordeaux; van uit deze stad schreef hij een brief naar huis. Onze boerezoon spreekt vanzelf eerst van den landbouw in

(1) Tusschen de getuigen die te Brussel door den internuntius onderhoord werden, is er nog een oud schoolmakker van Jansenius, nl. BENEDICTUS VAN HAEFTEN (Haeftenus) van Utrecht, proost van Affligem en befaamd dichter en schrijver (zie Biek. 1933, bl. 111). Deze kende Cornelis Janssen sedert 1600: ze volgden immers samen de lessen in de Latijnsche school te Utrecht. Van Haeften was assistent in de eerste Mis van Jansenius en heeft hem sedertdien dikwijls te Leuven en te Affligem bij het celebreeren gediend; te Leuven woonde hij vier jaar samen met Jansenius; hij heeft de lofrede door de theologische faculteit aan Jansenius gericht, uit het Latijn in het Nederlandsch overgezet.

die nieuwe streek, en van de wijnteelt rond de stad. Hij noemt dan de etappen van zijn marsch: Rijsel, Lens, Arras, Doullens, Amiens, Beauvais (Oise), Gisors (Eure), Crevel, Dammartin, Houdan (Seine-et-Oise), Dreux, Chartres, Bonneval, Cloyes (Eure-et-Loir), Vendôme, Châteaurenault, Tours, Sainte-Maure (Indre-et-Loire), Poitiers, Couhé (Vienne), Ruffec, Mansle, Angoulême, Barbezieux (Charente), Saint André de Cubzar en ten slotte Bordeaux. Hij spreekt nog van de gekwetsten die uit Spanje komen en van de valsche nieuwmaren over den oorlog in dit land; hij is verergerd over de ongodsdienstigheid van zijn kameraden.

De tweede conscrit is een jongen uit Loo; van Brugge moest hij optrekken naar zijn regiment te Toulouse. Van hieruit zendt hij zijn beschrijving van die lange reis (dertig dagen te voet!): hij vermeldt de verschillende streken, de bergen van Auvergne. Hij is bij de kanonniers en is preutsch met zijn uniform. Hij schijnt zich goed te geneeren en heeft welgemoed het feest van zijn patrones Sinte Barbara gevierd.

J.D.S.

I.
Bordeaux, den 13 7ber 1808.

Beminden Vader ende Moeder, Zusters en Broeders.

Naer Ul. uyt'er herten gegroet te hebben, laet ik U. weten als dat ik in goede gezondheyd ben en verhoopende dat gijl, ook nog in gezondheyd zyt. En ik verzoeke uw lieven vader om antwoorde zoo gou als 't mogelyk is, want ik ben zeer verlangende om te weten hoe het met Ul. gaet en met geheel onze familie en ook om te weten als den ougst schoone binnen gedaen is of niet. Langst dit kwartier en groeyen er maar slegte vrugten, d'haever en is maer eenen voet lang ten alderhoogsten en de terwe en is ook nog zoo goed niet gelijk ia ons land, en 't is de beste vrugt die hier groeijd; maer dat en verwondert mij nog niet stijf want zij en labeuren hier niet dat deugt, zij werken altijd met ossen en steenezels, want al die peirden

die hier zijn zijn altijd agter de baene om den wijn te vervoeren, dat is zeker de meeste commercie die hier gedaen word, want den wijn geld hier maer 6 oorden de flessche. En ik hebbe hier gevonden Carel Simoens die toe Cauwenbergens de koeijen heeft gewagt en Carel de Vrieze en den koeijer van Antonius Oom, Tontje, en zij zijn alle drij gereformeerd voor hun congé, en zij hebben gezeijd dat er nog meer waeren van Wijngene, maer zij waeren met 't regement naer Lildeé(1); en ook zeggen zij dat meester Jacobus broeder ondre het zelve regement van mij en dat is het 66ste. En verhoope ook nog weder te keeren met mijn congé, want men zegt dat den inspecteur zal komen, en van als het ruvue is, ik zal zeker mijn congé hebben; hadde ik maer Fransch konnen spreeken, ik waere zeker ook al opgeteekend voor mijn congé, en moet ik hier blijven mij dunkt dat ik hier ook zal konnen leven, want wij hebben twee mael daegs soeppe zoo veel als wij eten konnen en ons brood konnen wij ook niet al op eten, wij hebben over ander dag een brood van 3 pond. En op de roete hebbe ik God lof ook geen armoede gehad, wy trokken alle daege elf groote en een pond en alf brood daegs, en wij zijn den 3 ougst uijt Brugge vertrokken op Torhout, Meen, Rijssel, Lijns, Aras, Doullens, wij hebben hier veel bergen gehad, Amiens, Boveaus, Cesor, Crevel, Damand, Houdan, Dreux, Chartres, Bonvel, Cloyes, Vandou, Chaternou, Tours, Saintamour, Poitiers, Couhé, Ruffic, Mantbe, Angoenlèm. D'angouleme, Barbezieux, à Saint André de Babzac. Nu ben ik 209 ueren van myn huys en ik ben gekomen tot Bordeaux op den 7 7bre. Ik hadde zoo lang niet gewagt van te schrijven maer ik [had] gepeijsd dat zouden revue passeren, wan het was alle twee drij daegen revue voor de soldaeten die genezen waeren om naer Spagniën te trekken, want daer komt er zoo veel gekweeste dat zij in het hospitael niet konnen liggen, het springd al op krukken dat men ziet en men zegt dat

(1) Waarschijnlijk het eiland Ré, ten W. van Rochefort.

ons regem[ent] ook afkomt om naer Spanniën te trekken. Voorders verzoeke ik om te weten waer dat mijn oom ligd en wat hij geschreven heeft, of als hij nog niet geschreven. Men zegt dat zij eene requicitie gaen vraegen van 't jaer 1806 tot jaer 1810, want daer word veel volk van 't leven gebragt van de bregans in Spaenniën, 40.000 in Maddrid vergeven. Ik verzoeke dat gijl, zoud een goed gebed doen voor mij, ik zal het doen als ik kan, maer van als de soldaeten zien dat men ons kruijse zoude maeken, zij doen niet anders als met ons lachen, maer ik hebbe altijd nae de kerke geweest als ik occacie gehad heb. Het zal ten naesten keer beter geschreven en gedicteerd, ik hebbe het in te lange niet gedaen. De complementen aen mijnen oom en meter en aen geheel mijn fam. en al mijn verkeer en Pieter Joseph suster, en dat ik verhope van nieuwe jaer dag weder t'huys [te zijn]. De complementen aen al de gebeuren, waermede ik blijve (A monsieur Pierre Scherrens, soldat à 66 regem. trompet à la Caiseiren, garnezoen à Bordeaux, Dép. de la Sirronde) en ook verzoeke ik het adres van Pieter Nottebaert, want wij zijn maer een uur of tien van malkaer.

Ik verzoeke citto antwoorde en het nieuws dat er is, beminden vader en moeder, zusters ende broeders Ul. D. en zoon.

P. Scherrens.

Adres: [N^{o} Bordeaux] A Monsieur Monsieur Pierre Scherrens, cultivateur à Wijngene, canton de Ruijslede. arrondissiment de Bruges, Departement de la Lys un Flandre. Citto, citto.

II
Fransciscus van Egroo.

Zeer beminde Vader ende Moeder, Jk wensche u een goeluyk en een zalyg nieujaer en al my vrieden en susters en broeders. Ik laet u weten dat jk tot Tolose ben liggende in garesoeyn terde resement onder de nigentinste 19 compaje artalyrye en wy hebben in dertyg dagen van Brugge tot Tolose gegaen en wy

hebben streken gepasseert van twee honder uren bergen, in de bergen en groeyter nyet anders als costaien boemen en het volk lyeft daer [van] mey [maïs] en tussche terve [Turksche tarwe]. En de eerste streke was van drank was zop van apels genaemt siter, en den tweden drank is wyn en daer en is niet anders. En ik wesen daer wel van teten en drijnken want de wyn geit maer 2 stuyvers voor een grooten croos. En ik ben al gekleyt. Dan zoud ik wel geyren en bitke geld hebben want jk vrese van haest te moeten vertrecken naer den slag, want daer is groote aprensie van. En jck syn ars in het sute [Zuiden] getrooken, en Tolose is maer 21 uren van Spaeën. En wy hebben groten tryn gevoor op den synte Barbedag, want het is patroon van de kanonniers; wy hebben vierwerk gemaekt en geschoten met koonon. En jk weese gekleeyt met een blaeue casacke met roode borden en een hoeyge met een pluyme daer op. En myn maet is een van Helverdisge want daer en syn geen naeder, Troseym Pryseman, dis nuyf een compaie. Bemynde vrynden het gaet wel met my en jk vraege u om haest geschryft te hebben, want ik syn geel verwondert want hebt gedroomt datter al dood waeren van my vrynden, en ik hebt 3 mael geschreven.

Frans van Egroo tot Tolose, zeer bemynden peter jk wensche u een salygnieuwjaerenaen Jgynya Heyman, sytou

Geschreven 4 daegen agter Synte Loey [5 December].

Adres: [30 Toulouse.] A monseur monseur Pier Peel, commune van Loo, arindisement van Veurene, departement de la Lise tot Loo, sitou, sitou.

Staatsarchief te Brugge. Modern Archief, Triage n^{r} 1056 en Bundels, 3$_{e}$ reeks n$_{r}$ 1068,

[Spreuken]

- De wereld is een wuppe:
't eene gaat neere, 't andere gaat uppe.
Roeselare.
- G'en moogt *upperwaart uit* in dat huis niet gaan d.i. in geen geval.
Rumbeke.

Uit den ouden taalschat.

Borrelle.

BORALEZONDAG, Brallezondag: zoo heet de zondag in de eerste weke van den Vasten, quadragesima-zondag. Onder andere name draagt deze zondag in 't Latijn ook den naam van *Dominica burarum* of *focorum*, d.i. Brandstapel-, Houtvier-zondag; of met een Vlaamsch-Latijnsch woord: *Brandones*-zondag, in 't eng. *Bules* [?]. De Vlamingen zeggen niet *Burarum*- maar Borale-zondag, zoo me mij schrijft uit Dranoutre, en dan draagt men daar hout op de hoogten en men maakt vier. Dat gebruik is zoo oud als de wereld.... In Duitschland gaat men 's Borale-zondags op de bergen, men maakt vier, en men zaagt schijven, met een gat daarin, van een elzenbol; men houdt die schijven in 't vier tot dat ze in lichten laai staan, dan schijvert of slaat men: omhoog in de lucht, waar ze, brandend en draaiend, op- en nedervliegen; dat heet men schijve slaan.. Zoo schrijft De Bo in zijn Idioticon volgens den Dagwijzer van Guido Gezelle in Rond den Heerd, 1e jaargang, 1866, bl. 90.

In 1896 was de Borellezondag te Dranouter nog in zwang zooals hij bij Gezelle en De Bo beschreven staat(1.

Het is een oud en zeer verspreid volksgebruik op den eersten zondag (en ook op andere zondagen) van den Vasten een ‘vierke aan te steken’ of met vuur rond te loopen. In 't land van Aalst ‘placht men... door de velden te loopen met een slag van barnende fakkels, bestaande in handsvollen stroo, die aan hoppestaken vastgebonden waren, bij middel van wijmen.

(1 Biekorf VII. 1896, bl. 192.

Buiten 't hoppeland werden boonpersen gebruikt, hoe langer hoe liever'[1].

Zeer bekend is nog de *Tonnekieszondag of Wallemkieszondag*, als men op den Oudenberg te Geeraarsbergen een of meer tonnekens pek brandt; zoodra de kinderen van de naburige gemeenten de vlammen van dit brandend pek ontwaren, loopen zij met walmen rond, of verzamelen zij hout, stroo en schavelingen en steken den hoop in brand, er rond dansende en roepende: wallemkiesbrand! wallemkiesbrand![2].

Te Loker bij Yper is het op *Branlezondag* (Passiezondag) dat de jongens rondliepen 'duer de weên met pertsen en een brandenden duts werk of strooi daarop' (RdH., IV, 1869, bl. 121).

Te Aspelare trokken de kinders met hun fakkels op en zongen:

Walmen, walmenbrand!
Zeven zakken op 't dagwand![3].

In de streek van den Brallezondag o.a. te Yper, zongen de kinderen ook een deuntje terwijl zij met vlammende fakkels langs de straten liepen:

Borrelle, borrelle!
Steekt het vier in d'helle![4].

De *borrelle* van dit deuntje is de *borale-bralle* uit de samenstelling met -zondag.

Een *bralle* is een lange pertse of spriet waarop men van boven een duts stroo of hooi vastbindt, dien men branden doet den avond van Brallezondag. Aldus zegt men: Een bralle maken. Het vuur aan de brallen steken. Het vier van de brallen zag men van verre (De Bo).

(1) Biekorf II, 1891, bl. 27-28.
(2) Teirlinck. Zuidoostvl. Idioticon, v° Walme. - De Cock-Teirlinck, Kinderspel, VII, bl. 67.
(3) De Cock-Teirlinck, a.w. bl. 66.
(4) Aldaar, volgens den Calendrier Belge van Reinsberg-Düringsfeld. Vgl. G. Celis, Volkskundige Kalender, bl. 20 vlg.

De Ypersche kronijkschrijver Augustijn van Hermelghem (einde 16e eeuw) gebruikt het woord *borrelle* in zijn Historie. Onder het jaar 1588 (25 Maart) beschrijf hij de feesten der herstelling van ‘Onze Vrouwe boven de Voute’; Spaansche soldaten draafden toer rond de Ypersche stede ‘vermuseleert met fauvisagen en met witte cleederen, met tutten op hun hooft, met flambeelen en *boorrellien* wel tot den middel-nacht...’ Verder vermeldt hij onder 1591: ‘op den derden maerte, wezende *Borrellen-zondag*...’[(1)].

Boorrellie = borrelle = bralle: vanwaar komt di woord dat blijkt een ‘eigengoed’ van het Westland te zijn? We moeten alleszins aan den Franschen kant zoeken.

Weled. Mevrouw de la Chapelle die haar kinderjaren sleet op het erfelijk kasteel van Niepkerke, deelde ons het volgende mede:

> A Nieppe, le premier dimanche de Carême, on fait les ‘bourres’; je ne sais pas ee que veut dire ce mot, mais les *bourres* consistent à planter en terre dans la pâture quatre pieux recouverts d'un petit toit de lattes et de paille. On y met le feu tout dansant et chantant:
>
> A bourres, à bourres
> Des pommes et des poires
> Des cerises toutes noires
> Dans l'gardin Jules Loire.
>
> Et la première bourre que voit une jeune fille dans la soirée lui indique de quel côté lui viendra son bon ami.

Dit was omstreeks 1890.

Uit dit fr. bourre (Lat. burra), bourrée, moet onze borrelle, bralle voortkomen.

Bourre = vulhaar, stophaar, vulsel.

Bourrée = een bos van rijshout, kleine mutsaard; in 't bijzonder kort rijshout dat in een takkenbos gestopt wordt; une ‘âme de fagot’ (Dict. de Trévoux 1743). Het oud Fransch kent Bourrée in den zin

(1) Nederlandsche Historie van Augustijn van Hermelghem II, bl. 29 en 209 (Gent, 1867; uitg. Mij Vlaemsche Bibliophilen).

van ‘faisceau de branches bourrées’ vermeld in 't jaar 1326[1].

Uit Bourrée zou men echter in het Vlaamsch een vorm: boorreyde, boorreye verwachten, zooals mnl. corweide, corweye uit fr. corvée; mnl. alleide, alleye uit fr. allée. Zou er in 't oud Picardisch geen diminutief bestaan hebben: bourrèle, bourrelle = een kleine bourrée? En zou daaruit onze boorrellie, borrelle, bralle niet overgenomen zijn?

Cooptauwer-Taelgesnidere.

Een *Cooptauwer* was een leerkooper die vroeger te Brugge van het ambacht der Cordewaniers afhing. Wie Cooptauwer was, mocht geen ‘leder omme hure’ touwen. Oorspronkelijk noemde men die handelaars: *Taelgesniders* d.i. lieden die leder ‘in taelgen’ (à la taille), bij de snede verkochten.

Volgens de Brugsche keure van 1441 mochten er slechts drie zulke handelaars zijn; hun opneming onder de Cordewaniers geschiedde te Kerstdag en te Sinksen (Keure art. 22).

In een acte van 14 Aug. 1430 staat echter te lezen ‘datter nemmer meer dan *zesse* cooptauwers ende taelgesniders te gader wesen mochten... (Groenenboeck A. f. 194). Alleen bij het openvallen van een plaats kon een nieuwe Cooptauwer aangesteld worden; in den regel geschiedde deze aanstelling door loting onder de aanvragers.

In 1449 beweerden de Taelgesniders tegenover de Cordewaniers dat zij zessen ‘alleenlic waren te hebbene ende te ghebrukene vanden coopmanscepe vanden zwarten ghevetten ende ghetauweden coeyenenledere ende dat niemant anders dan zijlieden zwart ghetauwet coeyenledre *in taelgen* vercopen ne mochte’[2].

In een acte van 8 Aug. 1562 worden de Cooptauwers

(1) Bloch-von Wartburg, Dict. Etymologique, v. Bourre.

(2) A. Van de Velde. Van den Ledere, bl. 14-16 (Brugge, Uitg. van het Brugsche Handelsblad, z.d.).

nog vermeld. C. De Knuut vraagt aan den deken der Cordewaniers om zijn zoon in de nering op te nemen ‘ten fyne hy zoude moghen werden *coopman van ledre ende cooptauwer*’; hij steunde er op dat hij zijn zoon wilde laten opnemen ‘alleenelick... omme de *coopmancepe van den Ledre* te doene, twelcke men hiet onder tvoorseide ambocht COOPTAUWEN’. De Cordewaniers verwierpen de aanvraag o.a. omdat ‘de zelve cooptauwers dicmaels voor de marctdaeghen [vóór de opening van de jaarmarkt] groote quantiteyt van ledre ghecocht hebbende, dezen tzelve ledre upslaen ende bydien den vryen corduaniers, begheerende voor huerlieden slete te coopen, doende groote scade...’[(1)].

Verdam in zijn Mnl. Wdb. beschikte enkel over dezen laatsten tekst; zoo schreef hij aarzelend III, 1854: ‘Misschien beteekent *cooptauwer* een koopman of bereider van koopleer d.i. van buitenlandsch (corduaansch) leer, in tegenstelling met *touwer*, bereider of looier van inlandsch leder’.

Uit het voorgaande blijkt echter dat *Cooptauwers* (of Taelgesniders) de drie of zes bevoorrechte leerkoopers waren die bij de Brugsche nering der Cordewaniers (Schoenmakers) behoorden; hun alleenhandel wordt door de Keure der xv^{e} eeuw duidelijk beperkt en omschreven.

A.V.

Mengelmaren.

Van Orley's drieluik uit de Sinte Walburga te Veurne.

De broeders der ‘Gilde van den helighen Cruce’ te Veurne wilden in 1514 het altaar van hun kapel in de Sinte-Walburgakerk verrijken met een geschilderd stuk. Zij vroegen een ontwerp aan BERNARD VAN ORLEY te Brussel en bestelden hem het werk tegen een som van 50 pond grooten. Eerst vier jaar later werd het altaarstuk geleverd, nadat men het had ‘ghedaen scauwen te Brussele bij den ghezwooren vanden ambachte’

(1) Gailliard. Glossaire Flam. bij den Inventaris van Gilliodts.

der schilders. De groote kunstenaar kwam zelf, met zijn knecht, naar Veurne om zijn werk af te leveren. De gildebroeders van het Heilig Kruis moesten wel tevreden zijn over de schilderij, aangezien ze aan Van Orley 12 pond parisis op den koop toegaven (De Potter, Gesch. van Veurne, II, bl. 183; Gent, 1875).

Onder de Reformatie verdween het altaarstuk met veel andere kunstwerken uit de kerk. Een zijluik kwam terecht in de koninklijke Pinacotheek van Turijn in Italië. De bekende kunstgeleerde J. Friedlaender heeft nu het andere zijluik bij een 'antiquaire' te Parijs weergevonden. De afmetingen stemmen overeen met het zijluik van Turijn, de onderwerpen passen bij elkaar en de hand is dezelfde. - Medegedeeld in het Duitsch tijdschrift *Pantheon*, October 1933, bl. 297-304.

Het koninklijk Museum van Brussel heeft dit merkwaardig stuk aangekocht. De liefhebbers kunnen het daar gaan bezien en..., als het de moeite waard is, hun indrukken hier mededeelen!

E.N.

Een verdienstelijke Brugsche timmerman.

Het mooie stadhuis van Veere (Zeeland) onderging een deugdelijke herstelling.

Het is een merkwaardig gotisch gebouw in de jaren 1470-77 voltooid onder leiding van den meester Evert. De toren was ook eerst in middeleeuwschen trant, doch op het einde der 16e eeuw kreeg het stadhuis den fijnen toren die zoo wonderwel bij dit bouwwerk past en zoo schilderachtig naast den massieven romp der kerk afsteekt.

De ontwerper van dezen nieuwen toren was vroeger onbekend. Een archiefonderzoek onlangs door Dr. W.S. Enger ingesteld heeft opgeleverd dat de toren het werk is van A d r i a e n de Muyr. Van dezen is bekend dat hij geboortig was van Brugge en van 1587 tot zijn dood in Januari 1603 als stadstimmerman (stadsarchitect of bestuurder der gemeentewerken, zouden wij zeggen) te Middelburg in Zeeland werkzaam was. In deze stad kan men geen bepaald werk van hem aanwijzen. We weten nog dat hij een model heeft geleverd voor de kerk te Willemstad, de eerste voor den protestantschen eeredienst gebouwde kerk; dit plan is echter niet tot uitvoering gekomen. Misschien brengt ander onderzoek nog meer werk van dezen begaafden Vlaming aan het licht.

- Volgens de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 20 Oct. 1. 1. Avondblad E; vriendelijk medegedeeld door den weled. Heer J.D.H. van Uden uit Haarlem.

Het Duinhuis te Westvleteren.

't Is in de jaren 1370 en volgende dat de Duinenabdij de boschgronden bij Westvleteren aanwierf. Bij de hierboven bladz. 2 opgegeven oorkonden kunnen we nog eene toevoegen:

29 in Hooimaand 1375. - De abt en monniken van Duinen koopen van verscheidene lieden 68 gemete 77 roeden grond 'ligghende upt voorseide Vrije [van Eversam] onder myn heere den proost voorseid'. De koopacte wordt gekend door 'Pieter Heerborg, balliu up tfrije mins heren sproos ende convents van Eversam' en zijn schepenen. Oorkonde n. 2053 in het Fonds der Duinenabdij, Archief van het Brugsche Seminarie.

In de jaren 1800-1804 staan de volgende partijen op de lijst van 't zwart goed (Relevé des biens nationaux vendus, in het Staatsarchief te Brugge):

Komende van de opgeheven Duinen abdij en gelegen te Westvleteren:

Hofstede en land (3 gemete, 66 roeden) verkocht 24 Thermidor VIII (12 Aug. 1800) aan Lambert Malfait van Beernem tegen 250 fr.

Een partij akkerland van 10 aren 30 ca. (11 Febr. 1804) en een andere van 1 Ha. 39 a. 65 ca. (10 Maart 1804) aan Roger Delamare van Brugge tegen 155 en 700 fr.

Een gemet bosch (6 Dec. 1806) aan Ch. Elleboo van Crombeke tegen 245 fr.

Boschgrond (60 aren. 6 Dec. 1806) aan Pierre de Laleeuw van Westvleteren tegen 1075 fr.

V.

De Plaatsnaam Smede.

Karel de Flou heeft vroeger altijd staande gehouden dal een *Smede* een laaggelegen broekland was.

In het XIVe deel van zijn Woordenboek der Toponymie vinden we de volgen de *Smede*-namen die schijnen te doelen op laaggelegen gronden.

Smedebeilc, laaggelegen land te Aarsele: 1443.

Smedeput, een bosch te Poperinge-buiten.

Smedevivere, een stukje land te Oedelem. 1328.

Smeilmeersch, een meersch te Oostnieuwkerke. 1436.

Smeitstraetkin bi S. Gillis, in de lage meerschlanden bij de St. Gilliskerk te Brugge. 1397.

We zien in het Woordenboek dat de Smeden gewoonlijk bi (hooger gelegen) zandgrond of heiden liggen:

Smede, landerij te Arques bij St. Omer: 'inter Campines et le Smede' 1300 en 1319.

Smedevelt, te Lier, 1442 en te Itegem: ‘inter campum dictum Smeetsvelt,’ 1434.

Smedeackere, te Ruiselede, 1457.

Backten Smeden, te Brugge, bij de Vrijdagmarkt (het Zand), 1305. Zie ook *Smedestraat* te Brugge: ‘in vico fabrorum extra arenam’ 1288; de vertaling toont dat in 1288 de beteekenis van het woord reeds verloren was; zie nog te Hallaar: ‘jnde Smedestrate biden Zantschen wech,’ 1453.

J.D.S.

BEGRAFENIS TE YPER in 1714.

De Fransche heer Nomis bezocht de stad Yper in 1714. In zijn dagboek teekende hij het volgende aan:

‘Ziehier een eigenaardig gebruik bij de begrafenissen dat ik heb zien gebeuren alhier in een parochiekerk waar ik binnen trad. Middenbeuk en koor waren van ends en tends *met versch stroo overdekt*. Het lijk was voorafgegaan door een groot aantal kinderen met roode, blauwe en zwarte bannieren; daarop volgden de geestelijken; achter hen gingen de familie en vrienden van den overledene: ze droegen alle een keerse in de hand. Op den disch van de kerkmeesters waren veel brooden op elkaar gestapeld, lijk de toonbrooden van het Oude Testament, voor de armen. Ten offer draagt men *een gebak en een pot wijn*; zoo deze pot ledig is, dan legt men er geld in voor de waarde van den wijn die er zou moeten in zijn. De familie en vrienden van den overledene gaan ook ten offer en laten er hun keerse met een muntstuk er bij’.

- Annales du Comité Flamand de France, XXII, 1895, bl. 461.

Gheluwe. - *Vgl Biek. 1933, bl. 147 en 190.*

Om van verre en een laatste maal op die ‘gheluwe’ weer te keeren: mijn *gheluwe* staat toch wel voor *gley, gluy* = dakof bindstroo. Ten bewijze dezen post uit hetzelfde Tauxatieboeck alhier (1933, bl. 128) vermeld:

‘Den selven [Mayaert Manckourt] moet noch jaerlicx? *doen legghen ter reparatie van den huuse* tot ses gheluwe ende half, gheextimeerd mette onkosten tot 8 sc. par. stuck.,.. (1576).

Hiermede is die vraag gesloten en... de deur opengezet voor nieuwe (hoe meer hoe beter!)

D.B.

Een raadselke.

Een veugel snel
nochtans hij vlieg' wel;
hij è noch kop noch lijf
maar hij è twee bekken stijf;
hij is noch wit noch groene
maar al die leeft è van zijn derms van doene.

- Een schietspoel.

Kortrijk.

† Herwin Eeckel.
(*Dokter Hilaire A.C. Allaeys*)
overleden te Antwerpen den 16 October.

Herwin Eeckel (geb. te Woesten in 1873)... voor een paar maanden hoorden we hem nog bij liet graf van Warden Oom, zijn woord klonk er wakker en strijdlustig: heel zijn jhong herte klopte in dien wekroep voor de redding van wat eigen volksch en Vlaamsch is. Dokter Allaeys is de jongste in onze heerlijke rij Westvlaamsche geneesheeren, die hun hechte liefde voor eigen taal, eigen aard en schoonheid in dicht en ondicht hebben verklankt. Zijn *T'Onzent in 't Westland* moge, te lijvig en te grootsch opgezet zijn: het blijft een pronkkamer van oprecht en eigen Vlaamsch woord en gevoel. Het woord en het streven van Herwin Eeckel zal blijven meetellen in de taaie, koppige loutering van den Vlaamschen geest en het Vlaamsche hart: om te weten wat Vlaamsch en wat on-Vlaamsch is! God loone 't hem!

B.

[Spreuken]

- Een boer riskiert wel een keerse! zegt men om ee twijfelaar aan te moedigen, te weten: als hij aarzelt of bevreesd is om een zaak aan te pakken.

Brugge.

Wie kluchten onnoozel vertelt, krijgt het volgende te hooren

> En zijn dat nu manieren
> van zoo te tierelieren
> al op een houten fluit!

Vlissegem.

V.W.

[Nummer 11]

De inteekeningen hernieuwen voor 't jaar O.H. 1935.

'T **E**NDE van 't jaar nadert en Biekorf - lijk elkendeen in dezen tijd van kranke neringe - looft en dankt den Heere dat hij 't een aan 't ander ende mag knoopen. Hij 'n heeft het nooit breed gehad in zijn leven en heeft het nooit lang laten hangen; zijn eenvoud spaarde hem veel kosten en moeite, hield hem jong en gezond. Hij moest nooit verloopen naar ‘nieuwe standpunten’: hij had steeds zijn vaste zate in 't Vlaamsche leven zelf. Hij is nooit opgekomen ‘met koetse en peerden, met spegels en palmboomen, en nen hoop muziekanten die trommelen en fluiten...’ want dat zijn...? (vraagt het aan Dichter Mervillie zijn onvergetelijken Vangaever!). Biekorf houdt hem verre van 't getier der ‘herlevende Vlaamsche Cultuur’ en zuigt niet mede aan 't vreemde suikergoed van woord en spelling waaraan zij verorgt. Hij blijft zeem garen uit eigen bloei; den eenen oogst is het sap klaarder verwerkt dan den anderen; de smake gaat mee met

de snee van de klaver, met den bloei van de linden, met weer en wind... Maar 't blijft altijd een winste uit eigen bloei gezogen: gezonde ate, onvervalschte vrome. - Dit is de weerklank van wat we bij monde en bij geschrifte van trouwe lezers hoorden; het is ook de spiegel van het werk dat met de medehulp van zoovelen in dezen jaargang vaste ligt en dat met dezelfde trouwe medehulp hem in den volgenden zal vergaren.

'T BEREK.

- B.L. Uwe *vijf-en-twintig frank* (buiten 't Land: 6.50 Belga) voor het jaar 1935 storten en overschikken op de Rekening *2335.37*, zooals aangewezen onder onzen Bl ok, dien vele vrienden wel zullen goedgunstig zijn.

De 'Carrick' te Vlamertinge.

Omtrent honderd jaar geleden deed de smid Louis Selos een herberg bouwen langs de Abeelestraat (sectie D. N^{r}. 45 D) en gaf ze voor uithangbord 'In den Groenen Jager'. Deze naam is zelfs op de krijgskaarten vermeld.

Hoe komt het dat die herberg den bijnaam van 'De Carrick' gekregen heeft?

Volgens de verklaring van een oud-pachter dezer herberg droeg die smid te dien tijde, volgens een mode van die dagen, een mantel met dubbele pelerinen, op de goeste van de mantels die sommige koetsiers tegenwoordig nog dragen. In 't Engelsch wordt zulk een kraagjas *Carrick* genoemd; uit het Engelsch is hij in het Fransch overgegaan en ook in 't Vlaamsch te Vlamertinge. Want spotlustige ge buren noemden de herberg van smid Selos naar zijn ongewonen frak 'De Carrick': naam waaronder hedendaags de herberg onder 't volk algemeen bekend is.

De Poperingenaar, 17-4-32.

REMY DUFLOU.

Martelare.

Als moeder koeken bakt, zitten de kinders daarrond, nu en dan zingende:

'Bidt, bidt, bidt voor ne martelare!' want als een koeke tegenvalt, dan laat moeder hen proeven van dien 'martelare'.

Vgl. De Bo.

Stalhille.

V.W.

De aandekooi te Meetkerke.

IN het meest zuidelijke hoekje van Meetkerke, aan de grenzen van Varsenare en Sint-Andries, ligt de '*Aandekooi*', die heel de streek door bekend is. Deze aandekooi was eerst een 'Zwanerie' d.i. een plaats waar zwanen gekweekt werden. Misschien zijn de zwanen van Brugge van daar afkomstig?

In 1525 vinden we de 'Zwanerie du mour de Meetkercke'; in latere teksten: 'een leengoet wesende de swanerije en de voghelrije van de Moere bij Brugge in Straeten-ambacht, ende bestreckende tusschen Hautave, Meetkercke, Varssenare ende Sinte Andries'. De landen medegaande met de aandekooi liggen op voornoemde gemeenten, maar de aandekooi zelf ligt op Meetkerke. Kanunnik Tanghe wijdde haar de volgende beschrijving.

'In het midden, der Moer ligt er eene plaats genoemd de Eendenkooi, omdat men aldaar veel wilde eenden vangt. Deze vangst geschiedt met een bijzondere behendigheid. Om ze te verstaan, moet men zich vooraf een denkbeeld van de eendenkooi maken. Deze listige plaats bestaat uit eenen vijver, groot een gemet en eene line, en uit vier lange en tamelijk wijde grachten, die men aen iederen hoek van den vijver gedolven heeft: de oevers zoo van den vijver als van de grachten zijn met hout beplant; op zijden van iedere gracht staan rietvlaken, waarachter de eendenvanger zich verbergt; de grachten zijn met een net overspannen. In den vijver verblijven altijd eenige tamme eenden, die op teekens geleerd zijn en de wilde eendvogels in hun wintersche luchtreizen aanlokken. Als die vreemdelingen de aangeboden plaats aanvaarden en zich bij de tamme eenden in den vijver neerzetten, begint er een nieuw spel. De kooier werpt in de grachten kempzaad, hetwelk de eenden geern eten. Hierop zwemmen de tamme eenden naar de grachten om het zaad op te eten; de wilde

eenden volgen ze: aldus geraken de eene en de andere onder de netten. Als zij nu allen onder het garen zijn, drijft de kooier dezelve, bij middel van een daartoe geleerden hond, verder en verder, tot dat zij op het einde van de gracht de keel van het net binnen zwemmen, alwaar hij ze vangt en de vreemde reizers ter dood brengt'[1].

De Aandekooi is omringd door een boschje, doch vroeger was het bosch veel grooter, immers op sommige plaatsen in de Moere vindt men nu nog, op 40 c.m. diepte, groote eikenboomen, die daar op hun geheel liggen[2].

In 1525 werd de Zwanerie van de M oere van Meetkerke ingericht tot een leen afhangende van den Burg van Brugge. Martin Lem die bij de Zwanerie een 'manoir' van 200 gemete bezat, verkreeg dit leen in 1525; het volgende jaar ging het over aan Pierre de Mouscron[3].

Tot hiertoe is er geen vermelding te vinden van het leengoed RIETSCHILDE (anders nog: *Rijsseele, ter Ryssele*) gelegen op Varsenare en Sint-Andries[4]. Dit leen was 113 gemete foncier groot 'waervan jeghenwoordich [omstreeks 1613] ghedolfen syn 6 gem. 74 roeden int

(1) Parochieboek of Beschrijving van Meetkerke, bl. 16-17 (Brugge, 1861).
(2) Nota's van den weled. Ridder van Outryve d'Ydewalle (Beernem), eigenaar der Aandekooie.
(3) Charter van 7 Mei 1525, gegeven te Mechelen '... a Martin Lem, bourgeois de notre ville de Bruges, *la zwanerie du mour de Meetkercke* en notre teroir du francq avec tous les droiz, prouffiz et emolumens y appartenans... Martin Lem sera tenu hypotecquer sur sondit manoir de deux eens mesures de terre gisant auprès de la dicte zwanerie...'. - Charter van 23 October 1526 gegeven te Mechelen '... octroye et donne en fief *la zwanerie du mour-lez-Bruges* avec les appartenances et appendances moyennant quinze livres parisis de rente... au proffit et utillité de Pierre de Mouscron...'. - Volgens een Vidimus der beide charters door de stad Brugge afgeleverd den 21 April 1547, perkament 63 x 63 met twee gebroken zegels der stad Brugge.
(4) J. Pollet, Toponymie van Varsenare, bl. 11 (Brussel, 1933).

maken vande nieuwe riviere [de Oostendsche vaart] met haer dycken streckende van Brugge naer Plasschendaele'[1]; het leengoed Rietschilde ging samen met onze Zwanerie[2].

Omstreeks 1550 was Rietschilde in leen gehouden door de familie Delmée[3]; in 1620 is het goed met de Zwanerie beleend aan de familie Bertholf[4]. Een vijftigtal jaren later moest Jonkheer Balthasar Thomas Bertholf het leen met de Zwanerie verkoopen om de schulden te dekken van zijn broeder Remacle, een kapitein bij de kurassiers die, ten koste van het erfgoed der familie, een lustig leventje leidde[5] . Het goed Rietschilde werd gekocht door François van der Houve, procureur der schepenen van gedeele te Gent[6].

De Zwanerie van Meetkerke wordt den 3 November 1673 verkocht aan Heer ende Meester Alexander Taelboom, pastor te Dudzele, ten profijte der kerkfabriek die haar weldra verder verkoopt aan den heer Philips Emmanuel Dubus, baljuw van Condé[7].

In de volgende eeuw gaat het leen over naar 'Mher Baltazar Joseph Martin marquis Dubuz, lieutenant-generael in de Waelsche guardes, inspecteur van de infanterie, gouverneur van Lerida'. Zijn zoon Joseph Philippe verkocht het in 1751 aan Jonkheer Andries

(1) Ferieboeken 1613-1616, f. 23 v., n. 3 (Staatsarchief, Brugge).
(2) 'Cour de Rietschilde... avec l'oisellerie entre Meetkerke et Houttave...' Gilliodts-van Severen, Coutume du Bourg de Bruges, I, bl. 387 (Brussel, 1883).
(3) Nota's als hierboven.
(4) J. Pollet, a.w. bl. 111. - Van Jonkheer Cornelis Bertholf gaat het leen in 1626 over op zijn zoon Philips Bertholf van Beluen; van dezen op Mhr. Georgius Bertholf die het na zijn dood overliet aan zijn broeder Melchior-Thomas. Volgens de koopacte van 1674.
(5) Inv. des Arch. du Nord 1671. 2 B. bl. 396, 2. - K. de Flou, Wdb. der Topon. XIII, 546.
(6) Gilliodts, t.a.p.
(7) Volgens de koopacte van 7 Aug. 1674, f. 6. - '... by heer ende meester Alexander Taelboom, pastor van de prochie van Dudseele ende ten proffyte van tcomeyn...'.

Dubois, heer van Leyseele, wonende in de Sint-Janstraat te Brugge[1].

Eindelijk werd het leen op 16 October 1770 aangekocht door den heer Joannes Georgius van Outryve, priester en licentiaat in de beide rechten. Sedertdien is de ‘Aandekooie’ van Meetkerke in dezelfde familie gebleven en behoort thans aan den weledelen Ridder André van Outryve d'Ydewalle. burgemeester van Beernem.

J. POLLET.

De Schuttersgilde van Wercken.

In den jare 1698 werd er te Werken eene gilde vrije schutters ingericht hebbende den H. Sebastiaan voor Patroon en dit krachtens octrooi van Karel II, Koning van Spanje en Graaf van Vlaanderen; welk octrooi luidt als volgt:

‘Nous Charles, Roi d'Espagne, Comte de Flandre etc., à tous ceulx que les présentes lettres verront, Salut.’

‘Savoir faisons: Nous avons reçu noble supplication de nos habitans de nostre paroisse de Werken, terroir de Wynendaele, de nostre comté de Flandre, contenant que ait grand nombre de gens dans nostre dicte paroisse de Werken qui exercitait au jeu de l'arcq, lesquelx out grand désir et volonté de mettre entre eulx en la dicte paroisse de Werken sous le patronage de Monsieur St-Sebastien une confrérie de franc-archers.

Octroions par ces présentes lettres à nos amans de Werken á se livrer à la dicte exercice pour le bien estre de nostre dicte paroisse de Werken et Pais de Flandre.

Donné á Bruselles, le lundi après Pentecostes l'an de grace mill sis cent nonante wit’.

(Keuren der Graven van Vlaanderen. Carel XXXVI).

Het volgende jaar werd de Keure opgesteld:

‘Cuere ende Statuyt onderhouden inder Prochie van Wercken, Land van Wynendale, onder de Gebroeders van den Edelen en Glorieusen Heer S. Sebastiaen, waer naer ieder een in het Hof hem sal hebben te conformeren op pene alhier bekent. 1699.’

Deze staat gedrukt in den 5^{n} jaarg. van Biekorf, 1894, bl. 135 vlg.

B.S.

(1) Koopacte van 23 Juli 1751. - Het Vidimus en de benuttigde koopacten zijn in 't bezit van den tegenwoordigen eigenaar der Aandekooie.

Djostje.

DJOSTJE was een vervlekte kwapeste van een jongen. Hoeveel menschen hij bij 't vier gezet heeft en hoe hij zich toch altijd heelhuids uit den slag kon trekken is ongelooflijk.

De schoonste historie uit zijn leven is zijn gevarenisse met den Paster; maar dat is al lange geleên.

Djostje woonde met zijn moeder verre, verre van 't dorp zoodat ze nagenoeg geheel en gansch alleen leefden buiten de gemeenschap van alle heiligen.

Alle dagen wachtte hij zijn koe langs den oever van de vaart. 't Was een keer als Djostje bezig was met een tukstje te doene, dat er vòòr de koe heur neuze een puit uitsprong; de beeste verschoot zoodanig dat ze, al achteruitspringen, van den dijk rolde en een poot brak.

Een koe met een gebroken poot is maar goed voor 't mes en Djostje haalde den slachter die voor 't vleesch zorgde. Hij zelf zou 't vel aan den man brengen.

Djostje's moeder lamenteerde en kon niet gelooven dat hij maar een halve schuld had in 't ongeluk. Wat nu gedaan zonder koe? Maar Djostje zou het wel weder goed maken en trok met het vel naar de stad.

Hij had vroeger nog in de groote kerke de kapitelheeren in de zittens gezien met een wit vel over de schouders. Nu dat hij op de markt naar zijn goeste niet genoeg gekregen had voor het vel, ging hij in 't weere keeren als naar gewoonte in 't huis Gods en zag daar van passe de geestelijken met hun schouderkleed zitten.

Hij meende hier de kanse te zien om zijn koeivel kwijt te geraken, lei het met het wit haar albuiten over zijn rug en ging in een leeg gestoelte zitten.

't Was juiste de plaatse van den Bisschop en 't duurde niet lange of hij wierd daar uitgehaald door een soorte

van een soldaat, die hem verdreegde met den ban van d'heilige Kerke.

Djostje sprak schoone: en van moeder die schreemde van heur koetje; en van dat vel dat niemand wilde koopen en geheel de litanie van de lamentaties van Jeremias.

Nu, ze kregen kompassie met hem en ze kochten zijn koeivel.

Preusch lijk duist ging Djostje naar huis.

In 't dorp zag hij Menheere Paster komen en hij ging aan 't zingen en aan 't schuifelen dat 't klonk.

Menheere Paster, die den deugeniet kende en hem zoo geestig zag, had al seffens in de gaten dat er iets gebeurd was en de jongen kwaad broedde:

'Ge ziet er lijk zoo blij uit, Djostje, achter dat ongeluk met die koe?

- Ongeluk, Menheere Paster, ongeluk, zegt ge? 'k Wil dat 'k nog een koe hadde... en 'k zou niet wachten totdat ze de pooten breekt om ze aan 't mes te steken.

- Zoo, zoo! En sedert wanneer zijt ge nu de koeien zoo moe?

- Sedert dat de vellen zoo diere zijn.

- De veil en? Zoo diere?

- Ja, ja; ik kom van de markt en 'k heb het vel van mijn koe verkocht voor vele geld.

- Vele geld! Hoevele wel dan?

- Genoeg om twee *beestjes* ermee te koopen!

- Leugens, jongen; maak dat aan de ganzen wijs.

- Ga, en vraag het aan den Bisschop; die was er bij als ik het vel verkocht; als 't geen waar is, moogt ge mij ophangen...'

De paster was overtuigd en daar zijn eigen koe een oude beeste was, zou hij ze ook dood doen en 't vel verkoopen.

Maar als hij er geheel de markt meê had afgeleurd, mocht bij er weere mee naar huis komen.

Kwaad lijk alle donders zou hij Djostje eens ferm onder handen pakken voor zijn bedriegerij. Hij trekt er dan met zijn dulle mutse naartoe.

Djostje ziet hem van verre komen en zegt tegen zijn moeder:

‘'t Zal er gaan stuiven. We gaan moeten de vlage trachten af te keeren... Moeder, houd u stille, zonder een woord te piepen; we gaan trachten geld te slaan om een nieuwe koe te koopen.’

Het aardappelpotje hing over het heerdviertje te pruttelen en te brobbelen en, tegen dat Mijnheere Paster de deure zou opensteken, doofde Djostje zeere het vier uit...

Lijk een bomme viel de paster in huis en:

‘Ha! gij leelijke deugniet...

- Zwijg, zwijg!... oeie, mijn erpeltjes! oeie! mijn erpeltjes!... lamenteerde Djostje, wijzende naar het kokende potje.

De paster had algauw dat kokend potje in d'ooge en hij bedaarde met den slag.

‘Koken die erpels...

- Zonder vier;... maar 't moet doodstille zijn... Zie, 't is gedaan; door uwe schuld; als ze nu maar genoeg zijn’.

De paster kreeg schote op dat wonderpotje en...

‘Zoudt ge dat potje niet verkoopen?

- Verkoopen, Mijnheere Paster; verkoopen? 't Zou in alle geval vele geld moeten kosten...’

Na veel halen en talen trok de pastor met het tooverpotje naar huis en Djostje had half geld genoeg om een nieuwe koe te koopen.

Djostje had Mijnheere Paster natuurlijk leeren omgaan met dat potje. Hij moest maar de knolletjes erin doen; zoo maar koud over den heerd hangen en als de tijd daar was, maar eventjes wenschen dat 't zou aan 't koken gaan, en... de strengste stilte onderhouden.

Dat is nu een keer juist iets dat me past, zei de paster; ik kan 't nu doen zonder maarte en als de hoogmisse gedaan is, zal ik mij maar bij te zetten hebben.

Hij zond zijn maarte weg en den volgenden Zondag deed hij alles gereed vóór dat hij wegging. Aan den laatsten Oremus wenschte hij dat 't potje thuis aan

't koken zou gaan en kwam eindelijk gesmout naar huis,

't Potje hing daar en d'erpeltjes waren nog immer in staat van ‘hardheid en oneetbaarheid’.

‘Bedrogen! bedrogen! ha! de schurk!... 'k Zal hem vinden!’

Achter de vespers ging hij naar Djostjens met zijn onttooverd potje en met de wrake in 't herte.

Djostje had hem natuurlijk verwacht en om de tweede vlage af te keeren had hij gezeid tegen zijn moeder:

‘Ge moet u op uw bedde leggen en u dood gebaren; als ik den eersten keer een deuntje gespeeld heb op mijn fluitje, dan verroert ge uw arms; na mijn tweede deuntje roert g'uw beenen en na mijn derde deuntje springt g'uit het bedde’.

Als ze den paster zagen komen kroop moeder in bedde en Djostje wreef een rauwen andjuin aan zijn oogen om 't weenen te verbeelden; hij aanstak de gewijde keerse en zette ze voor 't venster te branden zoodat de paster al van buiten kon zien dat er entwat schol.

Menheere Pasters koleire sloeg in, als hij dat luchtje zag. Binnen gekomen zag en hoorde hij Djostje schreemen om een steenen herte te breken.

‘Wat is er hier gaans? vroeg hij.

- Moeder, snikte Djostje, is over een beetje subiet gestorven.

- 't Is een straffe, deugniet. Gij, die zooveel aardige toeren weet, moet ze maar wederom 't leven inblazen.’

Djostje deed alsof hij een ingeving kreeg en zei: ‘Wie weet of dat met d'oude schapersfluite van vader zaliger niet en zou gaan!’

Hij haalde uit een ouden, ouden koffer een oude fluite, ging er meê aan 't hoofdende staan en speelde een liedje. Moeder verroerde heur arms. De paster die 't gezeid had om te lachen, sprong nu veraltereerd achteruit als hij moeders beweging zag; maar als heel de pantomiene afgespeeld was en moeder dreigend en kermend uit het bedde sprong, liep hij het huis uit en had geen haartje meer drooge als hij thuis kwam.

's Anderendaags risscheerde hij het om naar Djostjens fluite te komen talen, want hij had er weerom schote op. Zou hij alzoo niet veel doode menschen weer levend kunnen maken? 't Erpelpotje was vergeten en zijn wraakneming was ingeslegen. Hij zei: ‘Ge zoudt me dat fluitje moeten verkoopen.

- Verkoopen, Menheere Paster, verkoopen?... 't Zou in alle geval vele geld moeten kosten.

Na veel geld ervoor gegeven te hebben, deed Menheere Paster het tooverfluitje meê en had 's anderendaags keure om het te probeeren. Madam van 't kasteel lag overeerde en er was verdriet voor dat mensch meer of voor een geheele prochie.

Menheere Paster ging zijn bedroefde parochianen troosten en stak voor de gelegenheid zijn fluite in zijn zak. Wie weet of er daar geen batje te doen is, meende hij.

Hij sprak veel schoone woorden maar 't was al maar goed om van kwaad tot erg te brengen. Zeker van zijn stuk haalde hij nu zijn muziekstuk voor den dag en sprak: ‘Weent niet meer, bedrukte zielen; bier heb ik een tooverfluite die de doode tot het leven terug zal brengen. Laat mij alleene en na eenige oogenblikken breng ik mevrouwe verrezen in uw armen.’

Allen gingen buiten. De paster ging aan 't hoofdende van 't bedde staan en speelde totdat hij zonder asem was. Als de doode nu zoo dom was van daar niet achter te luisteren, probeerde hij aan 't voetende en blaasde en tuitte dat 't zweet langs zijn kaken liep. Niet te doene; de doode bleef dood en Menheere Paster wierd met schande buiten gesteken.

Djostje had hem weere vaste gehad; maar nu zou hij met den deugniet korte metten maken.

Hij en de koster gingen hem in een grooten zak steken en versmooren. Djostje was bezig met zijn keunekot te mesten en als hij tewege achterwaards buiten kwam, trok de Paster hem achterover binst dat de koster den zak over zijn kop stropte.

In een wrong lag de kluts op den kortewagen en ze voerden man en zak naar een waterput achter een klein boschtje.

Niemand zou het weten; maar ze moesten daarom maken dat de zak op den grond van den put bleef. Binst dat Menheere Paster nu om een lange perse liep en de koster om zware steenen, kwam er daar een schaper voorbij met een kudde schapen.

Djostje werd dat geware aan 't bleeten en ging aan 't kermen en aan 't klagen. De schaper verstond hem en zei:

'Wat zit ge daar alzoo te lamenteeren in dien zak?

- Ach! schaper toch; zij willen mij hier absoluut koning maken en 'k heb daar geen goeste voren. Straks komen ze met een schoone koetse om mij weg te voeren.

- Koning worden... en rijke! En ge wilt gij dat niet? Dat 't maar ik ware, ze zouden mij niet moeten binden en 'k ginge van zelfs meê.

- Ewel, laat ons verwisselen; doe den zak open en kruip in mijn plaatse; ik zal met uw kudde voortgaan.'

Zoo gezeid, zoo gedaan. Djostje ging met de schapen voort en de schaper werd in den put gestoken. Mijnheer Paster ging nu gesmout naar huis...

Maar als hij niet verre meer van 't dorp was kwam hij Djostje tegen met de schapen...

'Wel! wel! wel! riep Menheere Paster. Hoe kan dat zijn? Zijt ge niet... dood?

- Lijk of dat ge ziet, Menheere Pastertje... ben ik uit den put glorieus opgestaan met een kudde schapen en... hadt ge mij nog wat dieper gesteken, ik ware er uit gekomen met een koningskoetse, beladen met goud en getrokken door vier peerden.'

Als de Paster en de koster dat hoorden liepen ze naar den put, sprongen er in en...

daar kwam er een verken met een langen snuit, en 't vertelseltjen is uit.

B. DE LANGHE.

Over den oorsprong onzer kermissen.

ONZE kermissen in Vlaanderen vallen meestal samen met de verjaring der kerkwijding of met het patroonfeest der parochie. Men gaat daarop voort om in ‘Kermis’ de beteekenis te lezen van ‘Kerkmis’. De volksspelen, de feestmalen, het opstellen van kramen zouden dan een naklank zijn van de geestelijke plechtigheid die jaarlijks op zulke voorname dagen in de kerk plaats greep.

In verband hiermede vinden wij bij Sint Beda[1] eenige inlichtingen van belang. Deze schrijver uit het begin der achtste eeuw heeft den tekst bewaard van een brief in 601 door Paus Gregorius gezonden naar Abt Mellitus, Assistent van Sint Augustinus te Kantelberg.

De pauselijke voorschriften die in den brief besloten liggen, zijn van toepassing op het volk dat in den zuid-oosthoek van Engeland woonde d.i. rechtover onze kusten. Dit volk wordt door de schrijvers der oudheid vanaf Julius Caesar, beschreven als één in taal, aard en gebruiken met het kustvolk van alhier. Ook éénzelfde benaming ‘Litus Saxonicum’ wordt bij den inval der Saksen op beide kustlanden toegepast. Oudheidkundige ontdekkingen steunen deze gegevens.

Uit den brief van 601 mogen wij dus mildelijk putten voor de opheldering onzer eigen geschiedenis zonder veel gevaar te loopen van het rechte pad af te dwalen.

De Paus wijst eerst op de wenschelijkheid van alle heidensche tempels die nog in goeden staat zijn te bewaren, en ze toe te wijden aan den dienst des Heeren. Hij herinnert er dan aan dat het volk gewoon is ossen te slachten als offerande aan den duivel en dat, om wille van het bestaan dezer gewoonte, men iets anders dient in de plaats te stellen. Hij begeert

(1) Beda Venerabilis. ‘Historia Ecclesiastica’ kap. XXX.

daarom dat men op ‘die dedicationis vel natalicii sanctorum martyrum, quorum illic reliquiae ponuntur’ boomtakken zou bijhalen en er mede hutten of kramen oprichten rond de tempels die in kerken veranderd zijn. En dan, in plaats van vee te offeren aan den duivel, dat men dieren slachte, zegt de Paus, en er zich mede spijzige ter eere van God.

Deze feestmalen grepen waarschijnlijk plaats in de vermelde hutten of kramen.

Wij hebben hier dus in 601 de quasi-stichting op Pauselijk bevel, van een geestelijke en ook eenigszins wereldlijke plechtigheid die telken jare dient plaats te grijpen op de verjaring van de kerkwijding of den sterfdag van de plaatselijke heiligen.

Is het nu een louter toeval dat onze huidige kermissen, meer dan dertien honderd jaar na het uitvaardigen van deze voorschriften, in hun voornaamste trekken zoo wonderwel met deze voorschriften overeenstemmen?

Schijnt het niet dat de Engelsche zendelingen die op het einde der zevende eeuw onder St Willibrordus op onze kusten zijn beginnen te landen, alhier het stelsel overbrachten dat eerst in hun land toegepast werd?

Wij zouden dus mogen besluiten dat onze kermissen een overlevering zijn uit heidensche tijden, waarvan de oorsprong niet meer te achterhalen is. Om geen geweld te doen aan den volksaard en, zooals de Paus het zegt, bij wijze van tegemoetkoming, werd bij het invoeren van het christendom, dit gebruik bewaard maar met een christelijken geest bestempeld.

Welke naam gaf men in heidensche tijden aan dit feestvertoon? Zou die naam soms niet nog kunnen schuilen achter den woordklank weergegeven door ‘Kermis’?

Ofwel, werd de oorspronkelijke benaming prijs gegeven en vervangen door een Germaansch ‘Ger-masse’ (Jaarmis) of, zoo sommige algemeene Keltische woorden nog vatting hadden, door een Kelto-Germaansch ‘Ker-masse’ (Dorpsmis)?

In het beschreven kader blijkt de gedachte aan

'Kerkmis' niet heelemaal op haar plaats. De overgang van 'kerk' naar den volksvorm 'kerre' vindt ook geen steun in de duizend en meer plaatsnamen van dezen aard door K. de Flou opgeteekend(1).

Doch zoo er twijfel kleeft aan de lotgevallen der benaming, de oorsprong onzer kermissen en de feestviering die ze kenmerkt staan heel zeker in een breeder licht.

Newcastle-on-Tyne

RENÉ DUMON.

Plaatsnamen.

Een mengeling uit het pas verschenen XVe Deel van K. de Flou's Woordenboek der Toponymie.

1. Etymologieën

DE *Spindekens* te Koolskamp zijn landen die vroeger een spint (twee achtendeelen) haver moesten betalen als rente voor ieder gemet; ze worden nu meestal Spinnekens ambacht genoemd (79-80).

De Spinneplaetse te Moorseele had rente te betalen aan het Weversambacht te Kortrijk.

Een *Sponde* is een grensscheiding: Spondestraat, - weg, - beek.

Een *Spotken* is een klein stukje land. vgl. Eng. spot = plekje.

Het *Staekstuck* te Sijseele is een lang stuk land aldus genaamd naar zijn vorm.

Een *Sta(e)lyzer* is een driehoekig stuk land te Adegem, Beveren-Yzer, Boezinge, Staden en Stavele; vgl. ook

(1) Woordenboek der Toponymie. Deel 14.
In een geval te Sijseele vinden wij het tegenovergestelde, waar 'kerreweg' overgaat naar 'kerkweg'.
Te Armboutscapelle is 'le kerredyc de la dite église' ongetwijfeld eene foutieve schrijfwijze vanwege een Vlaamschonkundige die den volksnaam slecht opnam, en had moeten schrijven 'kerkedyc'.

de driehoekige Staalijzerplaats voor de Magdalenakerk te Brugge (174, 177, 178).

Stamphuus, Stamppot en *Stampmolen* zijn oliemolens.

De *Steenclamp* te Hoogstade is een meersch waar vroeger de steenen grondvesten van een windmolen stonden. *Klamp* = een hoop opeengestapelde tichelsteenen.

De oudste *Steenstraete*'n liggen te Noordschote 'super teloneo... ad lapideam stratam' 1180, en te Voormezele 'iuxta lapideam stratam...' 1115 (372, 375); het zijn dus straten die van in de 12e eeuw met steenen belegd waren. Te Sluis echter, is de Steenstraat, de straat waar het 'Steen vanden lande', t.-t.-z. de gevangenis, lag (374).

Een *Stelle* is een natuurlijke of opgeworpen hoogte, die te midden overstroomd polderland altijd boven water bleef (426).

Strate en *Straatken* beteekenen soms vijver: te Bekegem in 1711, of waterloop: te Oozemondskerke in 1224, 1269, 1300.

Stront-, is iets gerings in zijn soort: strontstraatje.

Het gehucht *Den Haan-aan-zee* werd genaamd naar de herberg de Strooien Haan te Klemskerke. Vgl. den volkszeg hierboven bl. 52-53.

De *Tafelaers* zijn vierkante stukken land of bosch.

Le *Til* is de vertaling van den gemeentenaam Lynde.

Tille is de benaming van landen die bewerkt worden te midden van vage landen te Merck-St.-Liévin (911-912).

Toeloop (terres fondantes) zijn zware koude gronden te Houtave en smeltende slechte gronden te Westkerke (943).

De *Tonnepit* te Monikenrede bestond uit in den grond geslagen tonnen: vroeger bestonden er veel zulke putten langst de kust. Ze dienden als vergaarbak aan een afvoerkanaal of als waterbak in geval van brand. De naam bleef ook nadat er metselwerk voor in de plaats kwam. Tegenwoordig zijn de houten tonnen vervangen door ringen in beton.

Een *trekgracht* is een waterleiding ten gebruike van de aanpalende weiden en bilken (langswaar water ge-

trokken wordt), te Polinchove (Frankr.) vertaald door *le tiret* (1030, 936).

Nieuwland = 'terra nova que nunc de palude facta est...' in 1113 te Bourbourg. *Utdic* is hetzelfde: '... terre nove... que Hem sive Utdic Comitis... communiter dicebatur...' te Bourbourg in 1275 en te Groede in 1189: 'utdic. id est incrementum' t.-t.-z. buitendijksche onbedijkte gronden aan zee of aan groote rivieren, schorreland. Vgl. het mnl. *utedijc* in het Mnl. Wdb. Vele 'utedijcsche' gronden werden naderhand ingepolderd.

Vaenst is zandig mager land te Godewaarsvelde: 'Vaenst ende ruggeland; vaenst ende heet, te voorent busch; vaenst ende bromlant'.

De wijk *Spanje* te Roeselare komt voort van de oude heerlijkheid geheeten naar het graafschap *Spanheim* in het Rijnland; vgl. de plaatselijke uitspraak Spajem en Spaje (10-11).

Het *Speelmansreitje* te Brugge ontleent zijn naam niet aan de gilde van de speelmans, maar aan Pieter Speleman die er in de XIVe eeuw woonde (23).

Te Lapscheure waren er twee *Spermaliepolders*, de een ontleende zijn naam aan het klooster van Spermalie te Sijseele, en de andere aan Gilles van Spermalie.

Ter *Stove*, een leengoed te Moerkerke, behoorde vroeger in 1307 aan Willelmus de Stupha, terwijl de *Stovewerf* te Lapscheure de plaats is 'daer d'houde [mee]stove up staet'.

De *Stroobrugge* te Maldegem is geen Pont de Paille, maar het gehucht te Strooprocx in 1479; de volksetymologie ziet er een stroopershoek of stroopbrugge in.

Terehroodsspeye te Damme werd gebouwd in 1353 door Michiel Terebroot (766-767); vgl. met de wijken *Kaas* en *Brood* te Oostburg en St. Michiels genaamd naar de familie Casembroot (VI, 1039-1040); als tegenstelling met den naam Kaas en Brood te Oostburg vind men er ook een plaats *Spek en Brood* (XV, 42).

Den *Tor* is een leenhof bestaande uit 37 gemeten tailliebosch te Westvleteren, genaamd naar de familie Tor (969).

Toorne en *toren* schijnen soms magere grond te beteekenen: ‘In Poperynghe,... up de partie ghenaempt de magher souppe ofte toornebusch’. - De *torenput*, een waterput met boomen omzet te St. Laureins, en gelegen op een onvruchtbare plaats, waarschijnlijk oud heibosch.

2. Wetenswaardigheden.

- ‘Van Reinghersvliet ende St Cathelyne ten Cnocke 100 gemeten overstoven int welke gerec stont een doorp, hiet *staerte*, daer vele lieden woonden, neeringhe ter zee doende, die nu al te niete zijn’ 1408 (139).

‘Item, inde wateringhe van Blanckenberghe, vander sluis vander voors. wateringhe streckende westwaerts totten dorpe van Wendunen, es verlooren vanden nieuwen zeedycken ende byden vloghen vanden dunen omtrent lxxx ghemeten landts, ende hier stondt een groot dorp gheheeten *harendyke* daer lettele yement woend’ 1408 (702-703).

- *Staats-Vlaanderen*, het tegenwoordige Zeeuwsch-Vlaanderen, dat van de XVIIe eeuw tot in 1795, eigendom was van de Staten Generaal van Nederland (141). Vgl. met Keizers-Vlaanderen, het deel van Vlaanderen dat onder den Duitschen keizer stond, en Konings-Vlaanderen, het deel van Vlaanderen dat aan den Koning van Frankrijk toebehoorde (VII, 474; VIII, 214-215).

- ‘In 't jaer duyst vijf hondert ende twee en sestigh, ick Pieter de Cogghe leyde den eersten steen van *de calchie in Iseghem*, doen de calchie aldereerst begonnen was te legghen aen den steenput op de plaetse, ende ick leyde daeronder goudt ende silver ten drinckgelde’ 1562 (361).

- De galge van de stad Brugge te St Michiels was een ‘driecante steene galghe’ in de XVIIe eeuw (308). Omtrent gelijk deze van Oudenburg?

- ‘A Arneke [Fr.-Vl.] ...jusques à la steenstraete, à une petite espinne (doornhut) où le curé dudict Arneke tient station mercredj des Rogations et processions de la pentecoste’ 1641 (366).

- De huidige gemeente Thérouanne vervangt de stad die in 1553 gesloopt werd op bevel van Keizer Karel V, (denkt aan 't jaarschrift MORINI DELETI); ze werd echter niet op de plaats van de stad gebouwd, maar op de ‘fauxbourgs haults de Théroannes’ (820).

- Het Zwin werd vroeger veel te rap ingedijkt, bij zooverre dat vele van de nieuwingedijkte polders weldra opnieuw onder water liepen, zooals blijkt uit een tekst van 1323 voor Oostkerke: ‘de quodam polro qui nominatur thieriniers et fuit cultus sed nunc est inundatus, in quo modo factus cursus aque zueni.’ (849). Vgl. de bekende verzen uit Dante's Inferno XV, 4-6.

- De oudste naamvormen van de gemeente *Tiegem* zijn Thiabodingahem ook Thietboldingim in 811, Tiedenghem en Thidingen in 1152.

- Het *Tornesyts* is de Vlaamsche benaming van de landen die rond Kortrijk onder het Doorniksche (le Tournaisis) lagen.

- Le *Touquet* een wijk van Cucq, aan de monding van de Canche, en waar nu de badplaats Paris-Plage ligt, heette vroeger in 1774: Toucquet les mauvaises femmes; ter plaats zelf noemt men het Tournecu (1002, 1017). Aldaar talrijke bewijzen dat fr. Touquet komt van *'t hoekske* (vlg. Biekorf, 1932, 365).

- *Les Trois Cornets*, een wijk van Réty, heette in 1287: Driehornestic.

- *Tropanus*, een hofstede te Gyvelde, moet waarschijnlijk verstaan worden als '*t Roo Pannenhuis*. (106). Vgl. Alvégus - 't Halfweeghuis in Biekorf, 1914-19, 324.

- De gemeente *Tubersent* heette vroeger Thorbodeshem in 844, Thurbodeshem in 877, Tourboshem in 1097, Turbessem in 1144, Torbessen in 1253 en Tourbessent in 1289.

- Dat *gebuurte* reeds in 1025 een ‘wijk’ beteekende, toont ons de volgende tekst ‘tradidit unum *geburt*, id est Tubindic, quod est inter Ostburg et... Rodenburch’ (1069).

- Het middelpunt van Ieper, waaruit de stad ontstaan is, was een boerderij genaamd den ‘Tuun’ (1074). De patrones van Ieper is O.L.V. van Tuine.

- Het groote veld te Eernegem, Ichtegem, Koekelare, Bovekerke en Vladsloo heette Utfanc in 1224: 'tocius solitudinis seu deserti quod vulgariter dicitur utfang vel wostinia' (1152).

- Over het leen *Steenbrugge* te Kortrijk lezen we ond er col. 273: '...ung fief appelé Steenbrugghe, lequel est tenu faire veiller au chasteau dudit Courtray quand le conte ou la contesse ou son aisné hoir est illecq...'

- Toen op 2 Mei 1557 de heerlijkheid Sijseele verkocht werd, kreeg de kooper de toelating deze heerlijkheid met nieuwe achterleenen te vergrooten: 'Et pour ce quil ny a de present nulz arriere fiefz tenuz de ladicte seigneurie de Siselles, nous avons octroyé et accordé... que ledit messire Jehan Lopez Gallo (de kooper) pourra acheter et prendre de ses parents et amys terres vilaines ou cottières, non féodales ny tenues daultres seigneuries jusques à la quantité de... pour estre tenues en arriere fiefz dicelle...'

3. Vergissingen en Verbeteringen.

Le *Spene*, een plaats te St Pieters-op-den-Dijk (?) col. 44-45, moet gelezen worden Speie en gevoegd worden bij Speien (col. 35).

Spora (?), een plaats te Lissewege, col. 104, moet gelezen worden Spoia, en gevoegd worden bij Monnikenspeye (Deel X, col. 965-967).

Steenbrugge. Een brug en wijk tusschen Assebroek, Oostkamp en St Michiels. De oudste teksten hebben betrekking op de kleine Steenbrugge, die niet zooals in de aanmerking staat bij de herberg de Zoutlâ lag. De kl eine Steenbrugge bestaat nog: ze ligt over het St Trudoleedeken; het nog bestaande gedeelte van den ouden Kortrijkweg, dat nu herdoopt werd in Esperantostraat (!) loopt erover. Deze straat begint aan de schietbaan en loopt tot aan de Benediktijnenstraat te Steenbrugge.

J.D.S.

Zondagmorgen.

Het klokje klept in blanken morgen,
De schalksche merel zwijgt een poos...
Er hangt een vrede zonder zorgen:
De dag ontluikt gelijk een roos.

Ontluikt zoo klaar als de eerste morgen,
Zoo rustig en zoo schuldeloos...
Geheimenissen zijn verborgen,
In dezen dag dien God verkoos.

Het klokje klept tot blij ontwaken,
En noodt tot liefdevol genaken,
Op 't steeds hernieuwde avondmaal.

De morgen blijft nog stille luisteren...
Zijn licht zal zacht het Brood omluisteren,
En glimmen op den gouden Graal.

Het ver verleden.

Vol is mijn ziel van verre middeleeuwen,
Vol deemstergangen in een blanke abdij,
Met 't zoevend zingen van een koorgetij,
Vol hooge torens waar galmgaten geeuwen.

Madonnabeelden glanzen nog in mij,
Wijl woel'ge gilden op de markten schreeuwen...
'k Zie schilden met zwarte arenden en leeuwen;
Ik droeg en ridderzwaard en monnikspij.

't Is al bezonken nu in oude prenten,
In heugenis aan kinderlijke Lenten,
Die geuren uit een minnezangerslied.

Vol is mijn heden van een ver verleden,
Dat door vele eeuwen mijne ziele ziet
En leven voelt in Vlaamsche heimweesteden.

BRUNO BALDWINS.

Onze catechismus.
Zijn geschiedenis volgens het nieuwe boek van E.H. Frutsaert[1].

ER was een boek aan 't groeien... dat wisten de vrienden van E.H. Em. Frutsaert, dat vermoedden de Lezers van Biekorf bij 't volgen van zijn belangwekkende bijdragen over den ouden Catechismus[2]. De verwachting was groot en het verschenen werk overtreft de verwachting. Het is een ‘ferm’ boekdeel, streng uitgedost, met zorg gedrukt: zooals het past voor een der beste geleerde werken die in de laatste jaren alhier geleverd zijn.

Dit zijn maar bloote woorden... waarmede de Schr. allerminst gediend is. Waarmede hij toch *moet* gediend zijn, 't is dat we bondig den bouw van zijn werk overschouwen en iets van zijn groote smete, zijn stevige - historische en leerstellige - geleding meedragen en in 't leven ten nutte maken.

Het Eerste Deel behandelt den Catechismus ‘van buiten gezien’ d.i. de catechetische leerboeken en hun lotgevallen vanaf het Concilie van Trente. De Schr. schikt de overvloedige en verwarde bouwstoffen rond ééne gedachte: een eenigen, algemeen-geldenden catechismus in onze Vlaamsch-Belgische bisdommen. Aldus vangt hij heel 't geleerd gevaarte in drie klare vakken: het

(1) Het werk verscheen in de reeks der uitgaven van het Museum Lessianum te Leuven. De volledige titel is: De R.-K. Catechisatie in Vlaamsch België vanaf het Concilie van Trente. I. *Het Leerboek of de Catechismus*. In-8, 334 blz. = Fr. 70. - In twee volgende deelen hoopt de Schr. de geschiedenis van het onderricht (catechisatie) en van de methode (catechetiek) te kunnen behandelen.

(2) Rond en uit Makeblijde's Catechismus, Biekorf 1931, bl. 70 vv.; over den Kerstenspieghel van Dirk van Munster, aldaar bl. 144 vv. en 207 vv.

nastreven, het invoeren en het prijsgeven van een algemeenen catechismus.

Het nastreven begon in 1557 toen de Spaansche regeering het gebruik van Canisius Catechismus in de Nederlanden voorschreef. Nevens den grooten, middelgrooten en kleinen Canisius bloeiden een bonte verscheidenheid van leerboeken ten dienste der jonkheid; de bisschoppen Sonnius en Lindanus zorgden reeds in 1570 voor een ruimere verspreiding van hun eigen werkjes.

De derde synode van de Mechelsche Kerkprovincie (1607) besloot een algemeen leerboek te laten opstellen; Pater Lodewijk Makeblijde van Poperinghe werd voor dit werk gevonden en was twee jaar later gereed met zijn Catechismus die voor geheel de Kerkprovincie geldend was: de eerste *Mechelsche Catechismus*. In zijn opstel heeft Makeblijde veel aan de vroegere leerboeken van P. Franciscus Coster ontleend.

In 1623 werd Makeblijde's leerboek vervangen door een *nieuwen* Catechismus, opgesteld door P. Willem de Pretere, onder toezicht van den bisschop van Antwerpen, Jan van Malderen. De lading was verwisseld en vernieuwd, doch de vlag bleef dezelfde: *Mechelsche Catechismus*, erkend door geheel de Kerkprovincie. Dit leerboek heerschte ongestoord in dag- en zondagscholen; in den loop der 17^{e} eeuw werd het zijdelings bestookt door Jansenistische leerboeken; eerst laat in de 18^{e} eeuw moest het in de nieuwe Theresiaansche Colleges zijn heerschappij met de catechismussen van Fleury deelen. Dit onbetwiste bewind werd opgeheven door den Catechismus van Napoleon (1806) met zijn beruchte ‘vervolg op het vierde gebod’ (de plichten jegens den Keizer!).

In 1815 keerde de Mechelsche Catechismus vanzelf in zijn oude bediening weer, met al zijn voorrechten, ‘zonder iets vergeten of bijgeleerd te hebben’. Kardinaal Sterckx liet in 1842 den Mech. Cat. herzien naar de oorspronkelijke uitgave van 1623; hij liet daarnevens een heel *nieuwen* ‘Kleynen Mechelschen Catechismus’ opstellen: deze nieuwe *kleine* Catechismus werd nu het

leerboek en de oude, nu ‘groote’ gewordene Catechismus van 1623 bleef als *leesboek* voor gevorderde leerlingen in gebruike totdat hij in 1900 door Kard. Goossens afgeschaft werd. In dit jaar kreeg het aartsbisdom zijn *nieuwen* en jongsten Catechismus in 25 lessen.

Brugge en Gent gingen sedert 1843 en vooral sedert 1900 met Mechelen niet meer mede; zij behielden den *ouden* Mechelschen Catechismus mits enkele wijzigingen in tekst en schikking. De Schr. betreurt terecht dat door een gemis aan verstandhouding in den loop der vorige eeuw, de verworven eenheid van den Mechelschen Catechismus verviel in een veelheid van afzonderlijke zeer verschillende leerboeken.

Het Tweede Deel behandelt de geschiedenis van den tekst der leerboeken nl. van den Catechismus van Canisius en den Mechelschen Catechismus; van de beide opstellen worden de bronnen opgezocht; de beide werken en hun verschillende uitgaven worden voortdurend aan elkaar getoetst. Dit geduldige en nauwgezette tekstonderzoek moet voor de mannen van 't vak een ware wetenschappelijke kermis zijn.

Hiermede lieten we den geleerden rijkdom van dit werk niet tot zijn volle recht komen, want beide deelen zijn voorafgegaan door een ‘kijkje’ op het verleden... Onder dezen bescheiden naam schuilt een meesterlijk historisch overzicht van de catechetische leerboeken en hun inhoud op het einde der Middeleeuwen.

Voor zijn uitstekend werk verdient E.H. Em. Frutsaert onzen oprechten dank(1). Gelukkig moeten we hem hier weer met geen bloote woorden paaien; de les over het tweede gebod ‘Of het goed en deugdelijk is.. iets te beloven’ bracht ons een eigen schuld te binnen, die we met het afdrukken van den volgenden brief eindelijk aflossen.

A.V.

(1) Hierbij een kleine toemaat opmerkingen. Het begrip Catechismus en zijn ontwikkeling in de Nieuwe Tijden had wel mogen nauwkeurig beschreven worden. Van daaruit had Schr. in zijn Bibliographieën een klare scheiding moeten trekken tusschen de eigenlijke *leerboeken* en de vele andere catechetische werken die niet als leerboek bedoeld noch gebruikt worden. De bibliographie - vooral deze der laatste eeuwen - zou er veel sprekender uitzien, waren de talrijke onderwijzingen, uitlegboeken en sermoenen over den Cat. afzonderlijk geschikt; deze zouden ten andere beter op hun plaats zijn in de volgende deelen (Onderricht en Methode) van het werk. - Ware het niet duidelijker boven het IIe deel te stellen: *De Tekst* of *De Stof* i.p.v. *De Leer*? Sedert Trente heeft de leer geen geschiedenis meer, wel de keus der leerpunten en de wijze van voorstelling, dus het opstel in zijn keuze en vorm, zooals Schr. bl. 194 zelf duidelijk verklaart. - Bij de Vlaamsche Bisdommen der Mech. provincie (bl. 15) mag de dekenij Kortrijk (onder het bisdom Doornik, provincie Kamerijk) gerekend worden; de Mechelsche Cat. was er ook in gebruik, vooral door toedoen der Jezuieten. - Op bl. 37 verdienden de catechetische werkjes van Broer Cornelis (De Schrevel, Hist. du Séminaire de Bruges, bl. 280-281) vermeld te worden. - *Belgicus* (bl. 104 en 112) moet in de 17e eeuw alleszins door *Nederlandsch* vertaald worden! - Over Van Loo's vertalingen van den Cat. de Montpellier, zie Annales de la Soc. d'Emulation de Bruges, 1930, bl. 114. - De catechetische bibliographie over het tijdvak 1830-1890 ligt voor de hand in De Potter's Vlaamsche Bibliographie, bl. 5-18; de zeer onvolledige opgaven van den Schr. (bl. 167-169) kunnen daaruit aangevuld en verbeterd worden.

Bijlage.

De Catechismus van 1623.

Brief van den Antwerpschen drukker Jan Cnobbaert aan den bisschop van Brugge: hij bereidt de uitgave van den nieuwen Catechismus en verzoekt om het privilegie voor dit Bisdom, waartegen hij de voordeeligste voorwaarden aanbiedt.

Laus Deo. Antverpiae adi 9. Septembris 1623.

Eerweerdichste Heere,

Alsoo ick gheemploijeert ben, om eene proeve op den nieuwen Catechismus te maken, en hebbe ick niet konnen naerlaten, U.E. de selve over te seynden, ende met eenen U.E. ootmoedelyck te bidden om U.E. jonste voor de Dioecese van Brugghe. Den Doorluchtichsten Heere van Mechelen heeft my alreede vergunt de privilegie voor twee Bischdommen, te weten van Mechelen ende van Ypren, tot welcken eijnde ick octroij in beyde de Raden des Conincx hebbe verworven. De Eerw. Heeren van Antwerpen ende van Gendt hebben mij hun woort ghegheven; soo dat ick mij vastelyck betrouwe op U.E. ghe-

nade: aenghesien ick groote onkosten van letteren, papier, privilegien, ende andere ghereedtschap ghedaen hebbe, die inde menichte konnen ghevonden worden; ten anderen staet oock te considereren, dat een alleen voor een Bischdom alleen den Catechismum niet soo goeden koop tot welvaert vande ghemeijnte ende namentlyck vande arme scholen en soude konnen gheven: want den prijs is heel nauw ghestelt, op dese navolghende Conditien:

1° Dat de ghene die over de twaelf hondert exemplaren tseffens zullen nemen, den riem zullen betalen drij guldens ende thien stuijvers contant gelt, dat is weijnich meer als een neghen-manneken(1) elck ghedruckt bladt papiers.

2. Dat de ghene die vyfhondert exemplaren tseffens koopen sullen, den riem sullen hebben voor vier guldens.

3. De ghene die met minder ghetal nemen, sullen betalen vier guldens ende thien stuijvers voor elcken riem, dat is, de vier bladeren een blanck.

Onder dese worden begrepen alle de Boeckvercoopers ende scholasters van 't heel Landt, die in deser voeghen aen elcken riem ghedruckt papiers konnen winnen vijf-en vijftich stuijvers: want de ghemeijnte salse betalen een oortken 't bladt onghebonden, dat is teghen ses guldens ende vijf stuijvers den riem. Twelck de boven vermelde Eerw. Heeren soo redelyck hebben ghevonden dat sij gheenen profytelyckeren middel en sien; nademael datter noijt eenighe veranderinghe inden Catechismus (waer van alle de formen sullen ghedurichlyck blyven gheset staen) en sal gheschieden, 't welck geensints en soude konnen wesen, indien meer dan eenen den selven mooghte drucken; want ten is niet moghelyck dien te drucken sonder eenighe veranderinghe of fauten, die door 't her-setten souden komen te gheschieden(2). Hiermede mij recommanderende in U.E. goede gratie ende alder heijlichste Sacrificien, sal ick U.E. jonstighe antwoorde verhopen ende verwachten. Met grooter haest als boven.

U.E.

Oodtmoedighen dienaer, Jan Cnobbaert.

- Staatsarchief te Brugge. Charters, blauw n. 7620.

(1) Een duit.

(2) De uitgave van Jan Cnobbaert kwam niet terecht; de vergunning ging over op den drukker 'Jan van Keerberghen den jonghen, teghen over de Augustijnen kerk' te Antwerpen die de eersten druk van den nieuwen Catechismus in 1622 ¡iet verschijnen. Daarover Frutsaert, bl. 107.

Uit den ouden taalschat.

Conrere - Conrerie.

OP het einde der 15e eeuw werd te Veurne een nieuwe nijverheid ingebracht: de saaiweverij.

De 'Ordonnancie ende Statuten van de Sayerie' uit deze jaren bevatten keuren 'op de Vulders van de Sayen, op de Conrere en op de Verwerie'.

De Keure op de Conrere beschikt 'dat de *conrere* gheen sayen winde op een stock...; dat de *conrerers* alle de ghebreken die zij vinden inde sayen den warandeerders te kennen gheven...; dat de *conrerer* alle de gaeten ende plecken teeckene met eenen drade op de toochzyde...; dat gheen *conrere* een saey dat sentencie heeft, noch eens voor warandeerders legghe...'

CONRERE (ook Conrerer) staat nevens mnl Conreider. Dezes beroep was het *Conreiden* (fr. corroyer) d.i. het be reiden en looien van leder, het opmaken van stoffen, het persen van saai zooals te Veurne (fr. apprêter).

Na den grooten brand van 1512 werd, benevens de 'Vulderie' en de 'Verwerie' ook de 'Conrerie' weer ingericht. De rekening van 1512 vermeldt o.a.: 'Antheunis de Kethelare, maetsenare, van ghewrocht thebbene int beghinehof omme de *conrerie* daer te stellen...; van een bul wulghen bard omme tboeysele vanden clenen ketele inde *conrerie*; Guillemin de Savary, scrinewerckere, van ghe maeckt thebbende eene nieuwe persse metten houte daertoe gelevert, omme de sayen te perssene in de conrerie...'

Dezelfde rekening bevat verscheidene uitgaven voor het aankoopen van '*conreystocken*' te Hondschoote en voor het plaatsen van een kleinen en een grooten '*conreyketele*' in de Conrerie(1) of perskot voor de saai in 't Begijnhof.

(1) De vermelde 'Ordonnancie ende Statuten' en de posten uit de Rekening van 1512 staan in de Jaerboeken van Veurne door P. Heinderycx II, bl. 251-253 en 348 (uitg. E. Ronse, Veurne 1854). Vgl. De Potter c.s. Geschiedenis van Veurne II, bl. 7. (Gent 1875). - Verdam geeft enkel de vormen conreider, conreiden.

Het Brugsche Reglement der Zwarte Saaihalle van 1583 spreekt van Couroyen, Couroyeren en de ambachtsman heet er Couroyer[1].

Priael.

Kiliaen vermeldt het woord *Preael*, gebruikt in Vlaanderen met de beteekenis: een doek (Lat. supparus), een lichte gestreepte neusdoek (Lat. muccinium pendulum et striatum). Bij Verdam is het woord niet vermeld.

In zijn *Kettersche Spinnecoppe*, gedrukt te Brussel in 1596, schrijft Jan David: '[de ketters moeten hun zonden niet beweenen] zoo dat zij voort aen noch priael, noch snutdoeck meer van doen en hebben om haer tranen en wangen te dwaen...'. *Priael* is hier wel gebruikt in den zin van Kiliaens *preael*.

In een Inventaris der juweelen van de abdij Ter Doest, opgesteld omstreeks 1560, ontmoeten we: 'twee zilveren crootsen, een cleene ende een groote met drij prialen'[2]. *Priael* moet hier iets meer beteekenen dan een overtrek, aangezien het in den inventaris uitdrukkelijk vermeld is. Zou *priael* hier niet de liturgische mappula (of mantile) beteekenen, waarmede de staf aan den prelaat aangeboden wordt?

In de Inventarissen van het kerkgoed der Sint-Gilliskerk te Brugge worden verscheidene *prialen* vermeld:

'Item IX. prialen' geschikt tusschen een 'berecht dwale' en veertien 'keelct zacxkins' in den Inventaris van 22 Juni 1521.

'Item een wit satijn priael gheborduert met vier inghelen ende ciborie, ghegheven by Elisabeth Mathijs in 't Roozusterhuis.

Item noch een priael van gout ende zelver draet

(1) Gilliodts. Inventaire de l'Ecole Bogarde, III, bl. 374 vlg. (Brugge, 1899).
(2) Annales de la Soc. d'Em. de Bruges, 1933, bl. 162.

ghevrocht up root armoisijn, ghegheven bij Mevrauwe van Meulenbeke.

Item noch een roo fluweele [priael] gheborduert met een ciborie ende inghels ende botschepe'. Inventaris van 14 Nov. 1605.

'Item een wit priael dienende tot de remonstrantie'. Inventaris van 1611.

'Een wit satijne priael gheborduert met de figuere van het H. Sacrament.

Een ferweele roode priael met de bodscap daerop gheborduert'. Inventaris van 1619. Deze inventarissen berusten op het Kerkarchief.

In deze teksten beteekent *priael* blijkbaar een soort velum, kelkvelum, schoudervelum of benedictie-doek.

't Woord moet voorzeker uit het Latijn komen; bij Du Cange is er geen spoor van te vinden. Ook Littré wijst voor het Fransch geen dergelijk woord aan.

A.V.

Een vonnis te Kortrijk in 1575.

IN 1575 gebeurde er te Kortrijk een gruwelijke moord.

Een zekere 'Gheeraert Cronijquet. gheseit *van Houcke*, gheboren van Amon bij Lens in Arthois' was in onverschil geraakt met zijn vriend, Marten Targier, wegens geldzaken. Op zekeren dag kwam Targier ten huize van Cronijquet, die woonde op een erve 'ghenaempt *de Raeme* staende binnen deser stede'. Er ontstaat een geweldige woordentwist. Cronijquet grijpt een stok en slaat er Targier mede neer. Het verhaal geeft zeer bepaald op dat de moordenaar zijn slachtoffer *met twee slagen* nedersloeg: na den eersten slag (zoo spreekt het vonnis) hebt gij hem [Targier] 'anderwarf metten zelven stock in zijn hooft ghesleghen, zoo dat deen zyde vanden zelven hoofde gheheel ghemutselt wiert'. Daarna stak de moordenaar met

zijn ‘snyder’ in de keel van den ongelukkige en begroef het lijk, na berooving, in een put ‘in den peertstal’.

De Kortrijksche schepenen spraken het volgende vonnis uit:

[Scepenen...] Condempneren u ter causen voorscreven ghebonden te zijne up eenen waeghene, sittende up een vlaecke ende alsoo ghevoert te wordene vanden scepenhuuse voor straetgen van den voornoemden Raeme [de erve van den moordenaar] ende aldaer met scerpe roeden ghegheesselt te zijne up u bloot lijf totten bloede ende ter discretie. Ende vandaer ghebrocht te wordene upde marct deser stede onder de galghe ende aldaer ghesmeten te wordene met eenen clippele *twee slaeghen up u hooft* ende daernaer ghejusticeert te wordene metter coorde zoo datter de doot naer volcht. Ende boven u hooft ghehangen te wordene *eenen stock ende tmes* daermede ghy de voornoemde doodelicke wonden ghegheven hebt. Confisquerende bovendien al u goet, tsy leen, erfve ofte cattheyl sconijnx ons gheduechts heeren proffyte. Actum den 29 Augusti XVe ende vijf ende tseventich’. Stadsarchief van Kortrijk, Register van Criminele Sententien, 1570-1591, f, 67 v, - 68.

Merkweerdig is, in dit vonnis, de weerspiegeling van het misdrijf in de straf. Daarover heeft Mr E.I. Strubbe vroeger in Biekorf (1928, bl. 170-173) een belangwekkend opstel geleverd.

A.V.

Mengelmaren.

Aftellingen.

Ingel-de-vingel-de-vangel-de-vos
Iksekwik-zijn-koddeken los.
Eiken, beiken, dicados!
Koben gij zijt los!

Achter de Leie ligt een blok
is hij niet gestolen, hij ligt er nog.
Vlieme, vlamme, lokerdamme,
Pijke zot, troef af.

Eke, beke,
dat 'k een mes had
'k zou u steken,
dat 'k een zweerd had
'k zou u slaan!
- Moederke mag ik naar d'uitveerd gaan?
- Neen, mijn kind, gij hebt kwaad gedaan.
- Moeder, wat heb ik gedaan?
- In 't potje gesch.... en laten staan!

Nazareth (O. Vl.)

A.J.

Vgl. gelijkaardige aftelrijmen bij De Cock-Teirlinck, Kinderspel, VIII, 275, 289 en 296.

- Dat hij achterwaarts ginge, hij zou van voren zijn scheen kwetsen. D.i. 't Slaat hem al tegen; alles wat hij onderneemt, mislukt.

Het tegenovergestelde is: Dat hij in zijn band k...., 't ware een pannekoeke.

Roeselare.

D.P.

Doet gelijk de franschman doet:
traag in den zak en rap aan den hoed.

Voor niet.

Als er iemand te vele spreekt van ‘voor niet’ (kosteloos) te geven, dan mag hij hooren: *Voor niet* schijt op strate, lijk d'honden allemale!

't Vliegende.

In den toldienst bestaat er een groep beamten, een brigade, om de posten langs de grens af te rijden en na te zien. Dat is '*t vliegende*. - ‘Ten twee'n is 't vliegende hier aangekomen’. Moerkerke.

Witte en zwarte vruchten.

Tarwe, rogge, haver, gerst zijn *witte vruchten*; boonen en erwten noemt men *zwarte vruchten*. Stalhille.

V.W.

Kobbejagen.

Dat is kuischen met den kobbejager.

't Was groote kuisch ‘op 't ipperste’ en de kuischinge - eene van Cuerne - zei:

- Me zou'n 't best eerst kobbejagen; me gaan veel gemakkelijker zijn om te dweilen als 't eerst *gekobbejaagd* is.
Kortrijk.
G.C.

Loop naar de....

- Loop naar de maan en pluk sterren
- Loop naar den bliksem en help donderen.
- Loop naar de paters en laat u belezen.
- Loop naar de pomp en zuip water.
- Loop naar de stokken.
- Loop naar den duivel.
- Loop naar uw moeder en speel met knikkers.

En waar zendt men nog elders naartoe?
K.R.

Als 't verken droomt....

'Dit is alsoomen gemeynlijck seyt: *Als tvercken droomt tisser al van tvercken*.' Zoo schrijft pastor Jan Coens in zijn Confutatie ofte Wederlegginghe van den Biencorff (Leuven 1598; f. 91 v.).

Dit oud spreekwoord leeft nog in nieuwere gedaante: Als een verken droomt, dan is 't van draf. De zin is: 't vat geeft uit wat het in heeft; die gal in den mond heeft, kan geen honing spuwen.
E.N.

Achter pen en inkte roepen.

- Na de processie [van 't H. Bloed] wierd ik in den drum door een dikken vent op mijn voet getorden dat ik achter penne en in(k)te riep! Brugge.

Er 't sas van hebben

- 'k En heb geen peren meer van doen, ik heb er al 't sas van! d.i. de vulte en overvloed. Dudzeele.

Kneukelzeepe.

Als moeder meent dat heur dochter die de waschte slaat, te veel zwarte (of bruine) zeepe vermooscht en te weinig wrijf (heur kneukels spaart!), dan mag het meiske hooren:

- Ma' jong, ge moet zooveel geen zeepe gebruiken, doet er liever wat kneukelzeepe bij! Klemskerke. A.V.W.

[Nummer 12]

Loterij en volksleven te Brugge vijfhonderd jaar geleden.

DE loterijen hebben nu, hier te lande en daarbuiten, grooten trek en aantrek; de lotjes worden waarlijk uitgevochten, en te allen kante is het van lotjes en loterij dat de tongen slaan. De trekking gaat nu ook ‘met den mekaniek’ en 't is maar bij 't koopen van de lotjes dat er nog een tikske bijgeloof opkomt: dat ge (om geluk te hebben) uw lotje moet doen koopen door een blinde, of door een kind, of door iemand die op een Vrijdag in de Meimaand geboren is...; sommigen zullen nog een keerse ontsteken voor Sint Antonius, den patroon van de goede neringe en de winste.

Onze voorouders kenden al, vijfhonderd jaar geleden, 't spel van de loterij; de Brugsche oorkonden leeren ons hoe ze daarbij te werk gingen.

In 't jaar 1446 was de Brugsche gemeentekas in soberen staat; om die ijlte te vullen schreef het stadsbestuur twee loterijen uit die zeer medesloegen. 't Was

meester Pieter van den Vagheviere, griffier der Schepenkamer, die met de inrichting en het beheer van de loterijen belast was; de acht klerken van de Vierschare stonden hem ter zijde. Die ridders van de penne hadden dagenlang hun pluk om de honderden '*lot brievekens*' te schrijven en te zegelen. Zij moesten daarenboven zorgen voor de ruchtbaarheid. Aan de kerkdeur van Sint Donaas, vóór de Halle en op de Beurs lieten zij bordjes (*barderen*) met de aankondiging van de loterij uithangen. Maar dit was niet voldoende. Zij schreven bri even en zonden er boden mede uit, naar de bijzonderste gemeenten van het graafschap; daarbuiten nog naar Doornik, Valenciennes, Atrecht, Kamerijk en Bergen in Henegouwen. Premiën werden uitgeloofd aan degene die inschrijvingen van buiten de stad aanbrachten.

De lotjes werden verkocht tegen een *pieter* of drie stuivers grooten 't stuk.

De prijzen waren in klinkende munt. Het groot lot won de *scrooderije* d.i. de inkomsten van een stadsofficie berekend op 400 pieters of 60 pond grooten. Daarnevens waren loten van 200, 100, 50, 20, 10 en 5 pieters. De tien eerste en de tien laatste uitkomende kregen ook een prijs en er was nog een prijs op het 'meest inlegghen'.

Ten Oogste waren er 4701 lotjes verkocht binnen en buiten Brugge; er waren deelnemers uit Noordholland (Kennemerland), Gelre, Aken, Aberdeen in Schotland, Londen, Spanje en Venetië. Brugge was in die jaren zijn wereldmarkt nog niet kwijt.

't Was trekking den 29 Oogst 1446. De markt zag zwart van 't volk. In 't midden op een '*scafoot*' (schavot) of verhoog zaten plechtig aan een lange tafel, onder een gespannen zeil: de griffier en zijn zes klerken. Op de tafel blonk een groote koperen busse: 't was daaruit dat twee 'ghesellen' overhands de lotjes trokken.

Aan den voet van dit verhoog zaten de schepenen der gemeente met twee klerken die eveneens de winnende nummers opteekenden. De baas uit 'den Blenden' tapte de eene kan wijn na de andere om den dorst

van de aanwezige wetheeren te bestrijden: want het was een heete zomersche dag!

Er moest daar beneden en daarrond een bonte wemeling van volk zijn; in de bewaarde briefjes zijn de volgende beroepen vertegenwoordigd:

'hantscoewerker, calcdragher, cardemageghe, scaelledecker, sceppere, scipwerkere, paternostermakere, landmeter, backere, scipper, wyntapper, mersenier, zelversmid, brauwer, cordewanier, drapierere, frutenier, boghemakere, striker van der ouder halle, bouchier, wulleslagher, corier, vueghelhuusmakere, pottrebackere, lakensnyder, oude cleedecoopere, varsschevischcoopere, patinemakere, scaelwettre, parmentier, flasschemakere, messagier, lamwerker, pourpointier, wapenmaker, specier, oude cleedernayer, scilder, cammemakere, speghelmaker, wielmakere, barbier, mutsescheerer, hudevetter.'.

In iedere reeks van tien lotbriefjes was er een prijs (een '*tienste*') van 3 pieters; hiervan is de lange lijst bewaard die ons een geestigen kijk geeft op het volksleven van dien tijd. Immers op hun lotbriefjes lieten de menschen hun naam of hun naam met een spreuk of een kenspreuk alleen opschrijven. En wat er nu al op die briefjes staat die daar op het 'scafoot' werden uitgetrokken en afgeroepen?

Eerst en vooral berijmen verscheidene deelnemers hun wensch om het groot lot te winnen:

- Drie ghesellen up 't Groene,
tmeeste ghelt ware wel hare doene.
- De ghesellen in de nieuwe stove
hebben zij tlot zy zullen hen beloven.
- Willem Malin ende Pieter Bast,
waren gheerne van de lote vast.
- Den houc van sinte Marie strate,
hoe zoudse ant beste lot gheraken.
- Tghelt van XVIJ buersen, bachten Scottersmuere,
name gheerne goed aventuere.
- Viere ghesellen ten noordhende vande hoede-
makers strate,
zouden gheerne ant beste lot gheraken.

- Margriete Ritchaerts en Gillot,
namen gheerne tbeste lot.
- Spinnette Colomboot
hadde gheerne tbeste loot.
- De ghesellen vander Wijnzacstrate,
zy zouden gherne tbeste lot rapen.
- Willekin Stroyman van Belle
zoude gheerne zestig pond grooten
tzine prouffiten tellen.
- Drie raeu ghesellen ende een vet,
name gheerne wat veths, ant cleercoopen.
- Zes lieden comen uut Zipers gheseylt,
zy namen gheerne wat voor hun ghelt.
- Wy wellin zessen,
wy en zouden niet gheerne het upperste lot messen.

- Dieric Jansz. vander Heye:
tmeeste lot zoude hem wel greyen.

Veel deelnemers stellen hun betrouwen op de Goddelijke Voorzienigheid:

- Lauwers de Prikene ende Barbele van Biervliet,
die hadden gheerne met Gode en met eere yet.
- Jan Moen en Antheunis van Barelare,
God wilse beede bewaren.
- Wilt God
Dordrecht sal hebben een lot.

Diric van Buren berijmt een vroom dankgebed:

Gode lof van al
wat Bueren hebben zal.

Groot is het betrouwen op de voorspraak van Maria; velen doen beroep op hare bedevaartplaatsen en wonderbeelden.

- Ic beveilt Gode ende Onse Vrauwe.
- God ende Marie diet al verleent.
- God hebs deel ende Maria.
- Onse soete Vrauwe van Alsberghe ende van Allen,
die moet ons wachten van mesvallen.[1]

(1) In de 15e eeuw werden de O.L. Vrouwbeelden van *Alsemberg* en *Halle* door questeerders in 'boodschepe' rondgevoerd o.a. te Brugge en Kort rijk.

- Onze zoete Vrauwe van Amelsvoort![1]
- Onse vrauwe van Ardenburch! tweemaal vermeld[2].
- Onse zoete Vrouwe in sinte Christoffels cappelle!

(Deze kapel stond vroeger tusschen de Groote Markt en de Eiermarkt).

- Onze zoete Vrauwe van Answyc! n.l. Hanswyck te Mechelen.
- Wat zal hebben Onze Vrauwe van Hulsterloo[3] met Alaert van den Driessche?
- Onse zoete vrauwe van Liense (Notre-Dame-de-Liesse: het beroemde bedevaartsoord bij Laon in Frankrijk).
- Maria van Pitthem, ora pro me.
- Onse Vrauwe van Ruusselede![4]

De echte Bruggelingen vergaten het Heilig Bloed niet en rijmden met betrouwen:

- Thelich Bloet verleene Magdaleenekin de Frane een goed lot.

- Helpt God ende thelich Bloet,
dat Heinric van Ghelre ende Andries
een goet lot ghevalen moet.
- Helpt God ende thelich Bloet,
tbeste lot ware over goet.

De bekende reliek van het Hostiebloed te Wilsnack (in Pruisen) is tot tweemaal toe aangeroepen:

- Beraert helich bloet van Wilsenake,
dat Grietkin Roobe een lot gherake.

(1) AMERSFOORT, prov. Utrecht: op Sint Stevensdag 1444 werd daar een gevonden Lieve Vrouwbeeldje verheven; er gebeurden veel wonderen in de eerste jaren. Het beeldje is nu in de handen der Jansenisten (Oud-bisschoppelijke Clerezy) Zie J.A.F. Kronenburg, Maria's Heerlijkheid in Nederland, VI, bl. 392 vv. (Amsterdam, 1909).

(2) De geliefde O.L. Vrouw *met den inktepot*, van Aardenburg; de bedevaart uit Brugge bloeide reeds in de 13e eeuw. Kronenburg, a.w. bl. 68 vv.

(3) Beeldje uit de 14e eeuw in het klooster Hulsterloo op den Kapelleberg in het dorp Nieuw-Namen; nu nog vereerd in Belgisch Clinge. Kronenburg a.w. bl. 491 vv.

(4) Ruiselede was een bekende bedevaart naar O.L. Vrouw. In 't begin der 16e eeuw bestond er te Brugge een gilde van '*onser Vrauwen van Rusele*'. Kan. Tanghe, Parochieboek van Ruisselede, bl. 75 (Brugge, 1861).

- Helpt God ende thelighe bloet van Wilsnake, die moete Nielkin van den Poele goed lot gheraken.

De Heilige Kruisen van langs de zee hebben hun vereerders:

- Tzoete cruce van Wendune!
- Tzoete cruus van Biervliet![1]

De groote vereering van de Nood Gods van Lede komt tot uiting in deze rijmen:

- De noot Gods van Leden,
wille ons goede avontuere geven.
- Nood Gods van Leden helpt ons zessen,
wij nemen zo gheerne tbeste.[2]

Nu begint een ware Litanie van alle Heiligen:

- Helpt God ende de goede sinte Gabriel.
- Helpt God ende sinte Pieter.
- Helpt God ende de goede sint Jacop.
- Wat zal hebben mijn here sinte Jacop;
wilt wel, het comt wel.
- Sinte Berthelmeus. bi Jan de Aze.
- Beraet God ende sint Jan ende sinte Angniete.
- God, de goede sint Jan en sint Joos
die zien Onze Vrouwe altoos.

De schaliedekker Jan van Wijc betrouwt op zijn patroon: 'De goede sinte Jan beraed scaelgen'.

(1) Op het briefje 'Si vaut si vailge devant *le brune cruce*' is misschien het Bruine Kruis van Mechelen bedoeld?

(2) De NOOD GODS VAN LEDE. - Dit beeld (ook O.L. Vrouw ter Nood geheeten) had een overgrooten bijval in Vlaanderen sedert zijn 'aankomst' in de kerk van Lede ten jare 1414. Zijn 'boodschap' was weldra een der meest gezochte in geheel Vlaanderen en duurde tot in de volle 16e eeuw. De boden of questeerders van Lede bezochten met hun *Zoete Nood Gods* de stad Brugge (Sint Salvatorskerk op het einde der 15e en in de 16e eeuw; zie K. Verschelde, De Kathedrale van S. Salvator, bl. 272); vanaf 1454 is hun boodschap vermeld in de kerkrekeningen van Meenen (Rembry-Barth, Hist. de Menin, IV, bl. 663). Onze dubbele aanroeping van 1446 wijst er op dat de vereering voor de Nood Gods reeds in de eerste helft der 15e eeuw fel verspreid was. Vgl. De Potter-Broeckaert, Geschiepenis van Lede bl. 50-52 (Gent, 1897).

- Helpt God ende Sint Josep.[1]
- Heere sinte Maertin
  wilt ons vanedragher zijn!
- Beraet God ende sinte Niclaeus.
- God hebs deel en de goede sinte Bave.
- Zinte Loy van Sinte Salvatoor.[2]
- Beraet God ende Sinte Dominicus.
- Sinte Niclaeus van Tollentin.[3]
- Helpt God sint Eeuwout ende sinte Rombaut
van Mechelen.[4]
- Aechte.... helpt sint Gillis!
- Mijn heere zinte Obrecht.[5]
- Sinte Erasmus.
- Per sint Julien.
- Helpt God ende de goede sinte Sebastiaen.
- God bewaert tgelt van drie vrauwen
  ter heere van zinte Victoor.[6]
- Sinte Marie Magdeleene buten Brugghe.
- Sinte Katheline ende sinte Baerbele.[7]
- Reyne maecht sinte Ontrecomere.[8]

(1) Deze aanroeping tot den heiligen Jozef is iets ongewoons in 't jaar 1446; de volksvereering ontstond eerst merkelijk later.
(2) De Sint-Salvatorskerk te Brugge bezit een reliekschrijn van Sint Elooi (Eligius); deze heilige is daar van overouds vereerd en gevierd.
(3) Nicolaus van Tolentino werd eerst in 1447 gecanoniseerd door Paus Eugenius IV. Toch was hij reeds te voren als heilige vereerd, o.a. te Brugge door toedoen van de Eremijten van Sint Augustinus; zie A. Keelhoff, Histoire de Tanden Couvent des Ermites de S. Augustin à Bruges, bl. 112 (Brugge, 1869).
(4) SINT EENVOUD was in dien tijd te Brugge bekend en vereerd; twee kapellen, op Sinte Baafsparochie en Sint Andries, waren hem toegewijd. Zie Biekorf 1890, bl. 9 en vlg.; 1892, 249 en vlg.
(5) Patroon van het vrouwenklooster in de Langestraat, dat naderhand door de Karthuizers aangekocht werd. Sint Obrecht (Aubertus) was te Brugge de patroon van de bakkers.
(6) Sint Victor was te Brugge de patroon van de molenaars.
(7) Hier hebben we de *Drie Santinnen* van Brugge bij elkaar!
(8) Een uiting der volksvereering voor S. Ontcommere (S. Holpe of Wilgefortis) te Brugge, waarover L. De Wolf in Biek. 1913, bl. 17 vv., zoo diepgrondig geschreven heeft.

- Sint Renoud van Muntenbane,
wil ons verbliden zo ic wane.(1)

Buiten die processie van al de parochiën en kapellen wandelen er lustige broers, wijsgeeren en aardigaards die 't lotje ‘op hun maniere’ invullen; er zit meestal leute bachten en.... mysterie!

- Wy hadden lievere zonder letten
vierhondert pieters dan vier lettren.
- Wat hebben twee vette scapen in eene maghere
weide?
- Grietkin, Callekin, Barbelkin drie ghezusters
ende elc heift een zuster.
En op een ander briefke hebben dezelfde drie maagden
‘elk een broeder’.
- Nameloos hoopt up zine name.
- Dop en snot en God gheve hem ramp diet gaf.

(1) SINT RENOUT VAN MUNTENBANE. - De bekende held uit den roman *Renout van Montalbaen* of *De vier Heemskinderen*. Renout alleen was sterk genoeg om het ros Beyaert te temmen; dit wonderpaard was zoo groot dat de vier broeders het met elkaar konden berijden. De roman vertelt dat de verbannen Renout als pelgrim vermomd, bij zijne moeder op bezoek kwam; bij deze gelegenheid dronk hij meer dan tien ridders samen. In de 16e eeuw gold hij als patroon der drinkebroers onder den naam SINTE REYNUUT (d.i. *reyn ute* = schoon op, schoon leeg dat er niets meer overblijft). De ruwe roman werd immers met een stichtelijk slot aangevuld: Renout gaat als pelgrim naar 't Heilig Land en bestrijdt er de Saracenen; hij keert als eenvoudig werkman naar zijn vaderland weer en helpt mede om de Sint-Pieterskerk te Keulen te bouwen; uit nijd wordt hij door zijn werkgezellen vermoord. Daar zijn lijk allerlei mirakelen deed, werd hij voor heilig gehouden; zijn geschiedenis werd onder den 7 Januari in de Acta Sanctorum opgenomen. Zie J. Te Winkel, De Ontwikkelingsgang der Nederl. Lett. I bl. 238 (Haarlem, 1922). De naam *Sinte Reynuut* (waartoe misschien een analogie met Sinte Reinout, sanctus Reinoldus, heeft bijgedragen) komt in de 16e eeuw op verschillende plaatsen en in allerlei zegswijzen voor. Plantijn vermeldt; *In de schuyt van Sint Reynuut varen* d.i. zijn boeltje opmaken. Zie Verdam, Mnl. Wdb. VI, 1224. - Volgens ons rijmke van 1446 mogen we de bekendheid van den lustigen Sinte Reinuut tot in de volle vijftiende eeuw opschuiven. Eigenaardig is nog de lezing *Muntenbane*, die wijst op een volksetymologie met *munte*.

- Goede knechten zijn goede ware,
wat hen ghebuert voor thare.
- Wy haten ter Sluus goeden harijnc,
dat coste ons ghenouch be onse palijnc.

Pieter Ydde, de baas uit *de Zwane*, rijmt (over hemzelf of zijn uitsteekberd?):

- De zwane heeft platte voeten.
Dartele Tone zet er zijn lapnaam bij:
- Lacke Thuene die men (h)yet *Thuene Thuus-niet*.
Wijzeman berijmt zijn berusting:
- Wat baet ghetruert
die niet ne ghebuert?
Een droomerige dichtersziel vraagt:
- Wat comd in den blauwen hemel!

Een paar hebben blijkbaar de taal der goochelaars afgeluisterd:

- Come voort ghereet,
comt het es verkeert.
- Ware wech ghelt
commet weder het wert ghetelt.

En 't slot van de rekening:

- Et es uut
troupen van den cockuut.

Spijtig genoeg dat er maar een op acht van die lotjes bewaard bleef![1] Wat zouden we al niet uit die zooveelmaal zeven verlorene briefkes hebben kunnen zanten!

E. NEYLANTS.

Rekke-Trekker.

De vaart-schepen hier te Halle worden nu meestal voortgetrokken door kleine ‘rupsenauto's’. Eentje trekt soms vier schepen en doet van tuf-tuf-tuf. Ik hoorde een kind aan zijn moeder vragen: Wat is dat? - Dat is ne rekke-trekker, antwoordde moeder.

Kan het schooner en beeldrijker? De name bootst den klank na en schildert het rekken en trekken van den kommel.

REMI GHESQUIERE.

(1) De oorkonden van deze Loterij te Brugge zijn uitgegeven door Gilliodts van Severen in La Flandre, deel I, bl. 5, 80 en 160 (Brugge, 1868); nog voortloopende in het II en III deel o.a. bl. 60 en vv.

Hoe een Tieltenaar in 1684 zijn ziel aan den duivel verkocht.

Tegenwoordig en hooren we nooit meer van iemand, die zijn ziel aan den duivel zou verkocht hebben. Dat en is van onzen tijd niet meer, zeggen degene, die peinzen dat 't is omdat de menschen nu, aan den duivel en zijn macht niet meer en gelooven. Maar 't volk, 't geloovig volk wel te verstaan, blijft overtuigd dat er nog menschen bestaan, die hun ziel aan den duivel verkoopen, maar, voegen ze erbij, ze moeten 't zwijgen en 't gebeurt in 't duikertje, bij de 'Framasons', en moesten die 't verklappen, ze zouden weten aan wat prijs.

Nu, 't en is daarover niet dat we 't vandage hebben. Degene, die 't willen weten en die aan den duivel niet meer en gelooven, zijn ook overtuigd dat al die fabels uit den ouden tijd, uit den tijd dat de uilen praken, uitgevonden zijn om kinders benauwd te maken, maar dat er nooit niemand zijn ziel aan den duivel verkocht en heeft. 't Geval met Jacob Brakevelt van Tielt in 1684 kan 't hun anders leeren. 't Is bewaard gebleven in een onbetwistbaar echt stuk, opgemaakt en onderteekend den 6 Oogst 1687. 't Behelst de verklaring van Brakevelt zelf, en we willen 't bizonderste hier letterlijk afschrijven, want 't is 't lezen overwaard:

'Opden sesden Augusti 1687, soo ist dat ick, onderschreven, ter presentie van heer ende meester Joannes Franciscus van Aken, onderpastor deser parochie, midtsgaders d'heer Guiliemus Caigny, onderpastor, hebbe geexamineert Jaques Brakevelt, ghetrouwt met Jaquemyne van Renterghem, binnen Thielt, ende heeft verklaert het naervolghende:

Inden eersten, dat hij, int beginsel vande maendt junij 1684, heeft aengegaen expres contract met den duyvel int geschrift met sijn eyghen handtteecken, op eene van sijne bilcken ofte landen achter sijn huys,

opde heerelijckhijt van Hulswalle, sijnde den enghel van Satanas inde gedaente van eenen edelman inde rouw gekleet met een vlours op sijnen hoedt, den welcken den voorn. Braekevelt, in mistroostichijt wesende, heeft aenghesproken opde naervolghende maniere:

- "Waerom siet gij soo deerlijck?"

Ende hij antwoorde dat sijne backte vuyt was, ende geen geldt en hadde om een ander te coopen; waerop hij, Satan, sijde dat hij hem soude gheldt doen, midts dat hij Brakeveldt hem soude sijn handtteecken geven, waerop Brakeveldt replicerende, sijde:

- "Waerover sou de ick mijn handtteecken geven, midts dat ick geen goedt en hebbe?"

Ende Satan antwoorde: "Enckelijck dat gij sult wesen ten mijnen dienste."

Waerop hij, Brakevelt, hem gaf sijn handtteecken. Drye à vier uren daernaer, opden selven dach, quamp Satan wederom, ende sijde:

- "Jaques Brakevelt, ghij sult gheldt genoech winnen, ende naer drij jaren, zullen wij ons contract noch eens vernieuwen, ten waer dat ghij daerentusschen quampt te sterven, als wanneer dat u siele de mijne sal wesen."

Welck contract hij, Brakevelt, heeft geratificeert, ontfanghende van den duyvel 3 schellinghen grooten, den welcken terstont vuyt sijn ooghen is verdwenen, naer dat den duyvel aenden voorn. Jaques het geschreven contract hadde vuytghelijt, sijnde in het contract gestipuleert dat den voorn. Brakevelt moeste eens tsiaers met hijlichschendichijt bichten ende gaen tot de tafel des Heeren; bovendien, dat hij moeste verswijghen inde bichte het contract, het gene hij met den duyvel hadde aengegaen.

Ende Satan verobligeerde hem, dat hij ten versoucke van Jaques Brakevelt hem altijdt soude thoonen, soo wanneer datter in eenighe huysen ofte stallen waren eenighe tooverteekenen, ende dat hij dan soude daer wesen inde gedaente van eenen oursel ofte wespe (sijnde de gedaente van een groote bie), midts dat hij dan soude doen onsteken eene gewijde kerse, wiens

vlamme hij soude voorvlieghen tot de plaetse toe, daer het teecken soude lighen'.

Dan volgt het omstandig verhaal, hoe de duivel 'inde voorn. gedaente van een wespe ofte oursel, ende vlieghende voor de vlamme vande gewijde kerse', Brakevelt voerde tot achter den koestal van Jan van Wassenhove, waar het tooverteeken, een koehoorn 'gevult met haier ende slijm ende boven gestopt met leem ofte vette aerde' ontdekt werd; hoe 'vande gelijcke... tot Jaques Jonckheer' gebeurde, waar de koehoorn 'met eenen perstandt' gevuld was; hoe hij, Brakevelt, nog een koe belas ten huize van Gillis Denewet en het kind van Jan de Smet 'den couck afgelesen' heeft.

Dan gaat het stuk voort:

'Naer het expireren vande drye jaren, soo is Satan inde voors. gedaente van eenen edelman inde rouw met een rapier, weder gekeert, restituerende aenden voorn. Jaques sijn contract met sijn eyghen handtteecken geparapheert, welck contract hij, Brakevelt, seght verbrant thebben, vraghende den duyvel oft dat hij wilde het selve vernieuwen noch voor drye jaren, waerop hij, Brakevelt, antwoorde:

- "Wel, hemelschen vader, soude ick dat noch doen, neen, ick en wille dat niet doen!".

Ende den duyvel replicerende, sijde: "Ghij moet het wel doen".

Ende Brakeveldt segghende: "Jesus, Maria de moeder Godts wilt mij toch bijstaen!" Soois den duyvel verdwenen.

Dit is geschiet binnen Thielt, bij Schuyverscapelle, opden Capel-acker, den 3 iuny lestleden.

> In teeken der waerhijdt, soo heeft den voorn. Brakevelt dese onderteeckend,
> ter presentie van ons, onderschreven, date als boven.
> *(Volgen de handteekens)* Bij mi Jacques Braeckevaelt.
> L. Brugmans. me presente.
> Archipbr. Tiletanus. J.F. van Aken, vicep.
> Mij present. G. de Caigny, vicep.'

Men ziet het, J. Brakevelt kwam er per slot van rekening nog al gemakkelijk van af: 't is waar, 't en blijkt niet, dat hij veel met zijn expres contract gewon-

nen heeft. Maar, wie kan er ook veel verdienen aan een kliënt, lijk den duivel?

Ons stuk en is nog niet ten einde. De aartspriester wilde zekerheid hebben over wat Brakevelt hem verteld had, en hij ondervroeg Jakob Jonckheere en Jan van Wassenhove, die onder hun handteeken bevestigden dat Brakevelt inderdaad ten hunnen huize geweest was en er gedaan had, zooals hij het vertelde. Maar, voegden ze erbij, ze en hadden ‘den heursel oft wespe niet zien vliegen voor de keerse’. Te verwonderen en valt dat laatste niet, want wie zoude er ook peinzen van zijn gedacht te zetten op een domme wespe, als er een koe of een kind in huis moet onttooverd worden?

De aartspriester begreep dat ook, en was voldoende overtuigd van de waarheid van 't gebeurde, om Brakevelt den duivel te doen afzweren. 't Blijkt uit 't volgende in 't zelfde stuk:

‘Op den 17^{en} Septembris 1687, ter presentie vanden Eerw. Heere deken ende onderschreven paters Recollecten, soo ist dat ick, onderschreven, hebbe afgesworen den duyvel ende alle sijne wercken, belovende getrouw te wesen aen Godt almachtigh, ende niet meer te exerceren eenighe konste van tooverije ofte necromantie, ende in cas ick daerover bevonden worde, soo onderwerpe mij aen het oordeel van den Bischop van Ghendt ofte andere bischoppen daer ick het selve soude gedaen hebben.

Toorconde mijn handttecken.

(Volgen de handteekens)	Bij mij Jacques Braekevaelt.
mij present	f. Petrus Tanghe, ff. min.
L. Brugmans,	Conventus Tiletani vicarius.
archipbr. thilet^{s}	fr. Hilarion Steil Recol.’

Daarmede eindigt 't stuk. 't Was, dunkt mij, de moeite van 't drukken weerd. 'k En blijve maar nieuwsgierig voor een punt, te weten of 't geval nu nog in de Tieltsche sage of overlevering bekend is. Is er te Tielt, geen lezer van Biekorf die daarop zou kunnen antwoorden?

EG. I. STRUBBE.

Varende vrouwe.

‘*Circuìbunt civitátem*’ (Harpzang 58-7).

Varende vrouwe!
baantjes drijft ge, waar g'uw slenterend nietdoen
sleurt van winkel tot winkel, en waar 't ver-velen,
't wreed vervelen, ook bij die blinkende ruiten,
u te gemoet komt, u bevangt en u ziek maakt!...
ziek bij 't speuren van al dat gisteren nieuw was,
gisteren nieuw, en dat van den avond al oud is!
ziek bij de draadjes loopend op 't vlak van uw voorhoofd!
ziek bij 't zien van uw haar dat *permanent* grijs wordt!...
toch bewondert ge nog de verwe op uw lippen,
monkelt ge, wilt ge beschaffen nog of 'et *ef-fect* doet!
halve lach, nen treurigen lach in 't gloeilicht,
't praallicht, dat 'n herschept, noch wederom jong maakt!

***

Varende vrouwe!
geeuwende draagt ge 't ijdelzijn van uw be-staan dan
meê naar huis, alwaar ge leeft zonder ziele,
weunt zonder thuis zijn!

***

Dolend gestalte!
grijpt uwen sleuter, en doet hem zuchten, die

sleuter,
zuchten in 't slot daar, waar er bachten ge-
zucht wordt!
doet hem klagen,
waar 't geluk, 't geluk van den heerd aan de
deure hangt!
Varende... varende... vrouwe!

Albrecht.[1]

Albrecht, Jesus heeft u vroeger
tot zijn maaltijd uitverkoren,
nu, kind, wierd dezelfde Godmensch
plechtig in uw hert herboren.

In dat herte, waar zijn goedheid
waar zijn almacht niet en slaapt, kind,
waar, en lijk van op nen troon, Hij
giften strooit voor die ze raapt, kind.

Deugd en wijsheid, liefde en godsvrucht;...
giften ook die 't hert genezen,
giften borrelend uit de gifte
van zijn eigen Goddelijk Wezen.

G'hebt uw hert zoo schoon versierd, kind,
zoo nu, moet dat herte blijven,
nooit 'n zult ge Jesus' liefde
treuren doen of buitendrijven.

Albrecht, wast, volgroeit in God hier!
danken zult g'Hem, dienen, loven;...
liefde op aarde, voert en brengt u
tot de liefde van hierboven!

Albrecht, praalt als Koning daar, voor
't aanschijn van dien God gezeten!
Koning in Gods Liefdeland, en
waar de wereld wordt vergeten;
zijt en blijft daar: *Koning Albrecht*!

(1) Op de plechtige H. Kommunie van Albrecht Vanhoutte van Nieuwcappelle, zoon van Heer Kamiel en Vrouw Elodie Leuridan, leerling in 't klooster der Zusters van d'Heilige Familie te Moorseele, op H. Aloysius-dag, 21 in Zomermaand 1927.

Bij 't borstbeeld van Guido Gezelle, te Kortrijk.

Weerde Meester,
Ge droegt deur stad
met vluggen tert
den gouden schat
van 't alomvattend priesterhert!....
ons volk vereerde u, 't kind beminde u,
d'oude *Leie* ook, welgezind u
groeten kwam,
en rimpelend uwen name spelde,
waar ze verlangend, dankbaar uwen
stap vernam!

***

Voorbij! voorbij!
o laatste klank! o laatste woord!
voorbij! waar 't al gedekseld ligt,
't *verleden* wierd,
dat ooit, dat ooit hier op de wereld
't *heden* wierd!

***

Weerde Meester,
de roem heeft u dit beeld gejund,
u vastgezet!... ons meeste leed is
dat ge niet meer weg 'n kunt!....

Kortrijk, Verruelaan, 39
A. MERVILLIE.

Kermis = Kerkfeest.

(*Vgl. Biek. hierboven bl. 269-271*)

IN den vorigen Biekorf bespreekt Heer R.D. den ‘oorsprong onzer Kermissen’ en meent te mogen besluiten dat 't eerste lid van 't w. ‘Kermis’ oorspronkelijk niet ‘kerk-’ maar iets anders zou zijn: een Germ. *ger*- ‘jaar’ of een Keltsch-Germ. *ker*- ‘dorp’.

Hoewel Stellers bijdrage aantrekkelijk is, en zelfs - lijk hij terecht beweert - den oorsprong onzer kermissen ‘in een breeder licht stelt’, heeft hij, dunkt ons, daarom geenszins afdoende bewijs geleverd tegen de algemeen aangenomen verklaring: kermis = kerkmis.

Integendeel, al zijn onze kermissen, wel een overblijfsel uit heidensche tijden, hierdoor zelf dat ze, sedert de bekeering, ‘met kramen rondom de *kerk*’ gevierd werden, wordt die oude verklaring nog bevestigd. En ook het tweede lid van 't woord: messe, misse, wijst toch op een christelijk-geworden gebruik? Maar juist aan dit tweede lid geef ik veeleer een anderen zin, t.w. Germ. *messe* ‘feestmaal, feest’.

De mogelijkheid van een germaansch * *germasse* ‘jaarmis’? - Ons oudsassensch (en oudnederduitsch) zei wel eens ‘gêr’ naast ‘jâr’ = Ndl. jaar, (en vgl. Ags. gêar = Eng. year): de g en j verwisselen; doch g- kon nooit k- (ger tot ker) worden, in onze germaansche talen.

- En een ‘Keltsch’ * *Kermasse* ‘dorpsmis’? - Dit is, in 't gedacht van den schrijver, een gaëlsch grondwoord *ker-, dat dan moet verwant zijn met Germ. ‘haard’, Lat. ‘cremare’? - Dat zou dan eer een ‘haardsfeest’ geweest zijn, ten huize en niet bij de kerke gevierd.... Doch, lijk Schr. zelf schijnt te vreezen: in de jaren 600-700 was er op onze kust en verder in 't land geen de minste sprake van Keltsche (en zeker niet van Gaëlsche) woorden. En 't woord kermesse is nog zoo oud niet: noch oud-hoogduitsch, noch oud-nederduitsch, noch angelsaksisch, noch gotisch.

- Ten anderen 't Ouddietsch (Mndl.) had *kermesse* naast *kercmesse*, en de beide vormen komen ook voor in 't Mndd. en Mhd.; 't oudfri. had aléén *tzercmisse*.

Vergelijkt nog woorden als ndl. *kerspel*: in dezelfde oud-westgerm. talen met ker- en met kerk- geboekt; het beteekende oorspronkelijk ‘gebied eener kerk’ later ‘parochie, dorp’; mndl. kercmeester en kermeester, enz. En de vele voorbeelden van Karel de Flou bewijzen wel iets!

Een ander ker(r), en kêr (keer), is een waternaam,

als in 't vermelde ‘kerredyc’ en in verschillende oordnamen als Keerbeek, Kerbach, Kersbeek enz. met bet. kêr en verscherpte bijvorm ker(r): ‘bocht’?

J.D.W.

De weerwolf.

IN den tijd dat de uilen praken, in den tijd van de weerwolven en de spoken, was er een boerin te Outtersteene (in Fransch-Vlaanderen) en heur man hield nooit zijn Paschen en had rare manieren over hem. In de wintersche maanden, tusschen Allerheiligen en Lichtmesse, in de ‘weerwulfmaanden’ gelijk de menschen nog zeggen, trok Miel de boer iederen nacht ‘de stikken in’ en bleef uit van middernacht totdat de zonne opging; en hij wilde nooit zeggen waar hij naartoe ging.

De boerin had toch geern geweten wat er gebeurde. Een keer dat 't vuile mane was, zei ze aan den poester dat hij hem moest wegsteken in de vlinderhage om te kijken wat heur man uitrichtte. De jongen stak hem in den dijk bachten d'hage en, op klokslag van ten twaalven, zag hij Miel den boer afkomen: hij ging den meersch in tot bij een ouden kriekelaar; dien boom was heel doorknaagd en verkankerd en er woekerde altijd een nest uilen in de vermolmde gaten. Miel gaf een steke met zijn spa en haalde een vel van een weerwulf uit d'eerde. En seffens smeet hij 't vel op zijn schouders en begon door de landen te draven. De poester vertelde aan de boerin wat hij gezien had en 't vrouwmensch was zeer ongerust.

Eenige dagen later was 't Kerstavond en de boerinne die zeer christelijk was, ging naar de prochie om te biechten tegen den hoogdag en ze vertelde aan den pastor dat heur man een weerwolf was.

- Als 't God belieft we zullen dat wel effen krijgen,

zei de pastor; zendt uwen man op boodschap uit en als hij verre weg is, pakt het vel van den weerwulf en verbrandt het in uwen oven.

De boerinne kwam thuis en lei een groot vier aan in den bakoven om kokieljes(1) te bakken voor den hoogdag.

- Miel, zei ze tegen heuren man, ga 'ne keer naar de plaatse om gist en krenten voor mijn koekieljes: 'k heb vergeten van er mee te brengen.

Miel en was niet verlaân van werk en trok op naar de plaatse, een goed kwartier van 't hof. Als de boerinne peisde dat heur man verre genoeg was, liep ze naar den kriekelaar en stak de spa in d'eerde. Maar Miel, hoe verre dat hij was, hij voelde't en kwam lijk den bliksem weere geloopen; de poester die op den uitkijk zat, had juist den tijd om onraad te schreeuwen: de boerinne liet heur schuppe in de steke en liep al dat ze loopen kon naar 't ovenbuur. Zij en dorst niets zeggen aan heuren man, die ook van niets meer gebaarde.

***

's Anderendaags achter d'hoogmesse ging de boerin naar de sacristie om te vertellen aan Menheere den pastor wat er gebeurd was.

- Ge moet uwen man veel verder zenden, zei de pastor.

De vrouw moest niet lang wachten dat het nog eens zou passen, want de maarte kreeg het Sint-Antoniusvier in den arm. Miel ging om den ‘meester’ [kwakzalver] van Outtersteene, maar hij was niet thuis. Alzoo ging hij om den ‘meester’ van Steenwerck en de boever ging met hem mee, want het was pikdonkere nacht

- 't Is gemaakt gekocht, zei de boerin; mijn man gaat dezen keer verre van hier en als hij nog eens in een vlucht weerkeert, dan is de boever daar nog die de zalve zal meebrengen. 't Is 't rischieren weerd!

Met doornen mutsaarden lei ze een laaiend vier in den bakoven aan en als ze peisde dat heur man omtrent

(1) KOKIELJES, ook *Engelkoeken* geheeten: koekebrood met twee krullen aan elk uiteinde, somtijds versierd met patakons.

te Steenwerck moest zijn, liep ze naar den kriekelaar, trok het vel uit d'eerde en wierp het in den oven. Nauwelijks was het vel in asschen verbrand, of Miel stormde lijk nen orkaan 't ovenbuur binnen en trok de deure van den oven open: hij stond in schuim en in zweet, en toch was het ferm koud buiten. Hij stond daar lijk afgejaagd en als hij zag dat het vel opgebrand was, liet hij hem buiten aaie op een stoel vallen en begon te krijschen lijk een kind.

En hij vertelde aan zijn vrouwe dat de duivel hem in zijn macht hield door dit verwenscht vel, en dat hij hem teeken deed als men aan dit vel raakte, en dat hij moest doen al dat hij kon om dat vel te bewaren. Maar nu dat het vel vernietigd was, nu was hij van den duivel bevrijd.

De boever kwam een ure later met den pot zalve, de maarte was daarmee seffens genezen en de boer was nu geen weerwolf meer maar een christelijk mensch. En hij was den pastor van de prochie zeer dankbaar omdat hij zulk een wijzen raad gegeven had, en hij zag zijn vrouwe liever dan te voren omdat ze zoo behendig dien raad had gevolgd.

***

't Is Eugenie Deweine die dit rond de jaren negentig (1890) te Niepkerke (bij Armentiers) vertelde[1]. Jan Lefebvre, die in die jaren koetsier was op 't kasteel van Niepkerke, vertelde mij nog dat hij eens een weerwolf gezien heeft, die de kalsij van Armentiers dweerschte en naar de meerschen van Duhem neerliep. Het was een dier dat geleek op een kalf, of op een grooten hond, of op een wolf, maar 't was geen een van al die drie: 't was een ware weerwolf die liep waar den duivel hem riep!

Ik heb nooit geen weerwolf gezien; 'k ben wel curieus in al die wondere dingen, maar moest ik er een tegen komen, 'k zou loopen al dat mijn beenen kunnen dragen.

M.D.L.C.

(1) Vgl. voor oorkondschap van deze vertelling, opgeteekend rond 1890: Biekorf 1922, bl. 83.

Oudtijds was het geloof in de weerwolven zeer verspreid; luistert maar naar wat de menschen er al van peisden:

Van de laatste dagen in November, tot 's avonds voor den koristen dag van 't jaar loopt de weerwulf. Tweeen-twintig manen lang moet hij loopen, eer hij verlost is; en dat zal hij negen jaar lang, alle jaren moeten doen, te dezen wintertijde, eer het zal gedaan zijn.

Al waar zeven broers [na elkaar uit hetzelfde huwelijk] geboren zijn is de zevende noodzakelijk een weerwulf; gij kunt het zien aan zijn wenkbrauwen, die beneden zijn voorhoofd, tot malkaar groeien [anderen zeggen: aan eenige vezeltjes doek die hij altijd tusschen de tanden heeft]. Of, hebt gij ooit een wulf gevangen en zijn er knoopen in zijn steert: 't is een weerwulf.

Zoodra het kind geboren is, dat een weerwulf zal worden, zoo zit er ievers in een boom, in een struik, in een houtmijte of steenklove, een *rieme* geborgen, of een *vel*; en 't kind zal betinteld zijn, van als 't kan alleene loopen, om rond dien boom, dien struik, die steenen te gaan spelen, totdat het eens die rieme vindt van drie meters breed, of dat vel, en dat het ze aandoet: dan verandert het in een weerwulf!

Maar al de weerwulven zijn geen weerwulf geboren. Velen geloofden dat de weerwulf een mensch is die een verbond met den duivel heeft aangegaan; het vel of de riem die hij 's nachts moet dragen, dat is het kleed van den duivel!

Om weerwulf te worden moet ge 's nachts aan een kruisstrate gaan wandelen met een zwarte henne mee; op klokslag van ten twaalven zal de duivel daar in een koetse komen aangereden en teeken geven: dan steekt ge uw mes in 't midden van de kruisstraat en ge offert hem de zwarte henne. De duivel geeft u dan een vel of een riem en... ge zijt weerwulf! En ge blijft het voor acht of negen jaar; en is er iemand die u binst dien pacht herkent, dan is 't herdoens, weer voor acht of negen jaar.

En als ge nu een weerwulf tegenkomt? Doet een

vierslag mede en slaat vier, hij zal van u wegloopen en u niet durven te keer gaan; of smijt hem een duts werk, een toegeknoopten neusdoek of een klosse garen toe: al dat hij aanvangt, hij moet het voleinden, en eer hij zijn vangste kan ontwarren, kunt gij u uit de voeten helpen.

En hoe kan men een weerwulf verlossen? Met zijn vel of zijn riem in den oven te smijten en te doen opbranden: de weerwulf lijdt daardoor pijnen alsof hij zelf in den oven zate en komt er naartoe gestormd. Is het vel opgebrand eer hij toekomt, de weerwulf is verlost; anders gij waagt er uw leven bij en hij moet zijn tijd uitdoen tot negen jaren toe.

Sommigen geloofden daarbij nog dat de weerwulf onkwetsbaar is, tenzij in 't midden van 't voorhoofd en als men hem treft met een zilveren kogel ofwel met een kogel waarin er gewijd zilver zit[1].

K.

Boekennieuws.

- A.M. Pols. Peter Benoit's Leertijd. Honderd Brieven aan zijn Ouders uit de jaren 1851-1862. Antwerpen, De Sikkel (Kruishofstraat 223), 1934. In-12, 166 blz. = Fr. 24. (gebonden fr. 35.).

Het Museum der Vlaamsche Letterkunde te Antwerpen bezit een talrijke verzameling brieven uit den jongen tijd van Peter Benoit. Daarin heeft de uitgever een keuze gedaan: hij heeft eerst de belangwekkende brieven uit de andere uitgezocht; uit de honderd uitgelezene laat hij dan nog wegvallen al wat voor de kennis van 't leven en 't werk van den jongen kunstenaar zonder belang is. Al de brieven zijn in 't Fransch opgesteld; een paar keeren voegt Benoit er een staartje Vlaamsch of Harelbeeksch aan toe. Ze zijn geschreven uit Brussel, Dresden, Praag, Berlijn en Parijs: 't is

(1) Ten deele volgens een beschrijving door Guido Gezelle in Rond den Heerd, IV, 1868, bl. 2. Vgl. K. Ter Laan, Nederlandsche Overleveringen, II, bl. 40 vv. (Zutphen. 1932). Volk en Taal, III, 1890, bl. 209-211.

een boeiende lezing, waarvan men geen blad zal overslaan. De Uitgever heeft de kunst van kiezen wonderwel verstaan en uitgewerkt zonder de weetgierigheid te misdoen. In de uitgebreide inleiding geeft hij daarenboven een oorspronkelijke beschrijving van Benoit's leerjaren. Deze uitgave is, in al hare zakelijkheid, een waardige en blijvende vereering voor den grooten Vlaamse hen Meester.

K.R.

- M.J. Van den Weghe. *Hallensia*. Notitiën, Studiën, Aanteekeningen, Bewijsstukken over de stad Halle. Tweede Reeks. Halle, Demesmaecker, 1934. In-8, 180 blz.

Het eerste deel van de *Hallensia* (alhier besproken, 1933, bl. 317) genoot een goed onthaal bij lezers en liefhebbers. De Schr. is daardoor aangemoedigd om ieder jaar zijn vondsten en zantingen te bundelen ten dienste en ter ontspanning der goede lieden van Halle; wij zijn buiten de streek van die opzoekingen en toch lezen we met belangstelling sommige bijdragen o.a. over de Huidevetterijen, Zeden en Gewoonten onzer voorvaderen, Halle in Franschen Tijd. De Hallenaars zelf zullen nog meer vinden in de familiegeschiedenissen; er is spijze voor ieder mondje. - Zou de bladwijzer niet best geheel achteraan gedrukt staan? 't ware m.i. handiger om door den bundel zijn weg te vinden.

V.

- Zeeland door de Eeuwen heen, door M. Van Empel en H. Pieters. Negende aflevering. Uitg. G.W. Den Boer te Middelburg in Zeeland. Vgl. hierboven bl. 230 en de vorigen.

Deze aflevering behandelt de geschiedkundige aardrijkskunde van het Zeeuwsche land in de 19^{e} eeuw; de toegevoegde bibliographie is als altijd zeer volledig. Buitengewoon welkom is de illustratie in deze aflevering: het gezicht van Westelijk-Zeeuwsch Vlaanderen uit ons Gruuthuse-Museum; een gedeelte van de mooie kaart in 1538 door Pieter van der Beke vervaardigd en nu berustend in 't Germaansch Museum van Neurenberg; vervolgens een fragment van de kaart van Vlaanderen van 1570 door Mercator, slechts bewaard in den proefdruk uit het Plantijnsch Museum; eindelijk de kaart van Vlaanderen door Jacob van Deventer in 1555, volgens de uiterst zeldzame uitgave van Tramezini, waarvan een exemplaar bewaard wordt in de Wurtembergsche Staatsbibliotheek van Stuttgart. Zulke illustratie verhoogt aanzienlijk de waarde van dit breed opgevatte werk.

V.

- E.D. Baumann. Drie Opstellen over Volksgeneeskunde. Scheveningen, Uitg. Eigen Volk, 1934. In-8, 48 blz. = fl. 0.60.

Deze opstellen behandelen: 1. Primitive opvattingen over

lijf en leven; 2. De bok en de geit in de Volksgeneeskunde; 3. De dood door den bliksem in volksgeloof en wetenschap. Bij alle drie wordt veel geleerdheid samengebracht; in 't algemeen zoekt Schr. heel ver en diep om eenvoudige uitingen van volkswetendheid uit te leggen of met elkaar in verband te brengen. Het laatste opstel is ook voor liefhebbers leesbaar.

B.

Mengelmaren.

De Zeven Kafooren.

Te Arneke, op uw rechteren kant zoo ge naar Bollezeele gaat, stond er een reke huizen gekend onder den naam: *De Zeven Kafooren*. Kafoor is daar synoniem van schouw, schoorsteen, Wvl. kave.; 't woord komt van het Picardisch *cauffoir* = Fransch *chauffoir*. Het beteekende vroeger ook: vuurpan, zooals Kiliaan opgeeft; hiervoor heeft het Wvl. nog den vorm *komfoor*.

Deze huizen, echter hadden, van op straat gezien, min dan zeven kafooren! Een parochiaan wist dat alzoo uit te leggen: Ieder huis heeft zijn viersteê (heerd), één kafoor kan voor twee dienen... zijt gij er? Alzoo kan een rij van vier-vijf huizen toch de Zeven Kafooren heeten!

R.S.

- Gelooft dat er vlooien in d'helle zijn! d.w.z.: gij beweert iets dat niet waar is, dat ongelooflijk is.

J.B.

(Bijblad van Biekorf, 1934, t[k] 12)

Bladwijzer van Biekorf
1934

A. Opstellen.

Het Duinhuis te Westvleteren (en de Cappelle t'sinte Six)	A. VIAENE	1 en 254
Groenevoorde (en de handel in strooisel en meien te Brugge)	JUL. CLAEYS	8
Soldatenbrieven uit den Franschen tijd: Twee b. van krijgsgevangenen in Engeland, 1812-13 (14). Een brief in soldatenfransch, veldtocht in Zuid-Duitschland en Zwitserland, 1799-1800 (43). Twee b. uit Oostenrijk, 1809 (62). Twee b. van de Fransche kustwacht in Bretanje, 1806 (95). Twee b. uit Italië, 1805-06 (119). Een b. van een bloeddorstigen Volontaire, Bretanje, 1800 (145). Vlaamsche jongens op de vloot van Napoleon, 1800-02 (173). Twee b. uit den veldtocht tegen Pruisen, Rusland en Zweden, 1806-07 (215). Bij den troep in Zuid-Frankrijk, 1808 (243).		
Het Samiaansch vaatwerk van Steendam bij Nieuwpoort	R. DUMON	17 en 39
Toponymie: Platerie-Pilserie (te Knokke-Westkapelle)	J. DE LANGHE	41
Plaatsnamen uit Jabbeke	A. VERWAETERMEULEN	133
Keuvelhofsteden te Knokke en Westkapelle	J. DE LANGHE	211
Uitwijking van plaatsnamen in middeleeuwsch Vlaanderen	E. VLIETINCK	233
De plaatsnaam Smede	J.D.S.	254
Plaatsnamen uit het XV[e] deel van het Woordenboek der Toponymie van K. de Flou	J.D.S.	271

Den Oven (oude pottenbakkerij) te Kortrijk	P.D.B.	46
Zotten en Innocenten van der stede (te Kortrijk)	A.V.	47

Koornwindmolen. De houten windmolen (Vakwoorden)	IORIE MULDERS	57
Vgl. Koornwindmolen	P.D.B.	28
Onze Vrouwe boven de Voute met Spaanschen dans te Yper hersteld. 25 Maart 1588	A. VIAENE	66
De Graaf van Halfvasten	E. NEYLANTS	71
Kinderen betooverd en onttooverd	K. RUYSSCHE	73
De Laatste Stuiver (een Schans te Zelzate) beschoten in 1701	J.D.H. VAN UDEN	76
Uit een oud zeeboek. De Kustvaart in de XIVe eeuw	J.D.S.	98 en 134
Een oud Zeeboek op nieuwe vaart	G. VERLENDE	201
De Brandhoek te Vlamertinge	R. DUFLOU	105
Den Hoogen Blekker	A.V.	113
Een Brugsche klok in Denemarken	A.V.	160
Van Pervijze naar het eiland Ré. Reisweg van een verbannen priester. (1798-99)	W.B. 163. Z. ACHARIA	198
Het Vrijbusch	D. LESCOUHIER	169
Hollantse en Europische Mercurius	J.D.H. VAN UDEN	189
Jansenius in zijn Jeugd	K.R.	241
De Aandekooi te Meetkerke	J. POLLET	259
Over den oorsprong onzer Kermissen	R. DUMON	269
Kermis = Kerkfeest	J.D.W.	304
Onze Catechismus. Zijn geschiedenis volgens het	A.V.	278.

nieuwe boek van E.H. Em. Frutsaert		
Een Vonnis te Kortrijk in 1575	A.V.	285
Loterij en Volksleven te Brugge in 1446	E. NEYLANTS	289
Hoe een Tieltenaar in 1687 zijn ziel aan den duivel verkocht	E.I. STRUBBE	298
De Weerwolf (in 't volksgeloof)	K.	309

B. Verhalen.

Van spoken en verkeersels:

De wagen met de witte peerden, 33. De uitgetrokken landscheede, 34. Wit verkeersel en dwaalkeerskes, 34. Zingende nunnen en wondere rat-

ten, 35. De boer die een kapelle beloofd had, 35.	M.D.L.C.	
Nog van spoken en verkeersels [te Ghistel]	P.D.	103
Bouten Busschaert.	K. DE WOLF	124-132, 150-159, 179-189, 218-227
Djostje	B. DE LANGHE	263
De Weerwolf (vertelling)	M.D.L.C	306

C. Gedichten

Pax Christi in regno Christi	A. MERVILLIE	37
Onder al.... (trouwdicht)	A. MERVILLIE	93
Belijdenis	BRUNO BALDWINS	122
De klokken	BRUNO BALDWINS	163
O die zoetgesnaarde cither	A. MERVILLIE	208
Zondagmorgen. Het ver verleden	BRUNO BALDWINS	277
Varende Vrouwe	A. MERVILLIE	302
Albrecht	A. MERVILLIE	303
Bij 't Borstbeeld van Guido Gezelle te Kortrijk	A. MERVILLIE	304

D. Mengelmaren.

Uit den levene der Spinnecoppe	A.V.	24
De Republikeinsche feestdagen	J.D.S.	26
Spaansche Vasten	E.N.	29
De klokken van 't Laatste Oordeel		52
Zeispreuken (van Zeggen en Doen)		55, 88 en 147

Vondelingnamen	E.N. 56. G.D.B.	88
Zes tientjes spreekwoorden		83-85
De Graaf van Halfvasten	E.N.	71
Waarzeggers te Brugge in 1584		137
Remedie tegen de worten		166
Door Wancker's wegeltje	D.V.	166
Een levering visch in 1565		166
Een verdienstelijke Brugsche timmerman [Adriaen de Muyr]		253
Van Orley's Drieluik uit de Sinte Walburga te Veurne	E.N.	252

Wantaal: Proeve van denk- en stijlleer	K.R.	167
Taalvonke: Verzet	F.L.	162
Vragen en Antwoorden: Wat is een haetse, hammes? P.D.B. 87. F.L. 132. Oud rechtsgebruik	J.D.H. VAN UDEN. 110. E.I. STRUBBE	231

Doodmaren: Kan. A.C. De Schrevel, 112. Warden Oom, 200. Herwin Eeckel, 256.

Uit den ouden taalschat.

W o o r d e n . - Borrelle, 250. Gheluwe = gley, gluw, 255. Kermis, kermesse, 269 en 304. Conrere, Conrerie, Conreyketele, Conreystock, 283. Cooptauwer, 251. Coppespinne, 50 (vgl. 24). Korrenet, 54. Locatre harinc, 167. Muelnehende (moleneinde), 79. Priael, 284. Reynuut, 296. Spinnecoppe, 50 (vgl. 24). Strangullyn, 79. Taelgesnidere, 251. Tannen, 54. Tonnepit, 272. Trekgracht, 272.

Z e g s w i j z e n . - De duivel en zijn moere, 139. In de schuyt van sint Reynuut varen, 296.

Heiligenvereering:

Heilig Bloed te Brugge, 293. Kruis van Biervliet, 294. Kruis van Wenduine, 294. Bruine Kruis [van Mechelen?], 294.

Onze Lieve Vrouw: boven de Voute te Yper, 66. - van Alsemberg, 292. - van Amersfoort, 293. - van Aardenburg, 293. - van Halle, 292. - van Hanswijck, 293. van Hulsterloo, 293. - van Liesse, 293. - van Ruiselede, 293. - ter Nood (Nood Gods) van Lede 293.

Amand, 54. Antonius, 289. Barbara, van de kanoniers, 247. Coleta, 222. Eewoud, 295. Elooi, 295. Nicolaus van Tolentijn, 295. Obrecht (Aubertus), 295. Ontcommere, 295. Renout van Montalbaen (Sinte Reynuut), 296. Victor, 295.

Folklore.

Annaatje van 't Pitje (Brugge), 181. Brandhazen (en Plaatsekraaien) te Vlamertinge, 107. Borellezondag, Branlezondag te Niepkerke, 248, 250. Dans in de kerk (Sint Maartens te Yper), 68. Ganzetrekking, 69. Graaf van Halfvasten, 71. Gras strooien (op bruiloften en

processiën), 10. Sinte Greef, 71. Kat knuppelen, 70. Kermis; oorsprong, 269 en 304. Kermis (of Ommegang) te Sint Six Cappelle (Westvleteren), 6. Den koeke aflezen, 300. Loterij en volksgeloof, 289. Mascarade, 68. Meitakken, 13. Nagelzweren, 240. Offer bij begrafenis, 255. Ringsteking, 70. Spoken en verkeersels te Niepkerke en Ploegsteert, 33. - te Gistel, 103. Eersten steen van een kalsij leggen. 274. Stroo bij begrafenis, 255. Tonnekieszondag, 249. Tooverij en onttoovering op kinderen, 74. Volkszeg van den Hoogen Blekker, 114, 118. Vrijdaagschen Paternoster, 144. Wallemkieszondag, 249, Weerwolf (in 't volksgeloof), 309. Worten (remediën), 166. Ziel aan den duivel verkoopen, 298.

Twee rijmende raadsels. Haantjes en Tjieptjes (7). Uit een wagenslag drinken (23). De moze spletten, Moerdauw (32). Uit Poperinge (36, 123). Den Haan aan-Zee (52). *Van 't Vlas*: Spie, Bezong(en), Hekkensteen, Inladen, Pellen, Blauwroote, In velten smijten, In 't blauw roten, (53-54). Sint Amand, patroon van 't vlas (54). Visschersgerief in 1563 (54). Een Poperingsche waschte. Uitgaan met den stok. Hij schildert den duivel en God uit eenen pot. Monsemakelen. Drieweunste. Zulle (55). Blou maandag (65). Berdulf (88). Als de bakker den molenaar verwijt (110-111). Flemish Bond (111-112, 142). Vijgen tegen de kozijntjes (112). Te biechte gaan bij den koperen Tone (132). Rijmkes (143). Vrijdagsche paternoster. Deelvisch. Pittebaas. (144). Lijk een luize op een kam. Sloore-gauw (149). Als de tuin te leege is (162). Een weversdeuntje (167-168). Met 't laatste brood aan 't mes. Kattebollen. Getikt. Deur den boomgaard laten vliegen. Een echte Poperinknare (168). Lijk een puid in een wegeling (199). Groote kerke en kleene missen (207). Een braaf kind. Tegenslag. Er nevens zijn (232). Tegen de nagelzweren. Sef's hommelhof. Dijkkantheeren (240). Wuppe. Opperwaart uit (247). Gheluwe. Een raadselke (255). Een keerse riskieren. Onnoozel vertellen (256). Aftellingen. Tegenslag. Gelijk de

franschman doet. Voor niet. 't Vliegende. Witte en zwarte vruchten. Kobbejagen. Loop naar de... Als 't verken droomt... Achter pen en inkte roepen. Er 't sas van hebben. Kneukelzeepe (286-288). Rekketrekker (297). De Zeven Kafooren (312). Gelooven dat er vlooien in d'helle zijn (312).

Brugsche Plaatsnamen:

Eerappelmarkt, 127. *Gaten* te Brugge: 't Gat van de Capucijnen, - van de Lane, 't Nunnegat, 't Koegat, 127. Hemelrijke, 124. Galleminstraote, 156. Sint Janshuismeulen, 131. 't Keersken, 129. Kromme Wal, 130. 't Land van Belofte, 156. Snakkerstraote, 126. 't Sprimollie, 126. Stuifzand, 180.

Brugsche Fruit- en Bloemennamen, 186-188.

Boekennieuws:

Der Grosse Herder (30, 86, 142). STIJN STREUVELS. Ijslandsche godensagen (30). P. DE KEYSER. Folklore en onderwijs (31) Zeeland door de Eeuwen heen (85, 230, 311). V. DE MEYERE. De Vlaamsche vertelschat (85). V. CELEN. Werken van Michiel de Swaen (86). J. POLLET en J. HELSEN. Toponymie van Varsenare (108). De nieuwe spelling (197-198). CH. F. HAJE. Over de ontduitsching van het Nederlandsch (198). M. KEMP. Vallende vogels. R. BERGHEN. De overjas. F. VAN DEN WIJNGAERT. De run naar de eeuwige finaal. M. VAN DE MOORTEL. Vrouwen treden uit de schaduw (229-230). U. VAN DE VOORDE. Essay over Karel Van de Woestijne (230). A. O'FLANDERS. De vuurtoren van Erin (230). E. FRUTSAERT. De R.-K. Catechisatie in Vlaamsch-België (278). A.M. POLS. Brieven van Peter Benoit (310). E.D. BAUMANN. Drie Opstellen over Volksgeneeskunke (311).

VAN 't BEREK: De inteekeningen hernieuwen voor 't jaar O.H. 1935. (257).

BLOK: 32, 56, 88, 112, 144, 168, 200, 232, 256, 288, 312.

Zetfouten en vergissingen te verbeteren:

Blz.	Regel	Instee van:	Stelt:
10	28	gepolgenheid	geplogenheid
124	Nota 7	kruiswijde	kruiswijsde
154	Nota 8	waarhet	waar het

Bl. 238, Regel 13, bijvoegen:

- Ten jare 1369 gaven de schepenen van Hughevliet een verklaring af, op zegel, dat sedert 40 jaren de ‘goede luden’ van Antwerpen regelmatig visch kwamen koopen ter markt van Hughevliet.

Bl. 248.

E.H.J. Claerhout zaliger schreef over Borallezondag in Biekorf 1923, bl. 201; hij zocht daar (zooals elders dikwijls) zijn taalkundigen uitleg veel te verre en waagt daarmede op volkskundig gebied een sprong waardoor hij buiten ons bereik valt.